WILFRED BURCHETT

DZSUNGELHÁBORÚ DÉL-VIETNAMBAN

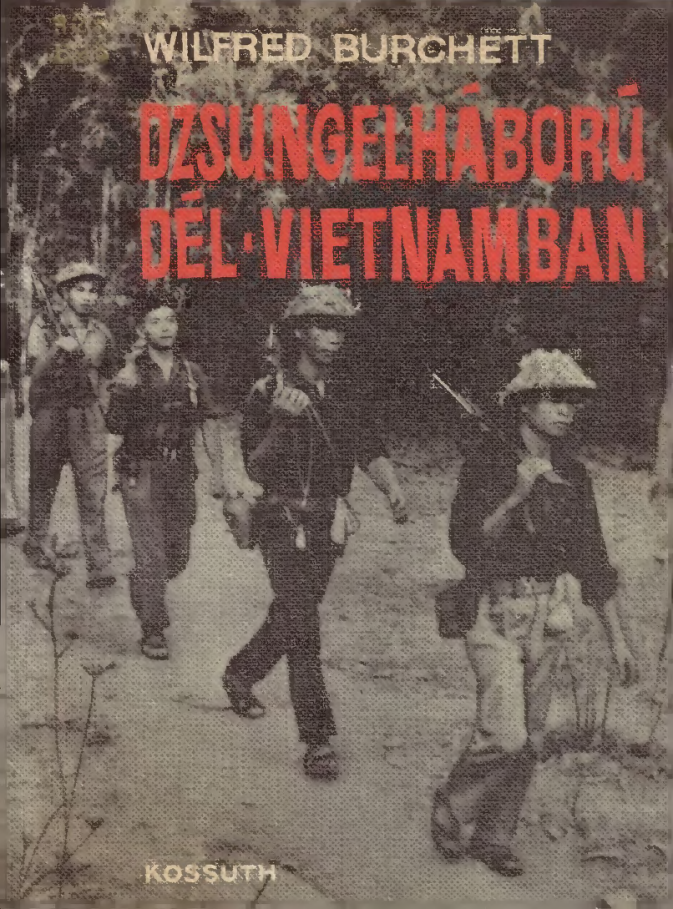

KOSSUTH

Wilfred Burchett

Dzsungelháború Dél-Vietnamban

Wilfred Burchett

Dzsungelháború Dél-Vietnamban

Kossuth Könyvkiadó
1965

Fordította

Makai György

Általában nagyon érdekel a volt indokínai államok népeinek élete, és különösen nagy rokonszenvvel kísérem a dél-vietnami nép hősi harcát, de emellett még külön fontos okom is volt rá, hogy 1963 végén és 1964 első három hónapjában ellátogassak Dél-Vietnam felszabadult területeire és csatatereire. Az Egyesült Államok ugyanis új típusú hadviseléssel kísérletezik Dél-Vietnamban: az úgynevezett különleges hadviseléssel, amelynek szellemi atyja Maxwell Taylor tábornok. Taylor az 1960–1961-es években Kennedy elnök katonai tanácsadója volt. Később, amikor a vezérkari főnökség elnöki tisztét töltötte be, őt kérték fel, hogy dolgozza ki dél-vietnami viszonylatban a „különleges hadviselés" stratégiai alapelveit; s még később a helyszínre, Saigonba küldték fő-fő nagykövetnek, hogy a teljes katonai és politikai hatalom birtokában személyesen alkalmazza új stratégiai és taktikai koncepcióját.

Maxwell Taylor azt a nézetet vallotta, hogy az Egyesült Államoknak az atomkorszakban háromféle háborúra kell felkészülnie: a „globális atomháborúra", „korlátozott vagy helyi háborúkra" és „különleges háborúkra". Ez utóbbiakban az a „különleges", hogy nem vesznek részt bennük amerikai harci egységek. A koreai háború drága leckéje parancsolóan szükségessé tette, hogy az ilyenfajta háborúkban a helyi lakosság szolgáltassa az „ágyútölteléket": a helyi hadsereg ellátása és felszerelése mindössze elenyésző töredékébe kerül az amerikai csapatok fenntartásának, s véráldozatai nem borítanak gyászba amerikai otthonokat. Maxwell Taylor elmélete tehát lényegében csak katonai alkalmazása a megboldogult John Foster Dulles hitvallásának: „Ázsiaiakkal az ázsiaiak ellen!"

Dél-Vietnamot választották a „különleges hadviselés" első kísér-

leti terepéül – és ez volt az a „külön fontos ok", amely arra késztetett, hogy a helyszínre utazzam és megtudjam, valójában mi a „különleges" ebben az új katonai koncepcióban, és milyen sajátos eszközökkel harcol a dél-vietnami nép e stratégia, taktika és technika ellen. Ennek nagy fontosságot tulajdonítottam, tekintettel az Egyesült Államoknak arra a hivatalosan is bejelentett szándékára, hogy ilyesfajta háborút indít mindenütt, ahol forradalmi mozgalmak fenyegetik „az amerikai érdekeket". Más szóval, úgy látszott, hogy a nukleáris erők egyensúlyának és a nemzeti szabadságharcok felfendülésének korszakában meg kell szoknia az emberiségnek a földkerekség különböző pontjain fellángoló „különleges háborúk" gondolatát – legalábbis abban az esetben, ha sikerül a dél-vietnami kísérlet.

Alig érkeztem meg Dél-Vietnamba, amikor a Nemzeti Felszabadítási Front egyik harci egysége rajtaütött a „különleges alakulatok" amerikai vezetés alatt álló Hiep Hoa-i kiképző táborán, mintegy harminc kilométerre északnyugatra Saigontól. A partizánok a föld színével egyenlővé tették a katonai létesítményeket, annyi fegyvert zsákmányoltak, amennyi több Front-zászlóalj felszerelésére elegendő, foglyul ejtettek négy amerikai őrmestert – később elbeszélgettem velük –, s emellett még rendkívül érdekes dokumentumokra is bukkantak. Több bizalmas dokumentum a Khmer Serei kiképzési és hadműveleti terveire vonatkozott (a kambodzsai árulók e néven ismert szervezete Dél-Vietnamban készülődik amerikai dollárok, fegyverek és kiképzők segítségével arra, hogy megdöntse Szihanuk herceg semleges kormányát). Ezeket a dokumentumokat azonnal továbbították a kambodzsai kormánynak. Engem elsősorban egy „lelet" érdekelt: „A Különleges Hadviselés Kézikönyve". S várakozásomban nem is csalódtam. Mindjárt az előszó, amelyet Paul Decker tábornok, az amerikai hadsereg akkori vezérkari főnöke írt, körvonalazza e hadviselés „ideológiai" elveit.

Decker szerint a régi típusú kolonializmus összeomlása nyomán tucatjával keletkeztek az új, független államok, amelyek gazdaságilag gyengék és politikailag éretlenek, ennélfogva „könnyen áldozatul esnek a kommunista felforgatásnak". Az amerikai fegyveres erőket úgy kell megszervezni és korszerűsíteni, hogy beavatkozásuk-

kal világszerte megakadályozhassák a „kommunista hatalomátvételt". A Pentagon éppen ezért – közli Decker tábornok – felosztotta a világot négy stratégiai övezetre, ahol az Egyesült Államoknak szükség esetén „különleges hadviselést" kell folytatnia. Külön-külön vezérkart állítottak fel a négy övezet számára, s „különleges alakulatokat" szerveztek és képeztek ki – ezek a „különleges hadviselés" rohamcsapatai –, hogy bármely pillanatban bevetésre készen álljanak.

Az 1962-ben megjelent kézikönyvben Decker nem említi név szerint a négy övezetet – kivéve Délkelet-Ázsiát, ahol megkezdődött az első kísérlet –, de hivatkozik a texasi Fort Braggben és Okinava szigetén működő kiképző táborokra, valamint a Panama-csatorna övezetében létesített kiképzőközpontra, ahol francia és spanyol nyelven beszélő tiszteket is képeznek. Emellett többször is utal a latin-amerikai „felforgató mozgalmak" erősödésére, s nem hagy kétséget afelől, hogy ez a „különleges hadviselés" második övezete. Azok a hadműveletek, amelyek a volt Belga-Kongó területén amerikai támogatással – amerikai légierő, fehér zsoldosok és „bennszülött" csapatok együttes bevetésével – folynak, a francia nyelven beszélő tisztek kiképzésével egyetemben nyilvánvalóan azt jelentik, hogy Afrika, számos volt francia gyarmatával, a harmadik övezet. S könnyen meglehet, hogy a negyedik éppen Európa.

A „különleges hadviselés" valójában nem más, mint az amerikai neokolonializmus katonai megnyilvánulása, aminthogy az expedíciós haderő a klasszikus kolonializmus katonai megnyilvánulása volt. A neokolonializmus a régi gyarmatosítástól eltérő formában igyekszik fellépni, bizonyos mértékben távirányítással dolgozik, Li Szin Manokat, Ngo Dinh Diemeket, Csombékat mozgat. Ha azonban kudarcot vall ez a módszer, bevonul a katonaság, amelyet természetesen egy engedelmes báb „hív segítségül". A régi expedíciós haderő részben a gyarmati hatalom saját katonáiból állt; ezenkívül harcoltak soraiban a gyarmatokon besorozott katonák és olyan rohamcsapatok, mint például a francia idegenlégió. A „különleges hadviselésnél" viszont az amerikaiak adják a fegyvereket és a dollárokat, a repülőgépeket és a pilótákat, stratégiai és taktikai vezetést, a vezérkartól a „tanácsadó" tisztekig, akik hadosztálytól századig

minden szinten tevékenykednek – egyszóval ők adnak mindent, kivéve az „ágyútölteléket". Könyvemben igyekeztem bemutatni, miként nyilvánul meg ez a gyakorlatban, és milyen védelmi eszközöket alakítottak ki a dél-vietnami hazafiak.

További fontos kérdés volt, hogy miként, mikor és hol robbant ki a dél-vietnami háború. Pontos kezdetét ugyanis sehogyan sem lehetett időben és térben rögzíteni; a közvélemény is csak fokozatosan ébredt a történtek tudatára. Egyszerre csak itt volt a háború, félmillió besorozott vietnami katona és húszezer amerikai hadat viselt valamiféle őserdei árnyak ellen. Ámde az őserdei árnyak győztek, egyik csapást a másik után mérték a pompásan felszerelt, korszerű hadseregre. Sok időt töltöttem azzal, hogy megpróbáltam pontosan kinyomozni, miként kezdődött az egész, hol és mikor dördültek el a döntő fontosságú első lövések.

Amikor e sorokat írom, Washington azzal fenyegetőzik, hogy a háború kiterjesztésével áll bosszút dél-vietnami vereségeiért, vagyis megtámadja Észak-Vietnamot, átdobja Dél-Vietnamból Kambodzsába a háború tűzcsóváját, s hadüzenet nélküli laoszi háborúját összekapcsolja a dél-vietnami nyílt háborúval – egyszóval, általános háborút indít az egykori indokínai államokban. Indokína népei erre azzal válaszolnak, hogy szorosabbra zárják soraikat, s a béke védelmében, a világnak ezt a részét fenyegető amerikai beavatkozás végleges meghiúsítása végett létrehozzák Indokína hazafias erőinek és népeinek egységfrontját.

A washingtoni ultrák kétségkívül képesek arra a végzetes őrültségre, hogy bombázzák Hanoit, Haiphongot és a többi észak-vietnami várost. Ez azonban mit sem változtatna a dél-vietnami háború kimenetelén: sem Észak, sem Dél népét nem kényszeríthetik térdre azzal, hogy észak-vietnami városokat vagy egyéb létesítményeket bombáznak. Nem ártana, ha Washington elgondolkozna azon a tényen, hogy a Viet Minh harcra kényszerítette és megverte a franciákat, bár egyetlen nagyobb város sem volt a kezén, s francia hadsereg és közigazgatás működött Vietnamban. Az Észak-Vietnam elleni támadás automatikusan maga után vonná a népi Kína háborúba lépését, s érvényesülne a szovjet katonai segélynyújtás is. Az Egyesült Államok még akkor sem tudná elfoglalni Észak- vagy

Dél-Vietnamot, ha hajlandó lenne megismételni a koreai esztelenséget. Ha megtámadná Észak-Vietnamot, maga teremtené meg azt az egységes háborús frontot, amely hamarosan az ország katonai egyesítéséhez vezetne. Ha pedig kiterjesztené a háborút a volt indokínai államokra – továbbra is felhasználva thaiföldi katonai támaszpontjait –, megindítana egy folyamatot, amely egészen Szingapurig letörölné Délkelet-Ázsia térképéről az amerikaiak jelenlétének nyomait. S ezt a folyamatot még a nukleáris fegyverek bevetése sem tartóztatná fel.

Csak egy kivezető út van: „Amerikaiak, menjetek haza!"

Phnom Penh, 1964. november 30.

Wilfred Burchett

Karabély „mama" és gyermekei

– Karabély „mamának" hívjuk – mondta mosolyogva a partizánparancsnok, és felmutatta az ütött-kopott amerikai katonai karabélyt. – Ez volt a mi első fegyverünk, de négy év alatt sok utóddal örvendeztetett meg.

Alacsony, keménykötésű férfi volt a parancsnok, hetyke mosollyal, pompás fogakkal, kemény szálú, fekete hajjal, erős lábizmai csak úgy feszültek rövid fekete pamutnadrágja alatt. Egy zsupfödéles parasztkunyhó árnyékos tornácféléjén üldögéltünk, ahol kunkori uborkák füzérei és tökformájú gyümölcsök lógtak. Amikor meghallotta a közeledő helikopterek zúgó dübörgését, nekitámaszkodott az egyik sarokgerendának, s fogpiszkálóját rágcsálva töprengő pillantást vetett a két hatalmas, ormótlan légi járműre. – HU–IA típusú gépek – mondta. – Magasan szállnak, északkeleti irányba. Arrafelé harc folyik, s úgy látszik, sebesültekért mennek. Valahányszor így párosával repülnek, általában a sebesültekért küldik őket. – De miután a helikopterek nagy zajjal eldübörögtek felettünk, s nem tanúsítottak érdeklődést a mi kis tanyánk iránt, ismét leült, bemutatva a vietnami csodát: hátsó felét és lábát kényelembe helyezte az alig hat négyzethüvelyknyi támlátlan ülőkén. Néhány gyüszűnyi keserű sárga teát töltött a két parányi csészébe.

– Amíg ezt meg nem kaptuk – folytatta, miközben dédelgetve simogatta a karabélyt –, egyetlen lőfegyver sem volt a járásunkban, sőt egész Gia Dinh tartományban sem.* 1960 elején nagy akcióra került sor Tay Ninh tartomány egyik városában, Tua Haiban. A mieink temérdek fegyvert zsákmányoltak, s belőlük hatot Gia

* Ebben a tartományban van Saigon.

Dinhbe küldtek – mindegyik járásnak jutott egy lőfegyver. Ennek a karabély „mamának" a segítségével foglaltuk el az első ellenséges őrállomást, s ott sok kis kölyökkel ajándékozott meg bennünket.

A beszélgetésre Saigontól alig húsz kilométernyire került sor; a partizán járási parancsnoka volt a Nyugaton „Viet Kong"-nak* hívott szervezetnek, amelyet ő és valamennyi bajtársa „Giai Phong Quan"-nak nevezett, lévén hogy ez a neve a Dél-vietnami Nemzeti Felszabadítási Front fegyveres szervezetének.

– Hogyan tudtak egyetlen karabély segítségével elfoglalni egy őrállomást? – kérdeztem.

– Az élet olyan elkeserítő lett, az elnyomás olyan kegyetlen, hogy a nép készen állt a cselekvésre. Járásunkban napirenden voltak a letartóztatások, a kínzások és a kivégzések. A fiatalok, akiknek szüntelenül bujkálniuk kellett a diemisták kényszertoborzó osztagai elől, követelték, hogy tegyünk már valamit. Néhányan, akik annak idején részt vettünk a franciák elleni partizánháborúban, összefogtunk, s elkészítettük ennek a „mamának" számos fautánzatát. Azután egy holdfényes éjszakán végigvonultunk az őrállomás előtt, néhányszor elsütöttük a karabélyt, s hangszórókon át figyelmeztettük a katonákat, hogy amennyiben nem viselkednek tisztességesebben, a népi fegyveres erőkkel gyűlik meg a bajuk. Annyira megijedtek, hogy ki sem mertek jönni, mi pedig kerülőúton visszatértünk a faluba, és elrejtettük fegyvereinket. Az őrállomás parancsnoka néhány bizalmasával másnap reggel kiment a piacra, és kérdezgetni kezdte az embereket. Gondoskodtunk róla, hogy a kofák megfelelő választ adjanak. A beszélgetés valahogy így folyt:

„– Kik voltak azok a fegyveresek, akik a múlt éjjel erre jártak?

– Nem tudom – válaszolta valamelyik öreg kofa –, de rengetegen lehettek. Csaknem egy órába telt, amíg végigvonultak a falun. Biztos ez volt a Viet Kong, amiről a lapok annyit írnak.

– Miféle fegyvereik voltak?

– Jaj, nagyon sok fegyverük volt: Főleg puskák, de akadt olyan is, amit ketten-hárman cipeltek. Még sohasem láttunk ilyen fegyve-

* A „vietnami kommunisták" kifejezés rövidítése.

reket – mintha hosszú csövek lettek volna. Egyiknek-másiknak meg két-három lába volt . . ."

– Ezt hallván az őrállomás parancsnoka reszketni kezdett, akár a falevél. Hatalmas haderőt látott lelki szemeivel, páncélöklöket, nehéz géppuskákat; s a hallottakról csakhamar értesültek az őrállomás katonái is – a piaci kofák gondoskodtak róla. Az ellenség néhány napra erősítést küldött a járási főhadiszállásról, de semmi sem történt – az alakulat egy fia vietkongot sem talált. s így visszatért a központba. Néhány éjszakával később akcióba léptünk. Időközben összevásároltunk jó sok, biciklilámpába való karbidot, és több tucatnyi hatalmas bambuszcsövet készítettünk. A csöveket karbiddal és vízzel töltöttük meg, majd a nyílásokat jól eltömítettük. Éjféltájt körülvettük az őrállomást, és sorra robbantgattuk a karbidbombákat; a bambuszcsövek szörnyű durranással repedtek meg, s közbe-közbe leadtunk néhány lövést a „mamával". Hangszórókon felszólítottuk a helyőrséget, hogy adja meg magát, különben kiirtjuk az utolsó szálig. S a barakkjaik körül itt is, ott is felmorajló robbanások annyira megrémítették a katonákat, hogy kezes bárányok módjára, szép sorban kivonultak és letették a fegyvert. Puska-utánzatainkat eltüntettük szem elől, s egyik emberünk – kezében az igazi karabéllyal – felügyelt, amint elhagyták az őrállomást. Mire az utolsó is távozott, már jól fel voltunk fegyverezve – az ő fegyvereikkel. Hát így foglaltuk el a Phu My Hung-i őrállomást, a Cu Chi-i járásban, vagy tizenöt kilométernyire Saigontól.

– Nem volt semmilyen ellenállás? – kérdeztem.

– Ők egyetlen lövést sem adtak le – válaszolta a parancsnok. – Teljesen demoralizálódtak. Igaz, elfelejtettem megemlíteni, hogy amikor karabély „mamát" megkaptuk, figyelmeztető üzeneteket küldtünk a helybeli önkényuraknak, a legkegyetlenebb diemista hivatalnokoknak. Felszólítottuk őket, hogy mondjanak le állásukról, mert amennyiben többszöri figyelmeztetés ellenére sem vonulnak vissza, súlyos büntetés vár rájuk. Egyiküket ki is végeztük – mégpedig a Cu Chi-i járás főnökét. Förtelmes vadállat volt, sok ember vére száradt a lelkén, s ő maga sem riadt vissza a vérontástól: halálra kínozta vagy megölte több mint nyolcvan bajtársunkat, aki részt vett a franciák elleni partizánháborúban. Nem egy figyelmez-

tetést küldtünk a címére, s mert változatlanul folytatta terrorista tevékenységét, egy éjszaka kézre kerítettük; felolvastuk előtte bűnlajstromát, áldozatainak névsorát, azután kivégeztük. Tetemére rátűztük a vádirat és a kivégzési parancs egy példányát, több példányt pedig kifüggesztettünk a járási székhely környékén. Egyedül őt végeztük ki Cu Chiban, de ez a tettünk elrettentő hatással volt a kisebb gazemberekre. A környező falvakban a vérszopók egytől egyig lemondtak állásukról, és szinte egyik napról a másikra megszűntek a legkirívóbb terrorcselekmények. Mindez természetesen megtette a hatását az őrállomás parancsnokára és a Phu My Hung-i helyőrségre, már csak azért is, mert éjszakánként propagandacsoportokat küldtünk oda, amelyek újra meg újra emlékezetükbe idézték, milyen szörnyű sors vár rájuk, ha ujjat húznak a népi fegyveres erőkkel.

Nekem úgy remlett, hogy ha karabély „mama" volt az első fegyver Gia Dinhben, alighanem a Tua Hai-i ütközet a csaták „mamája": az az akció, amelynek ismeretében fényt deríthetek látogatásom egyik fő céljára, tisztázhatom, hogyan, hol és mikor tört ki ez a dél-vietnami háború. A partizánparancsnok csak annyit tudott, hogy ott „temérdek fegyvert zsákmányoltak". Később sikerült megismerkednem magával az akció parancsnokával, Quyet Thanggal. A magas termetű, szikár parasztember most a felszabadító hadsereg reguláris erőinek ezredparancsnoka; a franciák elleni háború – vagy amint a partizánok mondják, „az első ellenállási háború" – idején partizánparancsnok volt Tay Ninh tartomány egyik kis falujában.

„Tua Hai" a francia „Tour 2" vietnami hangzású változata – így nevezték a franciák ezt a hasonnevű tartomány fővárosától mintegy öt kilométernyire északra és Saigontól mintegy kilencven kilométernyire északnyugatra fekvő erődöt. Szilárdan megépített, négyszögletes erődítmény, s az akció idején itt állomásozott a diemista 21. hadosztály 32. ezrede és egy zászlóalja – összesen mintegy 2000 ember.

– Sokat gyötrődtünk, sokat vitatkoztunk az akció megindítása előtt, sőt közvetlenül utána is – mondta Quyet Thang. – Egészen 1959 végéig kizárólag a legális, politikai, erőszakmentes harci forma volt az irányvonal, de mivel az ellenség áttért a korábbi ellenállók tömeges megsemmisítésére, ez 1959 végén megváltozott. Már fegyvert is használtunk – de csak önvédelemből.

Megkérdeztem tőle, ki szabta meg ezt az irányvonalat, és ki változtatta meg. Különös pillantást vetett rám – ugyanezt tapasztaltam, valahányszor hasonló kérdést tettem fel a volt ellenállási mozgalom harcosainak –, válasza azonban részletesebb és lényegbevágóbb volt, mint azok, amelyeket korábban kaptam.

– Volt egy szervezetünk, a Viet Minh, amely az első ellenállási háborút irányította. A genfi egyezménynek egyetlen pontja sem írta elő, hogy a tűzszünet életbe lépése után fel kell oszlatni ezt a szervezetet, s nem kötelezte tagjait arra, hogy a reguláris haderővel együtt a 17. szélességi foktól északra vonuljanak vissza. Ha erre sor kerül, a mi vidékünk lakosságának javarészt el kellett volna hagynia otthonát és faluját. De így – noha a diemisták mindent elkövettek, hogy felkutassák és eltegyék láb alól a Viet Minh egykori tagjait, sőt mindazokat, akik bármily jelentéktelen formában is, de részt vettek az első ellenállási mozgalomban – még mindig szép számmal vagyunk. Módot találunk rá, hogy a veszélyek és nehézségek ellenére is kapcsolatban maradjunk egymással. Ami pedig az irányvonalat illeti, ezt a vezetőségünk dolgozta ki akkor, amikor aláírták a Vietnam egész területére érvényes genfi fegyverszüneti egyezményt. A genfi egyezmény legszigorúbb tiszteletben tartása fejeződött ki a fegyelem biztosítására hivatott részletes előírásokban: a provokációkra nem válaszolhattunk erőszakos lépésekkel, nem mehettünk túl a legális, politikai harc határain. Forradalmárok vagyunk. S ez olyan utasítás volt, amelynek megszegését nem engedte forradalmi fegyelmünk. Az 1954–1959-es években bizony sok kiváló elvtársunk életébe került a megkívánt fegyelem. De megszoktuk, hogy az irányvonal hosszabb időszakra érvényes. Az első ellenállási háború idején néha egy egész esztendőbe telt, amíg sikerült minden helység tudomására hoznunk, hogy mi is az irányvonal. A legdélibb terület küldöttjének hat hónapig kellett utaznia, hogy részt vegyen egy fontos konferencián, s mert vissza sem ért hamarabb, ugyanennyi idő múlva tájékoztathatta csak az otthoniakat az új irányvonalról. Az akkori körülmények között – és részben még ma is – megszoktuk, hogy elszigetelt, önálló csoportokban dolgozzunk, s hónapokig, évekig magunk hozzuk döntéseinket – természetesen mindenkor az irányvonal

szellemében. Ez az irányvonal 1959 végéig az erőszakmentesség volt, azután pedig az önvédelemből alkalmazott erőszak.

Amikor megismételtem azt a kérdésemet, hogy 1959 végén ki változtatta meg az irányvonalat, ismét hosszú, furcsa pillantást vetett rám, majd ezt mondta: – Korábbi vezetőink közül még elég sokan élnek itt ahhoz, hogy ilyesfajta határozatot hozzanak, s elég sok korábbi Viet Minh-tag, hazafi, kommunista, volt ellenálló, a diemista kényszertoborzó bandák elől az erdőkbe menekült és hozzánk csatlakozott fiatal van ahhoz, hogy végre is hajtsuk az ilyen határozatokat.

– Az volt a mi nagy gondunk, hogy vajon a Tua Hai-erőd megtámadása összhangban van-e azzal a határozattal, miszerint csakis önvédelemből folyamodhatunk erőszakhoz. Hosszas vita után úgy döntöttünk, hogy még az önvédelemhez is fegyverre van szükség, ennélfogva tervezett támadásunk valójában nem egyéb, mint önvédelmi akció, amelynek segítségével fegyverekhez jutunk, s nem tekinthető az irányvonal formális megsértésének. Elhatároztuk, hogy a támadást közvetlenül a holdnaptár szerinti 1960-as újév előtt (február vége felé) hajtjuk végre. Az ellenség terrorhadjárata az előző hetekben érte el csúcspontját. A Tua Hai-i ezred éppen akkor tért vissza egy nagy hadművelet végeztével Tay Ninh vidékéről, ahol több száz parasztot mészárolt le. Filmek is készültek a mészárlásokról és kínzásokról, s rákényszerítették az embereket ezeknek a filmeknek a megtekintésére, hogy még jobban terrorizálják őket. Munkába állították a mozgó nyaktilókat, s ezek a 10/59-es törvény* értelmében alakult rögtönítélő bíróságok kíséretében végigpásztázták a vidéket. Akkor fejezték le például Ut Lepet, az első ellenállási mozgalom egyik vezetőjét Chau Thanh járási székhelyen. Feleségét pedig kényszerítették, hogy felmutassa a levágott fejet a piactéren, miközben diemista operatőrök filmezték a jelenetet.

– A legnagyobb terrorakció január végén kezdődött. A diemisták mindent elkövettek, hogy kézre kerítsék a korábbi ellenállási mozgalom valamennyi föllelhető részvevőjét, s egyúttal fiatal, épkézláb

* Az 1959 májusában elfogadott szörnyűséges diemista törvény szerint mindössze kétféle büntetéssel – halálbüntetéssel vagy életfogytiglani börtönnel – sújthatók azok, akik „bűnt követnek el az állam biztonsága ellen, vagy ilyen bűn elkövetésére törekszenek".

férfiakat is kerestek, hogy bekényszerítsék őket a hadseregbe. A fiatalok ezrével menekültek az erdőkbe. Az ellenséges katonák pedig kifosztották a házakat, elloptak minden ennivalót, sőt az újévi ajándékokat is magukkal vitték. Ez alkalommal az ellenség soraiban kegyetlenkedett az egyik legelfajzottabb rohamcsapat; e különítmény tagjai azzal szórakoztak, hogy a piactér kellős közepén kinyomták áldozataik szemét, felvágták orrlikaikat, lenyesték a fülüket, megitták a vérüket, egyszóval oly tökéletesen eleget tettek annak az utasításnak, miszerint vad rettegéssel kell eltölteniük az emberek szívét, amennyire csak tőlük telt. A lakosságot mindez elbátortalanította, demoralizálta, de a külszín alatt ott feszült a robbanásra kész gyűlölet.

– Világosan láttuk, mennyire helyes az új irányvonal. Csak két út állt előttünk: vagy fegyvert ragadunk és megvédjük magunkat, vagy leölnek, mint a csirkét. Külső segítségre nem számíthattunk – a sarkunkra kellett állnunk, különben végeznek velünk. Néhányan a régiek közül megtartottuk azt a sorsdöntő találkozót, amelyen úgy határoztunk, hogy támadást intézünk Tua Hai ellen. Kétszázhatvan embert szedtünk össze: volt ellenállókat, a kényszertoborzás elől elmenekült fiatal férfiakat, a diemista hadsereg néhány katonaszökevényét, akik értékes fegyvereket hoztak magukkal, és a fegyveres vallási szekták maradványait. Ez utóbbiakat nagyon is becsben tartottuk. Mivel a szekták (a Hoa Hao, a Cao Dai és a Binh Xuyen. – *W. B.)* részei voltak a francia haderőnek, természetesen nem kellett fegyvereikkel együtt Északra vonulniuk, mint a mi katonáinknak. Később, amikor Diem szembefordult a franciákkal, hadserege velük is kenyértörésre vitte a dolgot, és csaknem az utolsó szálig kiirtotta őket. Néhányan azonban az ország nyugati részébe menekültek, s helyi partizántevékenységet fejtettek ki. Némelyek tagjai lettek a mi kétszázhatvan tagú csoportunknak, mások odaadták fegyverüket az akcióhoz. Összevissza százhetven lőfegyverünk volt, legtöbbje özönvíz előtti, szigorúan megszabott számú tölténnyel.

– Ezután gyűlést tartottunk mind a kétszázhatvan harcos részvételével. Elmondottuk, hogy több mint öt évig nagy odaadással és önfeláldozással folytattuk békepolitikánkat, de most már nyilvánvaló, hogy harcolnunk kell, különben elveszünk. A harchoz viszont

fegyverekre van szükségünk. A Tua Hai-erődben – ezt gondosan kifürkésztük, mert az erőszakkal toborzott katonák közt akadt néhány régi ellenálló – bőven van fegyver. Tehát nekivágunk?... Lelkesen helyeseltek.

– Maximális célunk az volt – folytatta a halk szavú Quyet Thang, akinek egész magatartása végtelen bizalmat keltett –, hogy megkaparintunk háromszáz fegyvert és megfelelő mennyiségű lőszert, tehát annyi hadianyagot, amennyivel egységünket korszerűen felszerelhetjük, terjesztjük a „Népi önvédelmi erők" aláírással jegyzett röpcédulákat, és megmagyarázzuk az ellenséges katonáknak, miért tértünk át a fegyveres akcióra. Harci egységünktől függetlenül beszerveztünk még ötszáz embert, azzal a céllal, hogy az akció végén a tett színhelyére érve elszállítsák a zsákmányt és az esetleges sebesülteket. Őket távoli falvakból szemeltük ki, hogy elkerüljük a közeli falvakat sújtó megtorlás veszélyét.

A támadást a csoport vezetői a holdnaptár szerinti újév előestéjére tervezték, mert tudták, hogy akkor gyengül az éberség. Tua Hai nem akármilyen erőd: 915 méter hosszú és 732 méter széles területét két méter magas, döngölt földből készült sáncok veszik körül, minden sarkon gépfegyveres őrtoronnyal, a fontosabb létesítményeket pedig kisebb őrhelyek védelmezik. Quyet Thangnak a volt ellenállók segítségével sikerült már napokkal korábban néhány felderítőt bejuttatnia a falak mögé, hogy kifürkésszék az egyes objektumok elhelyezkedését, a lőállások fekvését, az őrségváltás idejét és a többi fontos adatot. Két zászlóalj volt állandó őrségen, a kétezer főnyi helyőrség többi tagja fegyvertelenül aludt a barakkokban, puskáikat a fegyverraktárba zárták.

– A támadás kezdetét éjfél utánra – 0 óra 45 percre – tűztük ki – folytatta Quyet Thang. – Előreküldött felderítőink aknákat helyeztek el a fontosabb épületek körül. Az aknák robbanása adott jelt a támadásra.

Amikor megkérdeztem, honnan szerezték az aknákat, így válaszolt: – Volt a környéken néhány aknakészítő szakember, még az első ellenállási mozgalom idejéből. Jó csomó lőport gyűjtöttünk össze a fel nem robbant bombákból, s ócskavassal – régi kerékpárláncok darabjaival és más effélékkel – nagyszerű aknák készültek

belőle... Arra számítottunk, hogy mindenki mélyen alszik, s őrségváltás veszélye sem fenyeget – de éppen akkor, amikor az aknáknak robbanniuk kellett volna, kigyúltak a fényszórók, s a katonák valósággal özönleni kezdtek az egyik barakkból. Embereink szorosan a földhöz lapultak – már a sáncok közvetlen közelében jártunk –, s biztosra vettük, hogy odabent felfedezték a mieinket. Azután motorberregést hallottunk, feltárult a főkapu, s katonákkal megrakott teherautók sora gördült ki... Később megtudtuk a hadifoglyoktól, hogy jelentés érkezett az erődbe a mi ötszáz teherhordónkról; a parancsnok úgy vélekedett, hogy valamiféle politikai célzattal gyűltek össze, s ezért kiküldött egy zászlóaljat, hogy meglepetésszerű támadással szétoszlassa őket. Egy teljes órát kellett várnunk, amíg megbizonyosodhattunk afelől, hogy e nagy fényözön és mozgolódás közepette nem vették észre felderítőinket. Harcálláspontom – és osztagunk egy része – a sáncoktól kétszáz méternyire északra volt, de telefon vagy más távközlési eszköz híján nem tudtuk felvenni a kapcsolatot sem a benn tartózkodó felderítőkkel, sem pedig a sáncoktól délre elhelyezkedő egységünkkel. Sikerült azonban bejuttatnom az erődbe még egy felderítőt, s a támadás időpontját egy órával későbbre halasztottam, arra számítva, hogy akkorra ismét elalszanak a katonák.

– Az aknák pontosan 1 óra 45 perckor szörnyű durrogással felrobbantak, csakhamar lángolt a rádióberendezés, a parancsnokság és a többi épület, százhúsz emberünk dél felől, nyolcvan emberünk észak felől átvetette magát a sáncokon, a többi pedig lesbe állt a Tay Ninh-i úton, arra az esetre, ha az ellenség erősítést küld. Egyik alakulatunk azonnal betörte az 1. számú fegyverraktár ajtaját – tudtuk, hogy ott őrzik a kézifegyvereket –, a többiek pedig az őrtornyokat támadták meg. Ezeket a tornyokat arra szánták, hogy kifelé lőjenek róluk, így hát géppuskásaik nem tüzelhettek az erődben tartózkodó embereinkre, de megsebesítettek néhányat a déli irányból támadók közül. Néhány percen belül harcképtelenné tettük az ellenséges parancsnokságot, és közvetlenül az északi sáncok előtt halmokba raktuk a pompás, új fegyvereket. A mieink odarohantak a halmokhoz, eldobták régi fegyverüket, új fegyvert ragadtak, megrohamozták az őrtornyokat, s miután egyet elfoglaltak, géppuskáját

a szomszédos tornyokra szegezték. A lángoló barakkokból kitódultak a katonák, némelyek megadták magukat, mások a futóárkokba ugráltak, de legtöbbjük átvetette magát a sáncokon, és kívülről nyitott ránk tüzet. Nemsokára kezünkre került valamennyi őrtorony, és sakkban tarthattuk a sáncokon túlra került ellenséges katonákat. Nem mertek rohamra indulni ellenünk, csak szórványosan lövöldöztek.

– Észak felől támadó csoportunk fél óra alatt több mint hétszáz puskát zsákmányolt az 1. számú raktárból. Akkorra már az erőd területére helyeztem át harcálláspontomat, de még mindig nem tudtam érintkezésbe lépni a déli csoporttal. Ők a maguk részéről feltörték a 3. számú fegyverraktárt, dugig megrakták puskákkal, aknavetőkkel, gépfegyverekkel és egyéb értékes zsákmánnyal a közelben parkoló hat teherautót, és elindultak velük észak felé. Nem tudtak az ellenséges teherautó-oszlopról, amely ugyanazon az úton ment el, ezért sietve utánuk küldtem egy futárt, hogy állítsa meg őket – de ennek már csak arra volt ideje, hogy a száz puskával megrakott hatodik teherautót átirányítsa északi csoportunkhoz. A többi teherautó, nehézfegyverekkel megrakva, tovább haladt észak felé, míg rajtaütésszerűen meg nem támadták az ellenséges katonák, akik a lövöldözés hallatára beásták magukat az út mentén. Ezeket a fegyvereket mind elvesztettük, de a teherautók vezetőinek a magukkal vitt néhány sebesülttel együtt sikerült bemenekülniük az őserdőbe, s bántatlanul visszajutottak támaszpontunkra.

– Az I. számú fegyverraktár telistele volt fegyverrel, „felstószolva" álltak a vadonatúj fegyverekkel teli, még bontatlan ládák, sokkal több, mint amennyit magunkkal vihettünk. Voltak olyan fegyverek is, amilyeneket még sohasem láttam, így például 57 milliméteres, rúgásmentes puskák. Nem tudtam, mire valók, de elhatároztam, hogy ötöt magammal viszek belőlük. Később pompásan beváltak az ellenség M–113-as harckocsijaival és a kiserődökkel szemben.

– Szörnyű dolog volt – mondta Quyet Thang, s most, négy évvel később is, mintha könnyeket sajtolt volna szemébe az emlékezés –, szörnyű volt otthagyni azt a sok pompás fegyvert. De még a néhány hozzánk csatlakozó ellenséges katona segítségével is csak körülbelül

ezer darabot – nyolcszáz puskát és egy jól összeválogatott automata-fegyver-készletet – vihettünk magunkkal. Az ötszáz teherhordó idejében megérkezett, s egy és háromnegyed órával a támadás után menetoszlopunk visszatért az őserdőbe, kétrét görnyedve a fegyverek és a lőszer súlya alatt. Ha lett volna megfelelő szállítóeszközünk, egyenruhákat, ruhaanyagot és sok minden mást is magunkkal vihettünk volna.

– A valóság legvérmesebb reményeinket is felülmúlta. Háromszáz helyett ezer fegyverre tettünk szert. Sokkal több hadifoglyot ejtettünk, mint amennyire felügyelhettünk volna. Így hát megparancsoltuk, hogy hasaljanak le a földre, s egy kis politikai felvilágosítással szolgáltunk nekik, miközben kiszögeztük röpcéduláinkat a barakkok és más katonai objektumok maradványaira. Elmagyaráztuk, milyen okok késztettek bennünket a népi önvédelmi erők létrehozására, és figyelmeztettük őket: ne merészeljenek többé szembefordulni velünk. Sok ellenséges katona akart csatlakozni hozzánk, de akkoriban nem tehettünk eleget ennek a kérésnek. Megengedtük, hogy vigyék a zsákmány egy részét, de csak addig, amíg az erdőhöz nem értünk. Nem vállalhattuk azt a kockázatot, hogy támaszpontunk közelébe engedjük őket. Így hát valamennyit visszaküldtük, útravalóul adva a tanácsot: mondják azt tisztjeiknek, hogy a népi önvédelmi erők fegyverrel kényszerítették őket a teherhordásra, de később sikerült megszökniük.

– Sajnáltuk, hogy nem toboroztunk háromszor annyi teherhordót. Sebesültjeinket és halottainkat is magunkkal kellett vinnünk – tíz halottunk volt és tizenkét sebesültünk –, s így a zsákmánynak még a tizedét sem pakolhattuk fel. Eleinte fogalmunk sem volt az ellenség veszteségeiről, mert csak a fegyverek érdekeltek bennünket, de a helybeli lakosok később elmondták, hogy az ellenség mintegy négyszáz embert veszített, javarészt a kezdeti aknarobbanások folytán. Kiderült továbbá, hogy annak az ellenséges zászlóaljnak a katonái, amely a teherhordóink ellen indult, a robbanások és a lövöldözés hallatán azt hitték, valami szörnyű zendülés törhetett ki az erődben, vagy fellázadt a Cao Dai szekta; ezért elhatározták, hogy útjukat megszakítva elbújnak az erdőben. Onnan ütöttek rajta bajtársainkon, akik teherautókon szállították a fegyvert.

– Az ellenség másnap reggel hivatalos közleményben adta hírül, hogy a Viet Kong „államcsínyt akart végrehajtani", s ennek első lépéseként támadást intézett a Tua Hai-erőd ellen. A kísérlet kudarcba fulladt, a támadók „szörnyű veszteségeket szenvedtek", és több mint száz fegyvert hagytak hátra. Ez utóbbi igaz is volt. Bolondság lett volna, ha magunkkal visszük ósdi fegyvereinket, amikor az újaknak is csak kisebb részét tudtuk elcipelni.

– A nép azonban csakhamar megtudta az igazságot, és az ellenség bennünket segített, amikor másnap hangszórós teherautókat küldött Tay Ninhbe, azzal a figyelmeztetéssel, hogy a Viet Kong magának a városnak a megtámadására készül.

Megkérdeztem, hogy a diemista erők nem kísérelték-e meg a támadók felkutatását és a zsákmányolt fegyverek visszaszerzését. Hiszen a felkutatáshoz elég lett volna, ha mintegy húsz kilométer átmérőjű kört vonnak Tua Hai köré – a fegyverekkel megrakott partizánok nem tehettek meg ennél nagyobb utat hajnalig.

– Két zászlóaljat küldtek utánunk, de ezek nem mertek behatolni az őserdőbe. Másnap pihenéssel töltöttük a napot, de azért erős védelmi állásokat építettünk ki. Embereink fáradtságuk ellenére is készen álltak a harcra – a teherhordók szintúgy – a pompás új fegyverek birtokában. Ládaszámra állt táborunkban a fegyver, minden szükséges tartalék-alkatrésszel és rengeteg lőszerrel együtt. Legtöbb harcosunk három-négy puskával járt; a teherhordókra bíztuk a bontatlan ládákat és a lőszert.

– A támadás fantasztikus visszhangot keltett. Néhány nappal később több mint száz katona dezertált a Tua Hai-erődből. A megrettent helyi hatóságok mindinkább keresték velünk a kapcsolatot. A bábkormány helyi kiskirályai alaposan megjuhászodtak, szinte emberszabásúak lettek, amikor megtudták, hogy a közelükben tartózkodunk, ezer vadonatúj fegyverrel. A diemista ügynökök feltűnően udvarias modorban szóltak ugyanazokhoz, akiket néhány nappal azelőtt még terrorizáltak.

– Kellő számú fegyvert magunknál tartottunk a zászlóalj számára, amelyet a csata eredményeként tüstént megszerveztünk, a többit meg elküldtük azokba a tartományokba, ahol a legnagyobb szükség volt rájuk. Az ellenséges elnyomó apparátus bomlásnak in-

dult. Az emberek, mihelyt fegyvert éreztek a kezükben, mindenfelé megmozdultak, s az ellenség tekintélyét halálos csapás érte. Itt is, ott is felbukkantak a karabély „mamák", és nemsokára sok kis gyermeket hoztak világra. Ezzel a csatával megkezdődött a küzdelem merőben új szakasza.

Megkérdeztem, vajon a vezetők a hivatalos irányvonal megsértésének tekintették-e a csatát, mire Quyet Thang derűs mosollyal így válaszolt: – Néhány hétig valóban voltak ilyen aggályaink – de azután értesültünk róla, hogy nemcsak helyeslik lépésünket, hanem szívből üdvözlik is. A helyzet csaknem egyik napról a másikra megváltozott. Amikor korábban levelet kaptunk más tartományokból, igen lehangoló olvasmányban volt részünk: a sorokból áradt a peszszimizmus, minduntalan letartóztatásokról, kivégzésekről adtak hírt. A mi akciónk után azonban megváltozott a levelek hangja. Most is voltak veszteségek, de távolról sem akkorák, mint régebben; a levelek csaknem ujjongva számoltak be a legkülönbözőbb sikerekről, az immár fegyverrel rendelkező nép javuló hangulatáról, a kibontakozó nyílt ellenállási harcról. Az ellenséges elnyomó apparátus már csak árnyéka volt önmagának, a diemista ügynökök tekintélye rohamosan csökkent, a tűzszüneti egyezmény életbe lépése óta az 1960-as újév volt az első alkalom, hogy valóban boldog újévet kívánhattunk egymásnak.

– A Tua Hai-i csatából – mondta befejezésül Quyet Thang – levontuk azt a következtetést, hogy nem a számszerű erő vagy a fegyverzet a fontos, hanem a harci szellem és az elszántság. Akciónk kitervelését és végrehajtását később példaként idézték annak bizonyítására, hogy a sajátos dél-vietnami helyzet megoldása politikai-katonai hadviselést igényel, s ebben a hadviselésben a politikán van a hangsúly. Embereink csakis azért hajthattak végre ilyen támadást, mert erős harci szellem lobogott bennük. Ezt a szellemet az előzetes, mélyreható politikai beszélgetések ébresztették fel, s az sem volt mellékes, hogy a Tua Hai-erődben állomásozó katonák közt is sikerült politikai tevékenységet kifejtenünk. A csata után egységünk harci szelleme jobb volt, mint valaha. Természetesen fájlaltuk tíz bajtársunk halálát, de a sebesültek számára temérdek gyógyszert szereztünk – a jövőre is gondolva. Mindnyájan tudtuk, hogy nagy

lépéssel jutottunk előre azon az úton, amely a harc magasabb szintjéhez vezet.

A zsákmányolt fegyverek közt akadtak 81 és 60 milliméteres aknavetők is, amelyeket a partizánok fölöttébb kedvelnek és – mintegy százméteres távolságból – halálos pontossággal működtetnek.

A Tua Hai-i akció példakép lett. A talaj előzetes politikai előkészítése, kapcsolat a célpont térségében tartózkodó katonákkal, helybeli lakosok beszervezése a sebesültek és a zsákmány elszállítására, s ennek folytán a kis ütőerő százszázalékos bevetése; minden akció kezdetén több ember, mint fegyver, s a végén több fegyver, mint ember; villámgyors éjszakai támadás és gyors visszavonulás – ez volt a Tua Hai-i rajtaütést követő két esztendő legtöbb akciójának receptje. Csak amikor az Egyesült Államok 1961 végétől közvetlenül is beavatkozott a hadműveletekbe, s tömegével vetette be a helikoptereket, akkor változott a taktika.

A történészek egykor talán megállapítják majd, hogy a Tua Hai-i csatával kezdődött a dél-vietnami háború. Ha így cselekszenek, alighanem hibát követnek el – hogy miért, arról a következő fejezetekben szeretnék szólni. Annyi azonban biztos, hogy a Tua Hai-i csatával kezdődött a nagyarányú, szervezett fegyveres ellenállás Ngo Dinh Diem parancsuralmi rendszerével szemben, amelyet az Egyesült Államok politikájának irányítói segítettek hatalomra és tartottak fenn Saigonban.

Később, amikor találkoztam a Felszabadítási Újságíró Szövetség vezetőivel, megtudtam, hogy a Tua Hai-i csata más vonatkozásban is kezdetnek számít. A „Chien Thang" („Győzelem"), amely jelenleg a kelet-nam-bói (kokinkínai) haderők hetilapja, a Tua Hai-i harcmezőn jelent meg először. A lap főszerkesztője, a fiatal Trung Thang, akinek bőrét mogyoró színűre cserzették a szabad ég alatt töltött évek, elmondta nekem, hogy jómaga és a parányi szerkesztőség hogyan készítette el az első számot a Tua Hai-i ütközet harcosai számára. Kitépett noteszlapokat használtak, s újra meg újra leírták kézzel az „újságot", sajátos, rizslisztes eljárással húsz-húsz másolatot készítve. – A támadásra induló harcosok közt osztogattuk szét az első példányokat – fűzte hozzá –, s írásaink nagyon fellelkesítették őket. Én a harcállásponton tartózkodtam, s mihelyt

bekerültünk az erődbe, adtunk a lapból az ellenséges katonáknak is, akik a földön hasaltak. Néhány kollégámnak abba kellett hagynia a munkát, hogy egy időre csatlakozzon a harcolókhoz. A Tua Hai-i csatában születtek a katona-újságírók, akik egyidejűleg harcolnak és írnak.

Trung Thang azt is elmondta, hogyan fejlődött a lap a kézírástól a gépírásig, azután a sokszorosításig, míg végül 1963-ban megkapta jelenlegi, nyomtatott formáját. – Lapunkat eleinte csak a katonák közt terjesztettük, a példányok kézről kézre jártak – jegyezte meg. – Most már lekerül a falvakba, s rendkívül népszerű a helyi önvédelmi alakulatok parasztjai közt.

S hogy miért is volt szükség karabély „mamákra", Tua Hai-i csatákra és kézzel írott újságokra? Ezek olyan kérdések, amelyekről sokáig vitatkoznak majd a diplomaták és a történészek. Én csak azt mondhatom el, amit a helyszínen láttam és hallottam, részletesen kidolgozhatok egy képet, amelynek körvonalait az utóbbi évek dél-vietnami eseményei vázolták fel.

II. fejezet

Idő és tér

Az esetek többségében pontosan rögzíteni lehet egy háború, sőt egy polgárháború kirobbanásának körülményeit. Tudjuk, hol és mikor dördültek el az első lövések, bár a diplomaták, az újságírók és a történészek – nem is szólva a főszereplőkről – a végtelenségig elvitatkozhatnak arról, hogy ki lőtt először. Jómagam szakadatlanul kutattam, mikor és hogyan tört ki a dél-vietnami háború, de pontosan annyi eltérő választ kaptam, ahány kérdést tettem fel. A válaszokból csak az derült ki, hogyan kezdődött a lövöldözés az épp megkérdezett személy falujában, járásában vagy tartományában. Ezt a kérdést nem tehettem fel mérvadóbb személyiségnek, mint Nguyen Huu Tho saigoni ügyvédnek, a Nemzeti Felszabadítási Front elnökének, akit a nyugati sajtó „első számú vietkongnak" nevez.

Nguyen Huu Tho kedves, elbűvölő modorú, professzoros külsejű férfi, sok mindenben emlékeztet a városban nevelkedett liberális értelmiségiekre. Amikor először találkoztunk – mélyen bent az őserdőben, ahová többhónapos, kimerítő utazással, lóháton, gyalog és bárkán jutottam el – az európaias saigoni házigazdák szokásos selyemingében és pantallójában fogadott, s én viseltem a vietkongok fekete pamutruháját és gumiabroncsból készült szandálját.

Visszagondoltam arra a csaknem tíz év előtti pillanatra, amikor egy másik vietnami vezető jött felém az őserdő homályából, hasonlóan kinyújtott kézzel. Az észak-vietnami parasztok barna pamutruháját viselte, köpeny borult törékeny vállára, híres gyér kecskeszakálla kócosan szegélyezte csontos állát – Ho Si Minh volt. S a találkozásra az észak-vietnami felvidék őserdeiben került sor, a Dien Bien Phu-i csata kezdetén. Hat hónappal később a győztes Vietnami Néphadsereg első egységeivel bevonultam Hanoiba... De most gon-

dolatban úgy döntöttem, *semmiképp* sem kérdezhetem meg Nguyen Huu Tho elnöktől, vajon hat hónap múlva bevonulok-e Saigonba a győztes felszabadító hadsereg első egységeivel.

Nguyen Huu Thót senki sem tartotta baloldalinak akkortájt, amikor ügyvédi gyakorlatot folytatott Saigonban. Nem vett részt a franciák elleni háborúban, de 1950 márciusában – többekkel együtt – élére állt a tüntetők százezreinek, akik felháborodva tiltakoztak azellen, hogy az Egyesült Államok, a franciák „szennyes háborújával" vállalt szolidaritása jeléül, három hadihajót küldött Saigonba. Az amerikai hadihajók másnap felszedték horgonyukat és távoztak – Nguyen Huu Thót pedig letartóztatták a francia hatóságok, és a Dien Bien Phutól északra fekvő, távoli Lai Chau város börtönébe zárták. A Viet Minh katonái szabadították ki, jó néhány évvel később. A genfi egyezmény aláírása után visszatért Saigonba, és folytatta ügyvédi tevékenységét.

Ennek a derűs, mosolygós Nguyen Huu Thónak tettem fel első számú kérdésemet: – Hogyan kezdődött az egész? Hol és mikor dördültek el az első lövések?

– Ami Saigont illeti, az első nagy megrázkódtatást 1954. augusztus 1-én éltük át, tizenkét nappal a tűzszüneti egyezmény aláírása után. Nem túlzás, ha azt mondom, hogy a főváros lakossága valósággal repesett az örömtől, amikor megtudta, hogy a genfi konferencia eredménnyel járt. Vegyes érzelmeket keltett, hogy a két országrész egyesítésére csak két év múlva kerülhet sor, de az volt az általános hangulat, hogy az egyesítés elhalasztása nem is olyan nagy ár, ha cserébe visszatérhet a békés, rendezett, külföldi uralomtól mentes élet. Augusztus 1-én óriási tüntetésre sereglett össze Saigon vidám, ujjongó népe, elsősorban azért, hogy üdvözölje és megünnepelje a genfi egyezmény aláírását. Ugyanakkor az egyezményre hivatkozva több határozat követelte a politikai foglyok és a hadifoglyok azonnali szabadon bocsátását. A válasz sortűz formájában érkezett. Többen megsebesültek, egy terhes nőt hasba lőttek. Sokakra hideg zuhanyként hatott az a körülmény, hogy brutálisan szétverték az első tüntetést, amely – mint eleinte hittük – a béke és a szabadság légkörében kibontakozott. Még aznap megalakult a béke és a genfi egyezmény védelmi bizottsága – és engem választottak meg elnöknek...

Ez a bizottság Nyugaton jobbára Saigon–Choloni Békebizottság néven vált ismertté. Vezetői között ott volt a saigoni értelmiség színe-java.

– A történtekből világosan láttuk – folytatta Nguyen Huu Tho –, hogy Ngo Dinh Diemnek ez az új, amerikabarát rendszere éppen olyan csatlós rendszer, mint amilyen Bao Dai császáré volt, s uralmának első napjától kezdve a nép elnyomására törekszik. Ez váratlanul ért bennünket, s augusztus 1-ének éjjelén, valamint a rákövetkező napokban sok keserű kifakadásra adott okot. Saigonban az elnyomás első lövései tizenkét nappal azután dördültek el, hogy aláírták a tűzszüneti egyezményt.

A bizottság célul tűzte ki, hogy éberen őrködik az egyezmény szigorú betartásán, s bármely előírásának megsértését a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság (ICC) tudomására hozza.* Először szórványosan, majd tömegestől érkeztek jelentések vidékről, s valamennyi arról számolt be, hogy a diemisták nagyarányú letartóztatásokat hajtottak végre és szörnyű vérfürdőket rendeztek azokon a területeken, ahonnan kivonultak a Viet Minh katonái, hogy a genfi egyezménynek megfelelően a 17. szélességi foktól északra csoportosuljanak át.

– Bizottságunk alig néhány hónapja működött – mondta Nguyen Huu Tho –, s máris egymásnak adták a kilincset az egyes tartományok küldöttségei, amelyek arra kértek bennünket, hogy náluk is alakítsunk hasonló bizottságokat. Meg is kezdtük a szervezést, ámde november 11-én – négy hónappal Genf után – váratlanul ránktört a rendőrség, feloszlatta bizottságunkat, és letartóztatta a vezetők egy részét, velem együtt.

Egy héttel ezután jártam Saigonban, s láttam, mint veszik őrizetbe a diemista rendőrök mindazokat, akik a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság székháza felé tartottak, hogy jelentsék barátaik vagy rokonaik letartóztatását.

– Akkoriban nem is sejtettük – jegyezte meg Tho elnök –, hogy a saigoni bizottságnak és albizottságainak megalakításával tulajdonképpen életre hívtuk a több mint hat évvel később létrejött Nemzeti Felszabadítási Front csíráját.

* A bizottság elnökét India, két tagját Lengyelország és Kanada delegálta.

A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság óvatos jelentéseiben is felfelbukkan valami abból, ami a falvakban történt. Emlékeztem egy korai utalásra, amely a Cho Duoc-i incidensre vonatkozott, s amikor Közép-Vietnamban – Ngo Dinh Cannak, e középkori szörnyetegnek a hitbizományán – jártam, felkerestem Dinh Chaut, a Felszabadítási Front Quang Nam tartományi végrehajtó bizottságának tagját, hogy megtudjam tőle a részleteket. Dinh Chau, az egykori középparaszt, akinek mosolygós arca olyan, mintha gránitból faragták volna, az első katonai akciók egyikénél elvesztette fél lábát, de titkos hegyi támaszpontjáról továbbra is irányítja a Front tevékenységét. Ő – akárcsak a legtöbb vezető, akivel vidéken találkoztam – már kezdettől fogva sokkal kevésbé bízott a genfi egyezmény betartásában, mint a saigoniak.

– Az egyezmény hírét rendkívül vegyes érzelmekkel fogadtuk – mondta. – Természetesen örültünk, hogy béke lesz az egész országban, s mi, ellenállók megfogadtuk, hogy szigorú fegyelmet tartunk, mindent megteszünk az egyezmény tiszteletben tartása érdekében, s igyekszünk meggátolni előírásainak megszegését, akár barát, akár ellenség próbálkozzék is vele. De kételkedtünk abban, hogy ellenfeleink is tiszteletben tartják majd az egyezményt. Mindamellett töretlenül hittünk vezetőinkben és az általuk elfogadott irányvonalban.

– A Cho Duoc-i incidens igazolta kételyeinket. Quang Nam tartomány java része – kivéve a tourane-i haditengerészeti támaszpontot – az ellenállási háború utolsó éveiben a Viet Minh fennhatósága alatt álló, felszabadított terület volt. S 1954 szeptemberében ide vezényeltek egy ezredet Le Van Kim (később a Diemet megdöntő katonai junta egyik vezetője. – *W. B.)* parancsnoksága alatt. Egy alakulat a tartomány középső részében fekvő Cho Duocba került, s a katonák érkezésük után, se szó, se beszéd, sorra vágták ki a parasztházak kertjeiben álló gyümölcsfákat és bambuszokat, hogy barakkokat építsenek belőlük. A falubeliek összeseregleltek és tiltakoztak a barbár eljárás ellen. Nyoma sem volt erőszaknak, még bot sem akadt a tiltakozók kezében. Az egybegyűltek csak azt követelték, hogy tartsák tiszteletben a tulajdonukat. Az egység parancsnoka kibökött egy vezényszót, s mielőtt bárki felfoghatta volna, mi

történik, a katonák tüzet nyitottak a tömegre. Szörnyű kiáltások és sikolyok keveredtek a dörgő sortüzekkel; s amikor véget ért a lövöldözés, halottak, haldoklók és nyöszörgő sebesültek tömege hevert a földön. Negyven embert öltek meg, csaknem kizárólag nőket és gyermekeket, mert a férfiak szinte egytől egyig a földeken dolgoztak. Ám az életben maradottak hatalmas áradatként törtek a katonákra, ezek pedig kereket oldottak.

– A falubeliek tőlük telhetően elsősegélyben részesítették a sebesülteket, aztán azokat, akik szállítható állapotban voltak, meg a halottakat is durván összeácsolt hordágyakra fektették, s a komor menet elindult a zászlóalj parancsnoksága felé. Az események híre eljutott a szomszédos falvakba, s mielőtt még a hordágyas menet megérkezett volna, hatalmas tömeg vette körül a parancsnokságot. Többen berontottak a kapukon, puszta kézzel lefegyverezték a katonákat, homokot szórtak a puskacsövekbe és az ágyúkba. A fegyvereket azonban nem vitték magukkal, csak halomba rakták és egy időre ártalmatlanná tették őket. Megérkeztek a hordágyvivők is, az áldozatokat kiterítették a kaszárnyaudvaron, a rokonok és a jó barátok követelték a bűnösök felelősségre vonását, a sebesültek orvosi ellátását és az elhunytak hozzátartozóinak kártalanítását. Egyre nőtt a tömeg, s a szorosan körülfogott barakkokban bent ültek a katonák, akár az egérfogóban.

– Három álló napig mintegy 15 000 ember táborozott a barakkok körül, egyesek távoztak, mások érkeztek, valamiféle spontán „műszakváltás" ritmusában; a közeli falvak lakói rizst hoztak, és megfőzték a többiek számára. Mindenfelé transzparenseket és jelszavas plakátokat aggattak ki, amelyek e felháborító eseménnyel összefüggésben követelték a tettesek megbüntetését, elítélték az amerikabarát Diem-rendszert a genfi egyezmény gyalázatos megszegése miatt. A zászlóalj nem tudott csatlakozni az ezred másik két zászlóaljához, még csak nem is értesíthette őket. A falusiak megvitatták az eseményeket a katonákkal – elsősorban azokkal, akik nem vettek részt a lövöldözésben –, és több katona rögtön dezertált. A 15 000 ember fegyelmezetten viselkedett, megválasztotta szószólóit, egyenlően elosztotta az élelmiszert, és kinyilvánította, hogy hajlandó akár a végtelenségig folytatni a tiltakozást. A zászlóaljparancsnok végül is

nem tehetett mást, elfogadta a követeléseket: ígéretet tett, hogy államköltségen eltemetik a halottakat, ingyenes orvosi kezelésben részesítik a sebesülteket, kártalanítják az elhunytak hozzátartozóit, többé nem rongálják a nép tulajdonát, és lehetővé teszik, hogy a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság helyszíni vizsgálatot folytasson. A bizottság meg is érkezett a helyszínre, de nagyon passzívan viselkedett, s a hatóságoknak sikerült megakadályozni, hogy kapcsolatba kerüljön a lakossággal.

– Három hónap múlva két hasonló incidensre került sor: ugyanennek az ezrednek a katonái harminc embert öltek meg Chien Danban és negyvenet Cam Cocban. A falvakban mindinkább szertefoszlott az a remény, hogy itt bárki is békében élhet. Volt ugyan még egy halvány reménysugár: némelyek bíztak benne, hogy 1955 júliusában összeül az a tanácskozás, amelynek elő kell készítenie a két országrészt egyesítő általános választásokat, s ezekre a választásokra sor is kerül 1956 júliusában, az ígért időpontban – de az elnyomó intézkedések fokozódásával ez a reménysugár is egyhamar kihunyt.

Egymástól távol eső tartományokban szerzett értesüléseimből arra kell következtetnem, hogy a Cho Duoc-i incidens jellemző volt a legtöbb olyan területre, amely a háború alatt a Viet Minh kizárólagos fennhatósága alatt állt. Diemék terve alighanem az volt, hogy a tűzszünetet követő hetekben vagy hónapokban – gyakorlatilag attól a perctől kezdve, hogy a Vietnami Néphadsereg fegyveres erőit és kádereit visszavonják – előre megfontolt terrorral megbénítják a lakosságot. A genfi egyezmény előírásainak megfelelően, az ICC felügyelete alatt, 140 000 katona és tisztségviselő, teljes fegyverzetben, néhány feleséggel és családtaggal együtt Északra vonult. S az elnyomó intézkedések annak arányában erősödtek, ahogy kibontakozott az agitáció az előkészítő tanácskozás és az 1956-os júliusi választások megtartása érdekében – hiszen az emberek a választásoktól várták, hogy enyhülnek majd közvetlen szenvedéseik.

Quang Nam más vidékén, amely sokban különbözik attól, ahol Dinh Chauval találkoztam, érdekes beszélgetést folytattam Huynh Thanhhal, aki szintén a Front tartományi bizottságának tagja. A kifinomult arcú, sasorrú orvos otthagyta tourane-i pacientúráját, hogy

részt vegyen a franciák elleni háborúban, majd néhány békés hét után ismét visszamenekült a hegyekbe. Tőle tudtam meg, milyen a helyzet a jobbára hegyekkel borított Tam Ky-i járásban, amely magában foglalja az annami hegyvonulat egy részét, és délen Quang Ngai tartománnyal határos.

– Szerintünk Tam Kyban még kegyetlenebbül dühöngött az elnyomás, mint más járásokban, mert ez teljesen felszabadított terület volt – mondta Huynh Thanh. – A diemisták mindenekelőtt eltávolították állásukból azokat, akik részt vettek a felszabadított terület igazgatásában, s helyükbe kormányhű tisztviselőket állítottak. Eközben az erőszaktól sem riadtak vissza, s terrorjuk még csak fokozódott, amikor hivatalba lépett az új közigazgatás. Győztesként tértek vissza a bábkormány katonái, akik vereséget szenvedtek a franciák elleni háborúban; lefoglalták a templomokat, a házakat, és lakóikat kirakták az utcára. Az emberek tiltakoztak, mondván, hogy a genfi egyezmény egyetlen pontja sem jogosítja fel a katonaságot arra, hogy elrekvirálja a lakosság tulajdonát. Mindenhol ez robbantotta ki az első incidenseket. Mert ahol tiltakozás céljából összesereglettek az emberek, ott mindig eldördült a sortűz. Ezekben az egyenlőtlen összecsapásokban – fegyvertelenekkel szemben – aratták a bábkormány csapatai egyedüli „győzelmeiket" a háború hosszú évei alatt. A terror errefelé előre megfontolt politika volt.

– Mihelyt létrehozták a maguk közigazgatását, a diemisták lajstromba akarták foglalni a lakosságot, aszerint, hogy ki milyen szerepet töltött be az ellenállási mozgalomban. Először is nekifogtak, hogy összeírják mindazokat, akik bármilyen formában részt vettek benne. Ez azonban lehetetlennek bizonyult, mert minden épkézláb férfi és nő ellenálló volt, sőt még a gyerekek is harcoltak a franciák ellen, ha már elég nagyok voltak ahhoz, hogy csomagot vagy üzenetet kézbesítsenek. Ez a járás jóval a háború vége előtt felszabadult, s az egész lakosság erejét megfeszítve részt vett az ellenállási mozgalomban. Így hát mindenkit felvettek a listára, aszerint hogy milyen jelentőséget tulajdonítottak neki. A „legexponáltabb káderekét" – azokat, akik még a katonák megérkezésekor is a közigazgatásban tevékenykedtek – bebörtönözték, vagy inkább élve eltemették a börtönökben. Egyikőjüket sem láttuk azóta. Másoknak három-hat hó-

napra vagy még több időre való élelmiszert kellett összecsomagolniuk, s elvitték őket „antikommunista átnevelő tanfolyamra". Ebben az első évben a családoknak átlagosan nyolchavi ingyenes kényszermunkát kellett végezniük; utakat, barakkokat és más katonai létesítményeket építettek.

– A falvakban barakkokat emeltek, a fiatal férfiakat és nőket külön-külön barakkokba terelték, ott kellett tölteniük az éjszakát, miközben véget nem érő szónoklatokban szidták előttük a Viet Minhet, Ho Si Minhet és mindazt, aminek valami köze van Észak-Vietnamhoz. A cél az volt, hogy teljesen kiirtsák belőlük a hazafias érzést, az ellenállási időszak emlékeit, leszoktassák őket még a politizálásról is. Meg akarták fosztani az embereket mindattól, amiben megkapaszkodhattak, hogy a terror légkörében elveszítsék minden reményüket. Nemcsak az „egyesítés", a „béke" stb. kifejezések használata volt tilos – vigyázni kellett minden szóra, amit kiejtettünk. Ha valaki megfeddte kicsapongó fiát vagy leányát, tüstént ráfogták, hogy a Viet Kong tagja. A boltok tele voltak amerikai nylon holmikkal, de ha, teszem azt, ön jobbnak látta, hogy a leánya háziszőttest viseljen, ezzel máris kockára tette az életét. Mert ha a lánytól megkérdi egyik barátnője, miért öltözik így, s ő azt válaszolja: „édesapám jobban szereti a háziszőttest" – ez már elegendő ok lett volna arra, hogy letartóztassák önt mint a Viet Kong tagját.

– Az még érthető – folytatta Huynh Thanh –, hogy az efféle fasiszták gyanúsnak találják azokat, akik politikai kifejezéseket használnak; ők azonban a legapróbb, legjelentéktelenebb dolgokra, gesztusokra, szavakra is felfigyeltek. A nép évekig élt az ellenállási mozgalom közigazgatása alatt, megszokta az egyszerű életet és a kemény munkát. Ám a diemisták azt tartják, hogy „az egyszerű élet és a kemény munka" a Viet Kong sajátossága, s ezért figyelmeztették a lakosságot, hogy ilyenfajta magatartásuk alapján bírálják majd el őket. Céltudatosan arra törekedtek, hogy kiirtsák az emberek gondolkodásából a tisztességes erkölcsi felfogást.

– Arra a következtetésre jutottunk, hogy a diemisták másfajta embertípust akarnak kialakítani. Szemlátomást azok érdemelték ki náluk az „igazi nacionalista" dicsérő jelzőt, akik ittak és kártyáztak, verték apjukat és anyjukat – feleségükről nem is szólva –, akik

részt vettek mindenféle kicsapongásban és garázdaságban, szemrebbenés nélkül öltek, s áldozatuk katóra tűzött fejével parádéztak az utcán, akiknek fiai teljesen elzüllöttek, leányai pedig szajhák lettek, vagy legalábbis majdnem azok. Ezekre a tulajdonságokra volt szükség ahhoz, hogy valakit elsőrendű állampolgárnak tekintsenek.

– Az első évben mindenképp meg akartuk győzni a diemista tisztviselőket arról, hogy béke lesz, egyesül majd a két országrész, és mi nem is akarunk többet. Mészárlás, letartóztatás, megkínzatás volt a válasz. A falvak lakói már csak azt kívánták, hogy hagyják őket békében szántani-vetni – ami elég szerény kérés. Az elnyomás azonban egyre fokozódott.

Huynh Thanh elővett néhány jelentést, azzal a megjegyzéssel, hogy a bennük szereplő adatok nem teljesek. A Tam Ky-i járásnak – jelenleg a második ellenállási háború felszabadított övezetének – 180 000 lakosából 13 000 „eltűnt", további 7000-et pedig börtönbe zártak. Az „eltűntek" túlnyomó többségéről köztudomású, hogy életüket vesztették, s a 7000 bebörtönzött jelentős része is bizonyosan meghalt már a fogházban. Eszerint minden kilencedik lakost megölték vagy meghatározatlan időre bebörtönöztek a járásban. Érdemes itt felhívni a figyelmet a genfi egyezmény 140. cikkelyére, amely így hangzik:

„Mindkét fél kötelezi magát, hogy a háborús cselekmények idején kifejtett tevékenységük miatt nem alkalmaz megtorló vagy megkülönböztető intézkedéseket sem az illető személyekkel, sem szervezetekkel szemben, s biztosítja számukra a demokratikus szabadságjogokat."

A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság működésének első évében e cikkely negyven megsértését – a tényleges esetek csekély töredékét – vizsgálta ki Délen. S egyik-másik vizsgálat százak lemészárlására derített fényt. A bizottság az első év végéig tizenhat esetben megállapította, hogy ténylegesen megsértették a szóban forgó cikkelyt; tizenhárom esetet kivizsgált, de a vizsgálat eredményét nem hozta nyilvánosságra; nyolc esetben még folytatta a vizsgálatot; s három esetben elégtelennek találta a bizonyítékokat ahhoz, hogy meghozza a döntést. Ezzel szemben egyetlenegyszer sem bizonyosodott be, hogy Északon is megsértették volna ezt a cikkelyt.

Az ICC 24-es számú repülőbrigádja, amelyet Quang Namba és Quang Ngaiba küldtek, visszahívásáig nyolc hónapot töltött a helyszínen, de ebből mindössze tizenöt napon át foglalkozhatott érdemben az üggyel. A 61-es számú brigád, amelyet az előbbinek a segítségére küldtek, száz napon keresztül tétlenségre volt kárhoztatva, meg sem kezdhette a munkát. Aztán ezt a brigádot is visszarendelték, s folytatódtak a mészárlások. Az ICC 4. jelentésében megállapította:

„Azoknál az ügyeknél, ahol módunkban volt lefolytatni a vizsgálatot, 319 esetben állapítottuk meg, hogy az ügy halálos kimenetelű volt... A Bizottság nem tudta megállapítani, hogy az említett eseteken kívül voltak-e még más megtorló és megkülönböztető intézkedések..."

Íme, az első békeév mérlegének egy része!

Mondanunk sem kell, hogy 1955 júliusában nem került sor az előkészítő tanácskozásra. A franciák már összecsomagolták a cókmókjukat, és hátat fordítottak Vietnamnak – csakúgy, mint genfi kötelezettségeiknek –, hogy Algéria birtoklásához ragaszkodva újabb reménytelen katonai kalandba bonyolódjanak. Diem, az Egyesült Államok bőkezű támogatásával, nagyjából felszámolta a francia érdekeltségeket, s művére feltette a koronát azzal, hogy elsöpörte a föld színéről a fegyveres vallási szektákat.* A példátlan arányú koncentrált terrorral sikerült is megszilárdítania uralmát Saigonban és a falvakban. Elérkezett 1956 júliusa, de a választásokat nem tartották meg. Most már csak a legnaivabb lelkek hihették, hogy valaha is sor kerül ezekre a választásokra. A terror pedig csak fokozódott 1956 júliusa után, mert Diem számított rá, hogy a nép nem nyugszik bele egykönnyen választási reményeinek szertefoszlásába.

Értesültem az egyik szörnyű, de tipikus incidensről, amelyre Quang Nam tartomány Thanh Binh-i járásában került sor azoknak a tüntetéseknek nyomán, amelyek a választások időpontjának közelségével az egész tartományban lezajlottak. Nem sokkal július 20-a,

* Ezeket a szektákat a franciák annak idején azért szervezték, hogy bevessék a Viet Minh ellen, és később az ő segítségükkel akarták ellensúlyozni az erősödő amerikai befolyást.

a kitűzött választási nap után az egyik faluban letartóztattak huszonöt embert. A falu többi lakóját összeterelték és rákényszerítették, hogy egy mély árkot ássanak. Amikor befejezték a munkát, elkergették őket, de néhányan – köztük az én informátorom – elbújtak a fűben, a fák között, hogy lássák, mi történik. A huszonöt foglyot, kettesével-hármasával megkötözve, éjféltájt az árok szélére hurcolták. Az őrök sorra belerugdosták őket az árokba, földet szórtak rájuk, elevenen eltemették valamennyit. Szörnyű, a bivalyok bőgésére emlékeztető, fojtott hangok törtek fel, amint rájuk borult a föld. A hant mozgott is még egy ideig, azután minden elcsendesült.

1957-ben megkezdődött a „Jelentsétek fel a kommunistákat!" kampány. Diem akkoriban közölte a Nemzetközi Ellenőrző Bizottsággal, hogy nem tűri többé a 140. cikkely alapján folytatott vizsgálatokat.

Az ICC 1957. április 11-i keltezésű jelentésében a genfi konferencia társelnökeinek tudomására hozta az alábbiakat:

„A Vietnami Köztársaság kormánya úgy döntött, hogy a jövőben nem válaszol a szóban forgó cikkellyel kapcsolatos panaszokra, és nem engedi, hogy a genfi egyezmény értelmében létrejött vizsgáló csoportok kivizsgálják ezeket a panaszokat."

Az új kampánynak az volt a célja, hogy megtörje mindazokat, akik még politikai vagy egyéb irányú ellenállást fejthettek ki a rendszerrel szemben, és kiegészítse az egykori ellenállók és Viet Minh-tagok listáit. A kiszemelt falusiakat napokon, heteken keresztül fogva tartották, a nyilvánosság előtt verték és kínozták, mígnem bűnösként bélyegezték meg magukat, amiért részt vettek az ellenállási mozgalomban, s hogy „őszinteségüket" bizonyítsák, sorra feljelentették szomszédaikat, akiket „kommunista" vagy „ellenállási" érzelmekkel gyanúsítottak.

– Quang Nam tartomány Dien Ban-i járását szintén „ellenállási fészeknek" tekintették – mondta Dinh Chau, akit fentebb idéztem. – A kampány lefolytatására különleges harci különítmény érkezett Saigonból. A különítményhez a reguláris hadsereg egy ezrede, valamint a polgárőrség egyik legvérszomjasabb zászlóalja, Diem testőrsöpredéke tartozott.

Chau nem emlékezett már rá, ki volt a harci különítmény parancs-

noka, de annyi bizonyos, hogy Nguyen Quoc Thai – Ngo Dinh Cannak, a Ngo testvérek legkegyetlenebbikének fogadott fia – vezető posztot töltött be a vérengzők közt. – A különítmény 1957 márciusától kezdve hat hónapon át tevékenykedett ebben az egyetlen járásban – folytatta elbeszélését. – Még az eldugott falvakat is megismertették a kínzás legkorszerűbb technikájával, beleértve az amerikai generátor meghajtású villamos kínzóeszközöket. Négy járási börtönt létesítettek, mindegyiket 4000–5000 fogoly számára, s valamennyi faluban berendeztek egy-egy kisebb, 200–250 férőhelyes fogházat.

– E hat hónap alatt egész Dien Bant elárasztotta a legsötétebb terror. Működött a korbács, a bot, a villanyáram, s mindenfelé csak sikoltozás, ordítás, nyögés, tompa puffanások hallatszottak. Hihetetlenül barbár jelenetekre került sor: a csecsemőket letépték anyjuk kebléről, és halálra zúzták a kövezeten, miközben az anyákat a kínzókamrákba hurcolták. A hóhérok rá akarták kényszeríteni az embereket, hogy megverjék elfogott vezetőiket, de a falusiak nemegyszer inkább maguk szenvedték el a verést és a kínzásokat. A diemisták célul tűzték ki, hogy mind egy szálig kiirtják a forradalmárnak tekintett családokat. Senki sem segíthetett a szomszédján – ezzel csak azt bizonyította volna, hogy Viet Kong-eszméket vall. Az emberek azonban a megkínzatást és a halált is megkockáztatták, csak hogy segítsenek egymáson. Hozzávetőleges becslés szerint a járás átlagosan háromezer lakosú falvaiban átlag ezer embert vertek és kínoztak meg, s ennek következtében száz-százötven ember vált tartósan munkaképtelenné. Diemék végképp ki akarták irtani a nép gondolkodásából a forradalmi szellemet. Arra törekedtek, hogy a kétkedés és a reménytelenség érzését keltsék az emberekben, s fizikailag megsemmisítsék vezetőiket, sőt potenciális vezetőiket is. Ugyanez a folyamat ment végbe Quang Nam tartomány többi járásában is, de Dien Banban különösen súlyos volt a helyzet.

– Vajon megmenekülhetett-e ilyen körülmények között bárki, akinek vezető szerepe volt a korábbi ellenállási mozgalomban? – kérdeztem, hiszen tudtam, hogy Közép-Vietnam egyes járásaiban a „Jelentsétek fel a kommunistákat!" kampány során még a falvakban is az utolsó szálig kiirtották a vezetőket.

– Bármilyen szörnyűségeket követtek is el a hóhérok, nem tudták szóra bírni a politikailag öntudatos embereket; a többieknek pedig fogalmuk sem volt semmiről. Még a be nem avatottakat sem tudták rávenni, hogy megverjék az elfogott forradalmárokat, s amikor az őrök maguk láttak hozzá a kínzáshoz, sokszor megesett, hogy azok a falusiak, akiket már megvertek, amiért nem voltak hajlandók másokat verni, odaszaladtak és testükkel fogták fel az ütéseket. A diemisták nemegyszer zsákba gyömöszölték kezén-lábán megkötözött áldozatukat, végighurcolták az utcán, s megparancsolták a parasztoknak, akik nem tudhatták, ki az áldozat, hogy fütykösökkel és bambuszrudakkal üssék a zsákot. Természetesen ők maguk jártak elöl jó példával... Ezt a megpróbáltatást csak kevesen élték túl.

– Egy alkalommal a diemisták értesültek róla, hogy valamelyik vezető megbújt egy faluban. Körülzárták a területet, és nógatták a parasztokat, hogy kutassák fel, kerítsék elő ezt a vezetőt. A falusiak nagyon lassan haladtak a keresgéléssel, úgy tettek, mintha a legnagyobb figyelemmel átkutatnának minden egyes házat. Addigaddig „szimatoltak", amíg beesteledett, s egy asszonynak és tizenöt éves fiának sikerült elbujtatnia a keresett vezetőt a közeli erdő egyik barlangjában. Ám a diemisták a szökésről is értesültek, s másnap reggel katonákkal vették körül a barlangot, odakényszerítve a falu lakóit is. A vezetőnek volt egy pisztolya, s időről időre, a barlang különböző pontjairól lövéseket adott le. A diemisták ráparancsoltak a falusiakra, hogy hatoljanak be a barlangba és hozzák ki a bujkálót. De azok váltig húzódoztak a vállalkozástól. „A lövésekből ítélve többen is vannak odabent" – mondogatták. A barlangnak nemcsak egy nyílása volt, s végül is a parasztok valamennyien berontottak, azután ordítva, káromkodva ide-oda futkostak, s a nagy kavarodásban kézről kézre adták a vezetőt; úgy tettek, mintha az egyik kijáraton át menekült volna, s mihelyt a katonák odarohantak, kicsempészték a másik kijáraton. Pontosan ismerem a részleteket – mondta Dinh Chau mosolyogva –, mert én voltam a bujkáló vezető. S nem ez az egyetlen alkalom, amikor a nép megmentette az életemet.

Hasonló volt a helyzet a szomszédos Quang Ngai tartományban is. Ezt a területet sem szállta meg az ellenség a franciák elleni há-

ború idején, s éppen ezért Ngo Dinh Can megkülönböztetett figyelemmel „vette kezelésbe". Az ottani eseményekről elsőként Le Quang Binh, a Front tartományi bizottságának tagja, az ellenállási mozgalom szürkülő hajú veteránja tájékoztatott.

– A diemisták nagyon jól tudták, hogy ez felszabadított terület, régi forradalmi támaszpont volt, a lakosság politikai öntudata itt magas színvonalon áll – tehát veszélyes – mondta telt hangján, a szavak végét keletiesen elharapva. – Diemnek megvolt az elképzelése róla, miként bánik el Quang Ngai lakosságával. Először is dupla zsoldot – veszélyességi pótlékot – folyósított az ide küldött katonáknak. Azután parancsot adott, hogy provokáljanak ki a falvakban valamiféle állásfoglalást, aminek alapján tüstént keményen megleckéztethetik a lakosságot. „Csak semmi kímélet!" – ez volt az állandó utasítás. Mi azonban csakhamar tudomást szereztünk erről a taktikáról, s a politikailag öntudatos, erősen fegyelmezett lakosság nem dőlt be a provokációknak. Általában sikerült elkerülnünk a vérontást. Türelmesen magyaráztuk a helyzetet a katonáknak, s azok csakhamar rájöttek, hogy Quang Ngai korántsem az a „vörös pokol", aminek elöljáróik lefestették.

A diemista hatalomátvétel első szakasza tehát vérontás nélkül folyt le.

– A „Jelentsétek fel a kommunistákat!" kampányra épp azért volt szükség, mert a korábbi provokációknál nem szolgáltattunk ürügyet a megtorlásra. Erősen elhúzódó kampánynak bizonyult, és az ellenállási mozgalom sok kiváló harcosát sújtotta családjával együtt. Az egykori ellenállók gyermekei nem járhattak iskolába; az asszonyokat, akiknek férje Északra vonult, rákényszerítették, hogy „őszinteségük" bizonyságául váljanak el és menjenek újból férjhez. Az ellenállási közigazgatás földreformjának keretében felosztott földeket visszavették és odaadták a korábbi földbirtokosoknak, amennyiben elérhetőek voltak, ha pedig nem, akkor Ngo Dinh Can cimboráinak juttatták. Feloszlatták a kölcsönös segítő csoportokat, amelyeket azoknak a családoknak a megsegítése céljából szerveztünk, ahol nem volt elég munkaerő. Az egykori ellenállók és egyszerű parasztok immár földönfutó ezreit összeterelték és a hegyekben létesített úgynevezett mezőgazdasági telepekre küldték. Szétrombolták az öntöző-

berendezéseket, amelyeket a falusiak a háborús években létesítettek, vagy hatalmas adókkal terhelték meg a vízhasználati jogot. S mivel a lakosság zöme részt vett az ellenállási mozgalomban, az elnyomó intézkedések hatalmas tömegeket érintettek. Quang Ngai tartományi székhelyen 6000 embert tartottak állandóan fogva; sokakat Poulo Condor szigetére és más börtönökbe vittek, s a járásokban és a falvakban is új börtönöket létesítettek. Minden letartóztatás együtt járt a legbarbárabb kínzásokkal – ez volt az íratlan szabály. A letartóztatott még akkor se menekült meg az előzetes kínzástól, ha elszánta magát az árulásra, s az első perctől hajlandónak mutatkozott rá, hogy együttműködjön az ellenséggel.

– Általános lett a gazdasági csőd. Egy év sem telt el a diemisták érkezése óta, s a lakosság máris éhezett, sőt valóságos éhínség pusztított a tartományban, főként a partvidéken: itt 1955-ben sokan a szo szoros értelmében éhen haltak. De mi egyebet is várhattunk, amikor a munkaerő tetemes részét elhurcolták, elkobozták a földet, szétrombolták az öntözőberendezéseket. Az emberek rizs helyett vadon nőtt ananászt és gyökereket ettek. Teljesen lehanyatlott a cukornád-termesztés és a selyemhernyó-tenyésztés is, mert a diemisták azt állították, hogy olcsóbb, ha amerikai cukrot és nylonkelmét importálnak.

– De még a vietnamiaknál is sokkal rosszabbul jártak a nemzetiségek. Quang Ngai tartományban mintegy 80 000 nemzetiségi lakos él – illetve élt –, javarészben hre törzsbeliek, de akadtak más, kisebb törzsek, b'namok, k'dongok és korok is. A diemisták a törzsi területekre küldték a franciák két régi ügynökét, akiket évekkel előbb elűztek az ellenállási mozgalom erői. A két hírhedt ügynök, a hre törzsből származó Dinh Ngo és Dinh Enh, 1954 októberében, közvetlenül a diemisták után érkezett. S kettejük útmutatása alapján a hre törzsnek 4000 tagját tartóztatták le csupán a Son Ha-i járásban, azzal a váddal, hogy részt vettek az ellenállási mozgalomban. A gyanúsítottak közül az ismertebbeket robogó autó mögé kötve vonszolták, amíg csak élet volt bennük, hogy a lakosság szívét megdermessze a rémület, a többieket húszas-harmincas csoportokban elevenen eltemették. Embereinknek sikerült a sírgödörből kimenteniük néhány áldozatot, köztük Dinh Thi Lunt, az ellenállási mozgalom

egyik női vezetőjét. Dinh Chient, az egyik legkiválóbb törzsi vezetőt agyonlőtték. Ezreket tartóztattak le vagy hurcoltak el kényszermunkára, hogy katonai berendezéseket építsenek és a diemista katonaság ingyenes teherhordóiként robotoljanak. Földjüket elvették és szétosztották a diemista ügynökök közt. A négy hegyi járás – Tra Bong, Ta Bo, Son Ha és Minh Long – törzsi lakosai 1955–1956-ban az éhínség miatt segélykérelemmel fordultak a kormányhoz. A diemisták pedig éppen ilyen ürügyre vártak, hogy hozzáláthassanak a nagyarányú elnyomó intézkedésekhez. A törzsek tagjait egytől egyik vietkongoknak minősítették, akik – diemista megfogalmazással élve – „megértek a büntetésre".

– Eléggé megbízható számadataink vannak erről az időszakról – folytatta Le Quang Binh –, mert a négy hegyi járás már felszabadult – ezúttal egyszer s mindenkorra. Egyetlen esztendő alatt, 1955 derekától 1956 derekáig, 2000 törzsi lakos esett áldozatul a járványoknak, anélkül hogy a diemisták a kisujjukat is megmozdították volna értük; 600 áldozatot követeltek a tömegmészárlások (ezeket általában élve eltemették, vagy megkötözve a legközelebbi folyóba, szakadékba taszították); 450-en haltak meg a börtönökben; 500 embert vagy titokban tettek el láb alól a diemista ügynökök, vagy a letartóztatás után nyomtalanul eltűntek; s ugyancsak 500-an haltak éhen. Ez összesen több mint 4000 – a 80 000 lakosból. Bőven akadt olyan falu, ahol minden tizedik ember elpusztult.

S ez csak a kezdete volt a kisebbségek agóniájának, amelyről utazásom közben tucatnyi nemzeti kisebbség törzsfőnökei és egyszerű tagjai regéltek, a példátlan borzalmaknak, amelyek az egyesült államokbeli indiánok és az első fehér telepeseknek kiszolgáltatott ausztráliai őslakók tömeges kiirtására emlékeztetnek. A későbbi fejezetekben kitérek még e kérdés néhány vonatkozására.

Ami a Nguyen Huu Thónak feltett „első számú kérdést" illeti, a választ jól tudtam, még mielőtt találkoztam volna vele, de érdekelt, hogy a Front álláspontja megerősíti-e kialakult véleményemet. A dél-vietnami háború kezdetét nem lehet időben és térben rögzíteni, mert sehol sem kezdődött el. Nem kezdődött el, mert nem is ért véget. Egyszerűen az történt, hogy a Viet Minh 140 000 katonájának és tisztségviselőjének Északra vonulása után egyoldalúan foly-

tatódott a háború a fegyvertelen nép ellen. Az amerikai fegyverek és dollárok segítségével, franciák érdekében létrehozott katonai apparátust javarészben rászabadították Dél-Vietnam hatalmas térségeire, hogy kiirtsák azt a politikai ellenállást, amelyet a franciáknak mindvégig nem sikerült megtörniük, és csírájában elfojtsanak minden lehetséges ellenállást, amely Diem reakciós politikájával szemben megnyilvánulhat.

Szikrák a hegyoldalon

Féltucat bronzbőrű, meztelen férfi – testüket csak parányi ágyékkötő takarta – kuporgott az alacsonyan kifeszített, szőttes függőágyban fekvő törékeny öregember körül. Figyelmesen hallgatták az öreg halk, de szenvedélyes szavát, majd egy másik férfi felé fordultak, aki nem az ő törzsükből származott, a khinek, vagyis a síkvidéki vietnamiak laza szabású fekete pamutruháját viselte. Az öregember finom szálú, fehér haja feszes kontyba volt kötve a tarkóján, ritkás, fehér szakálla a melléig ért, fonnyadt arcán a bőr az összeaszott narancs színére és rovátkáira emlékeztetett. Fogainak csonkjait – törzsi szokás szerint csaknem a gyökeréig lefűrészelik a fogakat – feketére festette a bételrágás; a fülébe fúrt jókora lyukakból hiányzott a szokásos függő; réz karkötő ékesítette a csuklóját. Amikor befejezte mondókáját, világtalan szemét a khin irányába fordította, és figyelmesen hallgatta szavait. Ez már órák óta tartott – csak ők ketten beszéltek, s a törzs vénei időről időre halk mormogással fejezték ki tetszésüket vagy nemtetszésüket.

Az öregember Pho Muc Gia, az akkoriban mintegy 4700 lelket számláló kicsiny kor törzs főnöke volt. Valaha a legfélelmetesebb harcosok közé tartozott, s törzsét, amely Quang Ngai tartomány Tra Bong-i járásának hegyeiben él, már az első ellenállási háború előtt harcba vitte a franciák ellen. Azóta félig megbénult, és kora – a „sávok" változását alapul véve, vagyis aszerint, hogy a törzs hányszor váltotta fel újakkal a hegyoldalon művelésre megtisztított parcelláit – meghaladta a kilencven évet. De a törzsben még most sem vitatta el tőle senki a vezetést.

A korok, a többi törzshöz hasonlóan, szenvedélyesen ragaszkodnak szabad erdei, hegyi életükhöz, s elutasítanak minden beavatkozást, amely ősi szokásaik ellen irányul.

Sao Nam, a Pho Muc Giával tárgyaló vietnami, aki korábban évekig élt Quang Ngai törzsei közt, és a kor nyelvet is beszéli, így sűrítette össze ezt a tanácskozást, amelyben a végtelenségig variálódott ugyanaz a mondanivaló:

– Törzsünk úgy pusztul el, akár a kiszáradó tóban vergődő hal. Gyorsabban irtanak bennünket, mint ahogy gyermekeink születnek. Több mint ötszázan haltak meg a mieink közül, amióta betették ide a lábukat a diemista vademberek.

– Szívem együtt vérzik a tiéddel, hallván néped szenvedéseit.

– Megbecstelenítik asszonyainkat; elrabolják bivalyainkat és disznainkat; rabszolgának hurcolják el a fiatalembereket, hogy a síkságon dolgozzanak. Ez nem élet, hanem maga a halál.

– Már sokszor tiltakoztunk közösen aljas tetteik miatt.

– Sértegetnek bennünket, valahányszor csak látnak vagy felkeresik falvainkat; bemocskolják szokásainkat, nem tisztelik az öregeket, sem asszonyainkat. Úgy bánnak velünk, akár az állatokkal. Azt akarják, hogy többé egyetlen kor se hordhassa magasan a fejét.

– Mégis türelmesnek kell lennünk. Társaimmal együtt jól ismerjük szörnyű szenvedéseiteket. Ezért gondoljuk, hogy jobb lenne, ha más járásba költöznétek át, minél távolabb ezektől a szörnyetegektől...

– A mi népünk sohasem költözik el harc nélkül. Ha így tennénk, meggyaláznánk őseink sírját. Te és barátaid annak idején bátran harcoltatok a franciák ellen. Miért nem csatlakoztok most hozzánk, miért nem harcolunk ismét együtt? Vagy együtt harcolunk, vagy együtt mészárolnak le bennünket, akár a fához kötött bivalyt.

– Ha visszaütünk, csak szaporítjuk a nép szenvedéseit. Miért nem költöztök el? A hegyek és az erdők ott is éppen olyanok, mint itt; a folyók bővelkednek halakban, az őserdők vadállatokban. S az ellenség ott nehezebben tud elnyomni és megalázni benneteket.

– Vajon gyengének bizonyultunk, amikor megkínoztak bennünket, hogy áruljuk el a rejtekhelyeiteket? Vagy talán megrettentünk ütéseiktől és kínzásaiktól, amikor rá akartak kényszeríteni, hogy sértegessünk benneteket?...

– Sohasem felejtjük el néped hősiességét és hűségét.

– Akkor ne kérjétek tőlünk, hogy gyáva antilop módjára harc

nélkül megfutamodjunk. Én sohasem szólítom fel törzsemet, hogy így cselekedjék. Soha, amíg csak az erdők ki nem pusztulnak, a hegyek össze nem omlanak, s az ég ránk nem szakad. Soha! Soha! Soha!

– És ekkor – folytatta elbeszélését Sao Nam – a többi vén határozott mormogással fejezte ki egyetértését. Hangjuk egyre erősebb lett; végül már harsogva kiáltották: „Soha! Soha! Soha!" – úgyhogy a zaj hallatára faluszerte kiszaladtak az emberek a kunyhókból.

– Régebben igazi harcosok voltatok – folytatta az öreg. – Egy emberként harcoltunk. Most látjuk, hogy lelohadt már szívetekben a harci kedv. Ha nem így lenne, támogatnátok bennünket, s nem kérnétek, hogy megfutamodjunk.

– Ti kevesen vagytok, az ellenség meg sok. Csak nőne a szenvedés.

– Sohasem futamodunk meg harc nélkül.

– Így folyt ez a vita – mondta Sao Nam –, s már nem is az első alkalommal. A kor nép a tigris bátorságával védte a mieinket, akik a síkságról hozzá menekültek. A diemisták eleinte meg akarták veszteget ni Pho Muc Giát, mert tudták, milyen nagy tekintélynek örvend. A főnök azonban szemen köpte őket, amikor rájött, hogy azt akarják, árulja el bajtársait, az ellenállókat. Az egész törzs egyetértett vele, s némelyek szörnyű kínzásokat álltak ki, de egy szóval sem árulták el, hogy az ellenállási mozgalom egykori vezetői a környéken rejtőznek. Mi rendkívül fájlaltuk szenvedéseiket, s egyik gyűlésünkön, amelyet röviddel ez előtt a beszélgetés előtt tartottunk, elhatároztuk, hogy javasoljuk a törzsnek, költözzön el. Kerestünk is egy helyet, ahol kor barátaink viszonylag háborítatlanul élhettek volna, az addiginál is jobb körülmények közt. S engem bíztak meg, hogy próbáljam rávenni az öreg főnököt a költözésre.

A beszélgetést követő nap éjszakáján gyűlésre jöttek össze a kor törzs férfiai, s néhány nappal később nagy ünnepséget rendeztek a törzs szenvedéseinek közvetlen forrásához, a teo-reói őrállomáshoz legközelebb fekvő faluban. A helyőrség tagjai egyetlen katona kivételével átruccantak az ünnepségre, mihelyt megtudták, hogy bőven lesz ennivaló meg „sum-sum", azaz rizsből erjesztett, méregerős

hegyi pálinka. A kor nép hagyományosan vendégszerető – de ez alkalommal még önmagán is túltett. Mikor aztán a „sum-sum" kellőképp „megpuhította" a katonákat, az öreg főnök, akit elvittek az ünnepségre, jelt adott, a törzs fiatal harcosai rávetették magukat a helyőrség tagjaira – összesen ötvennégyen voltak –, s az utolsó szálig felkoncolták őket. Néhány törzsbeli elvágtatott az őrállomásra, de a magányos őrszem már kereket oldott. A kor törzs ily módon 54 lőfegyver és temérdek lőszer birtokába jutott. Minderre 1959 januárjának végén került sor, s amennyire sikerült megállapítanom, ez volt Közép-Vietnamban az első, s egész Dél-Vietnamban is az egyik legelső erőszakos akció a „másik fél" részéről.

– Nagy megdöbbenéssel értesültünk róla – mondta Sao Nam. – Először is azért, mert a korok nyilvánvalóan megsértették a hivatalos irányvonalat, másodszor pedig tudtuk, hogy a felkelést szörnyű kegyetlenséggel fogják megtorolni – talán életével fizet érte az egész kor törzs, sőt több más törzs is.

Az ellenség válasza gyors és iszonyatos volt. A Tra Bong-i járásba küldték a diemista 2. hadosztályt, 23 századnyi erősítéssel, hogy irtsa ki a kor törzset. A büntetőexpedíciónak Tra Bong felé menet keresztül kellett vonulnia Tra Mi és Son Ha járásokon, s amerre elhaladt, felgyújtotta a falvakat, halomra öldöste a lakosságot. Nőttön-nőtt nyomában a gyűlölet – és a jövőben kiegyenlítendő számlák összege.

A kor törzs tagjait nem érte váratlanul a támadás. Ügyes vadászok lévén hozzászoktak, hogy megvédjék házaikat és termőföldjeiket a vadállatoktól, így hát félelmetes embercsapdákat helyeztek el a falvaikba vezető ösvények mentén és magukon az ösvényeken. A csapdák nagyon is kezdetlegesek voltak azokhoz a bonyolult, egységes csapatrendszerekhez viszonyítva, amelyek később, a törzsek kölcsönös tapasztalatcseréjének eredményeképpen kialakultak, de a hatás így sem maradt el. A szilárdnak tetsző talaj hol itt, hol ott csúszott ki a katona vagy katonák lába alól, s a csapdába esettek jókora mélységbe zuhanva felnyársalódtak a tűhegyes, acél keménységű bambuszkarókra. Nem is volt túlságosan sok felnyársalt katonára szükség ahhoz, hogy alaposan lelohadjon a többiek harci kedve. A korok különleges csapdákat terveztek a sávok kukorica-

természét megdézsmálni akaró elefántok elveszejtésére – ezek a csapdák olyan erővel zárulnak be, hogy mélyen az elefánt hasába döfik a bambuszdárdát –, s már ismerték az érintésre működő drótcsapdákat, amelyek valóságos kőzáport zúdítanak arra, aki a talajt tapogatva álcázott vermet gyanít a közelben. Akárcsak a többi törzs, ők is született mesterei a rajtaütésszerű támadásnak és a nyomtalan elillanásnak. S a zsákmányolt fegyvereken kívül házilag gyártott „ájtatos manókat" is bevetettek. Ezek a félelmetes, harangszájú szerszámok sörétzáporral árasztják el a kellőképp közel engedett – mindössze néhány méternyire levő – ellenséget. Az őserdei ösvényt szemmel tartó partizán megfelelő távolságból megránt egy zsinórt, mihelyt az ellenség eléri az előre meghatározott pontot – és kész. Volt már példa rá, hogy egyetlen lövés tucatnyi katonát tett harcképtelenné. A diemisták azonban a nyílpuskától és a mérgezett nyilaktól féltek a legjobban, hiszen a mérgezett nyíl legcsekélyebb karcolása azonnali bénulást okoz, s három-öt percen belül elkerülhetetlenül bekövetkezik a halál. A nyílpuska ravasza olyan halkan kattan, hogy nem lehet megállapítani, honnan lőttek.

A diemista katonákat csapdák és rajtaütések tizedelték, még jóval azelőtt, hogy eljutottak volna a kor falvakba, de csak ritkán került szemük elé egy-egy törzsi harcos. A büntetőexpedíció napokig tapogatózott előre az őserdőben, sorai egyre ritkultak a láthatatlan ellenség csapásaitól, s amikor végre eljutott a kor falvakba, csak üres és néma kunyhókat talált. Az öreg Pho Muc Gia eleget tett a becsület követelményének – nem távozott harc nélkül –, s most elvitte népét egy távoli vidékre, ahol a korok új otthonra leltek a szakadékok oldalába vájt barlangokban, s bonyolult, állandó csapdarendszert létesítettek otthonaik és termőföldjeik körül, az új településhez vezető ösvények mentén.

Az első büntetőexpedíció kudarcot vallott, legalábbis ami a kor törzs megbüntetését illette. De ezzel nem volt vége a megpróbáltatásoknak. A teo-reói incidenst követő három hónapban hatvanöt hadművelet indult a korok ellen, zászlóaljnyi vagy még nagyobb létszámú erőkkel. Diem jól tudta, hogy el kell tipornia a Quảng Ngai-i hegyek első szikráit. Csapatai közül azonban egy sem jutott el az új kor falvakba, s a többi törzs, felbátorodva a korok sikerein, és

felbőszülve a kegyetlen megtorló intézkedésektől, amelyek a felkelésben teljesen ártatlan falvakat sújtották, az évek óta tartó elviselhetetlen elnyomás tetőfokán megkezdte a számla kiegyenlítését. A diemista katonák, amint visszatérve átvonultak az odafelé elpusztított, romos falvakon, váratlanul minden oldalról tűz alá kerültek.

A kor vezetők számítása szerint törzsük ezerkétszáz ellenséges katonát tett harcképtelenné ebben a három hónapban. – Arra törekedtünk, hogy a katonákat csak megsebesítsük, de ne öljük meg – mondta nekem egy fiatal törzsi harcos. – A halottakat a diemisták egyszerűen bedobták egy szakadékba, vagy otthagyták az őserdőben, de a sebesülteket magukkal kellett vinniük. A hegyi ösvényeken négy emberre volt szükség egyetlen sebesültnek és felszerelésének a cipeléséhez. Így hát egyetlen katona megsebesítésével öt embert vontunk ki a harcból. Mihelyt egy századból megsebesítettünk tizenkét katonát, a század nem volt harci egység többé.

Ez valójában nem mindig felelt meg a tényeknek, mert a diemisták később – legalábbis Közép-Vietnamban – agyonlőtték azokat a sebesültjeiket, akik nem tudtak tovább menni. Számtalanszor hallottam ilyen esetekről, s később találkoztam is egykori diemista katonákkal, akiket sebesülésük után lelőttek és halottnak vélve otthagytak tisztjeik; életüket annak köszönhették, hogy a partizánok rájuk találtak és meggyógyították őket.

Mivel a diemisták katonai akcióikkal kudarcot vallottak, gazdasági blokád alá vették a kor törzset. Ennek az volt a legsúlyosabb következménye, hogy a korok nem jutottak többé hozzá a létfontosságú sóhoz.

– Mi, korábbi ellenállási vezetők rendkívül fájlaltuk a történteket, s ugyanakkor csodálattal adóztunk a hős koroknak kitartásukért – mondta Sao Nam. – Gyűlésre hívtuk össze mindazokat a volt ellenállókat, akiket a tartományban elérhettünk, s elhatároztuk, hogy legalább gazdaságilag segítjük a harcolókat. A korok rendes körülmények között fahéjt és teát adtak cserébe a síkvidék sójáért és gyógyszereiért. S mi most megszerveztük, hogy termékeik átkerüljenek más járásokba, és megkapják értük mindazt, amire a síkságról szükségük van. Nemsokára ember-karaván közlekedtek éjszakánként a hegyek és az alföldek között, s gyökeresen megjavult

a kor nép ellátása. Különféle gyógynövényeket is gyűjtöttünk, és elültettük őket az új kor falvak határában. Megmutattuk kor barátainknak, miként nyerhetnek a bambusz és más nádféleségek gyökerének elégetésével sópótlékot, s megismertettük őket az egyik fa kérgével, amely sok tannint tartalmaz, s így szintén alkalmas a só pótlására. Maniókamagvakat szereztünk, s rávettük őket, hogy rizskészletük kiegészítése céljából termesszék ezt az értékes gumós növényt – a rizs ugyanis nehezen termett meg a sziklás földeken. Pho Muc Giát, az öreg főnököt mélységesen meghatottta ez a segítség, és ismét úgy bízott bennünk, mint régebben.

Időközben új, váratlan fejleményre került sor a hre nemzeti kisebbségnél. A hre törzs egyik legtekintélyesebb vezetője, Pho Nia, a franciák idejében helyettes megyefőnök volt, de mihelyt megkezdődött az első ellenállási háború, „a törzsek véneként" visszavonult Son Ha járási szülőfalujába. A diemista közigazgatás megszervezése után neki is bújdosnia kellett az elnyomó intézkedések miatt. Falujában a diemisták a szokásos kegyetlenséggel igyekeztek felkutatni a korábbi ellenállási mozgalom részvevőit. A törzs számos tagját megölték, sok nőt megbecstelenítettek, elhajtották a jószágot. Amikor Pho Nia értesült a kor felkelésről, megbízottat menesztett a korokhoz, hogy megtudja, mi is történt tulajdonképpen. S ezután úgy döntött, hogy a hre törzs is a tettek mezejére lép.

A legtöbb bajt a hre katonaság okozta. Tudnunk kell ugyanis, hogy a franciáknak sikerült a múltban egy hre zászlóaljat szervezniük, s ez a zászlóalj, amelyet a diemisták átvettek, most az előző fejezetben említett Dinh Ngo és Dinh Enh irányítása alatt állt. Pho Nia és társai megpróbáltak érvekkel hatni a hre katonákra, mindent megtettek, hogy felkeltsék bennük a nemzeti szolidaritás érzését, de – Sao Nam szavaival élve – „már túlságosan megrontották őket a gyarmattartók, túlságosan megszokták a gyilkolást és a fosztogatást, s a diemisták fenntartották azokat a különleges kiváltságokat és jutalmakat, amelyeket még a franciák biztosítottak az árulók számára". Ezért az alacsony termetű, higgadt Pho Nia, aki profilból indián főnökre emlékeztet, úgy döntött, hogy leszámol a hre zászlóaljjal. Alapos előkészületeket végzett, megtanította törzsének tagjait a legkülönbözőbb csapdák és a „tízezer célú puska" készítésére. Ez utóbbi

primitív lőfegyver; gyúszegét gumipántok működtetik, s illenek bele mindazok a kis kaliberű puskagolyók, amelyek a csatatereken „összeguberálhatók". Az „ájtatos manóhoz" hasonlóan elég pontosan célba talál azon a rövid távon, amelyhez a törzsi harcosok hozzászoktak. Csöve repülőgép- vagy autóroncsokból készül (a helyi kovácsműhelyekben felizzítják, és egy megfelelő méretű, nyílegyenes, vékony fapálca köré kalapálják a fémet; a pálcát azután kiégetik). Nem sok idő telt bele, s a hre törzs minden egyes tagjának volt ilyen puskája.

Pho Nia 1959 júliusától megkezdte váratlan támadásait és éjszakai rajtaütéseit, s mindjárt az első alkalommal nyílpuskából égő nyilakat lövetett a bábzászlóalj barakkjainak zsuptetőire. A zászlóalj három hónap alatt súlyos veszteségeket szenvedett, s később teljesen megsemmisült. A diemista erők az első hre akciót követő hat hónapban – a terület jelenlegi gazdájának, a Felszabadítási Frontnak pontos felmérése szerint – 102 tisztogató hadműveletet hajtottak végre a Son Ha-i járásban, de Pho Nia tudományosan megtervezett partizánakciói ezekre is megfelelő választ adtak. Harcosai e jelszóval támadtak: „Fizessen meg az ellenség az elorzott vérért, csontokért és tulajdonért!" Az öreg törzsfőnök – akiről később még szólni fogunk – akárcsak a múltban, most is kiváló katonai és politikai vezetőnek bizonyult. Ma a Nemzeti Felszabadítási Front Son Ha-i járási bizottságának az élén áll.

– Puszta neve rémülettel töltötte el a diemista katonák szívét – mondta Sao Nam –, és később, amikor más hre vezetők a nyomdokába léptek, ők is felvették a Pho Nia nevet. Szájról szájra szállt a legenda, hogy a hre törzs főnökének valamiféle mágikus orvossága van, amely megvédi harcosait a puskagolyóktól. Ez a „mágia" egyszerűen abból állt, hogy rendkívül alaposan előkészített minden összecsapást, s népét nagyszerű harci szellem jellemezte; a hrek szülőfaluikat védelmezték, s bosszút akartak állni az előző öt esztendő példátlan elnyomásáért.

– A diemisták természetesen nem törődtek bele egykönnyen a vereségbe, s nekiláttak, hogy az égvilágon mindent elpusztítsanak a törzsi falvakban. Először a síkság mentén fekvő falvak kerültek sorra. A katonák nem kíméltek semmit – a házak, az állatállomány,

a vetés, sőt még a sarjadó palánták is áldozatul estek romboló dühüknek. A nép haragja és gyűlölete pedig úgy nőtt és terjedt a síkságon is, ahogy mindennek híre járt. Mi, vietnami vezetők 1959 második felében elhatároztuk, hogy a síkságon támogatást szerzünk a hegylakók számára, s ily módon csökkentjük a rájuk nehezedő nyomást. Ezért mozgalmat indítottunk azzal a jelszóval, hogy a lakosság tanúsítson „passzív ellenállást" a diemista közigazgatással szemben. A diemisták az év végére totális hadjáratot terveztek, hogy egyszer s mindenkorra vérbe fojtsák a Quang Ngai-i felkelést. A tartományban állomásozó 2. hadosztályon és 33. századon kívül ide vezényelték a 42. ezredet a szomszédos Binh Dinh tartományból, valamint Binh Dinh, Quang Nam és Thua Thien tartományok teljes milíciáját is. Ennek nem volt semmi akadálya, mert csak Quang Ngaiban folyt fegyveres ellenállás.

– Újabb megbeszélést tartottunk – a helyzet komolyságához illőt. A kor törzset megsemmisüléssel fenyegető elnyomó intézkedések hatására más törzsek és járások is fegyvert fogtak – gyakorlatilag minden hegyvidéki járás bekapcsolódott a küzdelembe. Quang Ngaiban összeomlott a békés harc politikája, mert az ellenség következetesen erőszakot alkalmazott, ha nem is provokálták. Mi megtettünk minden tőlünk telhetőt a hivatalos irányvonal betartása érdekében, és sokan úgy éreztük, hogy továbbra is ragaszkodnunk kellene a szigorúan legális harchoz. De hogyan tartóztathattuk volna fel, amit spontán módon maga a nép kezdett? S ha a síkségi vietnamiak nem sietnek segítségükre, a törzseket egykönnyen kiirthatják. Akkor is tartsunk ki az irányvonal mellett, amikor az ellenség szemünk láttára felkészül az általános mészárlásra?

– A „Jelentsétek fel a kommunistákat!" kampányban megsemmisült minden korábbi ellenállási támaszpontunk. Az egykori vezetők java részét megölték. Gyakorlatilag még nem nyilvánult meg semmiféle ellenállás a síkságokon, amelyeket az ellenség csaknem teljesen ellenőrzése alatt tartott. Vezetők nélkül a lakosság demoralizálódott. Csak kevesen voltunk, akiknek sikerült a hegyekbe menekülve életben maradnunk. Nem volt kinek jelentést tennünk, s különben is sürgetett az idő. Mindezt mérlegelve rendkívül merész döntést hoztunk: átalakultunk ellenállási bizottsággá, hogy támogas-

suk a törzsek már megkezdett fegyveres akcióját, támaszpontokat létesítsünk a hegyvidéken, s megpróbáljunk a hegyekből behatolni a síkvidékre. Jól tudtuk, hogy ez ellentmond a hivatalos irányvonalnak, vagy legalábbis a vele kapcsolatos legutóbbi értesüléseinknek, de reméltük, hogy – tekintettel sajátos helyzetünkre – megértik majd döntésünket. Mert abban mindannyian egyetértettünk, hogy ha nem támogatjuk a törzsi harcosokat, akik az első ellenállási mozgalomban oly önfeláldozóan segítettek bennünket, és később a legszorongatottabb helyzetben is megvédtek, akkor mindörökre befellegzett a tekintélyünknek és a forradalom tekintélyének is. Nem is töprengtünk sokat; késedelem nélkül megbízottakat menesztettünk a szomszédos tartományokban megbúvó társainkhoz, hogy tudomásukra hozzuk döntésünket.

Egy történész Sao Namnak és a gyűlés többi részvevőjének ezt a döntését alighanem olyan fordulópontnak tekintené, amely a „kétoldalú háború" kezdetét jelzi. Tudomásom szerint valóban ez volt az első döntés, amelyet ilyen szinten hoztak meg, és Sao Namék elhatározása nagy visszhangot is keltett. A kor törzs példája és az a segítség, amelyet a korok felkelésük kibontakozása után a vietnami vezetőktől kaptak, később a legfelsőbb szinten sokat nyomott a latban annak eldöntésénél, hogy szükség van a hivatalos irányvonal megváltoztatására és az országos méretű fegyveres ellenállás kibontakoztatására. Pho Muc Gia éppen tizenkét hónappal azelőtt szállt szembe a diemistákkal, hogy Quyet Thang és társai gyötrelmes tépelődések után rászánták magukat a nevezetes Tua Hai-i támadásra.

Quang Ngai tartomány – Pham Van Dongnak, a Vietnami Demokratikus Köztársaság miniszterelnökének szülőhelye – régi forradalmi hagyományokra tekinthet vissza. Az emberek arrafelé nem egykönnyen hajtanak fejet, de 1959 végén mégis sötét kétségbeesés lett úrrá a síkvidéki vietnamiakon. Mindamellett hallottam egy incidensről, amely arra vall, hogy akkor sem kerített mindenkit hatalmába a csüggedés. A diemisták 1959. október 26-át nemzeti ünneppé avatták. Katonai díszszemlét szerveztek: felvonultak a pompásan kikent-kifent katonák, a harckocsik, a tüzérségi egységek, repülőgépek zúgtak el a magasban. A helyi katonai parancsnok nagy

beszédet tartott, amelyben összehasonlította Ngo Dinh Diem elnök nagyszerűen felszerelt katonáit a Viet Kong rongyos partizánjaival. Utána egy öregember kapaszkodott fel az emelvényre, s a boldogságtól sugárzó parancsnok jelenlétében a következőket mondta:

– A kormányzónak nagyon is igaza van. Teljesen egyetértek vele. A Viet Kong csakugyan nyomorúságos társaság a nacionalistákhoz képest. Jóformán ennivalójuk sincs, csak krumplin meg maniókán élnek, míg a nacionalisták dúskálnak a rizsben, a kenyérben és a húsban. A vietkongok rongyokban járnak. S nézzétek csak a nacionalisták pompás egyenruháit! A vietkongoknak még tisztességes fegyvereik sincsenek. S nézzétek ezeket a fegyvereket – a pompás amerikai puskákat, tankokat és repülőgépeket! A nacionalisták csak abban az egyben nem különbek, hogy idegen hadseregben szolgálnak, míg a Viet Kong az országunkat elárasztó idegenek ellen harcol. A Viet Kong csata után segíti a lakosságot, de a nacionalisták csak gyújtogatnak és fosztogatnak...

Idáig jutván, a katonai parancsnoknak sikerült elhallgattatnia az öreget; nevetést színlelve kiabálta: – Bolond ez a vénember! – és lelökte az emelvényről. A rendőrök előrefurakodtak, hogy letartóztassák, de a tömeg szorosan körülfogta, s így sikerült egérutat nyernie.

Később a hegyekbe ment, s ott az egyik vietnami vezető megkérdezte tőle: – Miért csináltad ezt?

– Láttam, hogy mindenki elcsüggedt a tankok meg az ágyúk láttán – válaszolta az öreg. – Éppen ezért úgy gondoltam, hogy egyetmást megmagyarázok nekik. Öregember vagyok már, bármi történik, nem nagy kár értem. Mindent meg kell tennünk, hogy az emberek le ne törjenek.

A kor törzs időközben nemcsak védelemre rendezkedett be, a harcosokat felbátorította a más vidékeken megnyilvánuló támogatás. A fiatal férfiak november végén elhatározták, hogy megtámadják az eo-chiemi őrállomást, amelyet a diemisták a gazdasági blokád kulcspontjának szántak. Az öreg törzsfőnök, akinek kikérték a véleményét, nagyarányú „hang-támogatást" javasolt (az eo-chiemi akcióval összefüggésben hallottam először ezt a kifejezést, de azóta megtudtam, hogy a hang ma már a partizánok egyik állandó fegy-

vere). Emellett az öreg ragaszkodott hozzá, hogy a harcosok magukkal vigyék a hadműveletek színhelyére.

Éjféltájt az egész törzs összesereglett, gongokkal, dobokkal, trombitákkal, hatalmas bambuszrudakkal felszerelve, körülfogta az őrállomást, és iszonyatos zenebonát csapott. A lélektani hadviselés e „puhító" akciója után megindult a tényleges támadás, és a demoralizált katonák néhány puskalövés után megadták magukat. Az őrállomásból kő kövön nem maradt, még több fegyver jutott a kor törzs kezére – ezek egy részét átadták a vietnami vezetőknek –, és soksok órával megrövidült a „teáért sót karavánok" menetideje.

Quang Ngaitól délre fekszik Binh Dinh tartomány, s Nguyen Van Hao, az első ellenállási háború negyvenhat éves veteránja, a felszabadító hadsereg tartományi egységeinek parancsnoka részletesen elmondotta nekem, miként szálldostak át a tartományi határon s hullottak a lobbanásra kész taplóra a Quang Ngaiban felszított szikrák. Nguyen Van Hao valósággal árasztja magából az erőt és az optimizmust. Markáns arca, erős fogai, erős keze, kefeszerű, tüskés haja és nyílt, vonzó tekintete egyaránt erőt sugároznak – egyszóval olyan ember, akiről azt mondják, hogy született vezető.

– 1959 elején némileg megváltozott nálunk is a helyzet – mondta. – Mindaddig passzív volt a harc: az emberek igyekeztek minél tovább elodázni azt a pillanatot, amikor a hatósági idézésnek eleget téve alá kell vetniük magukat „ügyük" kivizsgálásának stb. A hegyekben élő kisebbségek azonban 1959 elején kereken megtagadták, hogy lejöjjenek a síkságra és megjelenjenek a rendőrségi „kihallgatásokon". Híre járt, hogy a tartományi határon túl élő kor nép fellázadt, s ennek hatására a bahnarok és a hrek, a mi tartományunk legfontosabb nemzetiségei lényegében így vélekedtek: „Gyertek csak fel, és fogjatok el bennünket. Nem jövünk le, hogy megverjetek és megkínozzatok, mint a vietnamiakat."

– A síkságon számos vietnamit bekényszerítettek a hadseregbe; tudtuk, hogy nem volt más választásuk, s ez a körülmény határozta meg magatartásunkat, amikor később fegyveresen álltunk szemben egymással. A kisebbségek azonban megtagadták a katonai szolgálatot. – Nem élhetünk családunk, sávjaink, hegyeink nélkül – mondták. A 18 000 férfi közül mindössze 18 jelentkezett, s ezek is lusta,

semmirekellő fickók voltak, csak a tekintélyes zsold vonzotta őket. A diemisták 1959 derekán először szakaszokat, majd századokat küldtek, hogy érvényt szerezzenek toborzó parancsaiknak – de mindhiába. Egyetlen katonaköteles korban levő férfit sem tudtak kézre keríteni. Itt-ott összetereltek, majd a síkságra telepítettek egész közösségeket, de ez a próbálkozásuk is kudarcba fulladt: a falvak népe nyomtalanul felszívódott az őserdőben. Akit elcsíptek, azt irgalmatlanul megkínozták, s amikor egy-egy ilyen esetnek híre ment, a férfiak tüstént élesíteni kezdték késüket és előkeresték nyílpuskájukat.

– Szeptemberben és októberben újabb incidensekre került sor. Ezek a betakarítás hónapjai, s az ellenség útnak indult Tao Lec és Tu Lec, a bahnar törzs két Vinh Thanh járási falva felé, hogy elpusztítsa a beérő termést, mert a férfiak nem jelentkeztek katonai szolgálatra. Ekkor már mindenki tudott a kor nép sikeres felkeléséről és ellenállásáról. Így hát a bahnar törzs tagjai is bevették magukat az erdőbe; mérgezett nyilakkal megöltek három diemista katonát, s a sávjaik körül elhelyezett csapdákkal megsebesítettek további nyolcat. A diemisták repülőgépeket küldtek, hogy a falu bombázásával fedezzék katonáik zavartalan visszavonulását. Ez volt az első szikra Binh Dinh tartományban. Úgy látszott, hogy több nem is lesz, de a példa más falvakat is lelkesített, s a nyugodt felszín alatt kavarogtak a szenvedélyek. Mi, korábbi ellenállási vezetők időközben megkaptuk Quang Ngai-i társaink üzenetét, és ez alaposan elgondolkoztatott bennünket. Hosszas viták után mindannyian úgy vélekedtünk, szégyen, hogy az ellenség a környező tartományok tétlensége miatt Quang Ngaiban összpontosíthatta minden erejét.

– Amikor tehát a diemisták megkezdték nagy Quang Ngai-i akciójukat, megtámadtuk a Hoaui Ton-i őrállomást, An Lao járásban, a Quang Ngai-i tartományhatár közelében. Nem öltünk meg senkit – csak megkötöztük a katonákat, és megfosztottuk őket fegyverüktől: 26 puskát, 30 gránátot és több mint 1000 töltényt zsákmányoltunk. Ez manapság semmi – mondta olyan mosollyal, amelyből kiderült, hogy „manapság" százasával számlálják a puskákat és tízezrével a töltényeket –, de akkoriban rengeteget jelentett számunkra, s lehetővé tette, hogy tehermentesítsük a tartományhatár túlsó ol-

dalán küzdő honfitársainkat. A diemisták rájöttek, hogy veszélyes dolog őrizetlenül hagyni Binh Dinh tartományt.

Északon hasonló incidensekre került sor Quang Nam és Thua Thien tartományokban, s ezért, mielőtt még befejeződött volna a nagy Quang Ngai-i akció, a diemista parancsnokságnak vissza kellett vonnia a kívülről behozott katonaság és milícia egy részét. Ezeket gyorsan átdobták eredeti bázisaikra, hogy megpróbálják eltiporni a máris szállingózó szikrákat. Ám a szikrák egykettőre erdőtűzzé váltak, mihelyt üzenet érkezett arról, hogy megváltozott az irányvonal és napirendre került a fegyveres önvédelmi harc.

A Quang Ngai-i mérleg – legalábbis az anyagi javak tekintetében – elég szomorúnak bizonyult. Az ellenség, Le Quang Binh megállapítása szerint, az 1959 derekától 1960 elejéig végrehajtott hadműveletekben összesen két hadosztálynyi katonát vetett be kétszáz négyzetkilométernyi területen, az „Ölj, gyújts, pusztíts válogatás nélkül!" jelszó jegyében. Porig égett több mint kétszáz falu, és Tra Bongban, Pho Muc Gia törzsfőnök járásában háromezer család vált hajléktalanná; további tizenháromezer család lett földönfutó a három hegyi járásban, Son Hában, Minh Longban és Ta Bóban. Tra Bongban majdnem minden házat földig leromboltak, a lakosság rákényszerült, hogy az erdőbe meneküljön, és barlangokban, hevenyészett szállásokon meghúzódva gyökereken tengődjön. Az állatállomány java része elpusztult, de emberéletben viszonylag kevés kár esett.

– A hegyi népek ettől kezdve felkészültek rá, hogy kezdetleges fegyvereikkel életre-halálra védelmezzék önmagukat és javaikat a távoli hegyekben és erdőkben kialakított új településeiken – mondta Le Quang Binh. – S időközben mi is akcióba lendültünk a síkvidéken, hogy támogassuk őket.

Az ellenség ereje megtörik

1960. május 18-án este diemista katonatisztek érkeztek testőreikkel a Quang Ngai-i tengerparti síkságon fekvő Mô Duc járási székhely egyik kínai vendéglőjébe. Elsiettek a tésztalevest szürcsölgető vendégek mellett, és a hátsó traktusban levő lakás felé tartottak. Halk hangon néhány szót váltottak egy szolgával, felmutattak valamilyen okiratot, s ezután bevezették őket egy tágas hivatali helyiségbe, amelyre a jelek szerint aligha lehetett szüksége egy kínai vendéglőnek. Az íróasztalnál testes vietnami férfi ült, vékony bajsza szája széle mellett egészen az álláig húzódott. A katonatisztek tiszteletteljes üdvözlésére röffenésszerű köszöntés volt a válasz.

– Az új ezredhez tartozunk – mondta a csoport vezetője, egy kerek fejű, zömök, határozott fellépésű férfi, aki rövid, robbanásszerű mondatokban beszélt. – Fontos híreink, jó híreink vannak. – Az íróasztalnál ülő itt újabb röffenéseket hallatott, s éles pillantása valósággal befúródott a katonatiszt szemébe. – Holnap lesz a Viet Kong vezetőjének, Ho Si Minhnek a születésnapja. *Saját forrásainkból* értesültünk róla – és most a katonatiszt vetett éles pillantást az íróasztalnál ülőre –, hogy a helybeli Viet Kong holnap hajnal előtt akcióba lendül.

– Nekem nincsenek ilyen értesüléseim – hallatszott az íróasztal mögül.

– Nemcsak pontos értesüléseket kaptunk – folytatta zavartalanul a katonatiszt –, hanem ennek megfelelően cselekedtünk is. Embereim az egész csoportot, amely mintegy harminc tagból áll, körülvették. Alig három kilométerre ettől a háztól. – Az íróasztal mögött trónoló test kissé megmoccant. – Bizonyára ön előtt sem titok, hogy az utóbbi időben megöltek több járási főnököt. Nem tudjuk, hogy

ezúttal mi a célpontjuk – talán éppen ez a ház! Csak azt tudjuk, hogy valamilyen akciót terveznek. Hamarosan megsemmisítjük őket. De önnek jelen kellene lennie. Hátha akadnak köztük olyan vezetők, akiknek ön több hasznát veszi élve, mint mi holtan.

– Ki küldte önöket ide? Miért épp hozzám jöttek?

A katonatiszt előrelépett és egy nevet suttogott, amelynek hallatára megrezzentek a csaknem lehunyt szemek. Azután pergőtűzszerű gyorsasággal röpködtek a kérdések az íróasztal mögül. Pontosan hol tartózkodnak a vietkongok? Honnan jöttek? Mennyi időbe telt, amíg a katonatiszt emberei a nyomukra akadtak? Honnan tudják, hogy még mindig ott vannak? És tulajdonképpen miért van szükség az ő jelenlétére? A szócsata elhúzódott – az íróasztalnál ülőnek nem akaródzott kimozdulni. Végül is a katonatiszt órájára pillantott és kijelentette:

– Tíz perc múlva indulunk. Nem vállalhatom a felelősséget a további késedelemért. S azért sem, ha az ön távollétében esetleg fontos vezetőket semmisítünk meg, és nélkülözhetetlen értesülésektől fosztjuk meg magunkat. Személyesen számolok majd be Ngo Dinh Can őexcellenciájának erről az akcióról, eddigi legfontosabb fogásunkról. És azt is megemlítem, hogy ön nem volt hajlandó velünk jönni. – Ezzel ismét órájára pillantott.

Az íróasztalnál ülő Ngo Dinh Can nevének hallatára nehézkesen felemelkedett, azután parancsot adott egy szolgának, aki kétrét görnyedve közelített feléje, s ugyanilyen reverenciával távozott.

– Magammal viszem munkatársaimat és testőreimet.

– Ha úgy kívánja – bár gondoskodni tudunk a biztonságáról.

– Jobb szeretem a magam embereit.

A tíz perc még le sem telt, amikor a csoport egy ravaszul álcázott hátsó kijáraton elhagyta a házat, s elindult a városból kivezető úton. Miután csendben haladtak körülbelül egy kilométert, a katonatiszt kihúzta revolverét, és a „vendéglős" kövér hasához nyomta; társai ugyanezt tették a kísérőkkel. Ezután sötét árnyak bukkantak elő a fák mögül, s előreszegzett karabéllyal, halkan körülfogták őket, miközben a tisztek egy része lefegyverezte a kövér férfi társait és testőreit.

– A dél-vietnami fegyveres erők hazafias tisztjei nevében –

mondta ércesen csengő hangon a tiszti csoport vezetője – halálra ítéltük önt, Chaut, a vietnami nép ellen elkövetett bűneiért. Az ítéletet azonnal végrehajtom! – És még mielőtt bárki egy szót is szólhatott volna, fejbe lőtte a kövér férfit. A test leroskadt az útra, félrehúzták, valaki egy papírlapot erősített rá. A „munkatársakat" és a testőröket megkötözött kézzel egymáshoz szíjazták, és elvezették az éjszakában. A vezető tiszt egy kisebb csoporttal visszasietett az étterembe, ezúttal a hátsó bejáraton.

A kivégzett férfinál talált kulcsok segítségével kinyitottak egy nagy fekete páncélszekrényt, amely tele volt iratokkal. Futó pillantást vetettek a leletre, majd egy nylonzsákba gyömöszölték. Azután mindannyian felhördültek a borzadálytól, amikor kihúztak egy nagy fiókot, amely tele volt levágott emberi fülekkel. Kivétel nélkül bal fülek voltak, s mindegyikhez hozzáfűzve egy papírlap, rajta egy név és 5000 piaszterről* szóló elismervény.

– Négyszázharminckét társunk levágott fülét találtuk meg a fiókban – mondotta Sao Nam, mert ő volt az akciót irányító „katonatiszt". – Chau, a kivégzett zsarnok, Ngo Dinh Can különleges ügynökeként irányította Quang Ngai, Quang Nam és Binh Dinh tartományok titkosrendőrségét. A vendéglő csak tevékenységének leplezésére szolgált. Mindegyik megölt társunkért 5000 piasztert kapott, miután bizonyítékul megküldte a levágott jobb fület.

– Aznap éjszaka gazdag zsákmányra tettünk szert, kezünkbe került azoknak a névsora, akiknek a letartóztatását és megöletését tervezték, valamint a Chau irányításával dolgozó ügynökök egész hálózatának listája. Ez lehetővé tette, hogy figyelmeztessük a veszélyben forgó hazafiakat, s letartóztassuk vagy riadt tehetetlenségre kárhoztassuk az ügynököket. Szerencsénk volt, mert néhány nappal korábban véletlenül elcsíptünk egy ügynököt. Nem akartuk bántalmazni, még azt sem tudtuk róla, hogy ügynök. Ő azonban annyira megijedt, hogy megadta nekünk Chau címét, valamint azt a nevet, amely nagy hatással lesz rá. Chau segítőtársai, akiket letartóztattunk, azt hitték, hogy diemista katonatisztek vagyunk, csak nem értünk egyet a főnökükhöz hasonló emberek módszereivel. Megmagyaráztuk ne-

* Hivatalos árfolyamon 35 piaszter 1 dollár.

kik a helyzetet, s figyelmeztettük őket: hagyjanak fel az effajta tevékenységgel, mert legközelebb nem ússzák meg szárazon. Vagy hat napig fogva tartottuk valamennyit, azután szabadon távozhattak, a testőrökkel együtt.

– Can rettenetesen dühös volt, amiért elveszítette egyik legfontosabb ügynökét. Külön körlevelet menesztett a három tartomány valamennyi hatóságához, „az éberség bűnös hiányával" vádolva őket, s egy egész zászlóaljat küldött üldözésünkre. Katonái a Ben Thoc folyó partjánál értek utol bennünket. Jól beástuk magunkat a túlsó parton; ők buzgón lövöldöztek ránk az innensőről, de meg sem kísérelték, hogy átkeljenek a folyón – ez a kísérlet nagyon is sokba került volna nekik... Chau valóságos szörnyeteg volt, Ngo Dinh Can szakasztott mása. Akárcsak gazdájának, neki is nagy öröme telt benne, ha saját kezűleg kínozhatta halálra áldozatait. Régi katolikus földesúri családból származott, s a nép gyűlölte és félt tőle, bár csak kevesen tudták, hogy valójában három tartomány vezető titkos ügynöke. Miután elbántunk vele, az élet sokkal nyugodalmasabb lett ezen a vidéken.

A Chauhoz hasonló ügynökök kivégzése mindennapos dolog lett, miután a vezetők úgy döntöttek, hogy a síkvidéki fegyveres propagandacsoportok ellenállási mozgalmának életre hívásával támogatják a hegyi törzseket. A fegyveres propagandacsoportok módszerét még 1944-ben dolgozta ki Vo Nguyen Giap – Dien Bien Phu „tigrise" – és Pham Van Dong. Az első, 34 tagú csoportból fejlődött ki az az erős hadsereg, amelyet Giap oly sikeresen vetett be tíz esztendővel később. S a fegyveres ellenállás általánossá válásával a Sao Nam-csoport és a többi tartomány egyre nagyobb számú hasonló csoportja ezt a formát választotta a politikai–katonai hadviselés legfőbb eszközéül.

Kezdetben igen nehéz volt behatolni a síkságokra. A lakosságot annyira megfélemlítették, hogy senkiben sem bízott. Csaknem az utolsó szálig elpusztultak a régi ellenállók, akiket a falusiak ismertek, s akikben meg is bíztak. Így most folyvást kísértett a gyanú: hátha azok, akik az ellenállási mozgalom nevében fel akarják venni velük a kapcsolatot, valójában diemista ügynökök, és csak tőrbe akarják csalni őket. A hatóságok utasították a falvak lakóit, hogy bármely

idegen közeledtét gongütéssel, egy-egy palack vagy lemezdarab ütögetésével, vagy bármiféle más zajjal jelezzék. A jelzés elhangzásakor az egész lakosságnak segédkeznie kellett az idegen kézre kerítésében, a diemista ügynökök vezetésével; Can titkosrendőrségének tagjai pedig meghúzódtak a háttérben, s megjegyezték maguknak mindazokat, akik a kelleténél mérsékeltebb lelkesedéssel ütlegelték vagy sértegették a vietkong-gyanús idegent. Gyakran álincidenseket is szerveztek, hogy rátaláljanak azokra, akik a Viet Kong iránti rokonszenvvel gyanúsíthatók.

– Mindjárt kezdetben elveszítettük néhány emberünket – mondta Sao Nam –, és szinte lehetetlennek látszott, hogy felvegyük a kapcsolatot a lakossággal. Fontolóra kellett vennünk a helyzetet. Talán „rossz emberek" élnek ezen a vidéken? Ezt egyszerűen nem tudtuk elhinni. Az első ellenállási mozgalom idején a parasztok itt éppoly szilárdan támogattak bennünket, mint bárhol másutt. Megfélemlítette, demoralizálta őket az évek óta tartó, koncentrált terror. Már nem remélték, hogy valaha is sor kerülhet a harcra. Az emberek továbbra is jók voltak, de nem tudták, hogy mit akarunk. Nyilvánvaló volt tehát, hogy amíg ilyen terrorgépezet ellenőrzi a lakosság mindennapos tevékenységét, addig nem tehetünk semmit. Ezért úgy döntöttünk, hogy megtörjük az ellenség erejét: eltesszük láb alól a leggonoszabb diemista ügynököket, s erős támadásokat intézünk egyes kiszemelt ellenséges őrállomások ellen. Mihelyt áttértünk erre a módszerre, a tekintetekben felcsillant a remény, s a bizalom is visszatért. Most már nem volt kétséges, kit képviselünk, amikor lesújtunk a legaljasabb zsarnokokra, mindenkor kifüggesztve a magyarázatot, hogy mi okból tettük.

– Az emberek mindinkább befogadtak bennünket; a riasztó jelzést csak akkor adták le, amikor a fegyveres propagandacsoport már messze járt, vagy hatalmas zenebonát csaptak egy másik faluban, hogy eltereljék a figyelmet arról, amelyet a csoport éppen felkeresett.

– Amíg 1960 végén meg nem alakult a Nemzeti Felszabadítási Front, „a népi önvédelmi erők fegyveres propagandacsoportjai" néven működtünk.

Megkérdeztem Sao Namtól, milyen formában ment végbe az ítélethozatal és a kivégzés.

– Legelőször minden faluban gondosan tanulmányoztuk a körülményeket, a helyi ügynökök tevékenységét, bűneik lajstromát – mondta. – Biztosak lehettünk benne, hogy a válogatott főügynökök lelkén mindenkor sok gyilkosság szárad, de ha a legcsekélyebb esély volt rá, hogy jobb útra térnek, nem ítéltük őket halálra. Az ügynökök – falufőnökök, rendőrök, biztonsági főnökök stb. – általában mind együtt laktak, ugyanabban az épületben. Éjszaka kiküldtünk egy hangszórókkal felszerelt csoportot, amely kifejtette az új ellenállási mozgalom politikáját, leleplezte a bűnös diemista rendszert, és elmondta a lakosságnak, miként harcoljon ellene. S végezetül ez a csoport szigorúan figyelmeztette a helyi ügynököket, miközben hangszóróit az ő házuk felé fordította. Általában néhányszor a levegőbe is lőtt, hogy fokozza szavai hatását. Az ügynökök először alig hederítettek ránk, sőt még cudarabbul viselkedtek. Ekkor újra ellátogattunk a faluba, s rendszerint magunkkal vittük a kézírásos röpcédulák két változatát. Az egyik a helyi ügynökök életrajzát és bűnlajstromát tartalmazta, a népi önvédelmi erők helyi szervezetében meghozott halálos ítélettel együtt; a másik röpcédulának hasonló volt a szövege, azzal a különbséggel, hogy megkegyelmezett a bűnösnek, s figyelmeztette: ne kövessen el újabb gaztetteket. Ha a főügynököt otthon találtuk, nyomban kivégeztük, s tetemére rátűztük a kivégzésről szóló határozatot, melyből néhány példányt ki s függesztettünk. A többiek számára – s amennyiben távol volt, a főügynök számára is – kifüggesztettük a másik, megkegyelmező és figyelmeztető röpcédulát.

– A „megkegyelmezettek" közt jócskán akadtak olyanok, akik szerét ejtették, hogy kapcsolatba kerüljenek velünk, s térden állva köszönték meg nagylelkűségünket. Sokan felajánlották, hogy nekünk dolgoznak, miközben úgy tesznek, mintha az ellenséget szolgálnák. Természetesen tudtuk, hogy legtöbbjük ténylegesen az ellenséget fogja szolgálni, de számítottunk rá, hogy a lakosság a jövőben szigorúan ellenőrzi majd őket, s így elfogadhattuk az efféle ajánlatokat. A megátalkodott bűnösök az ilyen látogatás után végképp felszedték sátorfájukat, meg sem álltak a legközelebbi katonai őrállomásig, és csak napközben keresték fel a falut. Ha megtudtuk, hogy valamely őrállomáson több gazfickó rendezkedett be, támadást intéztünk

ellene, úton-útfélen hangoztatva, hogy csak azért támadunk, mert a terrorista ügynökök az őrállomáson tartózkodnak. Ennek egyformán nagy jelentősége volt az állomás katonái és a lakosság szemében. S nekünk kezdetben az volt a fő célunk, hogy megnyerjük a lakosság támogatását és javítsuk a közszellemet. Mielőtt megtámadtunk egy-egy őrállomást, működésbe léptek a hangszóróink. Megmagyaráztuk a katonáknak, hogy csak azért jöttünk, mert meg akarjuk büntetni az ügynököket azokért a bűnökért, amelyeket a nép ellen követtek el. „Ha ti nem lőttök, mi sem lövünk – mondottuk. – Ha viszont lőttök, akkor mi is lövünk, és megsemmisítünk benneteket." A katonák nemegyszer kituszkolták az ügynököket, így kiáltozván: „Menjetek csak, és feleljetek a nép ellen elkövetett bűnökért!" Mindez nagy hatással volt a közhangulatra, és a kisebb ügynökök fölöttébb udvariasak lettek. Mihelyt valamely járásban leszámoltunk egy maroknyi ügynökkel, tetszés szerint jöhettünk-mehettünk a falvakban, s felújítottuk a lakossággal azt a kapcsolatot, amely a régi ellenállási mozgalomban alakult ki.

Sao Nam mindenképpen figyelemreméltó ember. Amikor megismertem, vezető posztot töltött be a Nemzeti Felszabadítási Front Quang Ngai-i tartományi fegyveres erőinek vezérkarában. Valaha nincstelen paraszt volt, mint mondja: „a forradalom nevelte". Rendkívüli egyéniség, de ugyanakkor hasonló is sok bajtársához, akik század- és zászlóaljparancsnoki vagy magasabb beosztásban harcolnak. Minden porcikája erőt, leleményességet és bizalmat áraszt – olyan ember, akiben a legnehezebb körülmények között is határtalanul bíznék. Arca sötét gesztenyebarna színű, valóságos mázzal vonták be a szélben, napon, szabad levegőn töltött esztendők. Tizenhét éves korától részt vett az első ellenállási mozgalomban, s azóta szüntelenül részese a forradalomnak. Két fivére elesett az első ellenállási háborúban, a harmadik a Front századparancsnoka, húga tanítónő a felszabadult övezetben. Apja börtönben ül, korábbi ellenállási tevékenységéért tízévi elzárásra ítélték. Felesége – ha él még – szintén börtönben raboskodik.

– Alig egyhetes házasok voltunk – mondta, s először hallottam sóhajtani. – A háború utolsó évében kerültünk össze. De hamarosan elfogták a diemisták, és addig kínozták, amíg festékbe mártott hü-

velykujját rá nem nyomta a válási okiratra. Nem tudom, életben van-e még, a vonásaira sem emlékszem, elmosódott előttem az arca. Csak azt tudom, milyen kedves és gyengéd volt hozzám, s milyen acélkemény az ellenséggel szemben. Olyan kegyetlen az élet, de sok bajtársamhoz képest még szerencsésnek érezhetem magam. Én legalább megismerhettem az asszonyi szerelem szépségét. Nem egy bajtársam túljutott már a negyedik X-en, s még sohasem találkozott vele.

Sao Nam a Viet Minh seregében tanult meg írni-olvasni, s a Dien Bien Phu-i csata idején már egy századot vezényelt. Minden tettében elsőrangú katonai parancsnoknak bizonyult, s bár kétlem, hogy valaha is tanulmányozta a lélektani hadviselést, sok más bajtársához hasonlóan természetes és rendkívül hatékony módon alkalmazza harci módszereit mindennapos tevékenységében. Ennek részben az lehet az oka, hogy ők maguk is ama nép fiai, amelynek körében dolgoznak és harcolnak; kitűnően ismerik érzelmeit, tudják, mi készteti szeretetre, gyűlöletre és félelemre, mi tölti el bizalommal, és mi kelti fel gyanúját. Noha Sao Nam ellenállási tevékenysége közepette csak hosszabb megszakításokkal tanulhatott, s akkor is formálisnak mondható, szegényes oktatásban részesült, mégis kulturált ember. Nagyszerűen ismeri a törzsek életét és szokásait. Sok éjszakát töltöttünk el tábortűz mellett, sült maniókagyökeret rágcsáltunk, s hessegettük a szúnyogokat, miközben ő egyik történetet a másik után mesélte, hogy felkeltse érdeklődésemet e néptörzsek nemessége, bátorsága és méltósága iránt. Igazi testvéri érzés fűzte hozzájuk. Nem is tudtam volna kapcsolatba kerülni a hegyi törzsekkel, ha nem bíztak volna a Sao Namhoz hasonló vezetőkben, akik tucatnyi évet vagy még hosszabb időt töltöttek velük.

Mialatt Sao Nam és csoportja a síkságokon tevékenykedett, a kor és a hre törzs sem maradt tétlen a hegyekben. Pho Nia tovább fejlesztette kezdetleges fegyvereit, és 1960 derekán tapasztalatcserét rendezett a környező tartományok törzsi fegyverszakértőivel. Említettem már az „ájtatos manót", valamint a „tízezer célú puskát", amelyből bármilyen kaliberű golyót ki lehet lőni, minthogy igazítható befogó pofái vannak azon golyók számára, amelyek nem illenek bele pontosan a csőbe. Ez utóbbinak külön előnye, hogy könnyen beépíthető a kapa vagy más szerszám nyelébe, minden eshetőségre

készen. Ha váratlanul feltűnik az ellenség, elég egy rántás a kapanyélen, s az máris halált hozó fegyverré válik... Mindenki szerzett magának ilyen puskát, férfiak, nők és gyermekek egyaránt; a helyi kovácsműhelyek sorozatban „gyártották". Ha nem volt elég golyó, az üres töltényhüvelyeket „házi puskaporral" töltötték meg. Ez úgy készült, hogy a salétromban gazdag denevértrágyát tűz fölött megpörkölték, s azután összekeverték egy bizonyos fa kérgének hamujával. Golyónak jó volt bármi – akár a biciklilánc csapágygolyója is.

Mindezeken kívül említésre méltó a „bây da", egy kőkorszakbeli „taktikai rakétafegyver", amelyet sűrűn használtak azon a nehéz hegyi terepen, ahová a kor törzs visszahúzódott. Nagy szikladarabokat – „akkorákat, mint a bivaly", mondta a törzs egyik véne – rágörgettek a vastag bambuszállványokra, amelyekkel a rajtaütésre kiszemelt helyet körülvették, aszerint hogy milyen nagy ellenséges egységre számítottak. A kijelölt területen annyi csapdát helyeztek el, amennyit csak tudtak, s a bambuszállványok kilövő hálózatát összekapcsolták a csapdákkal. Mihelyt az előőrs elérte a legtávolabbi csapdát, s ily módon felsorakozott mögötte az egész menetoszlop, működésbe lépett az első csapda, legörgette szikladarabjait, s ezt automatikusan követte a többi. Jómagam csak kis modelleken tanulmányoztam a „bây da" működési elvét, de hiszek az öregnek, aki kijelentette: – Amint a szikladarabok lezúdulnak, mennydörgésszerű robaj hallatszik, amely páni félelemmel tölti el az ellenség szívét. – Csak egyetlen hátránya van ennek a fegyvernek: bevetésekor nincs zsákmány. A magasság, a súly és a sebesség miatt minden felismerhetetlenül összezúzódik, a testek és a fegyverek egyaránt.

A „ten luá"-t, vagyis a tüzes nyilat különleges, kétszáz méter hatósugarú nyílpuskából lövik ki. Olyan, mint a közönséges nyílvessző, de van egy kivájt része, amelybe ként, benzinnel átitatott gyapotdarabkát és kanócot helyeznek, egymástól könnyedén elválasztva. Egy különleges ütköző, amelyet a nyílhegy mögé erősítenek, megakadályozza, hogy a vessző a kelleténél mélyebben fúródjon bele a célpontba (ez általában zsup- vagy pálmalevéltető). A kénhez vezető kanócot a nyílvessző kilövése előtt meggyújtják, a kén nagyjából a célba érés pillanatában robban, a benzinbe mártott gyapot lángra kap, s percek alatt lobogva ég a tető. Ez a partizánok válasza

a napalmra, de sokkal szelektívebb és pontosabb annál. A „ten luá"-t általában az ellenséges helyőrségek épületei ellen használják.

Amikor az ellenség 1960 márciusában át akart kelni egy folyón, hogy tisztogató hadműveletet hajtson végre a Son Ha járási Ngao faluban, az élen haladó katonák egyszerre csak ordításban törtek ki és elvágódtak. Megfulladtak volna, ha társaik nem sietnek segítségükre, de nemsokára azok is vadul fetrengtek a hullámokban, amint megpróbálták egymást a víz fölött tartani, és csakhamar szörnyű kavarodás támadt a folyó közepén, az egyetlen gázlónál. A katonák belegabalyodtak a „chông giay"-ba, azaz „tüskés kötélbe", Pho Nia legfrissebb találmányába. A kötelek az őserdei kúszónövények vastag indáiból készültek, húsz-huszonhárom centiméter hosszú, borotvaéles bambusztüskékkel tűzdelték meg őket, és hármasával helyezték el, egyik végüket a folyó medrébe ágyazva. Amikor az átkelők rájuk léptek, az áramlat hatására kígyók módjára a lábuk köré fonódtak, s minél erősebben kapálózott az áldozat, a „chông giay" annál jobban szúrta, marcangolta, míg csak térdre nem kényszerült. Mindez tökéletesen kimerítette a rajtaütés fogalmát. A diemisták 46 embert veszítettek, s letettek arról a szándékukról, hogy átkelnek a folyón.

A nemzetiségi falvak leigázására törekvő diemisták egyik fő fegyvere a termés elpusztítása volt. Szabályos expedíciókat küldtek ki, amelyek lekaszálták a rizst, mielőtt megérett volna az aratásra, sőt gyökerestől kitépték a fiatal palántákat. Pho Nia válaszképpen megteremtette a „tüskés botot", amely hasonlított a „chông giay"-ra, azzal a különbséggel, hogy a tüskéket bambuszbotokba ágyazták, s a botokat hármasával mélyen beásták a parcellák körül a latyakba. Az ilyen rizsföldi latyakban szerzett sebek különösen veszélyesek voltak, mert a földeket bőségesen trágyázták emberi és sertésürülékkel. Miután az ellenséges katonák néhányszor belekóstoltak a „tüskés botokba", Pho Nia falvaiban nem bántották többé a rizsföldeket. Ha a tüske ejtette sebek megfertőződtek, az amputálás volt úgyszólván az egyetlen gyógymód. Elég durva harci módszer, mondhatják egyesek, de nem kevésbé durva volt az a kísérlet, hogy a termés elpusztításával kiéheztessék a törzseket. A hre és a kor törzs csak termőföldjeit és falvait védte – ha a diemisták veszteg maradtak, nem esett semmi bajuk.

A vietnami dzsungelban se szeri, se száma a félelmetes tüskéjű növényeknek; jómagam is láttam fákat több mint tizenöt centiméteres tüskékkel, amelyek hosszúságban felülmúlták a törzs átmérőjét, s olyan sűrűn helyezkedtek el a tíz-tizenöt méteres törzsön, akár a sündisznó tüskéi. Aki az őserdőt járja, lépten-nyomon cserjékből, pálmafákból, sőt tüskés bambuszból álló, áthatolhatatlan bozótokba ütközik. A törzsi harcosok ezeket a tüskés növényeket a falvakba vezető ösvények mentén álcázva helyezték el, különböző „szinteken", a láb, a lábikra, a comb, a has és a mell magasságában. Ha az ellenséges martalóc gondosan lépkedett, hogy elkerülje lábával a tüskéket, alighanem a hasába fúródtak, s ha a mellének irányuló tüskét igyekezett kikerülni, a lábát nyársalták fel. A természet éles kis fegyverei oly sok sérülést okoztak, hogy a katonák egyszerűen nem voltak hajlandók megközelíteni az ilyen falvakat. Az amerikai szakértők a vastag talpú csizmákra erősíthető fémlemezeket szerkesztettek, hogy legalább a katonák lábát megvédjék a tüskéktől. A nehézkes „páncélzat" azonban akadályozta az alakulatokat a mozgásban, épp amikor villámgyorsan kellett volna cselekedniük. Először Quang Ngaiban használta az új „lábvédőket" egy hadoszlop, amely behatolt a hre törzs területére, de miután a nyílpuskák és a „tízezer célú puskák" valósággal megtizedelték a „fémlábakon" botladozó sereget, a katonák eldobálták őket. – És ily módon sok hasznos fém birtokába jutottunk – jegyezte meg Sao Nam.

Később, amikor felkerestem a kiváló elefántvadászok hírében álló m'nongok, továbbá a rhade és a jarai nép területét, még félelmetesebb primitív fegyverekkel találkoztam. A legborzalmasabbat, amelyet valaha is láttam, némi fejtörés után „repülő buzogánynak" neveztem el, mert egy kissé hasonlít ehhez a középkori fegyverhez. Különböző méretekben készül; húsz, ötven, száz, sőt kétszáz kiló agyagot is belegyömöszölnek egy-egy fonott kosárba, s azután más-más szögben át- meg átdöfik hosszú bambuszlándzsákkal, amelyeknek két kiálló végét borotvaélesre kihegyezik és tűzben is megkeményítik. A kosár méretétől függően akár egy méter hosszúságban is meredeznek minden oldalon a bambuszlándzsák. A kosarakat aztán csoportosan felfüggesztik a sodronykötél szerepét betöltő, rejtett kúszónövényekre, s ugyancsak elrejtik, fellendítve a dús ágak átha-

tolhatatlan sűrűjébe, amely még a széles őserdei ösvények fölé is tetőként borul. Ha a csapda működésbe lép – vagy úgy, hogy az előrenyomuló ellenséges katonák rálépnek, vagy pedig a közelben rejtőző partizán jóvoltából – a „repülő buzogányok" hatalmas erővel kilendülnek, ingaszerűen ide-oda lódulnak az ösvény felett, a lengés legmélyebb pontján mindössze húsz centiméterre a talajtól. Aki hatósugarukban van, nem menekülhet előlük: ha a földhöz tapad, cafatokká tépik a hátát, ha pedig az ösvényről leugorva akarja elkerülni a „repülő buzogányt", belezuhan a kihegyezett bambuszkarókkal megtüzdelt vermekbe.

Mindezt összekapcsolják a csapdák bonyolult rendszerével, amely néhány száz méteres, sőt egy kilométeres térségre is kiterjedhet. Egy fél raj elég egy kétszáz méteres csapdarendszer működtetéséhez, s egy szakasz megbirkózik az egy kilométeres távval.

Megtekintettem a lándzsa-sorozatvetőt, amelyet a szovjet rakétasorozatvető mintájára csak „dzsungel-Katyusának" nevezhetünk. Egy kivágott és ágaitól megtisztított fiatal fát szilárdan lecövekelnek, a másik végét pedig addig hajlítja vissza két-három nagy erejű férfi, amíg az ily módon képződött hatalmas íj húrja – szintén őserdei kúszónövény-inda, amit a törzsi harcosok többre becsülnek bármiféle kötélnél – el nem éri a kellő feszességet. Beállítják a kényes kilövőszerkezetet, s azután tetszés szerinti számú, akár tizenkét bambuszlándzsát is felszerelnek: végüket a húrra illesztve, hegyüket a fiatal fa törzsére fektetik. Ez utóbbi kis híján, de azért nem egészen párhuzamos a földdel, s így a lándzsák némiképp ferdén állnak, hogy mindegyik más-más magasságban szálljon. A „dzsungel-Katyusa" „szórása" húsz centimétertől két méterig terjed. Egyenlő távközökben helyezik el az ösvény két oldalán, meg-megszakítva „repülő buzogányokkal", „taktikai rakétafegyverekkel" és „dzsungelbombákkal", amelyek tizenöt-tizenhat centiméter átmérőjű rönkdarabokból készülnek, rövid, élesre hegyezett bambusztőrökkel megspékelve. A „kaliber" és a súly növelése céljából általában három összekötözött rönkdarab alkot egy „bombát". S ez akkor potyog le a fáról, amikor a célpont megérinti a csapdadrótot, jelezvén, hogy a találathoz szükséges helyen áll.

Csak néhányat ismertettem a látványosabb primitív fegyverek kö-

zül, de végtelen sok változatuk van, s különösen sok az automata fegyver, amelyhez nincs szükség kezelőre. – Több százezer, több millió hűséges őrszem, aki éjjel-nappal, esős évszakban és száraz évszakban a posztján áll, s akinek nincs szüksége rizsre, sóra vagy ruhára – mondta róluk később Ybih Aleo, a híres-nevezetes rhade törzsfőnök.* Rendkívül érdekesnek találtam az ellentétet a durván megtisztított fatörzsekből, kúszónövényekből, szikladarabokból stb. készített csapdák elnagyolt, primitív külseje és a finom kioldó szerkezetek között, amely utóbbiakhoz általában nylon horgászzsinórt használtak, akárcsak az érintésre működő csapdákhoz. Az embercsapdák általában azokból a formákból alakultak ki, amelyeket a vadászok használtak a legkülönbözőbb állatok elejtésére, fürjektől, foglyoktól és majmoktól egészen tigrisekig és elefántokig. – A diemista elnyomás jellege – mondta Ybih Aleo – kényszerített bennünket, hogy az emberi tigrisek számára is csapdákat készítsünk.

Egy tagbaszakadt, fiatal vietnami paraszt, aki már tizenöt éves korában harcolt a franciák ellen, észrevette, milyen megdöbbenéssel nézem az első valóban átfogó csapdarendszert, amellyel utazás közben találkoztam, s ezt a nagyon is találó megjegyzést tette: – Amint látja, a mi fegyvereinknek nem nagy a hatósugaruk. Van, amelyiknek nincs is. Nem arra szántuk őket, hogy agressziót kövessünk el velük az amerikaiak vagy bárki más ellen. De ha az ellenség követ el agressziót ellenünk, szükségtelenné is teszi, hogy a fegyvereink hatósugárral rendelkezzenek. Elhelyezzük őket falvaink és otthonaink, termőföldjeink, gyümölcsfáink és baromfiudvaraink körül. Ha az ellenség távol marad, a haja szála sem görbül meg. Ha viszont behatol a portánkra, hogy gyilkoljon és lopjon, alaposan ráfizet. Mi figyelmeztetjük a következményekre.

A diemisták 1960-ban csupán Pho Nia területe ellen több mint kétszáz hadműveletet indítottak, de minél jobban igyekeztek „felgöngyölíteni" az ellenállást, annál jobban terjedt. Úgy látszott, mintha a harcnak valamiféle meghatározott sémája lenne, amely meghatározott törvényekhez igazodik – legalábbis erről győződtem

* Ybih Aleo egyúttal a Nemzeti Felszabadítási Front alelnöke, s ő áll a Nyugati Felvidék Önkormányzati Mozgalmának az élén. Ezen a vidéken több mint egymillió törzsi lakos él.

meg sok területen, amelyet alkalmam volt felkeresni. A diemisták 1961-ben már meg sem kísérelhették, hogy támadást intézzenek Pho Nia járása, Son Ha ellen. A törzsfőnök szülőfaluját, Son Tinht hátravonta – akárcsak Pho Muc Gia a magáét – egy hegy tetejére, amelyet a diemisták hasztalan ostromoltak, majd innen kiindulva fokozatosan kialakított egy teljesen szabad övezetet, ahová be sem tehették a lábukat az ellenség fegyveres erői. Egyik falut a másik után tisztította meg a diemista ügynököktől, mígnem a Son Ha-i járás szilárd felszabadított övezet lett, sőt egyre nagyobb területekkel gyarapodott a szomszédos járásokból.

1960 végén hivatalosan is megalakult a Nemzeti Felszabadítási Front – helyi bizottságai már néhány hónappal előbb létrejöttek –, és megszületett az új jelszó: meg kell dönteni a diemisták uralmát, ahol csak lehetséges. Mihelyt tulajdon járása megszabadult a diemista uralomtól, Pho Nia leereszkedett a síkságokra, hogy ott keresse az ellenséget. Bárki folytatott akkortájt hadműveleteket Quang Ngaiban, a diemista katonák mindent a félelmetes Pho Niának tulajdonítottak, még akkor is, ha a parancsnok és a röpcédulák a Front vagy a helyi ellenállási szervek aláírásával láttak napvilágot.

A diemisták válaszul 1960 végétől sövénnyel kerítették be a síkvidéki falvakat, kiirtottak minden bambuszbozótot, gyümölcsfát és erdősávot, hogy fa- és bambuszsáncokat készítsenek az akkor még embrionális állapotban levő „stratégiai falvakban", és megfosszák a partizánokat minden természetes fedezéktől. Sao Nam szavaival élve azonban „megtört már az ellenség ereje", s Front befolyása könnyen behatolt a bambuszsövények, majd a később kiépített drótsövények mögé.

– A diemisták halálosan megrettentek attól, ami a nyugati hegyi járásokban történt, és most minden erejüket a síkságokon összpontosították – mondta Le Quang Binh, a Felszabadítási Front Quang Ngai tartományi bizottságának tagja, akiről már korábban szó esett. – De csak annyit értek el, hogy a síkvidék lakóit is rákényszerítették a partizán hadviselésre. Mellesleg szólva, a „lentiek" egyik első cselekedete éppen az volt, hogy tiltakoztak a hegyi törzsek lemészárlása ellen, s megpróbálták rávenni a diemista katonákat, hogy szün-

tessék be az effajta kegyetlenkedést. Pompásan megszervezték a hegyvidék ellátását, sóval, textilanyaggal, mezőgazdasági eszközökkel és egyéb hiánycikkekkel, s ez a szolidaritás új szálaival fűzte egymáshoz a vietnamiakat és a hegyi törzseket. A vietnamiak még tanítókat is küldtek odalentről, hogy iskolákat szervezzenek és megteremtsék a higiénia elemi feltételeit. Mindent elkövettek, hogy könnyítsenek a totális katonai hadjáratok első és legsúlyosabb csapásait felfogó hegyi törzsek helyzetén.

A Nemzeti Felszabadítási Front 1960. december 20-i megalakulása, amelyet öt héttel később a Diem-ellenes katonatisztek sikertelen saigoni puccsa követett, nagy jelentőségű esemény volt: szervezett alapokra helyezte a szórványos felkeléseket, és megteremtette azokat a politikai kereteket, amelyek közt kibontakozott az általánossá váló fegyveres harc.

V. fejezet

Frontális támadás

Ha rövid választ akarnánk adni arra a kérdésre, hogy voltaképp ki alakította meg a Nemzeti Felszabadítási Frontot, azt kellene mondanunk, hogy Diem és Dulles. Ők kergették egymás karjába a legkülönbözőbb erőket, amelyek kétségbeesetten küzdöttek fennmaradásukért. Ngo Dinh Diemnek meglepően rövid idő alatt sikerült elidegenítenie magától az ország legfőbb vallási, társadalmi, politikai, nemzeti és gazdasági erőit. Az Egyesült Államok legteljesebb támogatásával sorra megsértette mind a játékszabályokat. Ő, aki katolikus volt, egy túlnyomórészt buddhista országban arra törekedett, hogy hittestvéreivel töltsön be minden kulcspozíciót, a tartományi és a járási funkciókat is beleértve. A hatalom, köztudomás szerint, valamely osztályra támaszkodik, Diem hatalma azonban csak egy osztálytöredékre támaszkodott: az Északról menekült kisajátított földesurakra, a mindenható elnök Közép-Vietnamból származó földbirtokos cimboráira, valamint a régi mandarinrendszer maradványaira.

Illegalitásba kényszerült valamennyi politikai párt, még a legreakciósabb is; csak azok a szervezetek kaptak működési engedélyt, amelyeket Diem és öccse, a még nála is ördögibb Nhu hívott életre. A nemzetiségeket, melyeknek megnyerésére a franciák annak idején jelentős erőfeszítéseket tettek – lévén hogy stratégiai szempontból létfontosságú területek lakói – vadembereknek tekintette Diem, olyan fattyúhajtásoknak, amelyeket minél hamarabb le kell nyesni. A hazai ipart és kereskedelmet semmibe vette és tönkretette, hogy piacot teremtsen az amerikai dollársegélyből importált áruknak. S a dollársegély természetesen a Ngo család kezén ment keresztül.

Más szóval az az osztály, amelyre Diem a hatalmát alapozta, az

országon kívül volt. Az országon belül ellenzékbe hajszoltak minden tényleges erőt. Valamennyi hibánál végzetesebbnek bizonyult az a törekvés, hogy visszacsinálják a földreformot, elragadják a parasztoktól a földet, amelyet az első ellenállási háború idején osztottak szét köztük. S Diem még a földreform visszacsinálása közben sem támaszkodott egy meghatározott osztályra. A Mekong folyó gazdag torkolatvidékén például a visszavett földeket nem a régi tulajdonosok kapták meg, hanem közép-vietnami földbirtokosok, vagy Diem cimborái, politikai, katonai és rendőri „szolgálataik" fejében. S hogy az Egyesült Államok kormánya mindvégig „bölcs" bábja mellett állt, támogatta és helyeselte minden lépését – ha ugyan nem kezdeményezte őket –, meggyőző bizonysága annak, milyen naiv módon közelíti meg az amerikai politika az ázsiai problémákat. Dollár, bomba, Dulles – ez volt hivatott pótolni a támogatás klasszikus formáit, amelyeket a kormányok mindaddig igényeltek.

– Noha a Front hivatalosan 1960. december 20-án alakult meg, valójában már korábban is létezett – mondta Nguyen Huu Tho, amikor a Nemzeti Felszabadítási Front tényleges létrejötte felől érdeklődtem. – 1960 végén azonban konkrét formát öltött, szervezeti szabályzathoz és programhoz jutott. Megalakításának gondolata már 1954-ben megfogant, amikor a lakosság minden rétege lelkesen üdvözölte a genfi egyezményt, s mi életre hívtuk Saigon–Choloni Békebizottságunkat, hogy éberen őrködjék az egyezmény – elsősorban a béke fenntartásával és a demokratikus szabadságjogok biztosításával kapcsolatos cikkelyek – szigorú betartása felett. Ez a bizottság tulajdonképpen a Front embrionális formája volt, s mivel teljesen legális szervezetként működött, munkájában részt vett számos vezető saigoni értelmiségi – lapszerkesztő, drámaíró, ügyvéd, mérnök, orvos –, valamint több szakszervezeti vezető és környékbeli paraszt.

– Amikor Diem rávetette magát a szektákra, és a Binh Xuyen* ellen vívott csatában porig leégett Saigon külvárosainak jelentős része, bizottságok alakultak, hogy segélyezzék a kárvallottakat.

* Az egyik legjelentősebb a három fegyveres vallási szekta közül; Diem hatalomra jutása idején a saigoni rendőrség funkcióját töltötte be.

E bizottságok a lakosság legszélesebb rétegeit képviselték, de Diem azonnal betiltotta őket, vezetőiket pedig elfogatta és megkínoztatta. Miután megszilárdította hatalmát, lesújtott a lakosság valamennyi rétegére, minden politikai pártra, a vallási szektákra, a nemzeti kisebbségekre és a parasztokra. Ez utóbbiak védekeztek a legheveseb-ben, s kezdetben ők szenvedték el a legsúlyosabb csapásokat. Az első ellenállási háború idején kiosztott 500 000 hektár föld 85 százalékát visszavette Diem. S gyors ütemben felszámolta azokat a szektákat és politikai pártokat, amelyeknek nem volt tömegbázisuk. A jelentősebb nemzeti kisebbségeknek, így a kínaiaknak és a khmereknek vietnami nevet kellett felvenniük, s magukévá kellett tenniük a vietnami szokásokat. A khmereknek még az iskoláit is bezárták. A nagyobb nemzetiségi csoportoknál a brutális asszimiláció, a kisebbeknél a megsemmisítés volt a Diem-rendszer politikája. Egyetlen osztályt, egyetlen vallási vagy nemzetiségi csoportot sem kíméltek.

A parasztság ellen intézett támadás volt az amerikai–diemista politika legnagyobb baklövése. Mindaz, ami Közép-Vietnamban történt, sokkal nagyobb méretekben ismétlődött meg az ország déli részén, főleg a Mekong deltavidékén, amely Dél-Vietnam leggazdagabb és legsűrűbben lakott területe. A Mekong-delta tizenhárom tartományában él az ország 14 000 000 lakosából kereken 5 700 000. S ha hozzászámítjuk Saigon és Cholon mintegy 2 000 000 lakosát, a deltavidéken él Dél-Vietnam lakóinak valamivel több mint a fele – négyzetkilométerenként 160 fő. Ám a deltavidék ennek ellenére a nagybirtokok birodalma volt; a birtokaiktól távol élő régi európai földesurakhoz hasonló nagybirtokosok fényűzésben tobzódtak Saigonban – intézőik befizették bankszámláikra a bérleti díjakat –, sokat utazgattak külföldön, és gyermekeiket Franciaországba küldték tanulni. Délen egészen más volt a helyzet, mint Közép-Vietnamban, ahol a franciák elleni háború előtt mindössze nyolc család gazdálkodott száz hektáron felüli birtokon, aki tíz hektárt mondhatott magáénak, már „gazdagnak" számított, az urak birtokaikon éltek, és késhegyig menő harcot vívtak a parasztokkal minden kiló rizsjárandóságért, a robot minden napjáért. A deltavidéken a földbirtokos csak akkor számított „gazdagnak", ha több mint 50 hektár földje volt, s az első ellenállási mozgalom kialakulásakor 2700 birtokos

gazdálkodott 100 hektáron felüli földterületen (közülük 244 még 500 hektárnál is többet birtokolt). A másik véglet 86 000 parasztcsalád volt, egy hektáron aluli törpebirtokkal, nem is szólva a sok százezer nincstelen parasztról. A deltavidék az ország rizstermő vidéke, amely a múltban ellátta önmagát és Saigont, ezenfelül tekintélyes mennyiségű rizst szállított északra, hogy cserébe szénhez jusson, és évi átlagban egymillió tonnát biztosított exportra is. Ezenkívül említésre méltó a gyümölcs- és kókuszdió termelése, a halászata, valamint az erdeiben égetett évi egymillió tonnányi értékes faszén, amely Saigon és a többi város tüzelőellátásának egyik fontos forrásává tette.

A franciák ellen vívott háború idején azoknak a nagybirtokosoknak a földjét, akik távol éltek birtokuktól, sőt – az akkori divatnak hódolva – nemegyszer a francia állampolgárságot is felvették, kisajátították és szétosztották a szegény- és nincstelen parasztok között; amennyiben a földesúr a birtokán maradt, és nem működött együtt a franciákkal, jelentős mértékben csökkentették a bérleti díjakat, és eltörölték a régi adósságokat. Az 1 684 000 hektárnyi rizsföldből összesen 350 000 hektárt osztottak szét. S a nagybirtokosoknak mindössze 5 százaléka húzott továbbra is jövedelmet bérleti díjakból.

Diem elnök Ladejinskyval, az amerikai „földreform"-szakértővel együtt tervet dolgozott ki, hogy visszaszerezze ezeket a földeket. A Saigonban 1956 szeptemberében megrendezett „földbirtokos–paraszt konferencián" a földbirtokosok követelték, hogy helyezzék vissza őket birtokaikba, és kapják meg bérleti díjként a termés 33 százalékát. S a később elfogadott terv értelmében a juttatott földeken gazdálkodó parasztoknak szerződésben kellett vállalniuk, hogy a termés 15–25 százalékát fizetik bérleti díj fejében. De mint a „Tu Do" („Szabadság") című Diem-párti saigoni lap 1960. március 3-án megállapította, „a szerződésekben rögzített 25 százalékos bérleti díj helyett a földbirtokosok valójában 45–50 százalékot hajtottak be, akárcsak a régi időkben, s ebből még rossz termés esetén sem engedtek". Sőt, még ennyivel sem érték be: visszamenőleg is ki akarták préselni a parasztokból a bérleti díjat azokért az évekért, amikor nem fizettek. Ez nemzedékekre eladósította volna a falvak lakóit.

A parasztok természetesen szembeszálltak ezekkel a kísérletekkel,

nem voltak hajlandók festékbe mártott hüvelykujjukat rányomni az okiratokra, s még ha kikényszerítették is belőlük „aláírásukat", akkor sem fizették meg a felháborítóan túlzott bérleti díjakat és adókat. Az adószedőket és a bérleti díjak behajtóit éppen ezért rendőri és katonai egységek kísérték.

Az elfogadott tervek között akadt olyan is, amely kötelezte a földbirtokosokat – természetesen Diem közép-vietnami cimborái kivételével – száz hektáron felüli birtokrészük eladására, hogy ily módon földalap létesüljön a nincstelen paraszti vásárlóknak. De a hatóságok olyan fantasztikus árat szabtak – hat éven keresztül évi egy tonna rizst kellett fizetni hektáronként –, hogy nem volt olyan paraszt, aki ezt vállalhatta volna. A nagybirtokosokat viszont készpénzzel és állami kötvényekkel kártalanították, s arra ösztönözték, hogy pénzüket fektessék be az iparba. 1960 júliusáig, a saigoni lapok jelentései szerint, 18 nagybirtokos mintegy 7 millió piasztert fektetett be ipari részvényekbe.

A parasztoknak végeredményben mindegy volt, hogy az uzsora milyen formát öltött. Akár bérleti díjnak nevezték, akár kamatfizetésnek vagy a régi tartozás megfizetésének, a lényeg mindenképpen az volt, hogy visszatértek a régi rossz idők, az adószedők és a bérleti díjak behajtói, hátuk mögött a rendőrséggel és a katonasággal. Az adószedőkkel és a bérleti díjak behajtóival szemben megnyilvánuló fegyveres ellenállásnak – a parasztfelkelés klasszikus formájának – magvait az amerikai–diemista agrárpolitika hintette el, és dúsan megtermékenyítette az a vad hajsza, amellyel valamennyi korábbi ellenálló életére törtek. Diem jól gondolta, hogy azok, akik a deltavidéken vezették a harcot a francia gyarmattartók és a helyi földbirtokosok ellen, alighanem élére állnak annak a harcnak is, amely az ő feudális agrárpolitikája és amerikai támogatói ellen irányul.

Nguyen Tu Quang, aki jelenleg a Felszabadítási Front An Xuyen tartományi* végrehajtó bizottságának tagja, részletesen elmondta nekem, miként alakult meg a Front az ő vidékükön.

– A diemisták 1955-ben sorra visszavették a tíz évvel korábban

* A Mekong-delta legdélibb csücske; korábbi nevén Ca Mau.

szétosztott földeket, és új földbirtokos osztályt hoztak létre. Az volt a tervük, hogy először rákényszerítik a parasztokat a „bérleti" szerződések aláírására, azután ezeket a szerződéseket koncesszióként eladják az új földbirtokosoknak. Tudták, hogy ez ellenállásba ütközik majd, s ezért megkezdték a korábbi ellenállók listáinak összeállítását; korlátozták mozgási és gyülekezési szabadságukat, sőt a munkához való jogukat is. Semmilyen összejövetelt nem engedélyeztek, még a temetéseken és az esküvőkön is legfeljebb csak öten vehettek részt. A mi vidékünk gazdag vidék, a rizsen kívül sokféle gyümölcsöt termesztünk, és halunk is van bőven, de a szabad mozgás korlátozása gátolta a falvak lakóit abban, hogy a piacra mehessenek; ezért kezdettől fogva tiltakoztak ellene, s megtagadták az adófizetést. 1957-ben már teljes erővel dühöngött a terror. A listákra felvett személyeket letartóztatták; az asszonyokat, akiknek férje Északra vonult, kényszerítették, hogy váljanak el és menjenek újra férjhez; az ilyen családokat – a kiskorú gyermekekkel együtt – nemegyszer letartóztatták és megkínozták.

– A tiltakozó tüntetésekre a kormány fegyveres rajtaütésekkel válaszolt; sokakat a legcsekélyebb ürügy vagy vád nélkül, egyszerűen lepuffantottak a földeken. Ha bárki tiltakozni merészelt az atrocitások ellen, letartóztatták mint Viet Kong-ügynököt. Azokat a nőket, akik nem voltak hajlandók elválni és újra férjhez menni, elhurcolták és sorozatosan megbecstelenítették, hogy megértessék velük: senki sem maradhat hű egy vietkonghoz. Nguyen Lac Khoai, egy papi csuhába bújt kuomintangista ezredes, akit a kuomintangista banditák díszes csoportjával együtt „importáltak", kijelentette, hogy a tisztogató hadműveleteknél megkímélik azokat, akik áttérnek a katolikus hitre. Egyes buddhisták és caodaisták felültek ennek az ígéretnek, mert szerették volna elkerülni a letartóztatást, Khoai pedig nagy összegeket zsarolt ki tőlük: „őszinteségük" bizonyításául hozzá kellett járulniuk egy falusi katolikus templom építési költségeihez. A Cai Nuoc-i járásnak ez a faluja, amelyet Khoai katonai főhadiszállásává változtatott, valóságos mészárszék lett, s ő benne a mészáros. Különösen kedvelte a barbár rituális gyilkosságokat. Első látásra olyanokat is megölt, akikről még csak nem is hallott soha, foghegyről megjegyezve, hogy az illetők vietkongok voltak.

Banditái felhajtották a környék legcsinosabb lányait; akik tetszettek neki, azokat megtartotta önmaga és amerikai barátai számára, a többieket pedig a katonáinak létesített bordélyházba kényszerítette, és csinos jövedelmet húzott belőlük* . . .

– Sokasodtak az adók, nőtt az egyes adók összege. S tetejébe még pénzt követeltek a „nemzeti forradalmi mozgalom", az „önvédelmi" osztagok, a falutanácsok számára; adót vetettek ki a házasságra és a temetésre is. 1959-ben már mindenkin úrrá lett a kétségbeesés. Az emberek megpróbálkoztak a legális harc legkülönbözőbb formáival: egyéni petíciókkal fordultak a diemista nemzetgyűléshez, a tartományi és a járási szervekhez, de mindenütt süket fülekre találtak. Amikor az egyéni akciók kudarcba fulladtak, közös harcot kezdtek, egész falvak vagy falucsoportok küldöttségei keresték fel a helyi hatóságokat, de minél több volt a tiltakozás, annál kegyetlenebbnek bizonyult a megtorlás. Próbáltuk megmagyarázni a diemista katonáknak és hivatalnokoknak, mennyire fontos, hogy fenntartsák a békét és véget vessenek az erőszakoskodásnak, de csak fokozódott az erőszak. A helyzet odáig fajult, hogy a hazafias érzelmű emberek már nem maradhattak meg otthonukban: az erdőbe menekültek, hogy más módon folytassák a harcot. A menekülők közt minden társadalmi réteg képviselve volt: kézművesek, kiskereskedők, tanítók és más értelmiségiek éppúgy akadtak köztük, mint parasztok. Az erdőben spontán módon létrejött az üldöztetés elől menekülő hazafiak nemzeti frontja. Összedugtuk a fejünket, hogy kiokoskodjuk, miként harcoljunk tovább.

Nguyen Tu Quang szabó volt, s neki is az erdőben kellett menedéket keresnie.

– 1960. február 13-án hajnali három órakor – folytatta elbeszélését – egyik dzsunka és szampan a másik után érkezett Cai Nuoc járási székhely piacára. Nemcsak a szokásos rakományt hozták magukkal, malacok, csirkék és kecskék mellett zsúfolásig megtöltötték őket a járás különböző részeiből jött emberek. A brutális Khuo, a járás főnöke, kiküldte embereit a piac ellenőrzésére, de jómaga elpályá-

* Khoai lelkész-ezredes az amerikai sajtóban agyba-főbe dicsért „Tengeri sirály" rohamosztaga élén oly sok gaztettet követett el, hogy Nguyen Khanh 1964 májusában kénytelen volt visszaküldeni Tajvan szigetére.

zott, amikor megpillantotta az összesereglett tömeget. A rendőrfőnök egytől egyig mozgósította a rendőröket, s ezek gumibotjukat lóbálva ráparancsoltak a tömegre, hogy oszoljon szét. Mi nem engedelmeskedtünk – ekkor már lehettünk vagy négyezren –, és egymásba karolva láncot alkottunk, amikor a rendőrök ránktörtek, hogy elrettentésül letartóztassanak némelyeket. A sikertelen kísérlet után a diemisták kivezényeltek több száz katonát, és az ő segítségükkel a rendőrök végrehajtották a letartóztatásokat. Ámde ekkor az egész tömeg – a helyi piaci árusokkal együtt – a börtönhöz vonult, betörte a kapukat, s kiszabadította a lefogottakat, valamint a régebbi politikai foglyokat. A katonák parancsot kaptak, hogy szuronyt szegezve menjenek rohamra a tömeg ellen. Rohamuk azonban megrekedt a sűrű tömeg előtt, csak az első sorokban levő nők lábait döfködték; többen súlyos sebeket is kaptak, de rendületlenül tovább meneteltek, miközben lábukból valósággal patakzott a vér. Néhány rendőrügynök a tömeg közé keveredett, és provokatív jelszavakat kiabált: „Irtsátok ki a kutya rendőröket!" – és más effélét. De hamar felismerték, a földre taszították őket, s a tüntetők egyszerűen végigmasíroztak rajtuk. A rendőrfőnök parancsot adott a katonáknak, hogy tüzeljenek a tömegre, de azok odakiáltották nekünk: „Hajtsátok le a fejeteket, majd magasra célzunk!" Így hát a biztonság kedvéért hasra feküdtünk, ők pedig a fejünk fölé lőttek. Egyikünk sem sebesült meg. A földről ilyen kiáltások hallatszottak: „Katonák, segítsétek igazságos harcunkat!", „Vesszen Diem!", „Ne lőjetek testvéreitekre!" És mert a katonák számos rokonukról tudták, hogy részt vesz a tüntetésben, zavarba jöttek, s továbbra is buzgón ígérgették, hogy csak a fejünk fölé lőnek. Így aztán egy időre – sakknyelven szólva – patt alakult ki, mi továbbra is a földön feküdtünk, a katonák pedig nem voltak hajlandók végrehajtani a parancsot, nem lőttek ránk. Kínai kereskedők és vendéglősök teával és ennivalóval kínálgattak bennünket. Mi makacsul követeltük, hogy látni akarjuk Khuét, s a járási főnöknek végül is meg kellett jelennie, mivelhogy a katonáknak sehogyan sem akaródzott támadni. Khue rendkívül dühös volt, de a tömeg színe előtt meg kellett ígérnie, hogy petíciónkat továbbítja a kormányhoz.

– Nemigen bíztunk benne, hogy teljesíti ígéretét, de az akció

így is rendkívül sikeresnek bizonyult, mert erősítette a nép harci szellemét. Volt néhány sebesültünk, de kiszabadítottuk a foglyokat a börtönből, megaláztuk Khuét, és olyan tüntetést szerveztünk, amelyről tudtuk, hogy nemsokára híre megy az egész tartományban. A történtek nagy hatással voltak a katonákra is. Tucatszámra dezertáltak ott helyben, és csónakra szállva hazatértek övéikkel. Világossá vált, mekkora haszonnal jár egy kis tömegakció, s néhányan már azon gondolkoztunk, mi mindent érhetnénk el, ha ezek az akciók tartományi vagy országos méreteket öltenének.

– A széles nemzeti front gondolata akkoriban nemcsak a mi elménkben érlelődött, hanem – mint később megtudtuk – többi honfitársunk elméjében is, szerte az egész országban. A Cai Nuoc-i incidens után fokozódott az elnyomás, és az emberek egyre több csapdát állítottak fel falvaik és otthonaik körül, hogy védekezzenek a tisztogató hadműveletekkel szemben. Az utakon még tetszése szerint jöhetett-mehetett az ellenség. S amennyiben nem hatolt be a házakba és a kertekbe, a falvakban sem történt semmi. Ez volt a politikai–katonai hadviselés kezdete. Ha a katonák birtokháborítást követtek el, figyelmeztették őket: „Itt járt a Viet Kong, és csapdákat helyezett el házaink, kertjeink körül. Jobb, ha távol tartjátok magatokat." Ez politikai lépés volt. Amennyiben az ellenség folytatta a birtokháborítást és csapdába esett – ez már katonai akció volt. „Hát nem figyelmeztettünk benneteket?" – kérdezték a falusiak. S ez ismét politikai lépés volt. A falusiak ezután segítettek a katonának sebei bekötözésében, és teával kínálták – újabb politikai lépés .... A Front megalakulása után a harcnak ezt a politikai–katonai formáját jelentősen tovább fejlesztettük.

A Frontnak és még inkább fegyveres szervezetének létrejöttét sokban elősegítették a fegyveres vallási szekták maradványai. Miután Diem kiűzte Saigonból a Binh Xuyen szektát, a Cao Dai ellen fordult, s katonai nyomással és megvesztegetéssel – a „számlát" természetesen itt is az Egyesült Államok fedezte – igyekezett a maga oldalára állítani katonai vezetőit. Később Tran Minh Thet, a Cao Dai fő-fő tábornokát használta fel arra, hogy hitszegő támadást intézzen a Binh Xuyen őserdei rejtekhelye ellen (ez a szekta ugyanis nem volt hajlandó beolvadni a diemista hadseregbe), s

ügynökei a harcok közepette tarkón lőtték The tábornokot, hogy két legyet üssenek egy csapásra. Ba Cut és Nam Lua, a Hoa Hao szekta legfőbb katonai vezetői, miután vereséget szenvedtek a csatában, magukévá tették a beolvadás gondolatát. De amikor útban voltak a javasolt találkozóra, hogy megbeszéljék a részleteket, diemista ügynökök elfogták és lefejezték őket. Diem úgy vélekedett, hogy rendkívül okosan járt el, de mindez igen tanulságos lecke volt a szekták egyszerű tagjai számára. Ők nem nagyon ismerték ki magukat a politikában, de a hitszegés olyasvalami volt, amit megértettek, s a kettős hitszegésről még inkább megvolt a véleményük. Senki sem kérdezte őket, mint vélekednek a diemista hadseregbe való beolvadásról, de az a mód, ahogy vezetőik elárulták őket, s ahogy azután a vezetőket is elárulták, egyaránt szembe fordította őket hagyományos vezetőikkel és Diemmel.

Akkoriban a fegyveres szekták maradványai a Mekong deltavidékén húzódtak meg: a Cao Dai és a Binh Xuyen a kambodzsai határ közelében fekvő Nádas-síkságon, a Hoa Hao még délebbre. A régebbi ellenállási mozgalom vezetői itt kapcsolatba léptek velük. Egyikőjük – jelenleg a Felszabadítási Front egyik legfőbb katonai vezetője – később így tájékoztatott erről az időszakról:

– Megmagyaráztuk, hogy mi valójában az országra nehezedő terror megszüntetéséért, a tisztességes megélhetésért, a szabad mozgási és kereskedési lehetőségekért, a vallásszabadság és a többi demokratikus szabadságjog érvényesüléséért harcolunk. „Ha azonosulunk a néppel – mondottuk –, ha megértjük és támogatjuk törekvéseit, a nép is támogat majd bennünket, s ezen az alapon létrehozhatunk valamiféle felszabadító hadsereget." Ez a felvilágosító munka ugyancsak fáradságosnak bizonyult, de nagy szükség volt rá, mert a szekták tagjai gyakran félig-meddig banditák módjára éltek: nem volt pénzük és utánpótlásuk, csak fegyverük, s ezt a fegyvert a parasztság fosztogatására használták fel. Mi elsősorban szállást teremtettünk, ennivalót adtunk nekik – később fel is ruháztuk őket –, s tömörítettük szétforgácsolt erőiket, állandóan hangsúlyozva, hogy a legfőbb dolog: legyünk mindig egyek a néppel, sohase forduljunk szembe vele. A felszabadító hadsereg végül is részben úgy jött létre, hogy a három szekta egyszerű tagjai egyesül-

tek az első ellenállási háború megbízható, kipróbált vezetőinek parancsnoksága alatt.

A Nemzeti Felszabadítási Front megalakulását jelentős lépéssel hozta közelebb az a körülmény, hogy a diemista tömegmészárlásból megmenekült harcosok 1960 elején létrehozták az Ellenállók Bajtársi Szövetségét. Létrejött az a szervezet, amely megszabhatta a volt ellenállási káderek tevékenységének egyértelmű hivatalos irányvonalát. Ebből a szövetségből fejlődött ki később a Népi Forradalmi Párt. Dél-vietnami tartózkodásom alatt módomban volt találkozni Tran Nam Trunggal, a szövetség egyik alapító tagjával. A középkorú veterán forradalmár jelenleg a Nemzeti Felszabadítási Front alelnöke és a Népi Forradalmi Párt főtitkárhelyettese. Ő képviseli a Front elnökségében a felszabadító hadsereget, s valójában a Felszabadítási Front katonai vezetője.

– Amikor még nem alkalmaztunk erőszakot az ellenség féktelen terrorjával szemben – mondotta Tran Nam Trung –, az amerikaiak bábjai példátlan kegyetlenséggel tomboltak, és súlyos veszteségeket okoztak nekünk. Mihelyt azonban megtaláltuk és alkalmaztuk is a harc helyes formáját, rájöttünk, hogy az ellenség távolról sem olyan erős és legyőzhetetlen, mint amilyennek látszik. Miután – nagyon helyesen – úgy döntöttünk, hogy megalakítjuk a Frontot, a sarkunkra állunk és visszaütünk, veszteségeink csökkentek. Az ellenség valójában csak akkor volt veszedelmes és félelmetes, amikor korlátlan erőszakot alkalmazhatott a passzív, fegyvertelen ellenféllel szemben.

– Hamarosan rádöbbentünk, hogy szembe kell néznünk valami újjal, a „különleges hadviseléssel", amelyet Maxwell Taylor tábornok, az Egyesült Államok első számú katonai teoretikusa dolgozott ki; és arra a következtetésre jutottunk, hogy miként korábban nem érhettük be csupán politikai eszközökkel a harcban, most sem elegendőek csupán a katonai eszközök. A harc kombinált katonai-politikai formájára volt szükségünk. 1959 végén a lakosság nagy többsége már egyetértett abban, hogy meg kell dönteni az amerikai-diemista rendszert. Az erőviszonyok még nem tették lehetővé, hogy a központban próbáljuk megragadni a hatalmat, de a parasztok 1960–1961-ben fegyvert fogtak a falvakban, és megfosztották ural-

muktól a központi hatalom helyi képviselőit. Valójában helyi, részleges parasztfelkelés volt vidéken.

– Fegyvert fogtak – ismételte Trung, és mosoly suhant át markáns, inkább komolynak mondható arcán. – Ezt a kifejezést használjuk, de amikor megkezdődött a felkelés, a parasztoknak nem volt fegyverük: kapával, késsel, mezőgazdasági szerszámokkal, dzsungelfegyverekkel, még fabunkókkal is harcoltak – s az ellenséget szenvedélyesen gyűlölő emberek kezében ezek mind félelmetes fegyverré váltak. 1960-ban – beleértve a szekták fegyvereit is – még ezer lőfegyver sem állt rendelkezésünkre egész Dél-Vietnamban, de a diemisták repülőgépei, harckocsijai és ágyúi tehetetlenek voltak a felkeléssel szemben.

– A parasztok ragadtak ugyan elsőnek fegyvert, de a lakosság más rétegei is támogatták őket. A munkások, a diákok, az értelmiségiek, a falusi kisiparosok és kereskedők politikai harcot folytattak, s küzdelmüket összeegyeztették a parasztok felkelésével, olyan formát választva, amely megfelelt saját közvetlen érdekeiknek is.

– Érdemes megemlíteni – bár egy nyugati ember ezt alighanem furcsának tartja –, hogy a parasztok és a munkások nálunk politikailag igen érettek, érettebbek, mint a burzsoázia. Európában más a helyzet, ott a burzsoázia jártasabb a politikai és a szervezési kérdésekben, mint a tömegek. Dél-Vietnamban viszont a burzsoázia még nem elég szervezett, nem követ határozott politikai irányvonalat, több csoportra oszlik, sokkal alacsonyabb ideológiai és szervezeti színvonalon áll, mint a nép. S véleményünk szerint ez nemcsak Dél-Vietnamra jellemző, hanem más fejlődőben levő országokra is, amelyek sokat tanultak szenvedéseikből, és helyes politikai vezetés alatt állnak. Ezt azért hangsúlyozom, mert ön alighanem különösnek tartja, hogy a parasztok küzdöttek a harc élvonalában, s a városi munkások és értelmiségiek, a burzsoázia egy részével együtt, csak támogatták őket. De ne feledje el, hogy hazánkban hosszú ideig csupán parasztok és földesurak voltak, mert lényegében az uralkodó mandarinosztály is a földesurak fiaiból tevődött össze.

– Ami az államhatalmat illeti, ez a helyzet napjainkban kétféleképpen oldódhat meg. Amennyiben egy ország alapvetően demokratikus, hatalomra juthat a nép. Ellenkező esetben az uralkodó

rendszer fasizmussá fajulhat. És ha beavatkoznak a kolonialisták vagy neokolonialisták, ők mindenkor a fasiszta megoldást támogatják – amint ezt a dél-vietnami példa is bizonyítja.

– Az itteni küzdelem leginkább jellegzetes vonása – mondta Trung, beszélgetésünknek ezt a részét összefoglalva –, hogy az Egyesült Államok rendkívül sajátos hadviselést folytat, és mi a magunk részéről rendkívül sajátos harcot vívunk ennek ellensúlyozására. Alighanem szerencsétlen ötlet volt az Egyesült Államoktól, hogy éppen Dél-Vietnamot választotta az első ilyen kísérlet színteréül. Mi már húsz éve harcolunk, tudjuk, hogyan kell megvívni a politikai csatákat, s hogyan kell párosítani egymással a politikai és a katonai fegyvereket.

A továbbiakban beszélt a fegyverszerzés különféle módszereiről, a „hang-támogatás" fontosságáról a harc korai szakaszában, az éjszakai gong- és dobverésről, valamint arról, miként kerültek a nép kezébe az erőszakkal toborzott milícia fegyverei. – Ben Tre tartományban például – mondotta – egy árva fegyver sem volt, de alig tíz nappal a felkelés kitörése után már több tucat falu felszabadult, és sok száz fegyver került a nép kezére. Mindegyik falunak sikerült három–tíz lőfegyvert szereznie a diemista katonáktól vagy az „önvédelmi" osztagok tagjaitól, akiknek nem fűlt a foguk a harchoz. Mindez csak azért volt lehetséges, mert alapos politikai munkát végeztünk az ellenség katonai és részben katonai jellegű alakulatainál. Egyebek közt ebben fejeződött ki konkrétan a Front tevékenysége és politikája.

Az idő tájban, amikor megkezdte működését az Ellenállók Bajtársi Szövetsége, sok más szervezet is alakult. Legtöbbje parasztszövetség volt, de létrejöttek egyéb szövetségek és egyesületek is, a fiatalok, a nők, a diákok, az írók, a színészek stb. képviseletében. A buddhistákat akkoriban már erősen üldözték, azokkal a katolikus parasztokkal és halászokkal együtt, akiket 1954–1955-ben ravaszul rávettek, hogy elhagyják Észak-Vietnamot (Diem lélektani hadviselési szakértői ugyanis azt híresztelték, hogy Szűz Mária eltávozott Észak-Vietnamból Dél-Vietnamba, s az ottmaradó „hitetleneket" elpusztítják majd az atombombák). Sorra kivégezték vagy bebörtönözték azokat a katolikus emigránsokat, akik visszatelepíté-

süket, vagy a lakásra, földre, állásra vonatkozó ígéretek teljesítését követelték. S a buddhisták és az emigráns katolikusok lelkesen támogatták azt a gondolatot, hogy széles frontot kellene létrehozni a demokratikus szabadságjogok kiharcolásáért. Hasonlóképpen vélekedtek a vallási szekták, a khmer és más nemzetiségi csoportok, valamint a különféle szervezetek, amelyek gomba módra szaporodtak.

Így alakult meg a Front, soraiban egyesítve a dél-vietnami társadalom mindazon erőit, amelyeket Diem és Dulles szembeállítottak magukkal. Ezek közt jócskán akadtak olyanok, amelyeket – ha csak valamennyire is realista politikát folytatnak – a maguk oldalára állíthattak volna.

– A Frontban – mondta Nguyen Huu Tho, aki akkoriban még egy diemista börtönben ült – egyesül minden politikai tendencia, minden vallás, réteg és osztály. Az értelmiségiek jelentős számban képviseltetik magukat a központi bizottságban. Saigonnak és a külföldi emigránsoknak is megvannak a titkos képviselőik.

Amikor először találkoztam Nguyen Huu Thóval, a kíséretében levő vezetők közt volt egy katolikus pap, több magas rangú buddhista és caodaista egyházi méltóság, egy építészmérnök, egy gyógyszervegyész, egy újságíró, a Binh Xuyen szekta fegyveres erőinek főparancsnoka és egy paraszt. Később megismerkedtem más vezetőkkel is, köztük még egy ügyvéddel – mert Nguyen Huu Tho is az –, egy rádiómérnökkel, egy íróval, egy újságíróval, egy tanítónővel, a korábban említett hivatásos forradalmárral és a rhade nemzeti kisebbség egyik törzsfőnökével, aki a Nyugati Felvidék törzsi lakosságát képviseli. Nem sikerült találkoznom az egyik alelnökkel – foglalkozására nézve orvos –, aki látogatásom idején beteg volt, a khmer közösség néhány képviselőjével, akik éppen a khmer kisebbség falvait látogatták, valamint egy buddhista egyházi főméltósággal, aki külföldön tartózkodott. A Front vezetőinek jelentős része annak idején részt vett már a Saigon–Choloni Békebizottság munkájában.

Valamennyiüket eggyéforrasztotta az a közös törekvés, hogy megdöntsék a saigoni rendszert, és olyan kormányt hívjanak életre, amely véget vet a külföldi intervenciónak, és biztosítja a demokra-

tikus szabadságjogok minimumát. Közvetlen feladatukat pedig abban látták, hogy egybehangolják a spontán módon, szórványosan kibontakozó ellenállási akciókat, megszervezzék a népi fegyveres erőket, s központosított parancsnokság alá helyezzék a katonai tevékenységet, ösztönözzék és irányítsák a nemzeti szabadságmozgalmat. A részletesebb programot 1962 február–márciusában dolgozták ki, a Front első kongresszusán. A program külpolitikai vonatkozásban előírja a független, semleges Dél-Vietnam megteremtését, a diplomáciai kapcsolatok felvételét valamennyi országgal, s külföldi segély elfogadását mindazoktól, akik korlátozó kikötések nélkül nyújtják, belpolitikai vonatkozásban pedig mérsékelt reformokat helyez kilátásba.

– Programunk visszatükrözi a Front széles kiterjedését és a benne képviselt erők jellegét – mondta Nguyen Huu Tho. – Így például hívei vagyunk annak, hogy a föld a parasztoké legyen, de nem tervezünk módszeres kisajátítást; hívei vagyunk a bérleti díjak csökkentésének, de – az árulók kivételével – mindenhol fenntartjuk a jelenlegi tulajdonviszonyokat. Azoknak a földbirtokosoknak, akik nem támogatták az amerikaiak bábjait, nincs mitől félniük. Tiszteletben tartjuk az ipari és gazdasági vállalkozás szabadságát, a külföldiek törvényes tulajdonjogait, s bizonyos határig nem ellenezzük a külföldi befektetéseket. A Front mindenekelőtt síkraszáll a demokratikus szabadságjogokért, a gyülekezési, mozgási és szólásszabadságért, s felszabadított területeiken ténylegesen érvényesülnek is ezek a szabadságjogok. A lakosság megválasztja azokat, akikben megbízik, s a lehető legdemokratikusabb módon intézi a maga ügyeit. A Front megalakulásától kezdve élvezi minden hazafias erő közvetlen támogatását.

A Front fegyveres erői háromféle típusúak: önvédelmi partizánalakulatok, regionális partizánalakulatok és reguláris alakulatok. Az önvédelmi partizánalakulatok helyi, falusi egységek, tagjaik rendszerint nappal parasztok és éjszaka partizánok. Fő céljuk, hogy megvédjék falvaikat, de az is feladatuk, hogy járhatatlanná tegyék az utakat, és semlegesítsék a falvaik közvetlen közelében tartózkodó ellenséges erőket. Általában fokozottan támaszkodnak a primitív fegyverekre, többek közt a különféle csapdákra. A regionális

partizánalakulatok már állandóbb jellegűek, arról a vidékről – egy vagy több tartományból – toborzódnak, amelyet meg kell védeniük. Az a feladatuk, hogy elbánjanak a területükön állomásozó ellenséges erőkkel: lekössék, zaklassák őket, meghiúsítsák hadműveleteiket. A reguláris hadseregnek, amely kezdetben főként a fegyveres szekták maradványaira épült, de később gyors ütemben nőtt, s új erőkkel töltődött fel a parasztságból, az a feladata, hogy felvegye a harcot az ellenség mozgó tartalékaival, és maga is kezdeményezzen különféle harci vállalkozásokat: őrállomások elpusztítására irányuló támadásokat, tisztogató ellenakciókat stb.

Amint a Tua Hai-i és más harci vállalkozások megmutatták, a Front létrehozása idején már megvolt a fegyveres erők magva, s megvoltak az irányításához szükséges tehetséges vezetők. 1961-ben parasztfelkelések törtek ki szerte az országban. A felkelések általában úgy zajlottak le, hogy a falvakat megtisztították a diemista hivatalnokoktól, és életre hívták a helyi választott testületeket. – Az volt a legfontosabb – mondta Tran Nam Trung –, hogy a parasztok fegyvert fogtak és a vidék tényleges urai lettek: egyszer s mindenkorra véget vethettek annak az elnyomásnak, amely az előző években nehezedett rájuk. S téved, aki azt hiszi, hogy egytől egyig megölték a diemista ügynököket; ilyen sorsra csak a legkegyetlenebbek jutottak. Ez azonban elég volt ahhoz, hogy a többiek levonják a megfelelő következtetéseket. A kormány közigazgatási apparátusa javarészt felbomlott. Sok tisztviselőt letartóztattunk, beszéltünk nekik igazságos harcunkról, azután szabadon engedtük őket. Legtöbbjük nem mert többé visszatérni a veszélyes útra, az ellenség szolgálatának útjára. A parasztok a „prosperitási övezetekből"* visszatértek falvaikba, újra felszántották a régi földeket, új gyümölcsfákat ültettek kertjeikben, s ez alkalommal elhatározták, hogy fegyverrel megvédik, ami az övék. Úgyszólván mindegyikük tagja volt már valamely parasztszövetségnek, ifjúsági, nő- vagy egyéb szervezetnek, s ezek alkották a Front keretei között az önvédelmi partizánegységek magvát. Azokból a falvakból, ahol közvetlenül nem került sor felkelésre, a parasztok delegációkat küldtek a Front-falvakba, hogy

* A „stratéglai falvak" elődei.

tanulmányozzák, mi történt ott – és maguk is aszerint cselekedjenek. Minden falu partizánalakulatokat szervezett, s így jött létre a hatalmas, országos partizánmozgalom. Az ellenség természetesen súlyos megtorló hadműveletekkel válaszolt, de mi felkészültünk fogadtatására. A parasztok visszaütöttek, és fegyver volt a kezükben.

– 1961-ben – folytatta Trung –, mielőtt Diem megkezdte a felszabadított területeken a „stratégiai falvak" létesítését, már megközelítettük Saigont és a többi városi központot; erőink a stratégiai országutak mentén helyezkedtek el. Diem ekkor már igen nagy veszélyben forgott: attól kellett tartania, hogy központi államhatalma nemcsak a falvakban, hanem a városokban is felbomlik, s mindenestől tönkremegy. Ezért határozta el az Egyesült Államok, hogy beavatkozik a dél-vietnami konfliktusba, és a Staley–Taylor-terv keretében megkezdi a „különleges hadviselést". A terv főbb pontjai a következők voltak:

„A 17. szélességi fok, valamint a laoszi és a kambodzsai határ mentén létrehozzuk a senki földjét: lerombolunk minden falut, repülőgépekről leszórt vegyszerekkel elpusztítjuk az őserdőt, s ily módon elszigeteljük önmagunkat a külvilágtól.

16 000 »stratégiai falut« létesítünk, s ezekbe koncentráljuk egész Dél-Vietnam lakosságának kétharmadát.*

Nyomban az említett két rendszabály végrehajtása után általános katonai offenzívát indítunk minden szervezett ellenállás megsemmisítésére."

Az amerikaiak azt gondolták, hogy 1962 végére megvalósítják a terv első részét, de az események némileg másképp alakultak, noha az Egyesült Államok Paul Harkins tábornok vezetésével katonai parancsnokságot hozott létre Saigonban, s fokozatosan mintegy 20 000 katonai „tanácsadót" és „oktatót" küldött Dél-Vietnamba.

* Arra számítottak, hogy ily módon elszigetelhetik a lakosságtól az ellenállási erőket.

Kötélhúzás

Phu Yennek, az egyik középső tengerparti tartománynak az esetéből kiviláglik, miért könyörgött Ngo Dinh Diem 1961 végén amerikai segítségért. Phu Yen, akárcsak a többi partvidéki tartomány – a Mekong-deltát kivéve –, részben hegyes, részben sík terület, mert az annami hegylánc és a Nyugati Felvidék egyaránt a tenger felé lejt. Lankáit azonban, eltérően a többi, sűrű erdővel borított tartománytól csak gyéren lepik el az aprócska fák, bozótok és nádasok. Más szóval, Phu Yen nem nyújt olyan ideális védelmet a partizántámaszpontoknak, mint a szomszédos tartományok. 1961 júliusában a szórványos felkelések miatt három diemista ezredet küldtek ide, hogy fésüljék át a hegyvidéki járásokat, semmisítsék meg a partizánokat, és leckéztessék meg a helyi lakosságot. A partizánok és a helyi lakosok – ez utóbbiak javarészt a törzsekhez tartoztak – „kitérő manőverhez" folyamodtak, követve azt a partizántaktikát, miszerint csak kedvező feltételek közt szabad felvenni a harcot. Nguyen Quang, a helyi partizánvezér, akinek jóvágású, értelmet sugárzó arcát szörnyűségesen összeszabdalta egy aknalövedék szilánkja, elmondotta, hogy a hadművelet következtében elpusztult háromszáz bivaly és a termés jelentős része, a lángok martaléka lett sok ház, de emberéletben nem esett kár. – És ez volt az utolsó ilyen akció, amelyet a diemisták a maguk teremtette feltételek közt tudtak végrehajtani – fűzte hozzá.

Quang embereivel nyomon követte a visszavonuló ellenséges katonákat. – Ideiglenes támaszpontot akartunk létesíteni az előhegyek néhány falujában – mondta –, de a lakosság nem tudta, kik vagyunk. Elkövettük azt a hibát, hogy előzetesen nem vettük fel a falvakkal a kapcsolatot. Jöttünkre előkerültek a dobok, a gongok, és

olyan lárma kerekedett, hogy megfutamodtak a leggonoszabb ellenséges ügynökök, akiket kézre akartunk keríteni. Először senki sem állt szóba velünk, mert a falusiak azt hitték, hogy az ellenség ezzel a ravasz módszerrel szeretné kipuhatolni, kinek az oldalán állnak. A felnőttek az első reggel elindultak a földekre, anélkül, hogy egy árva szót szóltak volna hozzánk; a régebbi ellenállók, akik eloszlathatták volna a gyanút, mind elpusztultak vagy börtönben sínylődtek. Mit tehettünk egyebet, megfürdettük az otthon maradt gyerekeket, meséket mondtunk, ebédet főztünk nekik, azután kitakarítottuk a házakat. Amikor délben visszatértek a felnőttek, a gyerekek sorra mondogatták nekik: „Nagyon kedves bácsikák, megetettek és megfürdettek bennünket..." A nők örömmel látták, hogy kitakarítottuk a házat, és visszaemlékeztek a régi ellenállási mozgalom idejére, amikor Ho apó katonái olyan rendesen és tisztességesen viselkedtek. Lelkére beszéltek a férjüknek – és rövid idő alatt minden tisztázódott. Azután nagygyűlést tartottunk, kitűztük a Felszabadítási Front zászlaját, s beszéltünk a Frontról meg arról az elhatározásunkról, hogy újabb ellenállási harcot indítunk. Az egybegyűltek lelkesen fogadtak minden szót, és kérték, hogy beszéljünk még nekik. Egészen más volt a légkör, mint azokon a diemista gyűléseken, ahol a részvevők mindent elkövettek, hogy tönkretegyék a hangulatot: a gyerekek visítoztak, a szülők köhécseltek és tüsszögtek, az alvó öregek lepotyogtak a székről stb.

– A falu nyolc házcsoportja – különálló telepe – egy domb körül terült el. Mi kezdetnek elkergettük a diemista tisztviselőket a hegyek felé néző lejtő négy telepéről, s egyelőre hagytuk a másik négyet, amely a síkság felőli lejtőn épült. Mindez 1961 augusztusában, Xuan Quang faluban történt, s ez volt Phu Yen tartományban az első ilyen akció.

– A diemisták szeptemberben egy zászlóaljat küldtek a telepek visszafoglalására. Tudtuk, hogy ez elkerülhetetlen, s ezért jó védelmi állásokat építettünk ki egy másik lejtőn, messze a telepektől. Pontosan értesültünk az ellenséges hadmozdulatokról, s támaszpontunkról magunkkal hoztuk néhány reguláris katonánkat. Természetesen jóval kevesebben voltunk, mint ellenfeleink, de tudtuk, hogy harci szellemünk sokkal jobb – és megfelelő védelmi állásokkal is

rendelkeztünk. Fényes nappal vívott, szabályos, klasszikus ütközetre került sor. A diemisták tüzérségi előkészítés után rohamra indultak állásaink ellen. Mi pedig, legnagyobb megdöbbenésükre, amerikai karabélyokkal és könnyű géppuskákkal viszonoztuk a tüzet. Amikor megingottak, hármas csoportokban támadtunk rájuk, s ádáz közelharc bontakozott ki. Miután ellenfeleink vagy száz embert veszítettek, abbahagyták a harcot, és a faluba menekültek. A falusiak azonban látták az egész jelenetet, és kikergették őket a házakból, mondván: „Olyan jól fel vagytok fegyverkezve, menjetek csak, és védjetek meg bennünket a Viet Kongtól. Miért szaladtok el? Az a dolgotok, hogy megvédjetek bennünket!" A parasztok úgy tettek, mintha rizspalántákat ültetnének a földeken, de valójában azért mentek oda, hogy figyeljék a történteket. A diemisták a csata után rájuk parancsoltak, hogy szedjék össze a halottakat és a sebesülteket. Mi mondtuk nekik, hogy hajtsák végre az utasítást, legalább megtudjuk, hány embert veszítettek és mit mondanak ellenfeleink. Általában ezt mondogatták: „Nem sokkal előbb átfésültük az egész terepet – miért nem jött elő akkor a Viet Kong, hogy összemérjük erőnket?"

– A csata eredményeképpen sokkal jobb lett a falusiak és a mi embereink harci szelleme. Ez volt az első igazi fegyveres összecsapás, és mi kerültünk ki belőle győztesen. Xuan Quang lakóit nap nap után tanítgattuk a partizánhadviselés módszereire, és megszerveztük az első önvédelmi alakulatot. Megtanítottuk a parasztokat a „tízezer célú puska" és különféle csapdák készítésére is. Korábban nem sokra becsülték a csapdákat – a diemisták ugyanis kényszerítették őket, hogy csapdákkal védekezzenek a Viet Kong ellen –, de miután megmagyaráztuk nekik a mi módszereinket, lelkes hívei lettek ennek a dzsungelfegyvernek.

Az önvédelmi egységen kívül megalakult az ifjak, a nők, az öregek és a parasztok szervezete is. A falu – akárcsak a legtöbb délvietnami helység – tekintélyes nagyságú közösségi tartalékfölddel rendelkezett, de – amint Quang mondotta – ezt a diemista tisztviselők bérbe adták a gazdag parasztoknak, akik jobbára az ő ügynökeik voltak. A tartalékföldet a partizánok most szétosztották a szegény- és nincstelen parasztok között. A fennálló birtokviszony-

kat érintetlenül hagyták, de csökkentették a bérleti díjat, s azoknak a földesuraknak, akik kiuzsorázták bérlőiket, részletekben vissza kellett téríteniük, amit jogtalanul kizsaroltak. Quang egysége körülbelül egy hónapig tartózkodott a faluban. Mivel az akciónak úttörő jellege volt, a parancsnok nagy gondot fordított rá, hogy minden „annak rendje és módja szerint" történjék. Embereivel segített a falusiaknak az ének- és táncegyüttesek, az ifjúsági és felnőttoktatás megszervezésében (a tanítók fizetését gyűjtés útján teremtették elő).

– Lélektanilag, fizikailag és szervezetileg egyaránt előkészítettük a lakosságot az ellenséges támadásokra – mondta. – Tudtuk, hogy megtorló intézkedések várhatók, s nyugodtan, a való helyzetet számba véve megtettük a szükséges előkészületeket. Segítségünkkel a falusiak óvóhelyeket ástak a házak és az iskolák közelében, megmutattuk nekik, hogyan helyezzék biztonságba a disznókat és a bivalyokat, hogyan tárolják a rizst erdei rejtekhelyeken. Először vegyes járőröket szerveztünk éjjelenként, a helyi partizánok a mi harcosainkkal együtt őrködtek. Azután a helybeliek fokozatosan átvették a teljes járőrszolgálatot. Óvakodnunk kellett a volt ügynökök vagy ejtőernyős rohamcsapatok beszivárgásától, ezért a falusiak este tíz óra után nem hagyhatták el házaikat. Amennyiben halaszthatatlanul fontos dolguk volt, eltávozhattak, de csak kísérettel, mert tíz óra után az önvédelmi alakulat tagjai csapdákat helyeztek el minden úton és ösvényen, a házak és a szántóföldek körül. A csapdák helyét naponta változtatták, hogy az esetleges áruló ne tudhassa, melyik éjjel hol helyezik el őket. Hajnali négy órakor eltávolították a csapdákat, s nem sokkal később felhangzott a „szabad az út" gongjelzés.

Közvetlenül a csata után a másik négy telep lakói is előzték a diemista tisztviselőket, s megbízottakat küldtek a felszabadult telepekre, hogy megismerkedjenek az ottani módszerekkel. A diemisták, eszeveszett nemzetiségi politikájuk szellemében, a bahnar és a rhade törzs egyes csoportjait kitelepítették szeretett hegyeikből és erdőikből, s a síkvidéki Xuan Phuocot jelölték ki lakóhelyükül; az ott élő vietnamiakat pedig a hegyekben összpontosították, ahol rájuk vetődött a Cam Son-i diemista őrállomás puskáinak fenyegető árnyéka. Ezeket a vietnamiakat vietkongoknak minősítették és szám-

űzték, amiért ruhaneműt gyűjtöttek a didergő törzsi lakosok számára – a hegylakókat ugyanis úgy terelték össze és vitték le a síkságra, hogy csak ágyékkötő, illetve szoknya volt rajtuk.

– Szörnyű szenvedések vártak a törzs tagjaira – mondta Nguyen Quang. – Valamennyien megszokták a szabadságot, a tágas térségeket, és most két-három család zsúfolódott össze egy fedél alatt. Csak a „sávos" – erdőváltós – földművelést ismerték, a diemisták pedig rá akarták venni őket, hogy ekével, bivalyokkal dolgozzanak a helyi földesurak számára. Rabtartóik azt is megpróbálták, hogy erőszakkal áttérítsék őket a katolikus hitre, de a törzsbeliek visszataszítónak tartották, hogy térden állva imádkozzanak idegen istenekhez. Ha viszont nem voltak hajlandók felvenni az új hitet, megkínozták őket. Nem tudtak megélni erdeik nélkül: éhezés, betegségek tizedelték őket. Sokan öngyilkosok lettek.

– Amikor értesültek a négy telep felszabadulásáról, négyszázan nyomban otthagyták a szántóföldeket, ahol a hírt meghallották, s hanyatt-homlok rohantak hozzánk. Hihetetlenül megrázó jelenetekre került sor. Átöleltek bennünket, zokogtak, elmondták, hogy életük elviselhetetlenné vált, nem bírják tovább. „A drótsövénnyel körülvett falvakban lassú halál számunkra az élet – hajtogatták –, de most, hogy visszatért az ellenállás, megmenekültünk." Felajánlottunk nekik néhány ruhadarabot, de ezt válaszolták: „Inkább ágyékkötőben élünk a hegyeinkben, mint felöltözve a síkságon." Így hát közösen nagy ünnepséget rendeztünk, azután kíséretet adtunk mellékük, hogy visszatérhessenek szülőfalvaikba.

Nguyen Quang egyike volt azoknak az ellenállóknak, akik hosszú ideig együtt dolgoztak a nemzeti kisebbségekkel, s a többiekhez hasonlóan mélységesen csodálta és tisztelte állhatatosságukat, feltétlen őszinteségüket és hűségüket.

Elmondta azt is, hogy az első felszabadított telepeknek meg kellett szokniuk az „illegális" életet. Mivel a Front a hegyekben építette ki támaszpontjait, s nem láthatta el őket a szükséges árucikkekkel, rávette a falusiakat, hogy alakítsák ki „az ellenséggel való egymás mellett élés" valamely formáját, járjanak el a tartományi vagy a járási székhely piacára. Quangék először néhány öregasszonyt küldtek el, hogy megfigyeljék a hatást. Gondosan kioktatták őket, hogy mi-

lyen válaszokat adjanak a diemisták vagy a járókelők esetleges kérdéseire. – Megmondtuk nekik – jegyezte meg Quang –, hogy legyenek nagyon körültekintőek, ne tanúsítsanak kihívó magatartást, és adják meg a kellő választ azokra a kérdésekre, amelyeket minden bizonnyal feltesznek nekik csapataink létszámával és elhelyezkedésével, a fegyverfajtákkal és más effélékkel kapcsolatosan. – Az első próbálkozás után egy töpörödött kis öregasszony tett jelentést az „előőrs" működéséről.

– Amikor az emberek megtudták, hogy Xuan'Quangból jöttünk – mondta –, úgy fogtak körül bennünket, mintha ördögök vagy kísértetek lennénk. Mert a diemisták azt híresztelik, hogy a vietkongok olyanok, akár a szőrös gorillák, megölnek mindenkit, és felfalják a gyerekeket. Az emberek megkérdezték tőlünk, hogy tulajdonképpen kicsodák és milyenek a vietkongok. Néhány diemista katona odalépett hozzánk, és megkérdezte, hogy tényleg láttuk-e őket. „Igen – mondtam –, én láttam őket. Éppen olyan rendes fiatal fiúk, mint ti. Akár a tulajdon gyermekeim vagy unokaöcséim is lehetnének. Ahogy nézem, semmiben sem különböznek tőletek." A fegyverek felől is érdeklődtek. „Sok fegyverük van – mondtam –, többnyire olyan, amit csak egy ember visz, de egyes fegyverek hosszabbak, mint a többi, mások meg rövidebbek." – „Sok ilyen fegyverük van?" – kérdezték. „Néha úgy rémlik, hogy igen sok, néha meg úgy, hogy csak kevés." Az emberek megkérdezték, hogy a vietkongok vernek-e bennünket. „Nem – mondtam –, senkit sem vertek meg. Nagyon is kedvesek hozzánk. Éppen olyan rendes gyerekek, mint ezek a fiúk itt. Akár testvérek is lehetnének."

Az öregasszony bizonyára nagyon meglepődött volna, ha valaki a lélektani hadviselésről beszél neki, noha mindez kétségkívül lélektani hadviselés volt, mégpedig a javából. Miután megtört a jég, működésbe lépett egy újabb csoport. Ehhez már fiatalabb nők tartoztak, s amikor a diemista katonák valósággal elárasztották őket hasonló kérdésekkel, ezt válaszolták: „Miért nem jöttök és nézitek meg magatok? A mieink szívesen látnak benneteket, ha békésen viselkedtek. A Felszabadítási Fronthoz tartozó fiúk nagyon rendesek. Azt mondták, örömmel vendégül látnának benneteket. Ha például most velünk jönnétek, biztosan nem történne semmi bajotok."

S visszafelé több diemista katona el is jött a fiatal nőkkel; egyesek rövid látogatás után visszatértek egységükhöz, mások csatlakoztak a Front alakulatához.

– Az effajta tevékenység nemcsak azért volt hasznunkra, mert a piacon beszerezhettük a szükséges árukat – hangsúlyozta Nguyen Quang. – Az ellenséges katonákkal létesített kapcsolat is igen hasznosnak bizonyult, s a piac mindenképpen jó propagandaközpont. Az ellenség eltűrte ezt a kapcsolatot, mert úgy vélekedett, hogy hasznos értesülésekhez juthat. S a falusi asszonyok nemsokára kitűnően értettek hozzá, hogy „szelektálva" mondják meg az igazat. A diemisták egy alkalommal a nagy csata felől kérdezősködtek, s meg akarták tudni, milyen veszteségeket szenvedtünk. „Csak igen csekély veszteségeik voltak – válaszolt az egyik nő. – Úgy láttuk, elég ügyesen harcoltak." És honnan jöttek? Melyik tartományból? „Mind Phu Yen-iek, idevalósiak, sőt, sokan ebben a járásban születtek. Jó lenne, ha eljönnétek, hogy elbeszélgessetek velük." A diemisták hamarosan korlátozták a só, a rákpép, a ruhaneműek és egyéb cikkek árusítását, mert gyanították, hogy java részük a felszabadított falvakba kerül, de sikerült leküzdenünk ezt a nehézséget.

Miután Nguyen Quang egysége egy hónapot töltött Xuan Quang környékén, sok más faluban véghezvitte ugyanezt az átalakulást. Addig járta a vidéket, mígnem 1961 végére az előhegyek valamennyi falujában megváltozott az élet. Ekkor behatolt a síkságra, s abban a járásban folytatta harci tevékenységét, ahol Tuy Hoa kikötő, a tartományi székhely is fekszik. A hegyvidék immár szilárd partizántámaszponttá vált. – Mire elhagytunk egy-egy területet, gondoskodtunk róla, hogy a lakosság önvédelmét ellátsák a helyi partizánok – mondta Quang. – S a falusiak tudták, hogy nagyobb támadás esetén számíthatnak a Front fő erőinek támogatására. Az ellenfél azonban egyre nehezebben tudott olyan nagy erőket összpontosítani, mint a múltban, mert 1961-ben ugyanaz történt a többi tartományban is, ami Phu Yenben.

1961-ről elmondható, hogy területi gyarapodás és a lakosság megnyerése szempontjából „a Front éve" volt; ám az 1962-es esztendő mérlege javarészt Saigon javára billent. 1961 végétől valósággal

áradt Dél-Vietnamba az amerikai segély – ember és hadianyag egyaránt –, s az ellenfél hatalmas erőfeszítéseket tett, hogy megsemmisítse és elszigetelje a Front fegyveres erőit, visszaszorítsa a Front befolyását Saigon és a tartományi székhelyek kapuitól, s visszaállítsa a diemista uralmat a falvakban. A partizánokat először megzavarták a helikopterek és a kétéltű harckocsik, amelyeket az amerikaiak azért vetettek be, hogy fokozzák az egységek gyorsaságát, és elkerüljék a diemista katonákat útközben fenyegető, pusztító erejű rajtaütéseket. A nagyfokú mozgékonyság új elem a partizánellenes hadviselésben (ez volt az Egyesült Államok „különleges hadviselésének" egyetlen taktikai újdonsága). A „stratégiai falvak" létrehozására irányuló intézkedések is sok fejtörést okoztak a Front szervezőinek, s újabb nélkülözésekkel sújtották a lakosságot.

A „stratégiai falu" volt Diem legfőbb reménysége, ennek segítségével akarta helyreállítani Saigon fennhatóságát a falvakban. Minden ilyen „falunak" nevezett tábor életét katonai őrtornyok vigyázták, köréje többsoros drótsövényt vagy bambuszkerítést építettek – elaknásított sáncárkokkal – belül pedig a kémkedés és az ellenőrzés fantasztikus rendszerét honosították meg. Az Egyesült Államok mindenben támogatta ezt a tervet, s végrehajtására több milliárd dollárt fordított.

Reménytelennek, sőt lehetetlennek látszott a küzdelem: a helikopterekkel szállított katonák le-lecsaptak a magasból, hogy bekerítsék a partizánok kis csoportjait, amelyek erősen szűkében voltak a lőfegyvernek; a Mekong deltavidékének folyóin és csatornáin ágyúnaszádoktól kísért, állig felfegyverzett katonákkal megrakott kétéltű harckocsik vagy partraszállító bárkák cirkáltak, hogy hálójukba fogják az embereket, akár a halat, és „stratégiai falvakba" zsúfolják őket; néhány kilométeres távközökben őrállomásokat létesítettek e „falvak" ellenőrzésére; s éjjel-nappal repülőgépek szálltak a magasban, célpontokat keresve bombáik és géppuskáik számára, vagy a szögesdrótok mögül kimenekült parasztok után kutatva, akik célpontjai lehetnek a helikoptereken szállított katonaságnak.

A „stratégiai falvak" terve papíron nagyon is hatékonynak látszott, olyan eszköznek, amely megakadályozza, hogy a falusiak kapcsolatba kerülhessenek a Nguyen Quanghoz és társaihoz hasonló

emberekkel. Ámde volt egy végzetes gyengéje: még a legpasszívabb és sorsukba leginkább belenyugvó parasztokat is szembefordította Saigonnal. A parasztok rákényszerültek, hogy otthagyják falvaikat és a földet, amelyet nemzedékek óta műveltek, otthagyják őseik sírját – ez pedig nem tréfadolog Ázsiában. Tétlenül kellett nézniük, hogy a diemista katonák kivágják gyümölcsfáikat, feltöltik halastavaikat, sőt házaikat is felgyújtják, amennyiben nem hajlandók önként vagy elég gyorsan beköltözni a koncentrációs táborokba. Befellegzett a mozgási szabadságnak: a parasztok csak akkor jöhettek ki a szögesdrót mögül, amikor a tábor közvetlen közelében fekvő földeket művelték, s ezt is csak fényes nappal tehették; ellenőrizték és megmotozták őket, valahányszor kiléptek az erősen őrzött kapun; mindenkor ki voltak szolgáltatva a fegyveres csirkefogóknak. Így aztán nem csoda, hogy a Front szervezőinek csak addig volt nehéz dolguk, amíg bejutottak a táborokba: ha már sikerült kapcsolatba lépniük a parasztokkal, szavaik termékeny talajra hulltak. Ez a talaj a Diem-rendszerrel és amerikai támogatóival szemben táplált féktelen gyűlölettől volt ilyen termékeny. A nép mindenütt harcolt azellen, hogy táborokba tereljék, s ahol összeterelték, ott a kiszabadulásért küzdött. Dél-Vietnam parasztjai 1962 elején már tudták, hogy kibontakozóban van a nagyarányú fegyveres ellenállás – és ez olyasmi volt, amihez jól értettek. 1962 elején megkezdődött a háborús kötélhúzás: Saigon elsősorban arra törekedett, hogy a Staley–Taylor-terv értelmében tető alá hozza a 16 000 „stratégiai falut", a Front legfőbb erőfeszítése pedig arra irányult, hogy meghiúsítsa ezt a tervet, és segítse a lakosságot a már létrehozott „stratégiai falvak" elpusztításában.

Közép-Vietnam egyik legelső „stratégiai faluját" Ky-Lo községben, Phu Yen tartomány Dong Xuan-i járásában hozták létre. Le Van Chien, a Nemzeti Felszabadítási Front egyik vezetője, az egész Közép-Vietnamot felölelő övezeti végrehajtó bizottság tagja, elmondta nekem, hogy a Front igen nagy jelentőséget tulajdonított e falu szétrombolásának, mert tudta, hogy ez rendkívüli hatással lenne „mindkét fél harci szellemére".

– Hogyan jussunk be? Ez volt a bökkenő – mondta a hatvanas éveinek elején járó Chien, az egyik legidősebb Front-veterán, aki-

vel valaha is találkoztam. – Abban a járásban nem volt partizántámaszpontunk, s a vidéket különben is fokozottan megerősítették és őrizték. Mivel mintafaluról volt szó, a diemisták kiválogatták az őrségbe a legdurvább, legvadabb fickókat. Tudtuk, hogy reggel hét órakor nyitják a kaput, s először a bivalyokat hajtják ki a pásztorfiúk; de mihelyt kiértek az állatokkal a legelőre, a fiúk visszatérnek reggelizni a faluba. Kiválasztottuk az embereink közül a legfiatalosabb külsejűeket, s rábeszéltük a legelőre menő pásztorfiúkat, hogy cseréljenek ruhát velük. Így aztán a fiaink tízesével besétáltak a faluba. Az álmos őrök ügyet sem vetettek rájuk; ők meg egyenesen a közigazgatási központhoz siettek, ahol a diemista nagykutyák még javában fújták a kását. Kézre kerítették valamennyit – mindegyikük bűnlajstromát számon tartottuk. Telitalálat volt mind a tizenhárom. A falusiak kirohantak házaikból, s alig hittek a szemüknek, amikor megpillantották elszontyolodott képű, derekasan megkötözött elnyomóikat, akik alázatosan könyörögtek, hadd kérhessenek bocsánatot a néptől, hadd esdekelhessenek kegyelemért.

– A falusiak ölelgettek, csókolgattak bennünket, könny patakzott orcájukon, s ott helyben tüstént nagygyűlést tartottak. Mindenekelőtt felsorolták a diemisták bűneit. Listát készítettek a megölt és megkínzott emberekről, a gaztettekért felelős ügynökökről, s mindaz, ami elmondtak, lényegében egybevágott a mi értesüléseinkkel. Azt kívánták, hogy öljük meg mind a tizenhárom elfogottat, de mi csak négyet végeztünk ki, ötöt börtönbüntetéssel sújtottunk, négyet pedig szabadon bocsátottunk, mert a helyszínen őszintén beismerték bűneiket, és megígérték, hogy jóváteszik, amit vétettek. A diemista helyőrségnek nem fűlt a foga a harchoz; megadta magát, és mi lefegyvereztük. A gyűlésen megválasztott falusiak segítségével földreform-határozatot hoztunk a Felszabadítási Front nevében, s megszabtuk, hány hektár földet lehet szétosztani. A parasztokra bíztuk, miként osztják szét a földet – külön bizottságot választottak erre a célra –, de határozatban leszögeztük, hogy a nincstelen és a szegényparasztok elsőbbséget élveznek. A parasztok és a földbirtokosok megbeszélésein meghatároztuk a méltányos bérleti díjakat. Az adókat és a hátralékos adósságokat töröltük. Megalakult az önvédelmi egység, s mi rendelkezésére bocsátottuk a zsákmányolt fegyvereket.

– Számításaink beváltak, az eseményeknek csakhamar híre futott. A járás további tizenhárom „stratégiai falujának" lakói segítségünk nélkül a cselekvés útjára léptek, szétrombolták a drótakadályokat és a sövényeket, visszatértek szülőfaluikba, és megszervezték önvédelmi alakulataikat. Mindez 1962 elején történt. Ugyanezen év márciusában a diemisták egy egész hadosztály bevetésével megkezdték első hírhedt „Tengeri sirály"-hadműveletüket, s nagy garral bejelentették, hogy egy hónap alatt megsemmisítik a Viet Kongot. Sikerült is visszaterelniük a parasztokat néhány „stratégiai faluba". Mihelyt azonban eltávoztak, a parasztok ismét kitörtek börtönükből.

– A saigoni főparancsnokság – folytatta derűsen mosolyogva Le Van Chien – 1963 novemberében már az 55. számú hadműveletet indította el – az ötvenötödiket a „Tengeri sirály"-hadművelet óta. És semmire sem jutott. Első hadműveletének megkezdése óta szilárd partizántámaszpontot létesítettünk a partvidéken és a tartomány valamennyi járásában. Az ellenség észak–déli irányú útjai és vasútvonalai egytől egyig a mi támaszpontunkon át vezetnek. Tetszés szerint felrobbanthatjuk a szerelvényeket – de mi csak a csapat- és hadianyagszállító szerelvényeket támadjuk meg.

A harc nem mindenütt bontakozhatott ki úgy, mint Phu Yenben. Noha valamennyi közép-vietnami tartomány közül itt a legkedvezőtlenebbek a körülmények a partizánhadviselés számára, Phu Yen még valóságos paradicsomnak számít a Mekong lapályos deltavidékéhez képest, ahol mutatóba sem látni hegyet, s erdők is csak a partvidék mentén húzódó, lakatlan mangrove-mocsarakban akadnak. A helikoptereken szállított ellenséges csapatok 1962-ben itt súlyos veszteségeket okoztak az ellenállóknak, s volt idő, amikor a Front vezetői már-már úgy döntöttek, hogy a Mekongnál túlságosan nagy ára van a harcnak, a deltavidéken be kell szüntetni az ellenállást, és a Front reguláris haderőit vissza kell vonni a hegyekbe. – De valahányszor ez szóba került – mondta nekem a Front egyik katonai vezetője –, szívünk mélyén éreztük, hogy ha visszavonulunk a deltavidékről, nem térünk egyhamar vissza. Magára hagynánk a legforradalmibb vidéket, az 1940 novemberében kitört első franciaellenes felkelés és az első ellenállási háború bölcsőjét. Sok millió deltavidéki paraszt bízik bennünk – szörnyű veszteség lenne, ha cserbenhagynánk őket.

Az 1962 végén kialakult helyzet egy vonatkozásban kritikus volt a Front számára. Noha Diemnek nem sikerült tető alá hoznia mind a 16 000 „stratégiai falut", sok ezret mégis megteremtett, s legalább névleg helyreállította fennhatóságát olyan területeken, amelyek egy évvel korábban még szilárdan a Front ellenőrzése alatt álltak. Nehéz dolog pontos adatokhoz jutni, de a jelek szerint Diemnek sikerült mintegy 8000 „stratégiai falut" létrehoznia, bár egyszerre sohasem „funkcionált" 4000-nél több. A kötélhúzás sohasem ért véget. Megesett, hogy be sem fejezték a külső erődítéseket, vagy még a befejezés éjszakáján elpusztították őket maguk a parasztok. S a pusztításért mindig a Viet Kongot okolták, ily „panasszal" fordulva a helyi diemista hatóságokhoz: „Miért nem voltatok ott, hogy megvédjetek bennünket?" Hallottam olyan „stratégiai falvakról", amelyeket egymás után tízszer-tizenötször is romba döntöttek; a parasztok csigalassúsággal építették újjá a sövénykerítéseket és az erődítményeket, de villámgyorsan pusztították el őket, s így néhány napos vagy hetes szabadsághoz jutottak. Ami a területet és a lakosságot illeti, Diem 1962-ben sokat nyert. Ha viszont a nép támogatását nézzük, rengeteget veszített. Katonai megfogalmazással élve: az amerikai–diemista erők számos sikert konyvelhettek el, az ő kezükben volt a stratégiai és a taktikai kezdeményezés. Ez a helyzet azonban drámai módon megváltozott, mihelyt beköszöntött az 1963-as esztendő.

Amikor a saigoni amerikai parancsnokság kidolgozta „felkelésellenes" taktikáját, sokat merített a második világháború után világszerte lezajlott partizánellenes hadműveletek tapasztalataiból: Van Fleet tábornok 1946-os görögországi tapasztalataiból, a Fülöp-szigeti Hukbalahap ellen vívott harc amerikai „tanácsadóinak" gyakorlatából, az angolok kenyai és malájföldi, a Kuomintang kínai praxisából, hogy ne is említsük a franciák indokínai tevékenységét, majd algériai háborújukat, ahol első ízben vetettek be helikoptereket a partizánok ellen. A Felszabadítási Front azonban külföldre küldött megbízottai révén meglepően rövid idő alatt elsajátította a kínai, a koreai, a kubai és az algériai tapasztalatokat. És ha az amerikai parancsnokság hasznát is vette a franciák algériai „átcsoportosítási központjainak" és helikopter-taktikájának, a Felszabadítási Front

számára sem bizonyult kevésbé tanulságosnak az algériai FLN helikopterellenes taktikája. Így került felhasználásra a maga nemében páratlan dél-vietnami háborúban a világ partizán- és partizánellenes hadviselésének egész fegyvertára.

1963-ban, mindjárt újév napján, amerikai felderítő repülőgépek rábukkantak több száz partizánra My Tho tartományban, Ap Bac falu közelében, Saigontól szinte pontosan délre. Ngo Dinh Diemnek január 3-án volt a születésnapja, s az illetékesek elhatározták, hogy különleges ajándékkal kedveskednek neki: megsemmisítik az észlelt Viet Kong-alakulatot, s azután kiirtják a vidék valamennyi partizánját. Január 2-án, hajnali 2 órakor páncélos folyami járművek az Ap Bactól északra fekvő falvakban megkezdték a 7. elithadosztály egységeinek partra szállítását, majd egy teherautó-oszlop további csapatokat vitt az egyik déli útelágazáshoz. Hajnali öt órakor páncélkocsikon és M–113-as típusú kétéltű harckocsikon újabb alakulatok érkeztek a falu körül fekvő katonai őrállomásokra; öt óra harminc perckor helikoptereken erősítéseket szállítottak északra, majd hat órakor az országúton befutott egy csapattest a falutól keletre kijelölt pontra, hogy a többiekkel érintkezésbe lépve befejezze Ap Bac körülzárását.

Duyen, a Felszabadítási Front zászlóaljparancsnoka, aki két századot és egy szakaszt – összesen mintegy 230 főnyi alakulatot – vezényelt az ütközetben, beszélgetésünk során elmondta, hogy a diemisták hat óráig az alábbi erőket vonultatták fel: a 7. hadosztály három zászlóalját, két partizánvadász századot, a polgárőrség (milícia) négy századát, az „önvédelmi" alakulatok négy századát, egy század, azaz tizenhárom M–113-as harckocsit, hat 105 milliméteres ágyút és egy 106 milliméteres aknavetőkkel felszerelt tüzérszázadot. Pontban hat órakor bombázni és ágyúzni kezdték a Felszabadítási Front hadállásait egy 1800 méter hosszú és mintegy 300 méter széles földsávon, ahol összefüggő lövészárok-rendszer épült ki, kókuszpálma- és bambuszligetekben létesített lőállásokkal. A diemista egységeket Bui Dinh Dam ezredes, a 7. hadosztály parancsnoka irányította. Hat óra harminc perckor megszűnt a bombázás, az ágyútűz, és a polgárőrség két százada támadásra indult – a katonák térdig gázoltak a rizsföld sarában.

– A mieink csak akkor nyitottak tüzet, amikor az első sor mindössze néhány méternyire volt tőlünk, s az utolsó sor is lőtávolba került – mondotta a jóképű, harminc-egynéhány éves Duyen. – De akkor aztán tüzeltek. Az ellenség perceken belül mintegy negyven embert veszített és visszavonult. Hét óra harminc percig a diemisták még háromszor rugaszkodtak neki, s mindegyik támadó hullámot súlyos légi és tüzérségi előkészítés vezette be. Negyedszerre két szakasszal átkaroló hadmozdulatot hajtottak végre, míg a fő erő ismét középen támadott. De minden oldalon visszavertük őket – és addigra már mintegy száz embert veszítettek. Ezzel véget is ért a csata első szakasza.

– A második szakasz nyolc óra és nyolc óra harminc perc között zajlott le. Az ellenség három hullámban két századot vetett be – folytatta Duyen a maga hűvös, tárgyilagos beszédmodorában. – Mi két szakasszal ellentámadásba mentünk át, s körülbelül egy kilométerrel a frontvonalon túlra vetettük vissza a diemistákat. Az ellenség ebben a szakaszban 15 helikoptert is bevetett, s katonákat próbált földre tenni a csatatér közepén. Mi kezdettől fogva számítottunk valami effélére. Tüzet nyitottunk 37 milliméteres nehéz géppuskáinkkal, s azonnal lelőttünk három helikoptert. A többi megpróbált gyorsan a magasba emelkedni és visszarepülni, de még kettőt „leszedtünk" közülük az északra fekvő Van falu fölött. Fél órán belül támadást kaptunk délről, középről és északról, s a diemisták hatvan-nyolcvan embert veszítettek. E tekintetben nehéz pontos számot mondani, mert az ellenséges katonák a rizsföldeken estek el, s rögtön utána légi és tüzérségi támadás kezdődött, így hát a mieink nemigen nézelődhettek.

– Mihelyt a támadó csapatok visszahúzódtak, újabb ágyútűz és bombazápor zúdult ránk, s négy friss század megkezdte a harmadik nagy támadást. Mi egy századot vetettünk be a küzdelembe, s a négy hullámban támadó ellenségnek teljesen megsemmisítettük az egyik századát. Ekkor szenvedtük az első veszteségeket: egy katonánk elesett és kettő megsebesült. A súlyos bombázás és tüzérségi tűz pedig nem tette lehetővé, hogy lövészárkainkat elhagyva összegyűjtsük az ellenség fegyvereit.

– A harmadik nagy támadás kudarca után Huynh Van Cao dan-

dártábornok, a 3. hadtest parancsnoka átjött Can Thóból, és maga vette át a parancsnokságot. Erős tüzérségi tüzet nyitott – húsz perc alatt több mint kétszáz lövedéket lőttek ki ránk –, s nyomban azután a középső frontszakaszon nyolc gyalogos századot vetett be ellenünk. Az első hullám mintegy száz méterre közelítette meg állásainkat; a katonák lőttek, azután visszavonultak. A második hullámot M–113-as harckocsik vezették be, nyomukban jöttek a gyalogosok. Csendben vártunk, amíg harminc-negyven méterre meg nem közelítettek bennünket, s akkor tüzet nyitottunk. Különleges páncéltörő osztagunk tankelhárító gránátvetőkkel felfegyverezve előjött a lövészárokból. Néhány percen belül négy M–113-as harckocsi lángba borult, és további négy megrongálódott. Két bajtársunk kivételével a páncéltörő osztag életét áldozta ebben a hősi küzdelemben. Az ellenség mintegy másfél kilométernyit vonult vissza, s déltájban véget ért a csata negyedik szakasza.

– Huynh Van Cao sem szerzett nagyobb dicsőséget Damnál. Dam húsz helikopterből ötöt vesztett, s további nyolcat csak sérülten tudott megmenteni, Cao tizenhárom kétéltű harckocsijából pedig nyolc vált harcképtelenné. Mindezek után maga Le Van Ty vezérőrnagy, a diemista hadsereg főparancsnoka érkezett meg Saigonból, hogy átvegye a csapatok irányítását. Magával hozta az 1. ejtőernyős zászlóaljat, és újjászervezte a megmaradt erőket. Délután három órakor indította első nagyobb támadását a középső frontszakaszon; ezt követte még egy északon – de mindkettő kudarcba fulladt. Délután öt órakor véget ért a csata.

– A negyedik és az ötödik szakasz között egy furcsa incidens történt. Az amerikaiak műszakiakat küldtek a csatatérre, hogy megmentsék a sérült M–113-as harckocsikat. Mi rájuk lőttünk, de ugyanakkor a diemista tüzérség is tűz alá vette a terepet. Több amerikai megsebesült, részben a mi golyóinktól, részben az ő lövedékeiktől. A „tanácsadóként" működő amerikai katonatisztek utasították a vietnami alakulatokat, hogy menjenek a sebesültekért, és helyezzék őket biztonságba. De azok megtagadták a parancs teljesítését. Az amerikaiak nem tehettek mást, a szakácsaikat, megmaradt személyzetüket és egyéb segéderőiket mozgósították, hogy megmentsék a harckocsi-javító osztagot. Emiatt később hadbíróság elé állítottak

több diemista katonatisztet. Az is megesett, hogy egy diemista századparancsnok nem volt hajlandó támadásba vinni katonáit. Utasította alárendeltjeit, hogy semmisítsék meg a rádió adó-vevő készüléket, s amennyiben a főparancsnokság megkérdi, miért nem engedelmeskedtek a támadási parancsnak, valaszolják azt, hogy nem működött a rádióberendezés.

A Front fegyveres erői még aznap éjféltájt visszavonultak. Másnap hajnalban a diemisták újból megkezdték a légi és tüzérségi előkészítést, majd csapataik délelőtt tíz óra körül behatoltak a védelmi övezetbe, de már egy lelket sem találtak ott. A Front katonái mintegy három kilométernyire pihenőt tartottak. Összesen 13 halottjuk volt – beleértve az M-113-as harckocsik ellen bevetett páncéltörő osztag nyolc tagját –, és tizenöten sebesültek meg, míg a diemisták, Duyen számítása szerint, körülbelül négyszáz embert veszítettek. Az amerikai sajtó nem is rejtette véka alá a vereség arányait: beismerte, hogy a diemisták több mint háromezer katonát vetettek be, s legalább tízszeres túlerőben voltak a Viet Konggal szemben, olyan terepen, amely nekik kedvezett. Az Ap Bac-i csatát „szörnyű vereségnek" könyvelték el. Duyen elmondta, hogy január 1-én este hét órakor értesült a készülő támadásról, nyomban reguláris egységeket küldött a helyszínre, s másnap hajnali két órára már befejeződtek a szükséges előkészületek.

– Ez az ütközet rendkívül fontos volt számunkra – jegyezte meg –, mert megmutatta, hogy úrrá lehetünk a helikopter-taktikán. Most már szóba sem került, hogy beszüntetjük a Mekong torkolatvidékén az ellenállást. Kiderült továbbá, hogy aránylag csekély erőkkel is eredményesen védekezhetünk a hatalmas túlerőben levő ellenséggel szemben. És a légi bombázásnak meg az ágyútűznek csak a lármája volt félelmetes, valójában egyetlen áldozatot sem követelt, mert jól beástuk magunkat.

Amikor a helyi lakosság felől érdeklődtem, Duyen elmondta, hogy Ap Bac „régi forradalmi bázis", és mihelyt megkezdődött a harc, a parasztok egy része nagy tüntetést rendezett a tartományi kormányzó palotája előtt, hogy tiltakozzon a falu megtámadása ellen; a többiek otthon maradtak, ápolták a partizánok sebesültjeit, és teát vittek a lövészárkokba. – Volt egy hatvanéves öregasszony, aki

mindvégig a frontvonalban maradt. Katonáink állandóan noszogatták, hogy húzódjon fedezékbe, ő azonban hallani sem akart róla, állandóan járt-kelt az ütközet közben, és teát meg ennivalót hozott nekünk. A falusiak egyébként napokon keresztül tüntettek a tartományi kormányzó palotája előtt.

Az Ap Bac-i csata fordulópont volt a háborúban. Megmutatta, hogy a Front erői „felnőttek". E csata után a saigoni csapatok egymás után szenvedték el a megsemmisitő vereségeket, harci szellemük egyre inkább hanyatlott, s végül is így került sor a Diem-rendszer megdöntésére. Az amerikai hírmagyarázók az Ap Bac-i csata után kezdték először latolgatni, hogy az Egyesült Államok megnyerheti-e valaha is a dél-vietnami háborút.

Ha az 1961-es esztendőt „a Front évének" tekinthetjük, s 1962 „Diem éve" volt a hatalomért folytatott kötélhúzásban, az Ap Bac-i csata ismét a Frontnak ígérte az 1963-as esztendőt. S a dolgok valóban úgy alakultak, hogy mire véget ért az esztendő, vége lett a Diem-rendszernek Saigonban.

VII. fejezet

A Nyugati Felvidéken

Miközben a Nemzeti Felszabadítási Front megalakítására hivatott kongresszus küldöttei őserdei ösvényeken vágták keresztül magukat, szampanra szállva siklottak végig számtalan folyón és csatornán, hogy eljussanak a titkos találkozóhelyre, egy karcsú, markáns arcvonású, borzas hajú vietnami férfi szintén nekivágott az őserdőnek, de egészen más irányba. Az ő szempontjából máris megalakult a Front, s megkapta első megbízatását: létre kellett hoznia a Front támaszpontjait Ban Mé Thuot, Dak Lak tartomány e létfontosságú stratégiai központja körül. Ban Mé Thuot valósággal a szíve a Nyugati Felvidéknek, illetve az Hauts Plateaux-nak, ahogy franciásan nevezik Közép-Vietnam nyugati felének hatalmas fennsíkjait. E felvidék egyes részeit – katonai szempontból – a laoszi Kőedény-síksághoz hasonlíthatjuk; stratégiailag igen fontos területek, repülőterek számára alkalmas fennsíkokkal. Ban Mé Thuot jelentőségét még növeli az a körülmény, hogy közel van a kambodzsai és a laoszi határhoz – s a Saigonban működő amerikai katonai szakértők figyelmét ez nem is kerülte el. Saigon után alighanem Ban Mé Thuot a legfontosabb katonai központ. Emellett itt él a dél-vietnami nemzeti kisebbségek zöme, mindenekelőtt a rhade, a jarai és a m'nong törzsbeliek túlnyomó többsége.

Nem véletlenül esett a választás a markáns arcvonású férfira, aki Tran Dinh Minh néven mutatkozott be nekem. Tizennégy éves korától kezdve tizennégy évig élt a Nyugati Felvidéken; ott is jelentkezett szolgálatra. S ha túlságosan fiatal és kicsi is volt ahhoz, hogy fegyverrel harcoljon a franciák ellen, már tizenhárom éves korától összekötőként működött. Tökéletesen elsajátította a törzsek szokásait, megtanulta nyelvüket, ugyanazt ette és ugyanúgy öltözködött,

mint a törzsi lakosok, így gyakorolva a Ho Si Minh elnök által hirdetett „három együtt"-politikát: „együtt dolgozni, együtt élni, együtt enni". Ismerte a terepet, ismerte a népet, és élvezte a nép bizalmát. Ő is „a forradalom gyermeke", akárcsak Sao Nam. Quang Nam tartományban élő családja az utolsó szálig elpusztult még a franciák elleni háború kezdetén. S miután munkára jelentkezett Dak Lakban, megtanult öt törzsi nyelvet, és több törzs is „fiává" fogadta. Menyasszonyát letartóztatták és megölték a diemisták, s az idő tájt, amikor találkoztam vele, több törzs is versengett egymással, hogy megfelelő élettársat keressen neki. Nehezen akadt volna nála megfelelőbb ember ezen a vidéken, de azért mégis rendkívüli volt a feladat: egyedül, egy szál pisztollyal felfegyverezve indították útnak, hogy körülvegye Ban Mé Thuotot a Felszabadítási Front támaszpontjaival. B. M. Thuot (a térképen általában így jelölik) a 4. diemista hadtest – egy hadosztály és egy ezred – állomáshelye volt. Tran Dinh Minh néhány nap alatt kis osztagot toborzott régi barátai közül. Heten voltak, három vietnami és négy törzsi harcos, s mindegyik hozott magával tőrt.

– Legfőbb feladatunk az volt – mondta nekem Tran Dinh Minh –, hogy támaszpontokat szerezzünk a nép szívében; mert enélkül szó sem lehet semmiféle külső támaszpontról. Ámde fegyverek híján úgyszólván tehetetlenek voltunk. Egy napon rajtaütöttünk egy diemista teherautón, de fegyverek helyett csak egyenruhákat zsákmányoltunk. Annyi egyenruhát vittünk magunkkal, amennyit csak elbírtunk, bár az első pillanatban szörnyű csalódottságot éreztem. Azután támadt egy ötletem. B. M. Thuotot körülvették a mezőgazdasági telepek, ahová a síkságokról száműzték a „gyanús" vietnamiakat, hogy gumi- és kávéültetvényeket létesítsenek a Diem család számára. Mindegyik ültetvényt katonai őrállomás őrizte, s ezek az őrállomások magukon a telepeken épültek. Mi lenne – ötlött fel bennem –, ha a diemista egyenruhák segítségével behatolnánk az egyik telepre, és megkaparintanánk az őrállomás fegyvereit? Sohasem voltunk még mezőgazdasági telepen, de biztosra vettük, hogy az ott lakók támogatnának bennünket, hiszen vagy a korábbi ellenállási mozgalom „gyanús elemei", vagy pedig szegényparasztok, akik nem tudták megfizetni a bérleti díjat és az adókat.

– Egyik este, napszállta után, diemista katonatiszti egyenruhában megállítottunk egy teherautót, amely éppen kigördült a kiszemelt mezőgazdasági telep kapuján és B. M. Thuot felé tartott. Foglyul ejtettük a sofőrt, azután megmondtuk neki, hogy valójában kik is vagyunk, s ő kezdettől fogva velünk tartott. Részletesen leírta az őrállomást és vállalkozott rá, hogy visszavisz bennünket. Járművünk katonai teherautó volt, mi pedig diemista egyenruhát viseltünk, s így a kapunál álló őrszem kérdezősködés nélkül beengedett. Egyenesen az őrállomásig hajtottunk, s meg sem álltunk a parancsnok szállásáig. A százados egy ágyon ült, gitárját pengette, néhány beosztottja pedig nyugati táncot lejtett a zenére. Puskáikat egy sarokba rakták, s mi egyidejűleg ragadtuk meg a fegyvereket és a századost. Elmondtuk, hogy a Felszabadítási Front emberei vagyunk – a Front hivatalosan hét nappal azelőtt alakult meg –, s utasítottuk a századost, hogy hívja össze katonáit, vegye rá őket, hogy nyomban tegyék le a fegyvert, s azután hallgassák meg tájékoztatónkat a Front politikájáról. Amennyiben nem engedelmeskedik, a helyszínen megöljük. A százados engedelmeskedett. A szakasz többi tagja kijött a barakkból, halomba rakta fegyvereit, és összesereglett az őrállomás udvarán. A mieink elvették a fegyvereket, s a helyzetnek megfelelően elfoglalták állásaikat. A százados időközben átadta nekünk a telepen élő „vietkong-gyanús elemek" névsorát és a főhadiszállásról kapott különféle dokumentumokat, amelyeknek jelentőségéről akkor még sejtelmünk sem volt. Jómagam hosszú beszédet tartottam a szakasz katonáinak. Elmondottam nekik, hogy a diemista elnyomás immár elviselhetetlenné vált a nép számára, éppen ezért úgy döntöttünk, hogy megkezdjük a fegyveres harcot, és létrejött a Nemzeti Felszabadítási Front. De még távolról sem fejeztem be a beszédet, amikor a katonák már átálltak hozzánk. Egymás után szólaltak fel, s elítélték azt a terrort, amelyre a telepen kényszerültek. Parancsnokukat azzal vádolták, hogy az egyik legvérszomjasabb zsarnok, aki számos halálesetért felelős a telepen, s velük is úgy bánt, akár az állatokkal. Követelték, hogy a helyszínen lőjük agyon, de én ezzel nem értettem egyet, mert azt az utasítást kaptam, hogy a kivégzés eszközéhez csakis a legvégső esetben – részletes vizsgálat és kellő figyelmeztetés után – folyamodjak. Az őrállomás katonái – mind a

huszonkilencen – kérték, hogy vegyük fel őket a Felszabadítási Front fegyveres erőinek soraiba. Így hát ott a helyszínen felvettük valamennyit. Azt mondták, hogy ha a helyükön maradnak, már másnap kivégzik őket, amiért feladták az őrállomást.

Mint a diemista katonák java része, a helyőrség tagjai is erőszakkal toborzott parasztok voltak, s Tran Dinh Minh minden egyes szava felidézte bennük saját tapasztalataikat. Jól tudták, mi történt a falvakban, hogyan vették vissza a parasztoktól azt a földet, amelyet az ellenállás éveiben kaptak, s hogyan indítottak hajtóvadászatot mindazok ellen, akik részt vettek a franciák elleni háborúban. Ezért felajánlották, hogy segítenek megszervezni a telep lakóinak gyűlését, noha alig másfél kilométernyire volt a legközelebbi őrállomás. Összesen 2700 ember gyűlt össze, és Minh bizonyára nem túlzott, amikor azt mondta, hogy „alig hittek a szemüknek és fülüknek, a szó szoros értelmében sírtak az örömtől, amikor elmondtuk nekik, hogy tulajdonképpen kik vagyunk". A gyűlésen Minh ismét kifejtette, miért alakult meg a Front, és elmondta, hogy elérkezett az „elszánt fegyveres harc" ideje. – Egy darabig nehéz lesz a helyzet, de jobb harcolni, mint szolgaságban élni – jelentette ki. A falusiak – akik közül nem hiányzott a volt ellenállók szilárd magva – kézre kerítettek egy tucatnyi megátalkodott diemista ügynököt, s fejükre olvasták vádjaikat. A sokszoros gyilkosság és kínzás legkézzelfoghatóbb vádjait a százados ellen emelték, aki akkor már úgy reszketett, akár a falevél.

– Néhány ügynököt megkötöztünk, a többit figyelmeztettük, hogy térjen jó útra – folytatta elbeszélését Minh. – Több mint négyszáz fiatalember kérte, hogy vegyük fel sorainkba, de mivel csak az imént zsákmányolt harminc fegyvert mondhattuk a magunkénak, s nem volt sem érdemleges támaszpontunk, sem utánpótlási rendszerünk, mindössze hetvenötöt vittem magammal a legerősebb és legelszántabb fiatalok közül. Hét friss újoncomat a helyszínen szakaszvezetővé léptettem elő, és alájuk rendeltem az új embereket. Amikor behajtottunk a telepre, nyolcan voltunk, e- etlen pisztollyal és hét tőrrel felfegyverezve, s nyolcvanhárman távoztunk onnét, a százados géppisztolyának és huszonkilenc puskának a birtokában.

Amikor a telep lakói megkérdezték, miként magyarázzák meg a

dolgokat másnap, Minh javasolta, hogy küldjenek embereket B. M. Thuotba, s ezek mondják majd el, hogy az előző éjszaka rájuk tört egy Viet Kong-ezred, s mielőtt meg tudták volna szervezni az ellenállást, foglyul ejtette a helyőrséget. Ennek megfelelően a telep ötszáz lakója másnap reggel elindult a 17 kilométerre fekvő B. M. Thuot felé, úton-útfélen elújságolva, milyen szörnyű Viet Kong-támadás érte őket; nem is mernek a telepen maradni mondogatták, mert hátha az éjjel megismétlődik a dolog. Közben Minh felvette a teherautóra a volt helyőrség néhány tagját és a foglyokat, s elindult „támaszpontja" felé, a többiek pedig gyalog követték.

– Mire elértünk arra a helyre, ahol ott kellett hagynunk a teherautót – mondta Minh –, újoncaim, a volt diemista katonák, a kocsi hátsó részében, sajnos, megölték a századost. Féltek, hogy megszökik és elárulja elpártolásukat. Mivel csak az imént kapcsolódtak be a mozgalomba, nem büntethettem meg őket. Csak annyit mondtam, hogy az ilyen önkényes cselekedetekért rendes körülmények között igen súlyos büntetés jár. A többi ügynök halálra rémült, de csak néhány napig tartottuk fogva a díszes társaságot; részletesen elmagyaráztuk nekik a Front politikáját, figyelmeztettük őket, hogy soha többé ne forduljanak szembe a néppel – azután mehettek, ahová akartak.

Az idő tájt csak egy diemista ezred tartózkodott B. M. Thuotban, mert a hadosztály éppen egy hadműveletet hajtott végre. Jócskán akadtak azonban amerikai „tanácsadók", nem is szólva a 14 helikopterről. A „küldöttség", amely beszámolt a támadásról s még az előző éjszakán zászlókkal és feliratokkal díszítette fel a telepet, makacsul hajtogatta: „Siessetek. A vietkongok mindenütt kitűzték a zászlóikat, és mi nem merjük eltávolítani, mert hátha visszajönnek ma éjjel. Gyertek gyorsan, és teremtsetek rendet." Ámde az ezredparancsnokot megrémítette az a gondolat, hogy egy „Viet Kong-ezred" tartózkodik a környéken, és kijelentette: semmit sem tehet gondos tüzérségi előkészítés nélkül. Így telt el három nap, s a parancsnok ki sem dugta az orrát B. M. Thuotból. A telep lakói három napig élvezték a szabadságot, diemista közigazgatás és helyőrség nélkül. Tanulmányozták a kézzel írt röpcédulákat, amelyeket Minh készített, s újabb küldöttséget menesztettek B. M. Thuotba

azzal a kéréssel, hogy a parancsnok ne vésse be a tüzérséget, mert „ez kormányhű emberekben is kárt tehet". Az újabb küldöttség felajánlotta, hogy elkíséri a katonákat az események színhelyére. Így a negyedik napon végre elindult az ezred, de olyan lassan és óvatosan haladt, hogy 24 óra alatt tette meg a 17 kilométeres utat; mindenütt csapdák után szimatolt, s felderítőket és járőröket küldött minden irányba, mielőtt ezer méternyit előremerészkedett. B. M. Thuot környéke korábban tökéletesen biztonságos területnek számított (az is volt), de ha egy egész Viet Kong-ezred behatolhatott, akkor mégsem lehet olyan biztonságos – legalábbis így vélekedett az ezredparancsnok.

– Újoncaink először elcsüggedtek, amikor megtudták, hogy valójában ők teszik ki minden fegyveres erőnket, nincs semmiféle támaszpontunk, és nem kapunk utánpótlást. Eleinte nehéz dolog volt megnevelni őket. Csajkák helyett be kellett érnünk falevelekkel, fakéregből készítettünk szandálokat, levágott ágakon aludtunk, és levelekből fontuk takaróinkat. Ami a táplálékot illeti – erdei gumókat ettünk, mindazzal, ami horogra vagy puskavégre került. De az újoncokra nagy hatással volt, hogy egyforma arányban osztoztunk mindenen; aztán meg a katonai-politikai nevelést sem hanyagoltuk el. Az első hetekben az erősödő politikai öntudat és a diemistákkal szemben táplált lángoló gyűlölet volt a fő összetartó erő. Senki sem dezertált – ami figyelemreméltó dolog volt az adott körülmények között.

– Mihelyt katonai egységgé kovácsoltuk csoportunkat, megkezdtük támadásainkat az ellenséges őrállomások ellen. Először polgári ruhába öltözve felmértük a helyzetet, kapcsolatot létesítettünk az őrállomás néhány katonájával. Mivel jócskán voltak még diemista egyenruháink, néha egy egész szakasszal végigmasíroztunk az országúton, hirtelen megálltunk a kiszemelt őrállomásnál, ártalmatlanná tettük az őrszemet, és azonnal meglepetésszerű támadásba lendültünk. Három hónappal a mezőgazdasági telep ellen intézett támadás után már a szükségesnél is több fegyverünk volt az egész század számára, és egyetlen embert sem veszítettünk. Mi több, egyetlen puskalövést sem adtunk le, s 1961 első hónapjaiban mégis elfoglaltunk, majd a helyőrség lefegyverzése után felrobbantottunk hat

őrállomást, s fegyegetésekkel, valamint „hang-támogatással" egybekötött éjszakai erőfitogtatással rákényszerítettük az ellenséget, hogy feladjon további hármat.

B. M. Thuot körül sakktáblaszerűen váltakoznak az erdők és az ültetvények. Amikor Tran Dinh Minh megkezdte működését, a város környékén tizenegy francia ültetvény volt 5000 vietnami munkással, és hat mezőgazdasági telep, a síkságokról odahurcolt 25 000 vietnamival. S Minhnek sikerült mindegyikben kiépítenie támaszpontját. Amikor 1960 decemberében a vidékre érkezett, a diemisták fennhatósága még egy 65 × 17 kilométeres területre terjedt ki, de 1961 végéig ez a terület hét négyzetkilométerre csökkent, s rajta kívül az ellenfél már csak a várost Saigonnal összekötő 14-es számú stratégiai országutat tartotta ellenőrzése alatt. Minh ugyanis parancsot kapott, hogy ne támadja az országutat, ne akadályozza a polgári lakosság ellátását.

A mezőgazdasági telepek egyébként hozzátartoztak a Diem és amerikai „tanácsadói" által kidolgozott őrült tervhez. Azért létesültek, hogy több legyet üssenek velük egy csapásra: először is száműzzék a síkságokról a gyanús elemeket és az esetleges „bajkeverőket"; másodszor, egymás ellen uszítsák a vietnamiakat és a törzseket (mert a mezőgazdasági telepek úgy alakultak ki, hogy a diemisták elsöpörték a föld színéről a nemzeti kisebbségek falvait, és a törzseket elűzték vadászterületeikről); harmadszor, olcsó munkaerőhöz jussanak, amelynek segítségével kávé-, tea- és gumiültetvényekké változtathatják a Nyugati Felvidék termékeny földjeit; s negyedszer – elsősorban B. M. Thuot esetében –, betömjék a stratégiai központot körülvevő emberi védősánc réseit. Tran Dinh Minh azonban ügyes propagandista volt, egykettőre meggyőzte a vietnami száműzötteket és a kisebbségeket arról, hogy nyomorúságuknak egyetlen központi oka van, s ez pedig – még ha nem is látták saját szemükkel – nem más, mint a saigoni amerikai–diemista uralom. Minh és az általa szervezett fegyveres propagandacsoportok nemsokára kikovácsolták a vietnamiak és a törzsek akcióegységét a közös elnyomóval szemben. S az ültetvényes munkások megszervezése sem járt több nehézséggel, mint a száműzöttek és a törzsek megnyerése. De a kiváló taktikai érzékkel megáldott Minhnek esze

ágában sem volt, hogy a gumiültetvények munkásai közt élvezett befolyását a francia ültetvénytulajdonosok és intézők rovására hasznosítsa. Most már ő, és nem Saigon szedte az adót – természetesen a Front részére –, azzal a hallgatólagos megállapodással, hogy amennyiben a franciák tisztességesen viselkednek, nem gyűlik meg a bajuk a munkásokkal. 1961 végére megszűnt a diemisták fennhatósága a mezőgazdasági telepeken, és eltűntek a katonai őrállomások. A telepek lakói csatlakoztak a Fronthoz, s megválasztották önigazgatási bizottságaikat. A gumiültetvények munkásai szakszervezeteik révén szintén a Fronthoz tartoztak.

– Valójában túlmentünk a Felszabadítási Front utasításain – ismerte be Minh. – Az utasítás az volt, hogy lépésről lépésre, a mindenkori eredményeket megszilárdítva alakítsuk ki a támaszpontokat. A tömegek támogatása azonban olyan gyors és elsöprő erejű volt, hogy nem tudtunk ellenállni a nagyarányú előretörés csábításának. Az amerikaiakat abban az időben már erősen aggasztotta a helyzet, s változatlanul nagy terveik voltak B. M. Thuottal. Egyes zsákmányolt dokumentumok még arra is utaltak, hogy amennyiben Saigont veszély fenyegetné, ezt a térséget építenék ki az utolsó védőbástyává. Hatalmas erőfeszítésekkel föld alatti fegyverraktárakat hoztak létre, a katonai létesítmények és erődök bonyolult rendszerét alakították ki. S az új terv értelmében úgy akarták teljessé tenni az emberi védősáncot, hogy minél több törzsi lakost tömörítve a „stratégiai falvakba", velük fogják fel az esetleges Viet Kong-támadások „első lökését" – legalábbis ezt olvastuk a zsákmányolt dokumentumokban. Helyre kell állítani a kormány fennhatóságát a mezőgazdasági telepeken, s lakóikat, valamint a „stratégiai falvakban" élő törzsi harcosokat egyaránt fel kell fegyverezni, hogy megvédhessék magukat a Viet Konggal szemben – ezek voltak az új utasítások, amelyek 1961 végén, a közvetlen amerikai beavatkozás időpontjában érkeztek.

A diemisták a B. M. Thuottól mintegy három kilométerre fekvő Buon Ea Nao falut jelölték ki központi tábornak, ahol tömörítik majd a nemzeti kisebbségeket, és kioktatják őket az amerikai fegyverek használatára. Úgy volt, hogy mindegyik falu elküldi „politikai oktatásra" a véneit, továbbá küld tíz épkézláb férfit, akiket ki-

képeznek „a vadállatokkal szembeni védelemre". Ybih Aleo, a Nyugati Felvidéken élő 37 kisebbségi csoport legtekintélyesebb vezetője – maga is B. M. Thuot járásának szülötte –, aki még a franciáktól kapta katonai kiképzését s jelenleg a Felszabadítási Front alelnöke, elmondta nekem, hogy a diemisták, az amerikai „tanácsadók" külön figyelmeztetésére, egy szóval sem említették, miszerint a Viet Kong, azaz a Felszabadítási Front ellen fegyverzik fel a törzseket, mert tudták, hogy bármely becsmérlő megjegyzés elidegenítené tőlük a törzsi lakosokat. – Elsőnek egy papi ruhába öltözött amerikai tiszt beszélt hozzájuk, s ő azt mondta, hogy a fegyvereket a disznaik vagy csirkéik elorzására törekvő „betolakodókkal" szemben használják – még akkor is, ha diemista katonákról van szó. Ez nagyon ravasz érvelés volt – fűzte hozzá Ybih Aleo –, mert számolt azzal a ténynyel, hogy a diemista katonák a néppel szemben elkövetett kegyetlenkedések miatt igen rossz hírbe kerültek.

Részletesebb beszámolót hallottam erről a falvak véneinek egyikétől, akinek nevét és faluját nem fedhetem fel, mert még most is ott él, s a falu jelenleg saigoni fennhatóság alá tartozik. A tekintélyes, méltóságteljes aggastyán nagy körültekintéssel válogatta meg szavait.

– Ez az amerikai beszélte a rhade nyelvet, és Teo atyának nevezte magát. Elmondta, hogy ő „új" amerikai, és az „új" amerikaiak szemben állnak a „régi" amerikaiakkal, akik támogatták a népünket kínzó diemistákat. „Mi hozzásegítünk benneteket, hogy igazán függetlenek legyetek – mondta –, de nem szabad támogatnotok sem a diemistákat, sem pedig a Viet Kongot. Megkaptok tőlünk mindent, amire csak szükségetek van, s új házakba költöztök, amelyeknek építésénél szintén segítségetekre leszünk. Kaptok tőlünk ruházavalót, rizst, sót, biciklit – és fegyvereket, amelyekkel megvédhetitek magatokat bárkivel szemben, ha gonosz szándékkal közeledik . . ."

– Ez a beszéd megzavart bennünket. Tudtuk, hogy az amerikaiak Diemet segítik – és most más amerikaiak jöttek, s azt mondják, hogy ők szemben állnak Diemmel. Ez az „új" amerikai szakasztott úgy festett, mint a „régiek", ugyanolyan volt a bőre és a haja. Katonának látszott, de úgy öltözött, akár egy francia pap. És mégis azt mondta, hogy nem pap. „Engem Krisztus küldött segítségül nektek, de az en

vallásom az »új« amerikaiak »új« vallása" – mondta. Néhányan közülünk ezt felelték: „Mégis pontosan úgy festesz, mint a »régi« amerikaiak, akik most is segítik a diemistákat népünk irtásában."

– „Tudjátok – mondta Teo atya –, ez valahogy így van: a »régi« amerikaiak és a diemisták macskák módjára viselkednek. A Viet Kong az egér. Ha az egér besurran a rizsraktárotokba, jönnek a macskák, hogy megöljék. Ámde ugyanakkor kárt tesznek a rizsben is. Ha viszont elzárjátok az egér elől a rizshez vezető utat, kizárjátok a macskát is. Akkor sem a macska, sem az egér nem okozhat kárt nektek. Fegyvert kaptok, hogy mindkettővel elbánhassatok."

– Mi meghánytuk-vetettük a dolgot, de továbbra is gyanakodtunk. Nem akartuk, hogy összetereljenek bennünket, nem akartuk az ő fegyvereiket. Így hát azt mondtuk, hogy nem kérünk az összeterelésből, és nem kellenek a fegyverek, mindmáig a régi módon is meg tudtuk védeni magunkat. De Teo atya nagyon dühös lett. „Ha nem akarjátok elfogadni a fegyvereket, s aztán jönnek majd a »régi« amerikaiak meg a diemisták, hogy megöljenek benneteket, magatokra vessetek" – mondta. És néhány nap múlva több mint ezer katona érkezett a vidékre. Felgyújtottak öt falut, s megöltek húsz embert, elsősorban gyerekeket és öregeket. Egész törzsünkre ráparancsoltak, hogy menjen ismét B. M. Thuotba, és készüljön fel az áttelepülésre. Mielőtt elindultunk volna, felkerestük vietnami testvéreinket, és tanácsot kértünk tőlük. Velünk éreztek, de nem javasolhatták, hogy folytassuk az ellenállást. Ők mindig csak olyan tanácsokat adtak, amelyek segítségével enyhíthettük szenvedéseinket. Több mint ezren gyűltünk össze, nagy-nagy szomorúsággal szívünkben. A diemista katonák körülvettek bennünket, s hátunknak szegezték puskáikat. Ott volt Teo atya, a tartományi kormányzó és minden járási főnök. „Vagy beleegyeztek az azonnali áttelepülésbe, vagy a katonák rátörnek holnap a falvaitokra" – mondta Teo atya.

– Nagyon nehéz volt a szívünk. A földre szegeztük tekintetünket, mert úgy rémlett, hogy nincs remény. Útközben sokan láttuk a szomszédos falvak üszkös romjait, s akadtak köztünk olyanok, akik rokonaikat veszítették el a mészárlásban. Úgy látszott, semmit sem tehetünk, engedelmeskednünk kell. Ekkor azonban az öreg I Bru, Buon Dju falu lakosa, fellépett az egyik kunyhó tornácára, és heves

szónoklatba fogott. Öreg volt már, csaknem hetvenéves, de mindenki ismerte. „Mi, törzsi lakosok – mondotta –, mindig a sávjaink, az erdeink, a patakjaink és a fáink mellett éltünk. Most össze akartok zárni bennünket, távol fáinktól és erdeinktől. Ha ez megtörténik, lassú halál lesz a sorsunk. Most katonákkal és puskákkal vettetek körül bennünket. Inkább húzzátok meg a ravaszt most mindjárt, hogy mindnyájan együtt haljunk meg!" A járási főnök odaugrott hozzá és rárivallt: „Te vén bolond, ha szembefordultok a kormánnyal és az amerikaiakkal, *mindnyájatokat* megölnek. És ha továbbra is így beszélsz, *te* leszel az első, akit megölnek, most mindjárt."

– „Ha téged megölnek – kiáltotta az öreg I Bru –, akkor elveszíted a villádat, az ültetvényedet, a szép autódat, a gyönyörű asszonyaidat. Ha engem ölnek meg, csak ezt veszítem el" – s ezzel letépte magáról ágyékkötőjét, a járási főnök arcába vágta, és anyaszült meztelenül, kifeszített mellel állt, hogy fogadja a golyókat. Rendkívüli izgalom fogott el bennünket. Mindenki előrerontott, hogy megvédje az öreget, s ezt kiáltotta: „Nem kérünk az összeterelésből! Nem kell a tábor!" Elsöpörtük az útból a hivatalnokokat, s a katonák felhúzták puskájuk ravaszát. Ekkor ismét Teo atya emelkedett szólásra, mosolyogni próbált, de reszketett az ajka. „Miért ez a hűhó? Miért ez a nagy izgalom? – kérdezte. – Csak azért hívtunk ide benneteket, hogy meghallgassuk a véleményeteket. Most pedig hazamehettek."

A falu véne, akivel beszéltem, nagy sietve felkereste Tran Dinh Minhet, hogy beszámoljon neki az eseményekről. – Könnyek ültek a szemében, amikor I Bru hősiességéről beszéltem neki – mondta –, és tájékoztattam róla, miként ért véget a gyűlés. Kinh testvérünk magához vett néhány fegyvert és visszasietett velem, hogy biztonságba helyezze az öreget, mert attól tartott, hogy a diemisták még aznap éjjel megölik. De sajnos, már későn érkeztünk. A közeli őrállomásról katonák jöttek, elhurcolták I Brut és megölték. Másnap a mi népünk, a jarai nép és még húsz falu lakossága összegyűlt, hogy tisztelettel adózzon az öreg emlékének. De jött az ellenség is, és megkérdezte: „Mire való ez a nagy gyűlés?" Azt válaszoltuk, hogy így akarunk megemlékezni az öreg I Bruról, aki meghalt. „Honnan tudjátok, hogy halott?" – kérdezték. S mi ezt válaszoltuk: „Olyan

ember volt, aki mindig jót tett a népünkkel. Múlt éjszaka azonban elragadta egy tigris, és most kegyelettel emlékezünk meg róla."

– Törzsünk tagjai ezen a gyűlésen megfogadták, hogy folytatják a harcot, amint az öreg I Bru tette. Megállapodtunk abban, hogy a rhade nép csak akkor engedi magát összeterelni, ha kipusztulnak az erdők és elapad minden patak. Erre a napra azonban sohasem kerülhet sor. A patakok évezredek óta sohasem apadtak el, és noha az erdő fáit ki lehet dönteni, új fák nőnek a helyükön. A mi nemzedékünk kihalhat, de felnő az új nemzedék, és úgy terebélyesedik majd, akár a fák.

– Habár továbbra is elleneztük, hogy összetereljenek bennünket, B. M. Thuot közelében néhány falut körülvettek, és „stratégiai faluvá" változtatták őket. De ha el is tudták sáncolni a falvainkat, nem tudták elsáncolni a szívünket – fejezte be az öreg. – A szívünk a forradalomé.

Minh elmondta nekem, milyen zavarba jött, amikor a rhade törzs tagjai felkeresték és tanácsot kértek tőle. – Mihelyt valaki elnyeri bizalmukat – mondta –, rendkívüli fontosságot tulajdonítanak minden egyes szavának. Megbízatásom nem terjedt odáig, hogy vállalhattam volna a felelősséget bármiféle tanácsért, s így nem javasolhattam nekik sem az ellenállás folytatását, sem az átmeneti behódolást. Egyszersmind éreztem, hogy cserbenhagyom őket, amikor nincs számukra határozott válaszom. Nem tehettem mást, mint hogy lehorgasztottam a fejemet és elbocsátottam őket. Politikánk arra irányult, hogy sohase juttassuk a törzseket olyan helyzetbe, amelynek következtében megtorló intézkedéseket foganatosíthatnak ellenük. Az itteni törzsek erdős területen, de nem hegyvidéken élnek. Ha nyílt lázadást robbantanak ki, könnyű prédái lettek volna a diemistáknak. Szörnyű érzés volt, hogy nem adhattam megfelelő tanácsot. Csak azt a határozatlan kijelentést tehettem, hogy kísérjék figyelemmel az eseményeket, s én majd felsőbb helyről kérek útbaigazítást. Mikor aztán értesülnek a fejleményekről, még jobban szégyelltem magamat. Még csak nem is álmodtam ilyen hősiességről, ilyen fejlett politikai öntudatról.

– Ezt a hősiességet részben az előző évek szörnyű tapasztalatai keltették életre. A törzseket éppúgy elűzték dús földjeikről, hogy

helyet teremtsenek a mezőgazdasági telepeknek, ahogyan elődeiket elkergették a franciák, midőn kávé- és gumiültetvényeik telepítésébe fogtak. Sok törzsi lakost levittek a síkságokra, ahol nincs miből élniük, másokat kulimunkára fogtak az új ültetvényeken. Ha csupán az történt, hogy elkergették őket és elpusztították falvaikat, akkor is 10–15 kilométert kellett gyalogolniuk, hogy eljuthassanak a sávjaikhoz. Elűzték őket az erdőkből, pedig ott nőnek azok a különleges fajtájú fák, amelyekből a koporsókat készítik – s ez nem tréfadolog. Halottaikat banánlevelekbe burkolva kellett eltemetniük, nem helyezhették őket kivájt fatörzsből készült, tömör koporsóba, s ezzel rákényszerültek, hogy meggyalázzák a legmélyebben gyökerező törzsi szokásokat. Dak Lak tartomány törzsi lakosai már régóta úgy vélekedtek, hogy az amerikai–diemista uralom sokkal barbárabb, mint amilyen a francia gyarmatosítóké volt.

I Bru esete 1961 végén történt, s 1962 februárjában megvalósult a részleges gazdasági blokád. Első lépésként beszüntették a sószállítást. Aztán a helyi tisztviselők utasították a törzsi lakosokat, hogy ne termesszenek rizst, helyette térjenek át a juta termesztésére, mert az amerikaiak olcsóbb rizst szállítanak. Ybih Aleo szerint a diemisták az idő tájt kezdtek úgynevezett „Gibbs"- és „töltőtoll-bombákat" elhelyezni a kisebbségi falvakban, nyilván megtorlásképpen, minthogy a törzsi lakosok csapdákkal védelmezték otthonaikat és termőföldjeiket. Az előbbi kicsi, lapos, érintésre működő akna volt, méretét és formáját tekintve a Gibbs-féle fogkrém-tubushoz hasonlított, az utóbbi pedig úgy festett, mint egy Parker töltőtoll. A portyázó osztagok, amelyek érkezésükkor üresen találták a falvakat, „Gibbs-bombákat" rejtettek mindenüvé, ágyak, asztalok, főzőedények és a bambuszpadló alá. A „töltőtoll-bombákat" pedig elszórták a fűben, s ha egy gyermek felszedte valamelyiket, a robbanás letépte a kezét. – Valahányszor a falubeliek egy-egy ellenséges portyázás után visszatértek házaikba, késő éjszakáig hallatszottak a robbanások, a sebesültek sikoltásai és nyöszörgései – mondta Ybih Aleo. S ettől az időtől – 1962 február–márciusától – kezdve a törzsi lakosok nem szólaltathatták meg sem a gongokat, sem a dobokat, mert a diemisták azzal gyanúsították őket, hogy így adnak jelt a Viet Kongnak.

Időközben folytatódott a fegyverek erőszakos kiosztása. – Teherautókkal hozták a lőfegyvert a falvakba – magyarázta Ybih Aleo –, leszórták a földre, s minden tizenkét évnél idősebb férfinak fel kellett vennie egyet, mert ellenkező esetben a helyszínen letartóztatták. Még a 70 éven felüli öregekkel sem tettek kivételt. A fegyverek között akadtak karabélyok, géppisztolyok, s korlátlan mennyiségben volt hozzájuk lőszer. A falusiak azonban több utat-módot találtak arra, hogy megtagadják átvételüket.

– Hát nem tehették meg, hogy egyszerűen átveszik a fegyvereket, és csak vadásznak velük? – kérdeztem.

– A fegyver elfogadása csupán az első lépés volt – válaszolta –, s az amerikaiak azért kényszerültek erre a megoldásra, mert kudarcba fulladt az a tervük, hogy a mieinket összezsúfolják, s mindenestől áttelepítik falvainkat. A fiatalok különben is inkább elmenekültek, semhogy bekényszerítsék őket a diemista hadseregbe. Ha viszont valaki elfogadta a fegyvert, rá kellett nyomnia festékbe mártott hüvelykujját egy fogadalomra, miszerint halálbüntetés terhe mellett óvakodik fegyvere elvesztésétől. És mihelyt egy falu elfogadta a fegyvereket, nyomban sövénnyel vették körül, „stratégiai faluvá" változtatták, azzal az ürüggyel, hogy így akadályozzák meg a Viet Kongot a falu lerohanásában és az új fegyverek megkaparintásában. Először csak bambuszsövényt vontak köréje; azután sáncárok vette körül a sövényt: később teherautószámra érkezett a bambuszsövény megerősítésére szolgáló szögesdrót; végül pedig a falu mind a négy sarkán mozgatható pallót fektettek át a sáncárkon, s ezeket minden éjszaka be kellett vonni. A fegyver átvétele nagyon is ártatlan lépésnek látszott, de mégis ez volt az első lépés annak a nagyon ravasz tervnek a végrehajtásában, amely foglyokká akart tenni bennünket saját erdeinkben... S két hónap alatt több mint 7000 fegyvert osztottak szét.

Tran Dinh Minh elmondta nekem, hogy akkortájt sok fiatal férfi kereste fel támaszpontjukat. Valamennyien be akartak lépni a Front seregébe – s akadtak olyanok is, akik előzőleg magukhoz vették új fegyverüket. – Egész falvak települtek át a szomszédságunkba – mondta –, de nem fogadhattunk be mindenkit, mert magunk is utánpótlási nehézségekkel küszködtünk. Végül is azt javasoltuk a

törzsi lakosoknak, hogy fogadják el a fegyvereket azokban a falvakban, amelyek erős ellenséges ellenőrzés alatt állnak, de ne öltsék magukra a diemista egyenruhát, mert ha nem ismerjük fel idejekorán őket, ebből balesetek származhatnak. S hogy a továbbiakban mi a teendő, arról majd később döntünk.

– A törzsek tagjai változatlanul lojálisak maradtak. Valahányszor találkoztak a Front embereivel, felmutatták fegyverüket és ezt mondták: „Ha valaha is használnunk kell ezt a fegyvert – nem ellenetek fordítjuk." A harc azonban egyre nehezebb lett, mert mihelyt sövény épült egy-egy falu köré, a diemisták katonai őrállomásokat létesítettek, hogy „megvédjék" a lakosságot. Akkor még nem voltunk felkészülve rá, hogy általános fegyveres harcba vigyük a törzsi lakosokat: még nem tudtuk volna megvédeni őket a rájuk zúduló könyörtelen megtorlástól. A legtöbb nemzetiségi területtel ellentétben itt nincsenek hegyek, ahová visszavonulhattak volna, s az ellenség katonai ereje többszörösen felülmúlta a miénket. Éppen ezért politikai pozíciónk megszilárdítására összpontosítottuk erőfeszítéseinket.

A törzsek tagjai hovatovább úgy éltek, mint az indiánok azokban a rezervátumokban, ahová az amerikaiak száműzték a száz évvel ezelőtti nagyarányú mészárlások életben maradottjait. Mivel csak nappal hagyhatták el körülzárt falvaikat, le kellett mondaniuk régi sávjaik megműveléséről, s egyébként is csak olyan földeken dolgozhattak, amelyek legfeljebb egy kilométernyi távolságban voltak a falutól. A törzsi lakosok rendes körülmények között olyan korán távoznak falujukból, hogy napkelte és napszállta között egy teljes munkanapot dolgozhassanak a sávjukon. S a diemisták azért vezették be az új rendszert, hogy a falusiak ne kerülhessenek kapcsolatba az erdőben a Viet Konggal. A szögesdróttal körülvett faluban nem volt hely a jószág számára, s így ezt például hagyták a tigriseknek. Betiltották a törzsek társadalmi érintkezésének legnépszerűbb formáját, a falvak kölcsönös látogatásait egymás ünnepein. Noha a férfiak csak ágyékkötőt, a nők pedig bokáig érő szoknyát viseltek, abban a megaláztatásban volt részük, valahányszor kiléptek a sövénykerítés mögül, vagy visszatértek oda, hogy végigmotozták őket. Befellegzett a vadászatnak – alig egy kilométerre a falutól nem kerül-

hetett puskavégre semmi. A törzsek tagjai egész nap tétlenül üldögéltek a nemszeretem puskával, s várták a B. M. Thuotból naponta befutó teherautót, amely az amerikai alamizsnát – rizst és tejkonzervet – meg a szigorúan megszabott mennyiségű sót hozta (mindenből a lehető legkevesebbet kapták, nehogy a felesleget titokban eljuttassák a Viet Kongnak). Fájdalmasan nyilvánvaló volt a párhuzam köztük és az amerikai indiánok között. A diemisták a régi típusú megsemmisítő hadjárattal kezdték, és a későbbi szakaszra tartogatták a rezervátumokat. Úgy okoskodtak, hogy ha a törzsek elveszítik földjeiket, nem vadászhatnak, meggyalázva látják ősi szokásaikat, ha visszájára fordul egész életük, amúgy is kihalnak majd. A törzsi lakosok azonban nem törődnek bele végzetükbe. A már említett „falu véne" ezt mondta: – Ha most ellátogatnál a falunkba, mindaz, amit életünkből látnál, olyan lenne, akár a hamu. A hamu alatt azonban izzik a parázs. Várjuk azt a napot, amikor jön majd a szél, elfújja a hamut, és lángra lobbantja a parazsat.

Az erődfalvakban napközben rhade törzsbeliek gyakorolják a felügyeletet; ezeket a már régen kiválasztott embereket a Fülöp-szigeteken képezték ki, s úgy mutatták be, mint az „új" amerikaiak „új" vallásának képviselőit. Mindaz, amit a vallási szertartásokról megtudtam a rhade törzs tagjaitól – a keresztvetés szokása stb. –, arra vallott, hogy katolikusok képezték ki őket. A lelkipásztorok azonban kitartanak amellett, hogy nem katolikusok: „ez a francia gyarmatosítók vallása volt, mi viszont az »új« vallást képviseljük." A vallási funkción kívül politikai funkciójuk is van, de az éjszakát nem töltik a sánc mögött, hanem visszatérnek B. M. Thuotba. – A legkegyetlenebb ügynököket – mondta a falu véne – előbb-utóbb baleset éri útközben. Úgy látszik, tigrisek ragadják el őket, mert tetemüket sohasem találják meg.

A diemista rendszer 1962. évi nagyarányú erőfeszítései nyomán B. M. Thuot közvetlen környéke – a mezőgazdasági telepeket is beleértve – névleg ismét Saigon fennhatósága alá került. De mindaz, amit láttam és hallottam, arra vallott, hogy a helyzetet az „izzó parázs" jellemzi, s akkortájt az amerikai sajtó is számos tudósításban számolt be arról, hogy a kiosztott fegyvereket sok helyütt elpusztították vagy a Viet Kong kezére játszották át.

Az amerikai „tanácsadók" 1963 elején sürgetni kezdték a B. M. Thuot körüli falvakban kiosztott fegyverek java részének visszavételét. Addig egy falura átlag száz fegyver jutott, de most úgy vélték, elég lesz húsz is. A fegyverek elérték fő céljukat, ürügyet szolgáltattak a lakosság körülzárásához. S a diemista hatóságok fokozatosan meghonosították ezt a rendszert a B. M. Thuotból kivezető utak mentén; a közeli falvakból visszaszerzett puskákat másoknak osztották ki, hogy ezzel az ürüggyel körülzárják a távolabb fekvő falvakat.

– Amikor ez elkezdődött – mondta Minh –, jó néhány törzsi lakos felgyújtotta a sövényeket és hozzánk sietett, hogy átadja fegyverét. A diemistáknak azt mondták, hogy a Viet Kong megtámadta őket, és elvitte minden fegyverüket. Mi azonban a megtorló intézkedések miatt lebeszéltük a törzseket az ilyesfajta akciókról, mert még nem érkezett el a kellő pillanat. Az ellenség időközben rájött, hogy amint mélyebben behatolt a mi területünkre, mi visszaszivárogtunk és ismét kiterjesztettük ellenőrzésünket a „visszafoglalt" terület és B. M. Thuot közt elterülő vidékre. S az amerikai–diemista erők 1963 márciusában hét zászlóalj bevetésével nagy hadműveletet indítottak, hogy egyszer s mindenkorra végezzenek velünk. De miután egy amerikai „tanácsadó" és két diemista katonatiszt életét vesztette, s mintegy nyolcvan katona elesett vagy megsebesült – elsősorban a csapdák következtében –, lefújták a hadműveletet. Jóformán ki sem bontakozott az akció, máris visszavonulásra kényszerültek. Sikerült lelőnünk egy repülőgépet és egy helikoptert is.

B. M. Thuot környéke azokhoz a vidékekhez tartozik, ahol rendkívül fejlett összefüggő csapdarendszereket alkalmaznak. Akadnak csapdák, amelyek csak akkor lépnek működésbe, ha az ellenség egy bizonyos irányba halad. Ilyen helyen a menetoszlop baj nélkül eljuthat addig a pontig, ahol rajtaütésszerű támadás éri. Ha azonban a katonák a lövöldözés megkezdése után visszafelé szaladnak ugyanazon az úton, itt is, ott is megnyílik lábuk alatt a föld. Vannak bonyolult, érintésre működő csapdarendszerek, aknát robbantó használati tárgyak és hamis csapdák is. Miközben az ellenség azon igyekszik, hogy eltávolítsa vagy megkerülje a szembeötlően elhelyezett hamis csapdákat, működésbe lép az igazi, s esetleg több tonnányi

szikla zúdul a nyakába. Ezen a vidéken a saigoni csapatok veszteségeinek több mint felét a csapdák okozzák.

A diemisták 1963 végére ismét visszahúzódtak mintegy tíz kilométeres sugárban B. M. Thuot köré, s magát a várost valóságos középkori erőddé változtatták: többszörösen körülvették két és fél–három méter magas palánkkal, húszméteres távközt hagyva a külső és a második fal, s tízméterest a második és a harmadik fal között. Belül pedig több tucatnyi negyedet jelöltek ki, s ezeket szintén fallal vették körül. A sáncok között éles tárgyakkal teleszórt sáncárkok húzódnak, s még az egyes házakat is hegyes karókkal megtűzdelt árkok övezik (éjjelenként be kell vonni a házba az árkon átfektetett pallót). Ezeknek az intézkedéseknek legfőbb áldozatai maguk a város lakói, gyermekeik, kutyáik és disznóik. Naplemente után fel kell fedni a hegyes karókat, és csak a reggel 6 órakor elhangzó gongütésre lehet őket ismét befedni.

Mindezt egy újságírótól tudom, aki azért lopakodott ki a városból, hogy részletesen beszámolhasson nekem B. M. Thuot életéről. – A félelem és a terror városában élünk – mondotta. – A hatóságok rettegnek, mert tudják, hogy a Felszabadítási Front fegyveres erőkkel vette körül a várost, s minden óvintézkedés ellenére a falakon belül is támaszpontokat teremtett. A lakosságot terrorizálják; a város valósággal hemzseg a rendőröktől és az ügynököktől, s ezek a helyszínen letartóztathatnak vagy megölhetnek bárkit, akit azzal gyanúsítanak, hogy a Viet Kong tagja. S ha letartóztatnak valakit, hírt sem hallunk többé felőle. Idáig fajult a helyzet. Aki az utcán felismeri a Front valamely tagját, még aznap éjjel – ha addig le nem tartóztatták – családjával együtt a felszabadított övezetbe menekül, jóllehet arcizma rezdülésével sem jelezte a felismerés tényét. S vajon miért cselekszik így? Azért, mert rengeteg a spicli és az ügynök, s az a veszély fenyegeti, hogy letartóztatják és megölik, amiért észrevette, de nem jelentette fel ismerősét. Ma már mindenkit megölnek, aki gyanús. Korábban megkínozták, majd egy időre börtönbe vetették a „gyanús elemeket". Most kínzással kipréselnek belőlük mindent, amit csak tudnak, s azután meggyilkolják őket. Ez megmásíthatatlan szabály, s jól jellemzi az ellenség lelkiállapotát, félelmét és gyengeségét.

Tran Dinh Minh méltán hiheti, hogy – ha az első évben tovább nyújtózkodott is, mint ameddig a takarója ért – teljesítette a rábízott feladatot. Működése nyomán Dak Lak területének 90 százaléka és lakosságának 70–80 százaléka a Front fennhatósága alá került. Ban Mé Thuot körül is sikerült támaszpontokat szerveznie, s annak alapján, amit láttam és hallottam, biztosra vehető, hogy a még nehezebb feladattal sem vallott kudarcot: „támaszpontokat szerzett a nép szívében".

Törzsi szokások

– Mindenekelőtt – mondta az öregember, amint csuklómra csatolta a csillogó réz karkötőt – vésd jól eszedbe, hogy ha bárkivel találkozol az úton, felemeled a jobb kezed, a „rupti" szóval köszöntöd, majd kezet nyújtasz neki. Ha szakállas emberrel találkozol, azt kell mondanod, hogy „rupti cra-ra". Sohase vedd le ezt a karkötőt, mert az enyéim azt nézik majd, miként van hajlítva és felcsatolva. Valahányszor találkozol törzsem tagjaival, és meglátják ezt – mondta, miközben megkopogtatta a karperecet –, szállást adnak neked, megvédenek, ellátnak étellel és itallal. De ne feledkezz meg arról, hogy csak keveset egyél és igyál az első házban, ahová belépsz, mert a többi család megsértődik, ha náluk elutasítod a kínálást – még akkor is, ha csak néhány órát töltesz a faluban. – Általában így értek véget azok az eligazítások, amelyeket valamely nemzetiségi terület felkeresése előtt kaptam.

Az ilyen eligazítások néha napokig eltartottak, mert közben rendkívül sok izgalmas dolgot tudhattam meg a Nyugati Felvidéken lakó nemzeti kisebbségek életéről és szokásairól. Komolyabb veszély egyébként nem fenyegetett, mert minden utamra elkísért egy vietnami, aki évekig élt köztük, s általában a törzs valamely tagja is; néha faluról falura, kézről kézre adtak, máskor meg hetekig ugyanaz a vezető kísért.

A nemzetiségi területeken szinte kizárólag gyalog vagy lóháton közlekedtem, csak néha ültem szampanra. Az idegen vajmi kevés különbséget lát az egyes falvak és törzsek között. A falvak általában egy-egy kis folyó partján elszórt bambuszkunyhók csoportjaiból állnak. A magas cölöpökre épülő kunyhók teteje sűrűn egymásra rakott pálmalevelekből, fala pedig hasított bambuszból készül. A törzsek

többségénél – különösen azoknál, amelyek a tartományi és a járási székhelyektől távol élnek – a férfiak csak ágyékkötőt, a nők pedig hímzett szegélyű szoknyát viselnek. A blúzt és az inget különleges alkalmakra tartogatják – ilyen alkalomnak számít egy „külföldi vendég" ritka látogatása –, s így felöltözve temetik is el őket. A szakértő a hímzés mintája és színe, a „roong" azaz a közösségi ház tetejének formája, a sírok faragott díszei és egyéb, az alkalmi látogató figyelmét elkerülő részletek alapján meg tudja mondani, hogy a falu lakói melyik nemzeti kisebbséghez tartoznak. A férfiak és a nők közötti munkamegosztás értelmében az utóbbiak dolga általában az állattenyésztés, a sáv bevetése és a termés betakarítása; a férfiak fát vágnak, kemény munkával megtisztítják az új földsávokat az erdőben, s az ő feladatuk a vadászat.

Figyelmeztettek rá, hogy gondosan válogassam meg szavaimat, alaposan mérlegeljem a kérdésekre adandó választ, különösen akkor, ha tanácsot kérnek tőlem. Mivel barátként mutatnak be, a törzsi lakosok minden szavamat abszolút igazságnak fogják fel, s ennek megfelelően cselekszenek – esetleg évekkel később. Nguyen Han Chung – egyike azoknak a vietnami vezetőknek, akik felnőtt életük java részét a Nyugati Felvidéken töltötték, s utazásom közben kalauzoltak – elmondott erről egy jellemző történetet. Az egyik tapasztalatlan vezetőt felkereste néhány törzsi lakos és keservesen elpanaszolta neki egy helyi diemista hivatalnok bűneit. A vezetőt megdöbbentette a gyilkosságokról, megbecstelenítésekről, bestiális kínzásokról és mindennapos fosztogatásokról szóló beszámoló, és így kiáltott fel: „Az ilyen gazembert agyon kellene lőni!" Ezután más kérdésekre terelődött a beszélgetés, a törzsbeliek távoztak, de már másnap reggel visszatértek és ünnepélyesen bejelentették, hogy agyonlőtték a „zsarnokot", és „testét odavetették a tigriseknek". A vezető megdöbbent, mert ő csak jelképesen beszélt, jól tudván, hogy a kivégzés mindenkor a legvégső megoldásnak számít. „De hiszen te magad mondtad, hogy agyon kellene lőni – figyelmeztették a törzs tagjai. – Sokáig vártunk és szenvedtünk, amíg végül ezt a tanácsot kaptuk." Megszokták, hogy törvénynek tekintsék a vezetők tanácsait. Így hát nagyon óvatosan mérlegeltem a szavaimat – és nemcsak a szavaimat.

Ha a falu bejáratánál zöld ágakat raknak keresztbe, akkor nem szabad bemenni: a falusiak olyan szertartásokat végeznek, amelyek napokig tarthatnak. Ugyanezt jelenti a zöld gally a ház bejárata fölött. Ha valaki figyelmen kívül hagyja ezt a jelzést, és akkor lép be a házba, amikor ott valamilyen fontos szertartást végeznek, a ház urának becsületbeli kötelessége, hogy megölje és kiköltözzön a házból. A belépésnek egyébként is különféle módjai vannak: másképp kell belépni a főbejáraton, mint a hátsó bejáraton, másképp kell közelíteni jobb- vagy baloldalról; s más-más módon kell megszólítani az öregeket, a férjezett nőket és a hajadonokat. Mindez kevés gondot okozott nekem, mert a tolmácsom irányította minden lépésemet, s az ő feladata volt, hogy mindig megtalálja a helyes megszólítást. A saigoni katonák és hivatalnokok azonban semmibe vették ezeket a szokásokat, ezért sokan „áldozatul estek a tigriseknek", s mindenkor magukra haragították a törzsek tagjait.

A legtöbb faluban, ahová ellátogattam, a kukorica és a manióka volt a fő táplálék; mindkettőt elfogadhatónak találtam, bár a manióka kissé megfekszi a gyomrot. Egyes helyeken bőven terem a sikérben gazdag rizs, de az utóbbi időben javarészt kiszorítja a manióka, mert az ellenség gyakran intéz légitámadásokat a termés ellen, s a maniókaföldek szinte észrevétlenek a magasból. A „rothadt" húst, amelyre előzetesen figyelmeztettek a vietnamiak, nem is találtam olyan rossznak; csak néhány árnyalattal különbözik attól, amit a nyugati ínyencek „erős vadas íznek" neveznek. A húst, elsősorban a vadászzsákmányt, néhány napig – esetleg egy hétig is – ágra akasztva érlelik vagy fazékban tárolják mielőtt megfőzik, sőt elég gyakran nyersen fogyasztják ebben az állapotban. Azt hiszem, ennek az az oka, hogy a felvidéken hiányzik a só, s a törzsek ízletesebbnek találják a nyers húst. Én azonban többnyire roston sült húst ettem, amely frissen készült, nyílt tűzön. Vietnami barátaim elmondták, hogy a törzsi vendéglátó házigazdáknál fogyasztott „rothadt" hús legyűrése volt számukra a „három együtt"-politika gyakorlása közben az egyik legnagyobb megpróbáltatás; de figyelmeztettek rá, hogy a vendégszerető törzsi lakosoknál a felkínált ennivaló visszautasítása óriási sértésnek számít. A saigoni hivatalnokok – akárcsak annak idején a franciák – sohasem ettek együtt a törzsek tagjaival,

kivéve egy-egy nagyobb ünnepséget. Én pedig felfigyeltem rá, hogy az első törzsi falvak egyikében, ahová ellátogattam, az emberek napokon keresztül elégedetlenül tárgyalták, hogy nemcsak velük ettem, de velük együtt is fényképeztettem le magam. S ebből megértettem, hogy nemcsak minden szavamat, hanem minden egyes cselekedetemet is gondosan megfigyelik és mérlegelik.

„Eligazitóim" lelkemre kötötték, hogy ha a faluban, ahol éppen tartózkodom, valamelyik család ünnepséget rendez egy szellem tiszteletére, az egész faluval együtt nekem is részt kell vennem az ünnepségen, és el kell fogadnom a felkínált ajándékot. Mert amenynyiben nem tennék eleget a meghívásnak, tiszteletlenséget tanúsítanék a szellem irányában, s ha utána megbetegedne a család egyik tagja, engem terhelne érte a felelősség. Ha egy helyi lakos utasítja el az ajándékot, elszigeteli magát a közösségtől. Valójában csak egy ilyen szertartást láttam, s ez is arra korlátozódott, hogy számos falusival együtt egy bambuszágyon üldögéltem, miközben a varázsló ráolvasott néhány tojásra és színes papírdarabra, a segédje pedig kellemes melódiákat játszott furulyáján. Mindennek az volt a célja, hogy rábírják a szellemet a másik ágyon két csecsemője társaságában fekvő, magas láztól gyötört – és szerintem súlyos maláriarohamban szenvedő – nő testének elhagyására. S úgy látszott, hogy jelenlétemet a varázsló és az aggódó férj egyaránt kedvező előjelnek tekinti. Később megajándékoztak egy nyílpuskával és fél tucat mérgezett nyílvesszővel – az utóbbiakat nagy titokban elégettük, amikor már jó néhány faluval odébb jártunk.*

Ami a sávokat illeti, itt is akad jó néhány tabu. Megengedhetetlen dolog, hogy bárki a sáv területén végezze el kis vagy nagy szük-

* Elképzeltem, hogy hazafelé megvámolnak valamelyik határállomáson; a vámhivatalnok a nyílvesszők hegyét tapogatva kérdi, miféle jószágok ezek, s a következő pillanatban holtan elvágódik a sorompó mellett! Nyugaton nem sikerült még megtalálni semmiféle nyílméreg ellenszerét. A gyártási folyamat titok. Minden törzsben csak néhány szakértő ismeri, s elsőszülött fiának adja tovább. Minden törzsnek megvan az ellenmérge is, amelyet véletlen baleseteknél alkalmaz, de ennek a titkát éppoly gondosan őrzik, mint a méregét. Megtudtam, hogy egyes mérgeknek fontos alkotórésze a bivalyhúgy, valamint a felvidéken használatos vízipipákban lerakódott nikotin, amit azután bizonyos növényi nedvekkel kevernek.

A felszabadító hadsereg katonái fiatalok, erősek, és tudják, miért harcolnak. Ők otthonaikat, falvaikat védik

Nguyen Huu Tho volt saigoni ügyvéd, a Felszabadítási Front elnöke

Vo Van Men alezredes, a Binh Xuyen szekta fegyveres erőinek főparancsnoka, a Felszabadítási Front központi bizottságának tagja

Amerikai kiképzőtisztek a közelharc technikájára oktatják a saigoni kormány katonáit egy ausztráliai „tanácsadó" felügyelete alatt
(A londoni „Sunday Telegraph"-ban megjelent fénykép)

Támad a partizánosztag

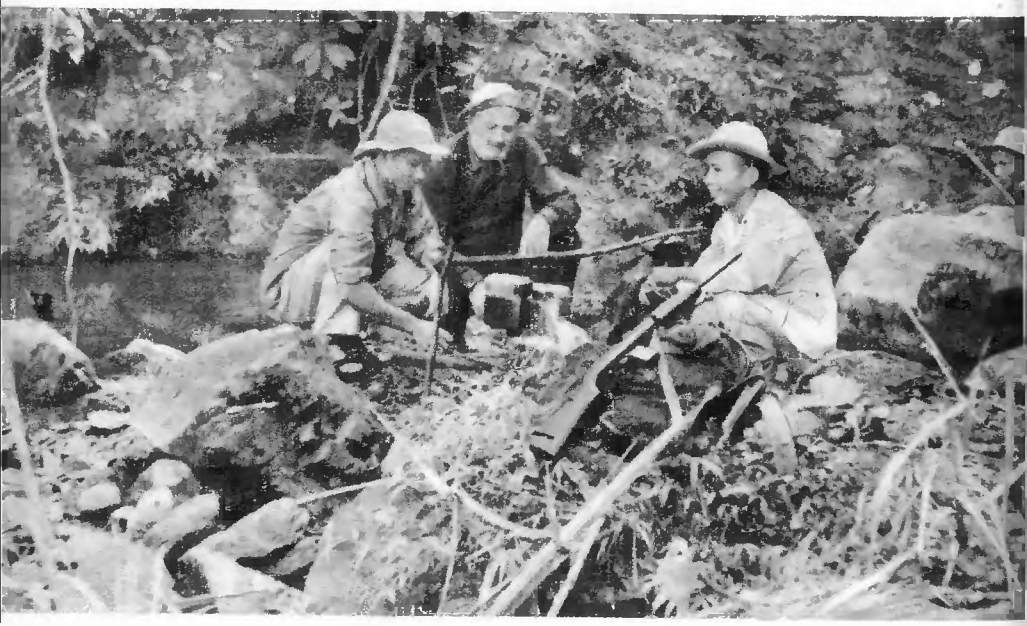

Pihenő a Nyugati Felvidék hegyeiben

Útitársaim
a Nyugati Felvidéken

Tran Dinh Minhhel m'nong és rhade törzsi harcosok között

Jellegzetes lakóhelyiség a Nyugati Felvidéken

A varázsló kúrál egy beteg asszonyt. Az előtérben az aggódó férj

M'nong iskola vietnami tanítónővel a Nyugati Felvidéken

M'nong vezetőm, aki a felvidék határáig kalauzolt

A jeh Chi Bar, A Felszabadítási Front Kontum tartományi végrehajtó hizottságának tagja

A jarai Rachem H'Ban, aki harcba vitte szülőfalujának asszonyait a saigoni kormány katonái ellen

Egy helikoptervadász-osztag kiváló harcosa. Felszerelésének java része — beleértve a 37 milliméteres nehéz géppuskát, amely nem tartozik személyi felszereléséhez — amerikai eredetű

Sao Nam és fegyveres propagandacsoportja őrjáraton →

Egy zászlóaljparancsnok a sok közül. Nem végzett katonai akadémiát, de egy falusi önvédelmi alakulatnál kijárta a háború iskoláját

Sao Nam, a felszabadító hadsereg Quang Ngai tartományi vezérkarának tisztje

Falusi partizán amerikai ejtőernyő-nylonból készült ingben

„Repülő buzogány", a dzsungel lakóinak félelmetes fegyvere

„Tüskés bot", amellyel az elárasztott rizsföldeket védik

„Tüskés kötél", amely folyómederbe ágyazva megakadályozza az ellenség átkelését

„Dzsungelbomba", amelyet érintésre működő kioldószerkezettel látnak el

A törzsek tagjai mesterei a tüskés csapdák készítésének

Egy rhade házaspár bemutat néhány házilag készült fegyvert

Egy rhade törzsbeli asszony bánni tanul a „tízezer célú puskával"

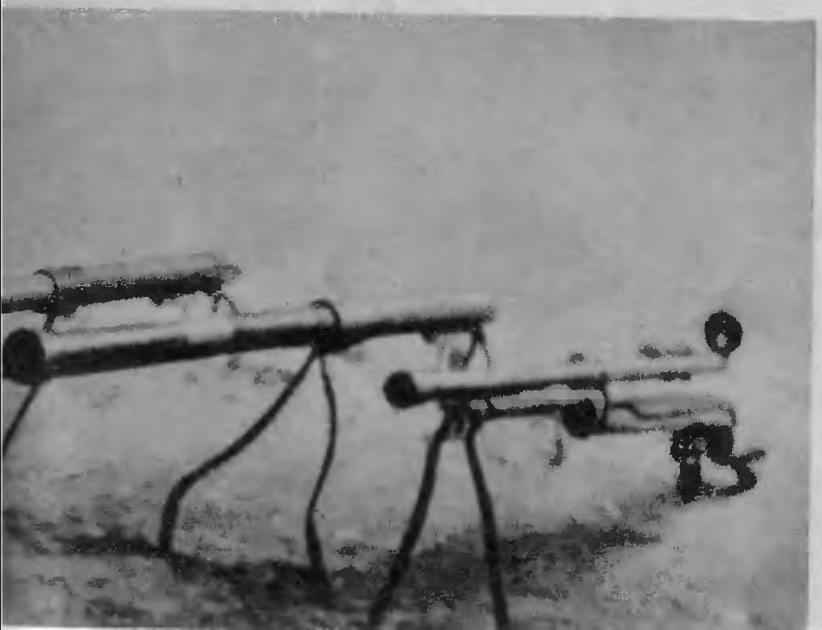

„Ajtatos manó" lövésre készen

A Dél-vietnami Nemzeti Felszabaditási Front elnökségének tagjai
(Rajtuk kívül Nguyen Huu Tho elnök három gyermeke látható még a képen)

ségét; tilos az illető területre lépni, ha kifüggesztették a zöld ágat; tilos hozzányúlni a beérett terméshez, amíg a fő-fő vén ki nem jelölte a legkedvezőbb napot a betakarítás megkezdésére, s amíg nem végeztek el néhány szertartást. Aki megsérti ezeket a tabukat, azt éppoly súlyosan büntetik, mint a házak tabujának megsértőit, mert ilyenkor a sávot sorsára kell hagyni, s a tulajdonos elpusztítja a termést, vagy egyszerűen otthagyja, hogy az elefántok és vaddisznók prédája legyen. Egy-egy sávot három évig művelnek, azután megtisztítanak egy újat, és csak tizenöt-húsz év múlva térnek vissza a parlagon hagyotthoz. Ez meglehetősen tékozló formája a földművelésnek, de a primitív szerszámokkal dolgozó és a trágyázást nem ismerő törzsek nem képesek többre.

Szerencsére nem vettem részt egyetlen esküvőn sem. Ezt azért tartom szerencsének, mert figyelmeztettek, hogy ebben az esetben fel kell hajtanom a fiatal pár egészségére egy pohár „sum-sum"-mal kevert disznó- vagy bivalyvért. Ha ezt visszautasítanám, kizsákmányolónak minősítenének, aki nem barátja a törzsnek, s amennyiben a házasságból nem születne gyermek, engem tartanának érte felelősnek. Utazásom közben sok furcsa dolgot ettem és ittam, de attól féltem, hogy a visszautasításnál is nagyobb botrány kerekedne, ha alávetnének ennek a próbának, s fellázadna ellene a gyomrom! A szellemek azonban kegyesek voltak hozzám, és megkíméltek e fenyegető katasztrófától.

– Ha meglátsz valamit és óhajtod, csak szólj, és a tiéd lesz – mondogatták „eligazítóim" –, de sohase vegyél el valamit, még a legapróbb dolgot sem, anélkül, hogy elkérnéd a tulajdonosától. Kérd el, s azon nyomban megkapod. – Aligha volt szükségem erre a figyelmeztetésre, de a saigoni katonák és hivatalnokok annak idején hatalmas baklövéseket követtek el: mindent elvettek, amire csak kedvük szottyant, jószágot, pálinkával telt köcsögöt, hímzést –, és eszükbe sem jutott, hogy elkérjék a tulajdonosuktól. Ezt sohasem bocsátották meg nekik.

Nemcsak a réz karkötőt ajándékozó öregember, hanem mások is lelkemre kötötték, hogy amennyiben találkozom valakivel az úton, habozás nélkül dobjam el, amit a jobb kezemben tartok, és nyújtsam a kezemet köszöntésre. – Különben ellenségnek vélik, mert a forra-

dalmárok mindenkor tiszteletben tartják ezt a szokást – mondta egyik legbölcsebb tanácsadóm, midőn kioktatott arra, miként viselkedjem a nemzeti kisebbségek lakta területeken. – Még az európaias arcvonású vietnamiak is külön védelemre szorulnak. S ez vonatkozik önre is. Ellenkező esetben amerikainak tarthatnák, és fűbe harapna, mielőtt felfogná, mi érte (gondolom, mérgezett nyíl találna el egy fa mögül. – *W. B.).* Meg kell értenie, hogy ezen a vidéken mindeddig nem láttak olyan fehér bőrű embert, aki ne lett volna rossz. Ha azonban a vietnami vezetők, akiket a törzsek jól ismernek, szólnak néhány szót az érdekében, életfogytiglan megbíznak önben, s jöttére minden kunyhó megnyílik.

Sok mindent kellett megtanulnom és megismernem, s eltűnődtem azon, hogy a saigoni rendszer felfogásától áthatott emberek elnyerhetik-e valaha is a törzsek bizalmát, képesek-e olyan aprólékos, megértő tanulmányozásra, amilyet ezeknél a vietnami vezetőknél tapasztaltam. Kötve hiszem – s ugyanez vonatkozik az amerikai szakértőkre is. Át kellene formálniuk egész gondolkodásmódjukat, más politikai és társadalmi mércéket kellene alkalmazniuk. Az amerikaiak pusztán arra törekednek, hogy talmi anyagi javakkal vagy a hatalom ígéretével a maguk oldalára állítsanak néhány törzsfőnököt. A törzsek tagjai azonban rendkívül egészséges érzékkel meg tudják különböztetni a hamist az igazitól. Csak sokévi közös élet és munka után nyitották meg szívüket még azok előtt a vietnamiak előtt is, akikben megbíztak.

Sok törzs ma is matriarchátusban él. Tran Dinh Minh és mások, akikkel beszéltem, eleinte azt találták a legmeglepőbbnek a Nyugati Felvidéken, hogy miután meggyőztek egy-egy törzsi harcost a gyarmattartók elleni fegyveres harc szükségességéről, az illető kijelentette, hogy először engedélyt kell kérni a családfőtől: feleségétől. – Ez valójában nem is volt rossz – fejtegette Tran Dinh Minh –, mert mihelyt a feleség a mi oldalunkra állt, mindenkor megnyerte az ügynek egész nemzetségét.

Megtudtam, hogy a matriarchális törzseknél bonyolult dolog a házasság. A férjeket lényegében vásárolják; képességeiktől, főként a sávok megtisztításában és a vadászatban való jártasságuktól függ, hogy mennyit adnak értük. S miután a „fiús család" bivalyok és pá-

linkás köcsögök formájában megkapta a hozományt, a vőlegény átköltözik menyasszonya házába, és – még látogatás esetén is – csak felesége szüleinek engedélyével térhet vissza szüleihez. Amennyiben meghal, a feleség családjának joga van hozzá, hogy az elhunyt legidősebb öccsét vegye magához férjnek, az elvesztett „tulajdon" pótlásául. Ha nem áll rendelkezésre több testvér, a családon kívül kell megvásárolnia az utánpótlást. Ez a magyarázata annak, hogy nemegyszer láttam idős nőket szinte kölyöknek beillő férjjel. Az elhunyt férjet mindenképpen pótolni kell, függetlenül attól, hogy a feleség hány éves.

A gyermekek anyjuk és nem apjuk nevét viselik, s amennyiben mindkét szülő meghal, a legidősebb leánygyermek, vagy az egyetlen leánygyermek – még akkor is ha kisbaba, akinek felnőtt fiútestvérei vannak – dönt az örökség elosztásáról. És biztosítottak afelől, hogy az ilyen döntést soha senki nem vonja kétségbe. A nemzetségek szétszóródása következtében, főleg háborús időkben, megtörténik néha, hogy egy nő – tudtán kívül – saját nemzetségéből választ magának férjet, s ezzel, még ha több nemzedéknyi korkülönbség van is a házastársak közt, megsérti a legszigorúbb tabut. Ilyen esetben az asszonynak először bonyolult áldozati szertartást kell bemutatnia, hogy levezekelje bűnét; azután lakomát kell csapnia, hogy megünnepelje „fivérének" felfedezését; végül pedig el kell válnia, s másik feleséget kell találnia volt férje számára. Ezek után már szabadon köthet újabb házasságot, s első férje a továbbiakban dédelgetett fivérnek számít. Az első vagy bármely utána következő házasságból származó gyermekek egyaránt az anyánál maradnak; ha ő meghal, automatikusan örökbe fogadja őket leánytestvére vagy legközelebbi női vérrokona.

A házasságkötés után csaknem százszázalékos a hűség. Ha kiderül, hogy a férjnek viszonya van valamelyik lánnyal, elkergetik a háztól, és elveszti mindennemű tulajdonjogát. Ha pedig férjes nővel folytat viszonyt, a másik férjnek jogában áll megölni a házasságtörőt – ezért senki sem vonhatja felelősségre. Ha a feleségnek van viszonya egy másik nő férjével, akkor a megcsalt férj jogosult a házasságtörő megölésére, ami ritka példája a nemi egyenlőségnek a matriarchátus viszonyai között.

Ha a feleség terhet cipel a faluban vagy a falu határában – s ez a teher rendszerint „gui", sűrű fonatú nádkosár, amely csaknem általános a nemzeti kisebbségeknél –, mögötte halad a férj, karjában a gyerekkel. Az erdőben vagy az erdei ösvényeken azonban a feleség a hátán hordja a „gui"-t, a gyereket a mellén átvetett kendőben viszi, a férj pedig mögöttük halad, hogy nyíl- vagy kováspuskájával megvédje őket.

A nemzetiségi kötelékek nagyon erősek. Ha bármely nemzetség egyik faluja csatlakozott az ellenállási mozgalomhoz – mondták informátoraim –, könnyű volt megnyerni a többi falut, ahol ugyanez a nemzetség élt, de csak akkor, ha maguk a nemzetség nő- vagy férfitagjai próbálkoztak meg vele, vagy legalábbis ők létesítették az első kapcsolatot. Valóságos láncreakció ment végbe, úgy terjedt a mozgalom faluról falura. – Ha mi egyedül próbáltuk volna felvenni a kapcsolatot – magyarázta Minh –, nem egy törzsnél azonnal végeztek volna velünk. De mivel előttünk járt a nemzetség egyik tiszteletben álló tagja, megnyíltak előttünk az ajtók és a szívek.

A Felszabadítási Front számára rendkívül előnyösnek bizonyult, hogy Ho Si Minh, korunk egyik legelőrelátóbb politikai vezetője, már 1945–1946-ban sok fiatal, Tran Dinh Minhhez, Nguyen Han Chunghoz és társaikhoz hasonló önkéntest toborzott, s megbízta őket, hogy menjenek el a Nyugati Felvidékre, és ha kell, töltsék ott egész életüket. Ezek a fiatalok rendkívül közel kerültek a nemzeti kisebbségek lelkéhez és szívéhez. Emellett lajstromokba foglalták a nemzetségneveket és a nemzetségek kapcsolatait, s e lajstromoknak később rendkívül fontos szerepük volt abban, hogy a Frontnak sikerült kiterjesztenie befolyását a Nyugati Felvidékre.

Megkérdeztem Ybih Aleótól, nem hatolhatnak-e be könnyen kívülállók a nemzetségbe, hiszen korábban említette, hogy például az első világháború idején a rhade nemzeti kisebbség számos tagja elhagyta a Nyugati Felvidéket és Franciaországban telepedett le. Hébe-hóba haza is látogatnak, vagy ők maguk, vagy Franciaországban született gyermekeik. Vajon ez a helyzet nem nyújt-e kedvező lehetőséget a beszivárgáshoz?

– Volt rá eset – mondotta –, hogy kívülről jött ügynökök megpróbálkoztak ilyesmivel. A törzseket azonban nem olyan könnyű

becsapni. Ha megjelenik egy idegen, aki a nemzetség nevét viseli és kéri, hogy fogadják be maguk közé, valósággal elárasztják fürkésző kérdésekkel. Milyen alakja volt a faluja „roong"-jának, milyenek voltak a díszítései? – firtatják. Megkérik, hogy sorolja fel a nemzetség történetének fontosabb eseményeit, mondja el, milyen villongások zajlottak le a múltban, s mely törzsek és nemzetségek voltak az ellenfelek. Azt is megkérdezhetik, hogy távozásáig hányszor változtatták a sávokat, vagy hol helyezkedtek el legutoljára a megművelt földterületek. S amennyiben nem oszlik el minden gyanú, a jövevényt szigorú őrizet alatt tartják, amíg a vének alaposan ki nem vizsgálják az ügyet. Ha kiderül, hogy csaló, minden bizonnyal megölik. A Franciaországból hazatérő gyermekek esete bonyolultabb. Ellenőrizni kell, hogy valóban létezett-e ez és ez az őrmester, aki csaknem ötven évvel azelőtt elhagyta a falut, hogy Franciaországba költözzön. S ha él még valaki, aki ismerte, az ő személyleírását egybevetik az idegenével. A Franciaországból hazatérők nagy többsége nem csaló, hanem rendes ember, akit alapos ellenőrzés után befogadnak a nemzetségbe. De aki közülük Saigon vagy az amerikaiak vagy bárki más ügynöke – jó lesz, ha vigyáz. A mi népünk nagyon vendégszerető – de nagyon éber.

A foglereszelés következményeit sok faluban látni, de a Front fennhatósága alá tartozó területeken már megszűnt ez a szörnyű szokás. Ahol még fennáll, ott a más országokban dívó körülmetélés ceremóniájához hasonló szertartás keretében lehetőleg egészen a foghúsig lereszelik a tizenkét éves gyermekek fogait. Egy falusi szépség akkor számít tökéletesnek, ha fogai teljesen egy vonalban vannak a foghússal. Évről évre, a falu legtekintélyesebb véne által meghatározott „kedvező" napon összegyűjtik valamennyi gyereket, aki abban az évben betöltötte tizenkettedik életévét. S miközben a többi falusi néhány levágott és egészben megsütött bivaly húsából lakmározik, és leveri a „sum-sum"-os köcsögökről a pecsétet, a gyerekeket fákhoz kötözik, karjukat hátrafeszítve a törzs köré, és kővel felpeckelik a szájukat. A falu véne néhányszor jelképesen végighúzza a reszelőt az első áldozat fogsorán, aztán átadja a falusi „szakértőnek", és megkezdődik a kínzás. A törzsek jelentős részének ezt az ősi szokását törvénybe iktatták a franciák, s halálbüntetéssel sújtották mindazo-

kat, akik kivonták magukat alóla. A foglereszelés szörnyűséges eljárás, és a rettegett nap közeledtével nem egy gyerek elmenekült a faluból. Ahol azonban ma is űzik, ott nem kap házastársat az, akinek ép a foga. Senki sem tudott logikus magyarázatot adni nekem erre a szokásra. Egy vén, aki továbbra is egyetértett vele, kijelentette: – A tigriseknek hosszú, hegyes foguk van, de miért van szüksége az embernek ilyen fogra? Férj és feleség szeretkezés közben kárt tehetnének egymásban, ha hegyes tigrisfogakkal harapdálnák egymás nyakát. – S ez volt a legkimerítőbb magyarázat, amit hallottam, eltekintve olyan bizonytalan megjegyzésektől, miszerint a lereszelt fogak növelik az ember „szépségét". Az áldozat a foglereszelés után legalább egy hónapig csak levest vagy pépet tud enni, s a szörnyű eljárást néhány évenként megismétlik, mindaddig, amíg a fogak feladják a harcot és nem nőnek többé.

– A franciák elleni háború éveiben – mondta Tran Dinh Minh –, az volt a feladatunk, hogy minden erőnket összpontosítva megverjük az ellenséget a felvidéken, nem pedig az, hogy beavatkozzunk a helyi szokásokba. Ezeket a szokásokat először még nagyon alaposan tanulmányoznunk kellett. S mi szigorúan ragaszkodtunk ehhez az utasításhoz. Fiúk és lányok néha felkerestek bennünket a foglereszelési szertartás előtt, és könyörögtek, hogy védjük meg őket. Fájt a szívünk, de nem segíthettünk rajtuk, legfeljebb azt mondhattuk, hogy bátran tűrjék a fájdalmakat. Elkísértük őket, s mindvégig fogtuk a kezüket, de akkoriban még nem tehettünk semmit a helyi szokások ellen. Fiatalemberek, akiknek öreg nőt kellett feleségül venniük, és fiatal lányok, akik rákényszerültek, hogy öregemberhez menjenek feleségül, mert szegény édesanyjuk nem tudott nekik megfelelő férjet vásárolni, felkerestek bennünket, s keserű könnyeket hullattak, amiért az „istenek" ilyen sorsot szántak nekik. De mindezeknek a problémáknak a megoldásával várnunk kellett, amíg megnyerjük a háborút és ténylegesen segíthetünk. A fiatalokat bántotta az is, hogy nem volt szabad párválasztás és előzetes udvarlás. Az ügyet az anyai rokonság intézte el egymás között; megállapodtak az elefántok, a bivalyok, a pálinkás köcsögök, a főzőedények stb. számában. Ha jól megtermett és erős volt a fiú, a szülők tekintélyes árat kérhettek érte; gazdag családok valósággal fantasztikus árat

fizettek egy-egy különösen izmos fiúért – az sem számított, ha szegény családból származik –, hogy megfelelően adhassák férjhez dédelgetett leányukat. Megesett, hogy ötven bivalyt és disznót is levágtak a menyegzői ünnepségre. De mihelyt kifizették a hozományt – ezzel kárpótolván a szülőket, akik gyermekkorától kezdve táplálták a fiút –, a férj esetleg egész életében nem látta többé a szüleit. Matriarchális szolgaságba vetették.

A legtöbb törzsnél bonyolult és drága dolog a temetés, sőt maga a halál is. Ha valaki megbetegszik, először a helyi gyógyszerekkel próbálkoznak, amelyek közt a sokévszázados kísérletezés és tévedések folytán akad néhány meglepően hatásos. A törzseknek igen jó orvosságaik vannak a külső sérülésekre, a vérzés elállítására, a sebek begyógyítására. Ahol nyilvánvaló az ok és az okozat összefüggése – a mérgezett nyíl karcolását bénulás követi, a sebből elfolyik a vér, a gondozatlan seb megfertőződik –, ott felismerik a fizikai gyógymód szükségességét. A belső bajok azonban az ismeretlenség birodalmába tartoznak, s ilyenkor segítségül hívják a varázslót, aki a néhány disznótól tucatnyi bivalyig terjedő honorárium fejében – aszerint, hogy mit tud kizsarolni – bemutatja néhány rituális hókuszpókuszát. Ha a páciens meghal, személyi tulajdonát – beleértve a közös tulajdon megfelelő részét is – elpusztítják holtteste mellett; összetörik a főzőedényeket és a pálinkás köcsögöket, elégetik a ruhákat – a temetésre szánt ünneplő ruha kivételével –, abban a hiszemben, hogy a halott így jut ismét hozzájuk a „túlvilágon". A családfő a család vagyoni helyzetétől függően embereket – akár ötvenet is – küld az erdőbe, hogy kidöntsenek egy hatalmas fát, amelynek törzséből kifaragják a koporsót. A halotti tor tizenöt napig is eltarthat, s közben az oszladozó holttest változatlanul az érdeklődés középpontjában áll. Amikor véget ér a tor, a koporsót egyszerűen ráteszik a kijelölt sírhelyre, s földet szórnak rá, hogy kupolához hasonlítson, az elpusztított személyi holmik maradványait pedig a koporsó köré vagy a sírhantra rakják. Később esetleg gondosan faragott, oszlopos védőtetőt építenek a sír fölé. Ha napok, sőt esetleg évek múlva megbetegszik a család valamelyik tagja, a koporsót nemegyszer máshová viszik vagy felnyitják, hogy a holttestet vagy – ha már hosszabb idő telt el – a csontvázat „kényelmesebben helyezzék el". A néphit

ugyanis azt tartja, hogy a betegséget az elhunyt kényelmetlen helyzete okozta. A család egy-egy tekintélyes tagjának halála a vagyontárgyak elpusztítása, a koporsó és a halotti tor költségei miatt gyakran gazdasági katasztrófához vezet. A Front fennhatósága alatt álló területeken fokozatosan kihalnak ezek a bonyolult szertartások, bár nem tiltják be őket. A vagyontárgyak tényleges elpusztítása helyett jelképesen eltörnek valamit, s az egész falu hozzájárul a halotti tor költségeihez.

– Nagy általánosságban még mindig nem avatkoznak be a szokásokba – mondta Nguyen Han Chung, s ezt később Ybih Aleo is megerősítette –, de a nemzeti kisebbségeket befolyásolja az életmódunk, és sok fürkésző kérdést tesznek fel. Így lassanként kihalnak a károsabb szokások. „Harcoljunk az imperialisták bábjai és az imperializmus ellen!" – ezt a jelszót adtuk ki a törzsi lakosoknak, s ők szívvel-lélekkel magukévá tették. Azért fogadtak bennünket testvérükké, mert valamennyien, akik évekig velük éltünk, arra törekedtünk, hogy felfogjuk, megértsük szokásaikat, és egyiket sem szegtük meg soha. Csak addig megyünk el, hogy alkalomadtán igyekszünk megmagyarázni nekik szerencsétlen, nyomorúságos életük okát. Először azt mondják, hogy „ez az istenek akarata". Azután lépésről lépésre bebizonyítjuk nekik, hogy nem erről van szó. Ők azonban így érvelnek: „Az istenek teremtették a törzseket, ők intézték úgy, hogy szerencsétlenek legyenek" – a rhade népet például rabszolgasorsra kárhoztatták. Ezért hajlanak rá, hogy az aratási ünnepségeken elfogyasszák egész rizskészletüket, rituális célokból levágják jószágaikat, és az év többi részében éhezzenek. „Ez talán kibékíti az isteneket – mondják –, s különben is az adószedő kaparintaná meg az egészet."

– Megmagyaráztuk, hogy a régi időkben nem az „istenek", hanem a franciák kényszerítették őket rá, hogy adó formájában odaadják fáradságuk gyümölcseit, hogy hónapokig ingyenes közmunkát végezzenek, ma pedig az amerikai zsoldban álló bábok cselekszenek így. S megesett, hogy néhány héttel később, amikor végiggondolták az egészet, visszatértek. Sok sok kérdést tesznek így fel, s elérkezik az a nap, amikor így szólnak: „Igazatok van! Termékeny országban élünk, dúsan terem a föld, az erdő tele van elefántokkal. Gazdagság vesz körül bennünket, és mi mégis régi, elnyűtt ágyékkötőben

járunk. Sokkal jobban is élhetnénk." Amikor kezdik felismerni az igazságot, először sokat sírnak, azután dühösek lesznek: „Lám csak, hogy becsapnak bennünket! Harminc-negyven kiló rizst kell adnunk egy csupor sóért; egy rézgongért egy bivalyt, sőt néha egy elefántot is elkérnek tőlünk; amikor egy teljes hónapig dolgoztunk az ültetvényeken, a franciák egy ócska inggel meg egy használt nadrággal fizettek ki bennünket, az amerikaiak és a diemisták pedig egy üveg kölnit vagy egy darab szappant vetnek oda az egész napi kemény munkáért; néhány üveggyöngyöt és néhány rőfnyi nylonanyagot adnak az asszonyok részére, s ugyanannyi disznót meg bivalyt vesznek el cserébe."

A nemzedékek óta tartó nyomorúság egyik fő oka a gyógyászati, közegészségügyi tevékenység csaknem teljes hiánya volt. A himlő és a vérhas – a két legnagyobb istencsapása – egész községeket irtott ki a múltban. A vietnami vezetők elmondották, hogy sokszor találtak elhagyott falvakat, ahol senki sem maradt, aki eltemethette volna a halottakat; a szörnyű járványt túlélő néhány falubeli felgyújtotta a kunyhókat és az erdőbe menekült. S beszéltem jarai, rhade és m'nong férfiakkal, akik sírva idézték fel előttem az ilyen katasztrófákat, amelyeket a múltban az „isteneknek" tulajdonítottak. Az ellenség pedig kihasználta az efféle babonákat, és mindent megtett, hogy még erősebben gyökeret verjenek. Először a franciák, majd a diemisták is napalmbombákat dobtak repülőgépekről egyes fellázadt falvakra. S a helyi ügynökök azt mondták, hogy a „kim phiar"-ok, a tűzmadarak ejtették le ürüléküket a falvakra, mert az „isteneknek" nem tetszik a törzsek engedetlensége. Hittek is szavuknak mindaddig, amíg a Front katonái le nem lőtték az első repülőgépet; azóta mindenki tudja, hogy nem „tűzmadarakról", hanem amerikai és vietnami pilótákról van szó. A hagyományok és a babonák azonban csak nehezen halnak ki, s rendkívüli hatást tett rám az a mérhetetlen tapintat és óvatosság, amellyel a vietnami vezetők – a tőlük kapott aprólékos magatartásbeli eligazítások bizonysága szerint – kezelték az ilyen kérdéseket.

A franciák elleni háború idején új korszak kezdődött a vietnamiak és a nemzeti kisebbségek kapcsolatában. A törzsek először találkoztak olyan idegenekkel, akik – Ho Si Minh és a Viet Minh politikája

szellemében – úgy bántak velük, mint egyenrangú féllel. Korábban mindenki „vadembereknek" tekintette a törzsi lakosságot, s a nyugatiak mindmáig „moi" néven emlegetik őket. Először azt hittem, hogy ez valamennyi törzs gyűjtőneve; csak később tudtam meg, hogy vietnami nyelven „vadembert" jelent.

Gia Long annami császár, aki megnyitotta Vietnam kapuit a franciák előtt, a hagyomány szerint egy alkalommal ravaszul túliárt egy törzsi hadvezér eszén. Néhány törzs az idő tájt leereszkedett a felvidékről, hogy behatoljon Közép-Vietnam síkságaira. Gia Long először fegyverrel próbálta feltartóztatni őket, de csapatai egymás után vereséget szenvedtek. Ekkor cselhez folyamodott. Tanácskozásra hívta meg a törzsi haderő vezérét, s megállapodott vele abban, hogy aki kettejük közül erősebbnek bizonyul, az parancsol majd a gyengébbnek. Tüstént be is hozatott két kosarat, amelyek mindegyike kis fehér kockákkal volt megtömve, s kijelentette, hogy aki a legtöbb kockát tudja megenni, az lesz a győztes. És míg Gia Long szorgalmasan rágcsálta a cukorkockákat, a törzsfőnök foga beletörött a kőkockákba. Mivel azonban szavát adta, meghódolt a győztesnek. Gia Long megparancsolta neki, hogy építtesse meg embereivel az északdéli irányú, úgynevezett „Moi-árkot", amely a tengerparti tartományok hegyes részét elválasztja a síkvidéktől, s kötelezze a törzseket, hogy továbbra is az árok túlsó felén, a hegyekben éljenek.

A fehér kockák története talán csak puszta legenda – bahnar és hre törzsbeli vének mesélték el nekem –, de annyi biztos, hogy a törzsek és a vietnamiak Gia Long korától egészen 1945-ig ténylegesen elkülönültek egymástól, s értesülésem szerint a „Moi-árok" maradványai ma is fellelhetők még Quang Nam és Quang Ngai tartományban. A franciák ellen vívott közös harc a szó jelképes értelmében megkezdte az árok feltöltését, s ez a folyamat erősen meggyorsult, amikor Diem egyformán kíméletlen elnyomásnak vetette alá a vietnamiakat és a nemzeti kisebbségeket, s ezzel gyakorlatilag egymás karjaiba kergette őket.

– Mindig mélységes meghatottságot érzünk, amikor a törzsek tagjaival beszélgetünk – mondta egy veterán vietnami ellenálló, aki hosszú évekig élvezte a törzsek vendégszeretetét, azután visszatért a síkságra, hogy ismét ott dolgozzon. – Olyan nyíltak és becsüle-

tesek, olyan tiszták a gondolataik és a szavaik. Ha szavukat adták valamire, ez egész életükre szól. Nagylelkűek és tisztességesek, s inkább a halált vagy a legszörnyűbb kínokat választják, semhogy eláruljanak egy barátot. Szabadságharcunk gyors sikerei Közép-Vietnamban jórészt a nemzeti kisebbségek jelentős támogatásának köszönhetők – mindenekelőtt annak a támogatásnak, amelyet a diemista elnyomás legsötétebb, legreménytelenebb esztendeiben nyújtottak.

– Khin testvéreink életet és fényt hoztak a bennünket körülvevő sötétségbe – mondta nekem egy tekintélyes hre törzsfőnök. – Sohasem hagyjuk cserben őket, az idők végeztéig híven kitartunk mellettük.

Jellegzetes nyilatkozatok ezek; különféle változataikkal újra meg újra találkoztam a Nyugati Felvidéken. A Viet Minh 1945–1946-ban nemcsak azért küldött kipróbált ellenállókat a Nyugati Felvidékre, mert stratégiai fontosságot tulajdonított annak, hogy itt, a kambodzsai és a laoszi határ mentén, a partizánhadviselés valóságos paradicsomában partizántámaszpontok létesüljenek. Ha így lett volna, a támaszpontok nem sokáig maradtak volna fenn. A forradalmi humanizmus politikájához tartozott – így mondták ezt vietnami barátaim –, hogy rábocsássák az élet fénysugarait a törzsi elmaradottságra. Keménykötésű parasztok közül válogatták ki a megbízottakat, olyan emberekre volt szükség, akiknek gyomra éppen olyan acélos, mint idegrendszerük és forradalmi elszántságuk. Mert ezeknek az embereknek el kellett szánniuk magukat, hogy hosszú évekig, esetleg mindvégig a törzsekkel együtt élnek és dolgoznak, magukévá teszik szokásaikat, ha kell, a foghúsig lereszeltetik fogaikat, ágyékkötőben járnak, hajukat hosszúra növesztik és kontyba tűzik, nehéz függőket aggatnak átfúrt fülükbe, s olyan táplálékot fogyasztanak, amely néhány esztendő alatt minden bizonnyal tönkreteszi a gyomrukat.

Első lépéseik egyike az volt, hogy megrendezték a törzsek közös „szolidaritási gyűléseit", ahol ők elnököltek – sőt többnyire tolmácsoltak is –, és felszólították a részvevőket, hogy beszéljenek életükről és gondjaikról. A gyűlésen részt vettek olyan törzsek, amelyek nemzedékek óta harcban álltak egymással, s amikor tagjaik beszá-

moltak bajaikról, világosan kiderült, hogy ezek a bajok közös forrásból származnak, és e forrás korántsem a folyó túlpartján élő törzs, hanem a közös elnyomó, aki az adókkal kiszipolyozza őket, összefogatja a falvakban az épkézláb embereket, egymásra uszítja a törzseket. Lassanként kikovácsolódott a szolidaritás a törzsek között, s a viszályok szép csendesen elültek. A következő lépés az volt, hogy a szélesebb egységfront kialakítása érdekében megrendezték a törzsek és a lakosság többségét alkotó vietnamiak „szolidaritási gyűléseit".

A Viet Minh küldöttei fokozatosan meghonosították a közegészségügy és a közoktatás elemeit, a földművelés és az állattenyésztés fejlettebb módszereit, az ésszerűbb beosztást és vadászatot, hogy elejét vegyék a nemzetiségeket megtizedelő időszakos éhínségeknek. S a Felszabadítási Front létrejötte után meggyorsult ez a folyamat: elkészültek a főbb törzsi nyelvek első ábécéi; minden falu fiatalokat küldött a Front tartományi székhelyein megrendezett közegészségügyi és közoktatási tanfolyamokra, hogy azután közoktatási és közegészségügyi dolgozóként térjenek vissza.

A nemzeti kisebbségek – néhány jelentéktelen kivételtől eltekintve – a függetlenségi harc későbbi éveiben az ellenállási erők tántoríthatatlan szövetségeseinek bizonyultak. Ez a magyarázata annak, hogy amikor a diemista elnyomás legsötétebb időszakában a korábbi ellenállók ezrével menekültek a síkságokról az erdőkbe és a hegyekbe, a nemzeti kisebbségek úgy fogadták őket, mint testvéreiket és szövetségeseiket. Ők, akik tűzön-vízen keresztül ragaszkodnak családjukhoz és falujukhoz, megérezték, hogy a jövevényeket csak valamilyen szörnyű csapás kényszeríthette otthonuk elhagyására. Sok síkvidéki ember, aki korábban nem ismerte a törzseket, nagy meglepődéssel tapasztalta ezt a vendégszerető, nagylelkű fogadtatást. Nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy az elnyomás tetőfokán gyakorlatilag minden forradalmi erő, a Felszabadítási Front valamennyi eljövendő közép-vietnami harcosa a nemzeti kisebbségeknél élt, s a törzsek tagjai élelemmel látták el, védelmezték, ha kellett, rejtegették őket. Egyetlen árulásról sem hallottam.

Közléseim nemegyszer olyan beszélgetéseken alapulnak, amelyeket többszörös tolmácsolás közvetített, s ezért bizonyos vonatkozá-

sokban pontatlanok lehetnek. De annál hitelesebb az a mély, kölcsönös tisztelet és vonzalom, amely egybefűzi a vietnami ellenállókat és a törzsek tagjait. Ezt semmilyen nyelvi mankó vagy korlát nem torzíthatja el. Ha másként lenne, réz karkötőm és a magatartásbeli eligazítások ellenére tucatnyi helyen is halálos veszélyben forogtam volna. Mivel azonban a vietnami ellenállók „támaszpontokat szereztek a törzsek szívében", mindenütt testvérként fogadtak.

Elindul a dzsungel

– A baj akkor kezdődött – mondta a lány –, amikor a diemisták új járási főnököt neveztek ki a falunkba. Nem tudták, hogy jelöltjük tisztességes, derék ember, aki bátran harcolt a franciák ellen; csak annyit tudtak, hogy nagy tekintélynek örvend népünk körében, s éppen erre volt szükségük. Az új főnök nem akarta ezt a tisztséget, de nem akadályozhatta meg, hogy kinevezzék. Mihelyt távoztak a diemisták, elmenekült az erdőbe. És ekkor kezdődtek a bajok.

Rachem H'Ban, a jarai lány, sovány és meglehetősen beteges külsejű volt; arca kerek, olajbarna, fülcimpáinak nagy lyukaiból hiányoztak a függők. Bokáig érő, fekete háziszőttes szoknyát viselt, hat ujjnyi vörös-fehér hímzésű szegéllyel. Szülőfaluja, a Gia Lai tartomány Le Thanh-i járásában fekvő Sung Eo nevét ma már jól ismerik egész Dél-Vietnamban.

– Falunk a kormány fennhatósága alatt állt – folytatta elbeszélését –, s amikor elmenekült az új járási főnök, a diemisták megállapították, hogy mindannyian vietkongok vagyunk. Hamarosan másik főnököt hoztak, mert azt akarták, hogy a mi falunk egy „stratégiai falu" központja legyen; úgy tervezték, hogy köréje tömörítik a járás többi faluját, s aztán sövénnyel veszik körül az egész települést. Mi tiltakoztunk ezellen. És amikor a másik főnök is elmenekült, a diemisták azzal gyanúsítottak, hogy ráijesztettünk. Pedig ez nem is volt igaz. Távozása előtt gyűlést hívott össze, elmondta, hogy a kormány meg akar fosztani bennünket szabadságunktól, és ellenállásra buzdított. A diemisták ezután terrorhadjáratot indítottak nemcsak ellenünk, hanem a járásunkban élő többi jarai ellen is. Azzal kezdték, hogy elhurcoltak a mi falunkból négy fiatalembert. Az egyiket megölték, a másikat börtönbe zárták, kettőt pedig szabadon bocsá-

tottak. De amikor ezek visszatértek, alig ismertünk rájuk. Kegyetlen kínzásokat szenvedtek el, s elmondták, hogyan gyötörték társaikat, míg egyikük bele nem halt.

– Aznap éjjel mindannyian összegyűltünk a „roong"-ban, hogy meghányjuk-vessük, mi a teendő. Hovatovább elviselhetetlenné vált az élet. Híre járt, hogy más falvakban sorra megölik törzsünk tagjait, megbecstelenítik a nőket, felgyújtják a házakat, ellopják a disznókat és a bivalyokat. Ezért úgy határoztunk, hogy ha élni akarunk, szembe kell szállnunk az önkénnyel. Két nappal azután, hogy az elhurcolt fiatalok visszatértek, késő éjszaka tizenegy diemista katona érkezett a faluba. Elfogtak és megkötöztek három fiatalembert, akik szükségüket végezték odakint. Hajnalban megparancsolták, hogy senki se hagyja el a falut, házról házra járva összeszedték a késeket és a nyílpuskákat, s aztán felsorakoztatták a fiatal férfiakat. Közülük is letartóztattak és megkötöztek nyolcat.

– Ennek láttán mindenki kitódult a kunyhókból – öregek, nők és gyermekek egyaránt. A nők ennivalóval kínálták a katonákat, hátha így megbékülnek, de azok elutasították az ennivalót, s magukkal akarták hurcolni a fiatalokat. A nép azonban szembeszállt velük. A falusiak megragadták és maguk felé húzták a fiatalokat, a katonák meg visszaráncigálták őket. Az öregek csirkéket és pálinkás köcsögöket hoztak, de a katonák parancsnoka a földre dobta a csirkéket, és kijelentette, azért küldték a faluba, hogy magával vigye a fiatalokat. Órákig küzdöttünk értük, a falu egész lakossága ott tolongott és körülfogta a katonákat. A parancsnok azt mondta: „Ha nem hagyjátok, hogy magunkkal vigyük a foglyainkat, rátok lövünk. Felgyújtjuk a házaitokat. Nagy ágyúkért küldünk, azokkal lövik majd a falutokat, s egyikőtök sem marad életben." De egy öregember így szólt az egybegyűltekhez: „Ha engedjük, hogy elvigyék ezt a tizenegyet, egyre több fiatalembert hurcolnak majd el, és kihal a törzsünk. Ha hagyjuk, hogy azt csináljanak, amit akarnak, mindannyian elpusztulunk." Csakhogy nem volt fegyverünk, a diemisták mindet elvették. Az egység parancsnoka különválasztotta a férfiakat a nőktől, és parancsot adott katonáinak, hogy lövésre kész fegyverrel vegyék körül a férfiakat.

– Öt katona jarai törzsbeli volt, a többi vietnami. S mert egymás

közt jarai nyelven beszéltünk, a parancsnok attól tartott, hogy a törzsbeli katonák átpártolhatnak hozzánk. Ezért a falu szélére küldte őket őrködni, hogy ne halljják, mi történik. Erőszakkal vitték be mindannyiukat a hadseregbe, s így nem lehetett biztos hűségük felől. Ezután úgy akart megrémíteni bennünket, nőket, hogy géppisztolyával többször a levegőbe lőtt. Néhány asszony riadtan a házak felé szaladt, de mi maradásra buzdítottuk őket, hogy együtt folytassuk a harcot. A megkötözött fiatalok is kiáltozni kezdtek: „Ne hagyjátok, hogy elhurcoljanak bennünket! Mindannyiunkat meg fognak ölni!" A parancsnok – nagy darab, brutális férfi – belelőtt az egyik fiatalember lábába. A sebesült összerogyott, a vér végigcsordult a lába szárán. S a vér láttára mindenki felbőszült. Mi, nők (valójában maga Rachem H'Ban volt a kezdeményező. – *W. B.)* utasításokat kiáltoztunk egymásnak jarai nyelven. S míg a katonák a férfiakkal törődtek, felfegyverkeztünk egy-egy darab tűzifával, amit a kunyhók alól húztunk ki. Hárman-négyen rávetettük magunkat egy-egy katonára. Jómagam és két társnőm nekirontottunk a brutális parancsnoknak. Az első csapásokkal kivertük kezéből a géppisztolyt. Erre pisztolyt akart rántani, de ledöntöttük a földre, s elszedtük tőle azt is. Feltápászkodott és elszaladt – egyik szeme súlyosan megsérült már –, de utána iramodtunk, és hosszabb verekedés után legyűrtük. Hiába volt nagyon erős, addig fojtogattuk, amíg rángatózni kezdett a lába és kiszorult belőle a lélek. Addigra már a többiek agyonverték az öt vietnami katonát. Az öt jarai katona lövés nélkül elillant, s most már öt karabélyunk, egy könnyű géppisztolyunk, egy pisztolyunk és rengeteg töltényünk volt . . .

– Megkérdeztem, mikor történt ez, mire Rachem így válaszolt: – 1960-ban, s éppen megérett a domboldalakon a rizs. – Tehát november táján lehetett. Értesüléseim szerint ez volt az első lázadás a Nyugati Felvidéken. Rachem H'Ban akkoriban tizenhét esztendős volt. A diemisták további magatartása felől érdeklődtem, s ő nyugodt, gyermekes hangján folytatta elbeszélését.

– Délig az egész falu elmenekült a dzsungelba. Mindent magunkkal vittünk, amit csak tudtunk: rizst, ruhaneműt, főzőedényeket, malacokat és csirkéket. A nagyobb háziállatokat azonban nem tudtuk magunkkal vinni. Alig hogy távoztunk, a mindössze hét kilométerre

fekvő m'reahi őrállomásról vagy kétszáz katona érkezett a falunkba. Fölperzselték a házakat, s egytől egyig leöldösték az otthagyott állatokat. Nagy ágyúik voltak, gránátokkal árasztották el az erdőt, de egyikünk sem sebesült meg. A diemisták magukkal hozták a közeli „stratégiai falu" néhány lakóját, hogy elvigyék mindazt, ami az ingóságainkból megmaradt. Ezek így is cselekedtek, de amikor megtudták, hol vagyunk, megüzenték, hová rejtették el a holminkat, úgyhogy érte mehettünk és visszaszerezhettük. Másnap repülőgépek jöttek, és az egész környékre bombákat dobtak, de a diemistáknak sejtelmük sem volt róla, hol rejtőzünk, és így nem árthattak nekünk. Alig tíz nap alatt felépítettük az új falut.

Rachem és az ellenállásra serkentő öregember két nappal az incidens után visszatértek, hogy megnézzék, mi maradt a faluból, de egy diemista századba botlottak, és őrizetbe vették őket. – Tulajdonképpen az öreget vették őrizetbe – mondta szomorúan Rachem. – Őt ismerték fel, és nem engem. Amikor kínozni kezdték, folyvást ezt hajtogatta: „A lány nem ebből a faluból való. Csak éppen erre járt, és megismerkedtünk egymással." Végül is úgy ölték meg, hogy kiontották a belét, a szemem láttára. Amikor a kést a hasába döfték, még akkor is ezt mondta: „A lány semmiről sem tud. Nem idevalósi." Ezért halála után engem szabadon bocsátottak a katonák.

– Hogyan vélekedtek később a falubeliek a történtekről? – kérdeztem.

– Amikor felépült az új falu, eljött hozzánk néhány kinh ellenálló, aki értesült az eseményekről, s közös gyűlést tartottunk. Megemlékeztünk a hős öregemberről, akinek kiontották a belét, és nagy-nagy szomorúságot éreztünk. Az általános vélemény azonban ez volt: elpusztították a falunkat, meggyilkolták törzsünk egyik tagját, leölték az állatainkat; pedig mi csak akkor fordultunk szembe velük, amikor megöltek egy embert a falunkból, és bebörtönöztek egy másikat; sőt, ezután letartóztattak még tizenegy embert, s közülük néhányat biztosan megöltek volna, a többit meg kínzásnak vetették volna alá – és mi még akkor sem ártottunk nekik, legfeljebb azt mondtuk, hogy inkább élünk szabadon, mint másokkal összezsúfolva és sövénnyel bekerítve; és amikor végre tettünk is valamit, ők megölték az öregembert; mi viszont megöltük hat katonájukat, és megszerez-

tük a fegyvereiket; az új falunk szabad falu; eszerint jól tettük, hogy a sarkunkra álltunk és megvédtük magunkat. Akkoriban a Frontnak még egyetlen katonája sem tartózkodott a Nyugati Felvidéken. Mi tettük meg az első lépést.

Az új falu lakói a legtöbb gondot természetesen a védelemre fordították. Nehezen megközelíthető területre vonultak vissza – akárcsak a kor és a hre nép mintegy tizennyolc hónappal korábban, Quang Ngai tartományban –, de jól tudták, hogy a diemisták előbbutóbb mégiscsak kifürkészik, hová lettek. A fiatal férfiak nyílpuskával felfegyverzett önvédelmi osztagot alakítottak, s idejük java részét a védelmi előkészületeknek szentelték; vermeket ástak, megtűzdelték őket kihegyezett bambuszkarókkal, és még sokféle csapdát telepítettek a faluhoz vezető ösvényeken. Az idősebbek gondja volt a termelés. Szabad idejét mindenki bambuszkarók hegyezésével töltötte, és a fiatal férfiak nemsokára szinte tudományosan megtervezett csapdarendszerrel zárták el a faluhoz vezető utakat.

Noha az egész falu mindössze negyvenöt házból állt, mintegy háromszáz lakossal, a diemisták sohasem tudták bevenni. A támadással próbálkozó csapatoknak oly sok katonája pusztult el a mérgezett nyilaktól, vagy sebesült meg a bambuszkarós csapdákban, hogy a többieknek elment a kedvük a harctól. A legfontosabb azonban az volt, hogy Sung Eo példája nyomán Le Thanhban és a szomszédos járásokban kirobbant a jarai nép általános felkelése. Újból bebizonyosodott, hogy valahányszor az elnyomás egy-egy területen elérte az intenzitás bizonyos fokát, egyetlen szikra elég volt a tűzvész fellobbantásához.

A diemista fennhatóság alatt álló „stratégiai falvak" egy csapásra ellenállási falvakká alakultak át, akárcsak Rachem H'Ban faluja. A megfutamodott öt jarai katona közül három fegyverestől visszatért, hogy részt vegyen az általános felkelésben; a másik kettő – Rachem H'Ban szavaival élve – „gonosz cselekedetei miatt nem mert a nép szeme elé kerülni", jelentkezett őrállomásán, s ott azonnal letartóztatták. Rachem jelenleg a Felszabadítási Front Le Thanh járási bizottságának tagja, s a jarai nép és az egész szabadságmozgalom hősként tiszteli, amiért néhány szál tűzifával ilyen hatalmas tüzet gerjesztett.

Más vonatkozásban hős a bahnar törzsbeli Chi Kinh, egy kövérkés, nagyon nőies lány, akinek lágy ajka, kissé széles orra van, gondosan levágott haja épp válláig ér, és ártatlan mosolya bájossá varázsolja különben komolykás arcát. Ő a Felszabadítási Nőszövetség Gia Lai tartományi bizottságának elnöke. A bahnarok és a jaraik a tartomány számszerűen legnagyobb nemzetiségei, és Chi Kinh példája nagyszerűen bizonyítja, hogy a törzsek milyen gyors fejlődésnek indulnak, mihelyt valamennyire is tanítják, támogatják és irányítják őket. Olyan világos, jól megfogalmazott válaszokat adott kérdéseimre, mint a világ bármely tehetséges nőmozgalmi vezetője, holott néhány évvel azelőtt még analfabéta volt, s élettapasztalatai a sávon végzett kezdetleges mezőgazdasági munkára szorítkoztak.

Azt hallottam róla, hogy huszonnégy éve ellenére elsőrangú szervező, s igen jól ismeri népe és a vidék történetét. Ezért tőle akartam megtudni, miként működik a közigazgatás a Front fennhatósága alatt álló törzsi területeken. Először is elmagyarázta, hogy mielőtt 1945 augusztusában a Viet Minh kiragadta a hatalmat a japánok kezéből, valójában két párhuzamos közigazgatási apparátus működött a Nyugati Felvidéknek ezen a részén: az egyiket a franciák nevezték ki, a másikat a nép választotta meg titokban. A városokhoz közel fekvő területeken a kinevezett, távolabb a választott közigazgatásé volt a döntő szó.

– A franciák nem ismerték el hivatalosan a népi közigazgatást – mondta Chi Kinh –, de tudták, hogy létezik és ha bármit is el akarnak intézni, csak rajta keresztül érhetik el. Sőt gyakran megesett, hogy még a franciák által kinevezett közigazgatási apparátus is a nép jelöltjeiből állt. Például az történt, hogy a franciák kinevezett hivatalnokai – amennyiben kinevezésükkel nem értett egyet a nép – különféle kifogásokat találtak a megbízatás visszautasítására: „Túlságosan öreg vagyok... Gyenge lábon áll az egészségem... Nagyon lekötnek a családi ügyek..." és így tovább. A falubeliek végül is mondogatni kezdték: „Miért nem nevezitek ki ezt és ezt? Nagyon rendes ember, tekintélye is van." S a franciáknak el kellett fogadniuk a javaslatot, legalábbis sok esetben nem volt más választásuk.

– A franciák sohasem tudták ellenőrzésük alá vonni népünket. Törzsünk tagjai a városokon kívül szembefordultak a személyazonossági igazolványok bevezetésével: felismerhetetlenné tették a fényképeket, öten-hatan használták ugyanazt az igazolványt, s így a franciák sohasem tudták, hogy ki kicsoda. Ha titkos ügynökökkel próbálkoztak, mindenki felismerte, kivel van dolga, s az ügynökök egykettőre fűbe haraptak, vagy elszigetelték őket, nehogy árthassanak. Nálunk rendkívül erős a szolidaritás érzése. S a franciák idejében szerzett tapasztalataink rendkívül értékesnek bizonyultak, amikor jöttek a diemisták, hogy nyakunkba ültessék ügynökeiket – mondta Chi Kinh, s felvillant ártatlan mosolya. – A kegyetlen zsarnokokat már a francia időkben is maga a nép büntette meg. Már az 1945-ös augusztusi forradalom előtt működtek a titkos bíróságok, amelyek ítéletet mondtak a zsarnokoskodó hivatalnokok felett. Először megpróbálkoztak vele, hogy jobb belátásra bírják őket, de ha az ismételt figyelmeztetések nem segítettek, az illetők „balesetnek" estek áldozatul, belefulladtak a folyóba, vagy „elragadta őket egy tigris".

Az 1954-es tűzszünet idején Gia Lai jelentős része a Viet Minh fennhatósága alatt állt. S amikor megérkeztek a diemista hivatalnokok, megismétlődött a szokásos történet: felszámolták a még hivatalban levő választott közigazgatást, s a kisebbségi „vadembereknek" kijáró különleges kegyetlenséggel hajtóvadászatot indítottak a volt ellenállók ellen.

– A diemisták nyíltabban kegyetlenkedtek, mint a gyarmattartók – mondta Chi Kinh. – Negyvenes-ötvenes csoportokban gyilkolták le a mieinket; volt, hogy élve temették el őket, vagy kezükön átfúrt dróttal összefűzték és csoportostul letaszították egy szakadékba. A gyarmattartók általában csak felnőtteket öltek meg, de a diemisták egész családokat is kiirtottak, a csecsemőket sem kímélve. Visszaállították a gyarmati idők adórendszerét, sőt több új adót is kiróttak; minden életmegnyilvánulás adóval járt, a bölcsőtől egészen a koporsóig. S amikor az elnyomó intézkedések nem hozták meg a várt eredményt, új módszerrel próbálkoztak: korrumpálni akarták az embereket. Európai ruhákat tukmáltak ránk – a hagyományos öltözék viselőit büntetéssel sújtották –, egyszerre rengeteg nylon holmi,

olcsó parfüm, nyaklánc és egyéb cicoma került az üzletekbe. Ha a fiatalok beléptek a diemista Köztársasági Ifjúsági Egyesületbe és „önvédelmi" szervezetbe, pénzt kaptak, hogy ilyen dolgokat vásárolhassanak. Ez a próbálkozás kezdetben némi sikerrel járt, elsősorban a városok közelében; néhány titkosan választott szervezetünk szétzilálódott, s helyüket diemista szervezetek foglalták el. Az idősebbek azonban nemsokára átláttak az ilyesfajta mesterkedéseken, és a régi szellemben, a gyarmattartók elleni harc hagyományainak szellemében nevelték a fiatalokat.

– Beszivárogtunk az ellenséges szervezetekbe, megváltoztattuk jellegüket, belülről hódítottuk meg őket. S mindezt a diemisták orra előtt... Mielőtt ráeszméltek volna, mi történik, minden kicsúszott az ujjaik közül. Ami kívülről szilárdnak látszott, az a gyakorlatban tojáshéj vékonyságúnak bizonyult. A falvak belülről a Felszabadítási Front ellenőrzése alatt álltak, s amikor megérett a helyzet az ellenséges őrállomások felszámolására, mindenki csatasorba állt. Volt olyan éjszaka, hogy egész őrállomás-csoportok szűntek meg, s a felszabadult falvak azonnal önvédelmi erődökké alakultak át.

A Front tartományi szervezete ezen a vidéken csak 1961 decemberében alakult meg, de a diemisták fennhatósága egyetlen esztendő alatt Pleiku tartományi székhelyre, valamint a 14-es és a 19-es számú stratégiai út mentén fekvő néhány „stratégiai falura" korlátozódott. 1962 végére a jókora tartomány többi része és lakosságának mintegy 70 százaléka a Felszabadítási Front fennhatósága alá került. Erről az időszakról beszélt az előbbiekben Chi Kinh.

– De a gyakorlatban hogyan szervezték meg a közigazgatást odahaza és a többi faluban? – kérdeztem Chi Kinhtől. – Hallom, hogy az édesanyja lett a falu önigazgatási bizottságának elnöke. Hogyan történt ez?

– Valóban így van, az édesanyám az elnök – mondta a fiatal lány. – Egyszerű felvidéki asszony, aki korábban csak a jószág gondozásához és a főzéshez értett. Most ő a falu vezetője, s mindenki megbízik benne. Ezenkívül alelnöke a Felszabadítási Nőszövetség helyi szervezetének. A nők régebben ki sem nyithatták a szájukat (a bahnar törzs már túljutott a matriarchátuson. – *W. B.*). Amikor

a vadászok hazatértek a zsákmánnyal, az ínyencfalatokat a férfiak kapták, a nőknek csak a maradék jutott. Most mindent egyenlően osztunk meg, s ez annak a jele, hogy mindenki egyenlő. Míg a férfiak most elsősorban katonai ügyekkel foglalkoznak, a nők kezében van a termelés, és ők intézik a falu tevékenységének java részét. Édesanyám erélyes asszony, a falubelieknek tetszett, hogy bátran megfogta a munka végét, s ezért választották meg. Mihelyt felszabadul egy falu és kiakolbólítják a diemista ügynököket, nyíltan működni kezdenek a Front titkos ifjúsági, nő-, paraszt- és egyéb szervezetei, s kezdeményező szerepet töltenek be a választás megszervezésében. Ezen a választáson, amelyen mindenki részt vesz, a falu lakói létrehozzák az önigazgatási bizottságot. S a bizottság külön albizottságokat és csoportokat alakít az önvédelmi, a közbiztonsági, a közegészségügyi, a közoktatási, a tájékoztatási és művelődési, a mezőgazdasági és a gazdasági feladatok ellátására. Tevékenységüket maga a bizottság irányítja és hangolja össze.

A közoktatás felől érdeklődtem, mert néhány nappal korábban ellátogattam az egyik m'nong falu iskolájába, amely puszta tetőből és három fonott bambuszfalból állt – a negyedik oldalon, a szabad ég alatt egy állványos fekete tábla terpeszkedett –, s a csinos fiatal tanítónő bizonytalan válaszokat adott arra, hogy ki gondoskodik a tankönyvekről, és van-e valamilyen általános tanterv, amelynek szellemében tanít. Kérdéseim némileg akadémikusak is voltak, hiszen a fatörzsekből ácsolt padokban ülő kerekképű, mezítlábas gyerekek az ábécé m'nong változatával küszködtek, kihegyezett bambuszpálcikákat használtak tollként, tinta helyett beérték a vízzel kevert faszénnel, s azt másolgatták, amit a tanítónő kréta helyett egy darab szárított maniókával rótt fel nagy keservesen a fekete táblára.

Chi Kinh kifejtette, hogy a tartományban még nem sok gondot okoz a tankönyvek és a tanterv kérdése; a fő cél egyelőre az, hogy a felnőtteket esti tanfolyamokon megtanítsák bahnar és jarai nyelven írni-olvasni, s a nappali tagozatokon elemi ismeretekre oktassák a hat évnél idősebb gyermekeket. – Még nincsenek anyagi lehetőségeink a felsőbb fokú iskolák megszervezésére – mondta –, s alig van olyan gyermek, aki megfelelne a magasabb követelményeknek. Ne felejtse el, hogy az oktatási munkát alig két évvel ezelőtt kezd-

tük, s akkor még csaknem mindenki írástudatlan volt. De tartományunkban működik már egy tanítóképző. Ott a Front tartományi közoktatási bizottsága gondoskodik a tankönyvekről.

Megkérdeztem, hogy ez a bizottság autonóm testület-e, amely általános tantervet dolgozott ki a tartomány számára. Azt a választ kaptam, hogy a Front központi tájékoztatási, közoktatási és kulturális bizottságának közoktatási albizottsága dolgozott ki egy tantervet az egész Nyugati Felvidéknek, megfelelő változatokkal a különböző törzsi csoportok számára. Ez a bizottság határozta meg a Front fennhatósága alá tartozó területek általános közoktatási politikáját, de a Nyugati Felvidék esetében Ybih Aleo önkormányzati mozgalmával karöltve alakította ki az irányelveket.

A központi szerv ki is nyomatta az alapvető tankönyveket, a tartományi bizottságok pedig mindent elkövettek, hogy előteremtsék a megfelelő sokszorosított, gépelt, sőt kézírásos segédanyagot. – Egyes helyeken nagy gondot okoz a papírhiány – mondta Chi Kinh –, s a nagy bambusztörzsek kisimított héját kell felhasználnunk.

Így működtek a közegészségügyi csoportok is: a központi közegészségügyi bizottság megszabta az általános alapelveket, s ezeket megfelelően érvényesítették a tartományi és a járási közegészségügyi bizottságok. – Sok szervet azonban maga a nép irányít – mondta ez a nem mindennapi bahnar leány. – Nem kell felsőbb utasításokra várnunk ahhoz, hogy megszervezzük például a közoktatási tanfolyamokat. Aki ismeri az ábécé néhány betűjét, hozzáláthat az írástudatlanok oktatásához, s közben tovább tanul azoktól, akik valamivel többet tudnak nála. És mindenki, aki konyít valamit a közegészségügyhöz – tudja, hogy tisztán kell tartani a házakat és a ruhaneműeket, ivás előtt fel kell forralni a vizet, az illemhelyet a háztól minél távolabb kell felépíteni –, megteheti a szükséges közegészségügyi intézkedéseket, anélkül hogy bevárná a járási vagy a tartományi közegészségügyi bizottság kezdeményezését. Később, amikor már szervezettebben mennek a dolgok, minden faluból elküldünk valakit a járási és a tartományi székhelyre, hogy közegészségügyi, illetve közoktatási szakképzettségre tegyen szert. S ugyanez a helyzet a közbiztonsággal, az önvédelemmel és a mezőgazdasági termelés foko-

zásával is. Mindez „odalent" intéződik el – ezért nevezik a mi bizottságainkat önigazgatási bizottságoknak. Minthogy nemcsak gyalog, de lóháton is hosszú időbe telik, amíg a távoli falvakból valaki eljut a járási székhelyre, ostobaság lenne másképp cselekedni. Természetesen ennek is elérkezik majd az ideje – tette hozzá bájosan mosolyogva –, mihelyt kezünkben lesz minden város és országút. A nőszövetség például nem hivatalos szerv, de azért éppoly jelentős szerepet tölt be a közegészségügyi munkában, a gazdasági ügyek intézésében, a mezőgazdasági termelési és értékesítési terv felvázolásában – mindez ránk vár, mert a férfiakat gyakran elszólítja a harc –, mint akár a gyermekjóléti és egyéb kizárólagos asszonyi ügyekben.

Chi Kinh, aki már közel járt a huszadik életévéhez, amikor – autodidakta módon – megtanult írni és olvasni, most ritkán tartózkodik szülőfalujában. Állandóan úton van, tartományszerte szervezi a nőbizottságokat, még a sánccal övezett „stratégiai falvakban" is, ahová élete kockáztatásával jut be. Amikor találkoztam vele, éppen gyalog járta a vidéket, hogy egy kampánybizottság elnökeként szervezze a Felszabadítási Nőszövetség tartományi állandó bizottságának megválasztását. – Ma még csak ideiglenes bizottságunk van tartományi szinten – magyarázta –, de falusi és járási szinten már mindenütt választott bizottságok működnek.

Nem kevésbé érdekes fiatal lány Chi Bar, a Kontum tartományban élő jeh nemzetiség szülötte. Kontum, Pleiku és Ban Mé Thuot a Nyugati Felvidék törzseinek nagy központjai, s a jeh nép a Kontumban élő tizenkét kisebbségi csoport egyike. Chi Bar jelentős közéleti személyiség: a Nemzeti Felszabadítási Front tartományi végrehajtó bizottságának tagja, a Felszabadítási Nőszövetség tartományi bizottságának elnöke és a Nyugati Felvidék Önkormányzati Mozgalmának végrehajtó bizottsági tagja. Ez utóbbi szervezet bizonyos mértékben máris gyakorolja a Nyugati Felvidék autonóm közigazgatásának funkcióját, mivel a Front úgy döntött, hogy autonóm övezetet létesít ezen a területen. Amit Chi Bar a kontumi harcokról mondott, az javarészt hasonló a már ismertetett beszámolókhoz. Amikor találkoztam vele, a tartomány hat járásából öt már a Front fennhatósága alatt állt, és Saigon fennhatósága magára Kon-

tum városára, valamint a 15-ös és az 5-ös számú országútra korlátozódott (ez utóbbi köti össze Kontumot a laoszi Attopeuval).

A komoly, értelmes arcú, zömök Chi Bar szintén jól ismerte népének történetét. Először arról a hatvanéves háborúskodásról beszélt, amely a kontumi jehek és a Quang Nam-i határ mentén lakó k'tuk között dúlt. – Ez a háború villongások formájában egészen 1952-ig eltartott – mondotta –, s a mieink növényindákra kötött csomókkal tartották nyilván azokat a számlákat, amelyek még kiegyenlítésre vártak. A villongások csak akkor értek véget, amikor eljöttek a Viet Minh emberei, „szolidaritási gyűléseket" szerveztek a különböző törzsek részvételével, s mi felismertük, hogy a viszályból csak a gyarmattartók húznak hasznot. Mindaddig százával pusztultak el évről évre törzsünk tagjai – semmiért...

A Diem-rendszer Kontum java részében sohasem tudta megvetni a lábát; ezeken a területeken úgy folyt tovább az élet a régebbi ellenállási közigazgatás irányításával, mintha nem is létezett volna a saigoni Diem-rendszer. – Így például Nong Conban, az én falumban, Kontum városától északra – mondta Chi Bar –, elhatároztuk, hogy Észak-Vietnam példájára megvalósítjuk a tervgazdálkodást. Mindenki lelkesen csodálta „Ho apót", s amikor a hanoi rádióból értesültünk az ottani fejleményekről, a mieink – elsősorban a fiatalok – ugyanúgy akartak cselekedni.

Szinte hihetetlennek látszik, hogy miközben a diemista katonai és rendőri gépezet maga alá gyűrte Dél-Vietnam túlnyomó részét, az ország egyik legelmaradottabb vidékén kísérletet tettek a szocialista tervgazdálkodás bevezetésére. Hiszen a sedang kisebbség, az egyik legjelentősebb népcsoport, alig egy emberöltővel ezelőtt kezdett csak kiemelkedni a kőkorszakbeli társadalmi viszonyokból.

– Mindössze kétszázötven emberünk dolgozott a sávokon, és igen alacsony volt az életszínvonal – folytatta elbeszélését Chi Bar. – A rizs, amit termeltünk, általában csak négy hónapig – novembertől áprilisig – volt elég; az év többi részében az őserdőben gyűjtögettük az ehető gyökereket és leveleket. Épp ezért 1956-ban megszerveztük a szövetkezetet. Valamennyi sáv a falu közös tulajdona lett, a mezőgazdasági munkát a választott vezetőség irányította, s a termést egyenlően osztottuk el a dolgozók között. Az első év jól ütött ki:

sokkal nagyobb volt a termés, mint bármikor is a múltban, mert sokkal jobban megműveltük a sávokat. De már a második évben rosszul ment a munka, mert nem akadt köztünk senki sem, aki értett volna a vezetéshez, s irányítani tudott volna ilyen sok embert. Az időjárás sem segített – nagyon rossz volt a termés.

– Az idősebbek azt akarták, hogy térjünk vissza a régi módszerekhez, de a fiatalok tiltakoztak ellene. Heves viták zajlottak le a családtagok közt. Mi, fiatalok, gyűlést tartottunk, s összehasonlítottuk akkori életünket a korábbival. Noha rossz volt a termés, mégis jobban éltünk. Szabadabbnak éreztük magunkat, vidámabban teltek napjaink; a közös munka több örömmel járt, az emberek valahogy barátságosabbak lettek. Megállapítottuk, hogy a gyenge vezetés miatt volt rossz a termés, és úgy döntöttünk, hogy a munkaerőt öt csoportra osztjuk – egybe-egybe ötven ember kerül –, mindegyik csoport megválasztja a vezetőjét, s az öt csoportvezető alkotja majd az egész szövetkezet vezetőségét. Szüleink zúgolódtak, s egyre csak azt hajtogatták, hogy mindennél jobb a régi módszer, de mi ragaszkodtunk a csoportos munkához, s az idősebb korosztály végül is engedett. Kiadtuk a jelszót: „Dolgozz gyorsan, keményen, gazdaságosan!" Ellenőrzési rendszert szerveztünk annak eldöntésére, mit osszunk szét a tagok között, és mit küldjünk a piacra. 1958-ban pompás termést takarítottunk be, s így dolgoztunk tovább egészen 1961-ig, anélkül hogy egyszer is rossz lett volna a termés. Az idősebbek most már mind a mi oldalunkon álltak.

– 1961-ben kivételesen jól fizetett a föld, de mi, fiatalok így gondolkoztunk: miért vesződjünk a termés elosztásával? – együtt dolgozunk, miért ne ennénk együtt? ... Így hát a rizst nagy közös rekeszekben tároltuk, és három jókora konyhát szerveztünk, 80, 120 és 150 ember számára, a házak és a sávok fekvése szerint (falunknak összesen 350 lakosa volt, a gyermekeket is beleértve). Az öt munkacsoportot három csoporttá szerveztük át, s mindegyik megkapta a maga étkezdéjét. Ez nagyszerűen bevált mind a mai napig, az egész falu úgy él, mint egy – illetve három – család. Évről évre gazdagabb termést takarítunk be. Csak a tavalyi volt gyengébb az aszály miatt, de ennek ellenére 848 kilogramm rizst tudunk a Front rendelkezésére bocsátani. Maniókával kevert rizst eszünk majd, de így is sokkal

jobb sorunk lesz, mint volt bármikor a múltban. Hiszen még a falu legöregebb lakói sem emlékeznek olyan esztendőre, amikor ne lett volna éhínség – s most az év végéig biztosítva van az ellátásunk. A fiatal férfiak kitanulták a kovácsmesterséget, vas- és acélszerszámokat készítenek a földek megműveléséhez . . .

– Honnan veszik a nyersanyagot? – vetettem közbe, mivel tudtam, hogy a sóhiányon kívül a vas, az acél és a mezőgazdasági szerszámok hiánya a kisebbségi területek legégetőbb problémája.

– A mi falunknak is van partizánalakulata, s ha fegyvereseink rajtaütnek egy teherautón, vagy felrobbantanak egy hidat, annyi fémet hoznak magukkal, amennyit csak elbírnak. Az 5-ös számú országutat például járhatatlanná tették, s temérdek fémhez jutottak a hídroncsokból. A hídkorlátokat – teszem azt – kitűnő ekevassá dolgozzuk fel. Amire pedig nincs szükségünk, azt jutányos áron eladjuk a távolabbi hegyi falvaknak . . .

– A mi falunk példájára sok helyütt szövetkezet alakult – folytatta Chi Bar –, s noha keveset szerveztek meg ilyen jól, a tervgazdálkodas gondolata egyre népszerűbb lesz – már a szomszédos Quang Nam tartományban is tért hódít. Az ottani szövetkezetekben például egy főre számítva 2500 maniókapalántát ültetnek, 30 kiló rizst vetnek a sávokba és 10 kilót az öntözött földekbe. Ez biztosítja a szövetkezeti tagok és családjuk bőséges ellátását, s némi többletet is eredményez, amelyet a Front rendelkezésére bocsátanak.

Gyanítottam, hogy Chi Bar a „mi" szócska helyett sokszor használhatta volna az „én"-t, hiszen a későbbi szakaszokban valóságos motorja volt a szövetkezeti mozgalomnak, messze a faluja határain túl is népszerűsítette, s nem kevésbé lelkesen küzdött az írástudatlanság ellen, a közegészségügyi állapotok javításáért és mindenért, ami új és haladó volt. Ezért tölt be ilyen magas pozíciót a Front szervezeteiben, s minden bizonnyal a törzsi lakosok egyik hivatott vezetőjévé fejlődik. Elbeszélése szerint akkor találkozott először „a forradalommal", amikor gyermekeket gondozott a szövetkezet bölcsődéjében; egyedül tanult meg írni és olvasni, azután vállalta az idősebb lányok tanítását, s így oldott meg lépésről lépésre mind felelősségteljesebb feladatokat.

Késő éjszakáig beszélgettünk a zsúptetős kunyhóban, amely magas

cölöpökre épült; disznók és bivalyok szuszogtak, hortyogtak alattunk. A nyers faolajjal töltött, füstölgő lámpa megvilágította Chi Barnak és néhány társának finom vonású, kifejező arcát, e méltóságteljes, töprengő arcokat, amelyek erősek, akár az acél, de ugyanakkor gyengédek is; vonásaikat nemzedékek sok-sok szenvedése formálta, s a tűnődés e szenvedések okain és orvoslásán. Sohasem fáradtam bele az ilyen arcok tanulmányozásába, mert úgy éreztem, hogy alapvető igazságok vésődtek rájuk – olyan erények, amelyeket elvben magasztalunk Nyugaton, de korántsem őriztünk meg oly eredeti, tiszta formájukban, mint a törzsek. Amikor napalm égette fel a hegylakók beérő termését, és repülőgépről mérgező vegyszereket szórtak folyóikba, méltán vetődött fel a kérdés: ki itt tulajdonképpen a „vadember", és kit illet meg a „barbár" jelző?

Elefántok és havasi emberek

Utunk négy álló napig meredek hegygerinceken át vezetett; kis csoportunk órák hosszat kőről kőre kapaszkodva haladt olyan terepen, ahol az esős évszakban vad zuhatagok hömpölyögnek. Néha, jutalmul fáradságunkért csodálatos panorámát élvezhettünk, feltárultak előttünk a bíbor végtelenségbe nyúló, ködborította erdők tömött vonulatai. Ez azonban csak villanásnyi káprázat volt a sűrű lombozat örökös homályában. A csaknem függőlegesen meredek vízmosások – néhány kis tengerszemtől eltekintve – szárazak voltak, de a köveket csuszamlóssá tette a nyirkosság. Ezért még a szokottnál is fárasztóbb volt a mászás; úgy éreztem, mintha egy végtelen, szörnyűségesen meredek lépcsőn kapaszkodnék felfelé, amelyből imitt-amott két-három fok is hiányzik, s így kézzel-lábbal kell feltornásznom magam a következő fokra. A kemény edzések szerencsére előkészítették e megpróbáltatásra az izmaimat. Lefelé még nehezebb volt az út, mert időnként megcsúsztam egy-egy nyirkos kövön, vagy az a kő, amelynek szilárdságában megbíztam, hirtelen kicsúszott alólam, s ha nem tudtam volna gyorsan megvetni lábamat, utána gurultam volna magam is. Erre sohasem került ugyan sor, de társaim néha riadtan felhördültek, mintha látnák az elkerülhetetlen véget.

Mégis jobban kedveltem a vízmosásokat a kanyargós ösvényeknél, amelyek órákon át a sűrű aljnövényzetbe vágott alagútnak tetszettek. És szívesebben másztam egyedül, mint hogy a néhol rendelkezésemre bocsátott vad pónilovacskák sörényébe kapaszkodjam, noha ezek macskák módjára kúsztak le-föl, meg-megfaroltak, akár a fékevesztett autó, de sohasem estek el. Már majdnem a száraz évszakban jártunk, ám időnként még ködös eső szitált, s az alj-

növényzet gyakran tocsogott a nedvességtől. De nem is annyira a hajnalonként nyakamba hulló jéghideg vízcseppek zavartak, mint inkább a kis zöld piócák, amelyek a menet közben félrehajlított ágakról pottyantak le puhán és hűvösen, akár a vízcseppek. A különbséget csak akkor vettem észre, amikor az atlétatrikóm alól szivárogni kezdett a vér: a piócák befecskendezték véralvadást gátló váladékukat a parányi, háromszög alakú harapott sebbe. Akadtak közönséges fekete piócák is, amelyek a nyirkos földutakon támadták meg a lábat, de mivel autógumiból hasított, nyitott szandált viseltünk, s térdig feltűrtük nadrágunk szárát, könnyen észrevettük őket. Elég volt egy érintés a cigarettával, máris összekunkorodtak és lepottyantak. A vízmosások nyomát követve viszont elkerülhettük az aljnövényzet és a zöld piócák hűvös simogatását. S a földi piócák is kevesebb gondot okoztak a köves ösvényeken, amelyeket az esős évszakban vágtak maguknak a vadul hömpölygő áradatok.

Táplálkozás tekintetében ez volt az én hét soványesztendőm. Közelebb jártunk az ellenséges őrállomásokhoz, semhogy vadat lőhettünk volna. A tengerszemek halait sem tudtuk kifogni, bár ott úszkáltak a szemünk előtt, s a partizánok néha töprengő pillantásokat vetettek leghatékonyabb halászszerszámaikra, a kézigránátokra. Mivel a tábortűz füstje odacsalogatta volna a repülőgépeket, pirkadat előtt főztünk. S e hajnali párolt rizses reggelitől – amelyet sohasem tudtam elfogyasztani, mert világéletemben csak teát ittam reggelire – szürkület utánig, amikor tüzet gyújtottunk, hogy megsüssünk néhány maniókagyökeret, a hajnali tűzön készített kemény, hideg rizslabdacsokat rágcsáltuk. Az ejtőernyő-nylonba csomagolt labdacsok úgy lógtak a partizánok övén, mint megannyi jól megtermett bomba.

A legszörnyűségesebb megpróbáltatások azonban akkor vártak rám, amikor át kellett kelnünk a számtalan kezdetleges „híd" valamelyikén. A „luxus kivitelű" hidak lengő szerkezetek voltak, amelyeket őserdei „kúszónövény-kábelekre" függesztettek fel; a járdát bambuszrudakra fektetett gyékényfonat alkotta, s mindkét oldalon indákból készített „karfa" húzódott. Noha a kilengés gyötrelmes bizonytalansági érzéssel töltött el, s folyvást azon tűnődtem, vajon elég erősek-e a csomók, amelyek olykor két vagy több indát össze-

kapcsoltak a függesztőkábelen, legalább akadt egy lapos és viszonylag széles valami, amire a lábamat tehettem. Még azok a hidak is elviselhetők voltak, ahol a járdát összekötözött bambuszrudakból, a karfát pedig rögzített bambusz- vagy facsemetékből rótták össze. A legborzalmasabb hidak egyetlen, tökéletesen kerek, 15–30 centiméter vastag fa- vagy bambusztörzsből készültek, s derékmagasságban húzódott mellettük egy szál, általában rendkívül laza inda; megkapaszkodni nem lehetett benne, legfeljebb az egyensúlyozást segítette, mint a kötéltáncosnál a hosszú bot. S habár a gumiabroncsból hasított szandál mindenütt kitűnően bevált, az egyszál-gerendás hidakon felmondta a szolgálatot, különösen ha a „gerendát" már nyirkossá vagy síkossá tették a régebbi átkelők sáros lábai. Ezeken a hidakon mezítláb kellett átkelni, kissé lúdtalpasan járva, hogy mindkét láb a lehető legjobban rásimuljon a fatörzs görbületére. Erre a fogásra úgy jöttem rá, hogy gondosan figyeltem a törzsi lakosokat. Első pillantásra úgy tetszett, hogy könnyedén végigsiklanak a fatörzseken, de valójában rendkívül óvatosan lépkedtek. Megszoktam, hogy a lábammal érezzem az utat, s a túlsó partot nézzem, mert ha a lábam elé tekintettem, rendkívül idegesített a tíz-egynéhány méteres mélység, az alján tajtékzó folyóval, vagy a nem kevésbé mély sziklás szakadék. A ruganyos „karfát" pedig könnyedén csúsztattam át az ujjaim között, s inkább „tájékozódásra", mintsem támaszkodásra használtam.

Mire elérkezett e különös utazás negyedik napja, már mindenbe belekóstoltunk: bőven kijutott kis csapatunknak a hidak valamennyi változatából, a zöld és a fekete piócákból, a szokásos vízmosásösvényekből. Késő délután úgy rémlett már, hogy túl vagyunk a nehezén. Sík vidékre értünk, gyérültek a fák, s itt-ott nyílt tisztások tűntek fel, óriási tollbokrétaszerű fű- és sáscsomókkal. Társaim azonban váratlanul belöktek egy bokorba, s lázas előkészületeket tettek. Felhúzták a karabélyok ravaszát, s rövid, suttogó hangú tanácskozás után két m'nong törzsbeli partizán behatolt az erdőbe, az addig követett ösvény mentén. Az egyiknek puskája, a másiknak könnyű géppisztolya volt. Engem rendkívüli óvatossággal visszavezettek a sűrűbe, ahonnét jöttünk. Tolmácsom a tisztás másik oldalára mutatott, de bárhogy erőltettem is a szememet, nem láttam semmit. Han-

gokat azonban hallottam, s a tolmács odasúgta: „ellenség!" Taglejtéseiből megértettem, hogy csoportunk meg az ellenség csaknem párhuzamos, de lassanként egymáshoz közeledő ösvényeken haladt, amelyek néhány száz méterrel odébb összetalálkoznak. Mi maradtunk, ahol voltunk, néhány partizánunk szétrajzott, s lövésre kész fegyverrel farönkök mögé húzódott, vagy hason csúszva, akár a kígyó, valamelyik nagy fűcsomóban foglalt el tüzelőállást.

A hangok elvesztek a távolban, majd hirtelen automata fegyverek kattogása törte meg a csendet az ösvények találkozása irányából. Szemüveges tolmácsom, a saigoni Thanh, aki abbahagyta orvosi tanulmányait, hogy csatlakozzék az ellenállási mozgalomhoz, egy terebélyes fa mögött a földhöz nyomott. Nyugtalan pillantása, összeszorított ajka és ráncokba vont homloka, mint annyiszor, most is arra vallott, hogy olyasmi történik, ami nem tartozik a programunkhoz.

Pillanatok alatt erős lövöldözés támadt: tűz és ellentűz. Olyan volt, mintha a könnyű automatafegyver- és karabélytűz egy előttünk fekvő félköríves területről jött volna, az ellentűz pedig egyenes vonalban, sokkal közelebbről. Azután csend lett, majd ismét hangokat, ezúttal izgatott hangokat hallottam, s megpillantottam partizánjainkat, amint a földhöz lapulva céloznak; ekkor már surranó alakokat is láttam elmosódottan, az aljnövényzet sűrű, zöld szűrőjén keresztül.

Újból lövések dörrentek, kis tűzcsóvák csaptak ki a partizánok karabélyából, s az utolsó pillanatban, mielőtt tolmácsom ismét a földhöz nyomta a fejemet, még láttam az előbbi alakokat, amint minden addiginál gyorsabban visszaszáguldottak abba az irányba, ahonnan jöttek. A partizánok a menekülés irányával párhuzamos pontokról folytatták a tüzelést, hihetetlen gyorsasággal kígyóztak az aljnövényzet között, és megállás nélkül lövöldöztek. Ezúttal nem volt ellentűz, s nemsokára ismét teljes lett a csend.

Néhány perc múlva derűs mosollyal visszatért a két m'nong, és csoportunk összeült, hogy sietve megvitassa a helyzetet. – Az ellenség elmenekült – mondta Thanh –, de nekünk is gyorsan odább kell állnunk. Még át kell haladnunk egy nagy, nyitott tisztáson, s ezek a katonák hamarosan riasztják a közeli őrállomást – ha ugyan nem hallották már ott is a lövöldözést.

Az ellenség veszteségei felől érdeklődtem.

– A mieink csak riasztásul tüzeltek, nem azért, hogy sebeket ejtsenek vagy öljenek – mondta Thanh, miután megkérdezte a partizánokat. – A géppisztolyos bajtárs és karabélyos társa sok különböző irányból lőtt a közeledő ellenséges katonákra, hogy azt higgyék, ha tovább haladnak, jelentős erőkbe ütköznek. De nem akartunk erős csapást mérni rájuk, mert akkor légi megtorlásra kerülhet sor, s nekünk az a feladatunk, hogy biztonságban eljuttassuk önt a ma éjszakai találkozóra. Egy őrjáratot végző ellenséges szakaszba botlottunk – ami nagyon ritka dolog errefelé. A katonák most alighanem visszahúzódnak az őrállomásra, de a biztonság okáért utánuk küldtünk egy bajtársat.

Vállunkra vettük kenyérzsákunkat, s tovább haladva a gyérülő erdőben, mintegy félórás gyaloglás után kiértünk egy kilométernyi szélességű tisztásra, amelyet a túloldalon aránylag sűrű dzsungel szegélyezett. Az egyik m'nong tiltakozásom ellenére elvette a kenyérzsákomat, s Thanh kijelentette: – A lehető leggyorsabban kell haladnunk! – Ez is kiképzésemhez tartozott: az erőltetett menet; eleinte tizenöt percet, de végül már két órát kellett így megtennem, pihenés nélkül. Úgy látszik, éppen ilyen alkalmakra való tekintettel . . .

Gyorsan nekivágtunk hát a tisztásnak, s már a közepe felé jártunk, amikor észrevettem, hogy a hátunk mögött haladó m'nongok az eget fürkészik. És pillanatok múlva én is meghallottam a helikopterek zúgását. Most aztán szaporán szedtük a lábunkat. Ám becslésem szerint így is legalább ötperces út állt előttünk, s bár a helikoptereket nem láttuk még, hangjuk erejéből ítélve nyilvánvaló volt, mi várható öt percen belül. A hang fülsiketítő dübörgése erősödött, s négy alacsonyan szálló, rút, sötét árnyék tűnt fel az imént elhagyott erdőrész felett. Keselyűk módjára készültek lecsapni ránk, mintha pontosan tudnák, hol tartózkodunk – s ez alkalmasint nem is volt titok előttük. Akkor már szabályosan futottunk, és – miközben néhány partizán tüzelőállást keresett és felhúzta fegyvere ravaszát – társaim intettek nekem, hogy rohanjak, ahogy csak tudok. Az utolsó néhány száz métert mindössze négyen tettük meg, erőnk végső megfeszítésével, s már megkezdődött a lövöldözés, amikor a szó szoros

értelmében beugrottunk az erdőbe, és egy fakkal benőtt sziklapárkány barlangszerű mélyedésébe húzódtunk.

A helikopterek géppuska-sorozatokat adtak le, a maroknyi partizán géppisztoly- és karabélylövésekkel válaszolt. Társaim arcát és az eseményeket nézve felismertem, hogy elérkezett utazásunk legválságosabb órája. A négy helikopter egy teljes századot, nyolcvan–száz embert is magával hozhatott, mi pedig – jómagamat is beleértve – mindössze tízen voltunk. Az egy helyben lebegő és célpontokat kereső helikopterek fülsiketítően dübörögtek; úgy rémlett, semmilyen más zaj nem hatolhat el már fülünkig, de még a motorzúgásra is ráduplázott a géppuskák szörnyű kelepelése és a partizánok két könnyű géppisztolyának szánalmasan egyenlőtlen válasza. A helikopterek úgy köröztek és lebegtek, mintha el akarnák dönteni, hol szálljanak le.

Úgy éreztem, én vagyok az oka mindennek, mert a biztonságomért felelős személyek tanácsa ellenére ragaszkodtam hozzá, hogy módosítsuk az előre megállapított programot. Utána akartam járni egy fantasztikus történetnek, és csak utunk végpontján találkozhattam a rejtély egyedüli ismerőivel. Addig makacskodtam, amíg beleegyeztek ebbe a kitérőbe, és most – tessék, itt az eredmény! Lehetetlen helyzetbe juttattam egy csapat nagyszerű, odaadó partizánt, akik egytől egyig feláldozzák értem az életüket is, ha kell. Rendes körülmények között nem ütközhettünk volna ellenséges járőrbe, mert előzőleg igen alaposan felderítették azt a területet, amelyen áthaladtunk. S biztos, hogy a járőr értesítette a helikoptereket. Ezek most már egészen közel jártak az erdő széléhez, ahol megbújtunk, s alig lebegtek a fák csúcsánál magasabban. Thanh átadta nekem a karabélyát. Az előzetes közös kiképzésen – amelyre állítólag a vadállatok miatt volt szükség – jobb lőeredményeket értem el, mint ő.

A motorok hirtelen felbődültek, a szögletes, bálnaszerű orrok az ég felé emelkedtek – a tétovázó helikopterek belerepültek a lenyugvó nap sugaraiba. Kifutottunk az erdő szélére, s én csaknem elsírtam magam örömömben, amikor a partizánok egymás után felemelkedtek a fűből és felénk tartottak. – Megsebesült valaki? – ez volt az első kérdésem, s miután kiderült, hogy mindenki ép és egészséges, megkérdeztem, miért nem szálltak le a helikopterek.

– Nézzen körül, s meglátja, miért nem szálltak le – mondta Dinh, az egység alacsony termetű, zömök parancsnoka. S ekkor vettem csak észre – futás közben elkerülte a figyelmemet –, hogy a tisztás innenső felét egyenlő távolságban elhelyezett, három-négy méter magas, kihegyezett karók borítják. – Ha itt próbálnak leszállni, felnyársalódnak, vagy összezúzzák propellereiket – mondta Dinh –, mert ezeket a karókat tudományos alapossággal telepítették. Ezért lebegtek olyan sokáig: valamilyen rést kerestek.

– És miért nem szálltak le a tisztás túlsó felén, ahol nincsenek karók? – kérdeztem.

– Ennek nem lett volna értelme. Ezek a helikopterek csak akkor hatékonyak, ha egyenesen le tudnak csapni zsákmányukra, ahhoz a taktikához híven, amelyet az amerikaiak bábjai így neveznek: „A sas elragadja a csirkét." Ha már az ellenséges katonáknak néhány száz métert kell megtenniük a mi tüzelésünk közepette, feltétlenül veszteségeket szenvednek, s mihelyt veszteségeik vannak, abbahagyják az akciót. Különben is tudták, hogy a dzsungel szélén vagyunk, s mire megteszik a tisztáson a fél kilométeres utat, az erdőbe húzódva elkerülhetjük a csapást, hiszen oda már nem mernek követni bennünket. A napszállta is közel volt, ők pedig sötétedéskor visszatérnek támaszpontjukra. Emellett szépen kicirkalmaztuk a gépeiket, több találatunk volt, láttam a géptestekbe behatoló golyókat, de valamilyen fontos alkatrészt kell eltalálnunk ahhoz, hogy lezuhanjanak. S általában azt tapasztaljuk, hogy valahányszor beléjük eresztünk egy kis ólmot, mindig odébbállnak. Lehet, hogy ön fenyegetőnek látta a helyzetet – mondta mosolyogva –, de nem volt miért aggódnia.

– A géppuskatüzük nagyon hatásosnak látszott – jegyeztem meg.

– Á, mindig így van ez! – válaszolt Dinh megvető hangon. – Nagy zajt csapnak; úgy tüzelnek, akár az őrültek, de csak a vakvilágba. Eleinte ránk is hatással volt a nagy pufogtatás. Ám ez alkalommal még a golyóik becsapódását is megfigyeltem; egyikőjük például a helikopter ajtajából tüzelt, de olyan szögből, hogy a golyók semmiképpen sem találhatták el a mieinket. Azt hiszem, csak azért lövöldöznek, hogy bátorítsák magukat. Egyébként – fűzte hozzá – tizenöt perc múlva biztos helyen leszünk, ahová az ellenség be sem meri tenni a lábát.

S valóban, röviddel napszállta után összetalálkoztunk egy kis csapat mosolygós m'nong partizánnal, akik tovább kalauzoltak bennünket, s fél óra múlva megérkeztünk egy aprócska településhez. Már lobogott a tűz, főtt a köcsögökben a rizs és még valami, amiről később kiderült, hogy pompás majompörkölt. A bemutatkozás után jóformán az volt az első kérdésem, hogy valóban akad-e az itteni partizánok közt néhány m'nong, aki Dak Lak tartomány Dak Mil-i járásából származik. – Igen – hangzott a válasz, s előretuszkoltak két zömök, csaknem csokoládébarna arcú és jellegzetesen nagy fülű férfit.

Tran Dinh Minhtől hallottam az alábbi történetet, még hetekkel előbb, egy más vidéken. S mivel a történetnek az égvilágon semmi köze sincs a háborúhoz, Minh csodálkozva észlelte, milyen izgatottan hallgatom, s mennyire érdekelne, hogy további részleteket tudjak meg a dologról.

– Még 1949-ben – kezdte elbeszélését – azt a feladatot kaptam, hogy derítsem fel Dak Lak tartomány határvidékét. Fel kellett térképeznem a területet, kifürkészve minden utat, még a potenciális utakat is, amelyeket szükség esetén visszavonulásra vagy az összeköttetés fenntartására használhatunk. Többek között a Dak Mil-i járásban is dolgoztam, ahol látszólag járhatatlan hegyek húzódnak a kambodzsai határ felé. De valóban járhatatlanok-e ezek a hegyek? Efelől meg kellett bizonyosodnom. Kis expedíciót szerveztem a m'nong törzs néhány tagjának részvételével, és nekivágtam a hegyeknek. A hegyvonulatokat arrafelé sűrű őserdő borítja, a meredek lejtőkön kövek váltakoznak hatalmas szikladarabokkal; a m'nong partizánok elmondták, hogy itt még erdőváltós földművelést sem lehet folytatni. S minél tovább haladtunk, annál fantasztikusabb és vadabb lett a táj. Néhány nap múlva már legfeljebb napi egy kilométert tudtunk megtenni – legalábbis a térkép szerint –, s gyakran reggeltől estig sziklától sziklára másztunk, hogy másnap újabb és újabb sziklákba ütközzünk.

– A vidék tele volt vadállatokkal, tigrisekkel, párducokkal, farkasokkal, őz- és szarvasfélékkel; Vietnam egész állatvilága elvonult előttünk, kivéve az elefántot. Akadtak különös madarak is, amilyeneket még sohasem láttam, akkorák, mint a pávakakas, de mégis

mások. A sziklák közül szaladtak ki, hosszú farkuk valósággal úszott utánuk. Lelőttünk egyet, és nagyon ízletesnek bizonyult. Nem találtunk sem gyümölcsöt sem patakokat, csak néhány pálmát, amilyet még sohasem láttunk s a legmagasabb hegyvonulat csúcsának közelében csészealj formájú tavacskákra bukkantunk, amelyek jó ivóvízzel és olyan vastag angolnákkal szolgáltak, mint a combom. Bambuszkarókat hegyeztünk, megszigonyoztunk néhány angolnát, és pompás lakomát csaptunk. Nem volt gondunk az ennivalóra, mert a halfogás itt nem került több fáradságba, mint másutt egy banánfürt levágása.

– Néhány nap.g a hegygerinc mentén haladtunk, s amikor elérkeztünk a legvadabb, legsziklásabb vidékre, mélységes megdöbbenésemre – hiszen már hetek óta semmi jelét nem láttuk emberi életnek – emberi lábnyomokat fedeztem fel a sziklák közt, a homokos földön. Igen sok lábnyomot találtam, s nem tudtam, mire véljem a dolgot. Expedíciónk napokig követte a legfrissebbnek látszó nyomokat; azután egy reggel madárcsicsergésre emlékeztető hangot hallottunk, és olyan zajt, mintha kirohant volna valaki a közeli pálmabozótból. Túl későn érkeztünk oda, s így már csak két sor friss lábnyomra leltünk, amely a pálmabozótba vezetett. Egyetlen nyom sem haladt kifelé. Gondosan átkutattuk a bozótot, de semmit sem találtunk. M'nong társaim azonban alaposan szemügyre vették a lábnyomokat, s érdekes felfedezést tettek. A frissebb nyomok olyasvalakitől származtak, aki hátrafelé futott, mert a saroknyomok szemlátomást mélyebbek voltak. Visszafelé indultunk a második nyom után, s egy barlanghoz érve halálra rémült hímnemű lényre bukkantunk. Teljesen meztelen volt, kivéve a nemiszervét takaró, parányi fakéregköténykét; egész testét sűrű, fekete szőr fedte, s hosszú haja a válláig ért. A barlang egyik sarkába húzódott, s noha minden úton-módon bizonygatni próbáltuk, hogy nem járunk rosszban, reszketett a félelemtől. A m'nongok anyanyelvükön szóltak hozzá, én megpróbálkoztam minden nyelvjárással, amelyet csak ismertem, de nem kaptunk más választ, mint a már korábban hallott – csak ezúttal riadt – madárcsicsergésszerű hangot.

– Kezdetleges tűzhely is volt a barlangban – háromszög alakban elhelyezett kövek közt hamu fehérlett –, közelében állatok és mada-

rak csontjai, az általunk is megízlelt angolnák maradványai hányódtak, de főzőedényekre nem bukkantunk. Észrevettünk a tűzhely közelében egy kisimított kéregdarabot, amely növényindákkal volt összefűzve; a végén lyukat hagytak, ezért úgy gondoltuk, hogy a barlang lakói hálózsáknak használták, s a lyukon dugták ki a fejüket. A fura élőlény összegubancolódott haját teljesen belepte a hamu – tehát alighanem a tűz mellett aludt. Néhány élesre csiszolt követ találtunk még – s ez volt minden. Megbíztam két m'nongot a bejárat őrzésével, és a többiekkel együtt átkutattam a környéket. Sok lábnyomot láttunk – köztük egészen kicsiket is –, ismét hallottuk a csicsergő hangokat, s mintha már felismertük volna a nagy csivitelésben a nők és a gyermekek hangját. Bízvást állíthatom, hogy hangokat és nem beszédet hallottunk. De nem sikerült megközelítenünk a furcsa lényeket. A hangok hirtelen megszakadtak, és csak a riadt menekülés zaja hallatszott.

– Láttam, hogy a m'nongok nem lepődtek meg annyira, mint én. Elmondták, hogy törzsüknek a Dak Mil-i járásban élő tagjai tudnak ezekről a különös hegyi lényekről. Nemegyszer rábukkantak már a lábnyomaikra, amikor egészen a hegycsúcsokig követték egy sebesült tigris vagy más vadállat csapását. S többször is említették, hogy „szőrös lényeket" láttak, amelyek kéz a kézben sétáltak a fák között. Figyelték őket, amint kezük élével pálmákat „vágtak ki" ...

– Nem lehet, hogy ökölbe szorított kezükben követ tartottak? – kérdeztem.

Minh nagyon is lehetségesnek tartotta, hogy így volt, de hozzáfűzte, hogy a m'nongok szerint ezek a lények „puszta kezükkel fákat tudnak kivágni", tehát erősebbek, mint az emberek.

– Egy másik lábnyom-sort követve, újabb barlanghoz értünk – folytatta elbeszélését –, de már csaknem napszállta volt, így hát megjelöltük a helyet, s elhatároztuk, hogy másnap reggel visszatérünk. Ezt meg is tettük, de csak hamut és csontokat találtunk. Úgy döntöttünk, hogy a különös élőlényt visszavisszük magunkkal a járási támaszpontra, hátha akad valaki, aki megfejti csicsergésszerű hangjait; ha szót értünk vele, felbecsülhetetlen segítséget nyújthat munkánkhoz. Sajnos, csak nagy üggyel-bajjal tudtuk rávenni, hogy egyen. Nézte, miként esszük a rizst, de nem akart hozzányúlni.

A m'nongok úgy hallották, hogy ezek a „lények" bizonyos fajtájú pálmák lombkoronájával táplálkoznak – ilyen pálmák közt bukkantunk a mi „emberünkre" –, s élelemszerzés céljából „vágják ki" puszta kezükkel e fákat. Épp ezért lenyestünk néhány lombot, s pártfogoltunk nyersen elfogyasztotta. Majomsülttel is kínáltuk; kezébe vette, megnézegette, szagolgatta, de sehogyan sem akarta megenni. A m'nongok javasolták, hogy csak melegítsük, de ne süssük meg a húst, s amikor így cselekedtünk, evett is egy keveset. Ám továbbra is nagyon félt tőlünk, s összerezzent minden hangra. Pihenéskor meg kellett kötöznünk, s menetelés közben odaerősítettük a kötelet valamelyikünk derekához. Épségben eljutottunk vele a támaszpontunkhoz, de madárszerű csicsergését senki sem tudta megérteni. A támaszpont közelében nem voltak olyan pálmák, amelyeknek a lombját ehette volna, így hát elhatároztuk, hogy hazakísérjük egy darabon. De legnagyobb sajnálatunkra meghalt; támaszpontunkon temettük el.

Ez volt Minh története, s valahányszor ezután a törzsek lakta területen jártam, mindenütt megkérdeztem, akadnak-e a közelben m'nongok a Dak Mil-i járásból. Utolsó kérdezősködésem eredménynyel járt: közölték velem, hogy négynapi járóföldre, a Front egyik támaszpontját őrző, előretolt partizánőrhelyen van néhány Dak Mil-i m'nong. És most valóban itt is álltak előttem! A rizzsel körített ízletes majompörkölt és a méregerős „sum-sum" után körbeültük az egyik kunyhóban a pislákoló tüzet, s megkérdeztem a két férfit, hogy tudnak-e valamit a rejtélyes „lényekről". A beszélgetést m'nongról rhade, rhaderól vietnami és vietnamiról francia nyelvre fordították – illetve visszafelé.

– Azt mondják, mindenki tudja, hogy Dak Milben élnek ilyen lények – érkezett az első válasz a tolmácsok láncán keresztül. Ezután hosszú beszélgetés következett, mind szenvedélyesebb hangnemben; a két m'nong hevesen vitatkozott egymással, s a tolmácsok csak nehezen tudták kihámozni a lényeget. Úgy látszott, hogy egyikük szerint emberszabású állatokról, a másik szerint elmaradott „emberi lényekről" van szó. Kérdésemre, hogy láttak-e már ilyen lényeket, egyikőjük azt felelte, hogy már többször is látta őket, sőt megfigyelte, amint néhányan rákásztak egy sekély vizű patakban.

– Lándzsát vagy más szerszámokat is használtak? – firtattam tovább.

– Némelyek csak a karjukat használták, amely hosszabb a rendes emberi karnál – volt a felelet.

– Ha lándzsát, szerszámot is használtak, ez azt bizonyítja, hogy mégiscsak emberek – érveltem.

– Szó sincs róla! – vágott vissza a szkeptikus m'nong. – Amikor bekerítjük az erdőben a majmokat, levágjuk körülöttük a bambuszt, s mindannyiukat egy bozótba szorítjuk, ránk vizelnek, ránk fröcskölik ürüléküket, aztán botot ragadnak, és úgy védekeznek vele, mintha bunkó lenne. Vajon ezek a majmok emberi lények? – kérdezte diadalmasan.

– És a tűz? – érvelt a másik. – Vajon a majmok tudnak tüzet rakni? Mert ezek a lények tudnak. Az ennivalót a tűzhöz teszik és megmelegítik; láttuk a táplálékukat, amit menekülés közben ott hagytak.

– Hogyan csiholnak tüzet? – kérdeztem.

A m'nong nem volt biztos benne, de másoktól azt hallotta, hogy nagyon kemény bambuszdarabokat dörzsölnek egymáshoz (a bambusz okozott már erdőtüzet úgy, hogy két egymáshoz dörzsölődő bambuszszár hőt gerjesztett).

nak-e.

– Igen – válaszolta az, aki már látta őket, s érdekes módon megerősítette a Minhtől hallottakat. – Gyorsabban tudnak hátrafelé szaladni, mint mi előre, arcuk mindig a veszély felé fordul. De előre

Megkérdeztem, hogy ezek a lények mindig fölegyenesedve járnak-e még gyorsabban futnak, olyan sebesen, akár az apróvad.

A különös teremtményekről kapott leírás nem különbözött a Minhétől, kivéve egy fontos részletet. Minh megemlítette a parányi, fakéregből készített „kötényt". A két m'nong viszont amellett kardoskodott, hogy a furcsa lények mindig anyaszült meztelenül járnak, férfiak és nők egyaránt. Nem jutottam hozzá, hogy tisztázzam Minhhel ezt a vitás kérdést. Lehet, hogy a vietnamiakra jellemző tapintatossággal maga találta ki a „kötényké", nehogy azt higgyem, hetekig utazott egy teljesen pucér emberi lény társaságában. Sőt az is lehet, hogy maga készítette.

Csak ennyit sikerült kipréselnem informátoraimból, valamint azt, hogy a Dak Mil-i járásban „mindenki tud ezeknek a lényeknek a létezéséről", „náluk félénkebbet és gyávábbat keresve sem találni", barlangokban és üregekben laknak, de „azokat is elhagyják, ha idegen közeledik feléjük". A m'nongok számítása szerint Dak Mil jelenlegi székhelyéből kiindulva „teliholdtól teliholdig" tart az út a különös barlanglakók településéhez.

Semmi kétségem afelől, hogy mihelyt Dél-Vietnamban helyreáll a béke, expedíciót küldenek majd a szóban forgó vidékre, hogy tisztázza az objektív tényeket. A tudomány tréfája lenne, ha kiderülne, hogy valóban létezik a „förtelmes havasi ember" – csak éppen a trópusokon él!

Később módomban volt megvitatni a hallottakat egy saigoni nemzetiségi szakértővel. Ő nem hallott még a Dak Mil-i teremtményekről, de érthetőnek tartotta, hogy létezésüket – amennyiben csakugyan léteznek is – mindeddig homály fedte. – A m'nong vidékről van szó – mondta –, s a m'nongok állandóan hadilábon álltak a franciákkal. Területük jelentős része sohasem nyílt meg a franciák előtt. Nem közlékenyek az idegenekkel – s miért is gondolnák, hogy ez a dolog bárkit is érdekelhet? ... Ha arra gondolunk, hogy olyan völgyekben és folyóvölgyekben, ahol már jó ideje sűrűn érintkeznek egymással az emberek, még mindig akadnak csaknem kőkorszakbeli társadalomban élő népek, nagyon is elképzelhető, hogy a legtávolabbi, csaknem megközelíthetetlen területeken, amelyek ettől a kezdetleges világtól is el vannak zárva, a fejlődés még alacsonyabb fokán álló teremtmények élnek. A Nyugati Felvidéken sok helyütt még néhány évvel ezelőtt is a kőkorszakban éltek az emberek. Amikor a szabadságharcosok először keresték fel a sedang nép falvait, az ottani lakosok kőből készült késeket és kőbaltákat használtak. Kőbaltával döntötték ki a fákat; kőkéssel és kaparóval hegyezték ki bambuszlándzsáikat, s metélték darabokra az elejtett állatokat. Az a szokás, hogy a húst fogyasztás előtt megrothasztják, még abból az időből származhat, amikor nem ismerték a tüzet. És amennyiben igaz, hogy ezek a „lények" teljesen meztelenek, akkor is mindössze egy lépés választja el őket azoktól a törzsektől, amelyeknél a férfiak és a nők épphogy elfedik valamivel a szemérmüket – és ez minden

ruházatuk. Ha a sedangok még egy emberöltővel ezelőtt ősközösségben éltek, pedig megközelíthető területen laktak, s állandó kapcsolatban álltak fejlettebb törzsekkel, miért ne élhetnének más népek a kőkorszak még kezdetlegesebb szakaszában olyan megközelíthetetlen helyen, amilyenek a Dak Mil-i hegyek?

A m'nong partizánok tehát kevés újat mondhattak a Dak Mil-i „lényekről" – inkább csak megerősítették, amit már korábban hallottam –, de annál beszédesebben nyilatkoztak nagy barátaikról, az elefántokról, amelyeket törzsük tagjai – különösen Dak Lak tartományban – úgy tenyésztenek, mint mások a bivalyt. A m'nongok Délkelet-Ázsia leghíresebb elefántvadászai és -szelídítői. Megkértem hát a két partizánt, mondjanak valamit arról, miként fogják és szelídítik meg az elefántokat, hogyan élnek együtt velük. S jóllehet a nap élményei alaposan elcsigázták testünket-lelkünket, az izgalmas történetek hallatára hajnalig égettük a világító gyantát, és házigazdáink a második „sum-sum"-os köcsögről is leverték a pecsétet. Programunk szerint másnap már vissza kellett indulnunk, s így a m'nongok és a tolmácsok beleegyeztek, hogy addig nyaggassam őket, amíg csak ki nem dől valamelyikünk. Mivel a szavak és a kifejezések lefordítása nagy nehézséggel járt, s négyszeres „tolmácsszűrőn" keresztül jutott el hozzám, csak az elmondottak lényegét adhatom vissza.

Az elefántnak nagy gyengéje, hogy szenvedélyesen rajong a zenéért, s a m'nongok rájöttek, milyen hangot kell megütni vele szemben. A hatalmas állat semlegesítésének leghatékonyabb fegyvere a bivalyszarvból készült kürt. Ha megzendül a kürtön egy bizonyos hang, az elefántfejek felemelkednek, az óriási lapátfülek rezegni kezdenek, az ormányok kifelé kunkorodnak, és rapszodikus fények csillannak meg az üvegzöld szemekben. – Ez valamiféle drámai hang lehet – mondta a tolmácslánc utolsó tagja. – S minél messzebb van a kürtös – természetesen egy bizonyos távolságon belül – annál hatásosabb. – Az elefántok megbabonázottan mennek a hang után, akár a patkányok és a gyermekek a hamelni patkányfogó után – róla pedig bizonyára nem hallottak sem a m'nongok, sem a tolmácsok. Az ekszták sisban lépkedő csordát a fákról vadászok figyelik, anélkül, hogy a kürtöst követő, bódult állatok észrevennék őket.

A magas termetű elefánt rendes körülmények között a földre szegzi pillantását, mivel ellenségei mindenkor nála alacsonyabb lények. Most azonban magasra emeli fejét, a varázsos zene felé nyújtja ormányát – s még így sem veszi észre az ágak közt megbúvó vadászokat. A csordából csak egy, legfeljebb két állatot szemelnek ki, általában a leghátul kullogókat. Valamelyik vadász ráugrik a nagy nyakra, amint az állat elhalad a fa alatt, átkulcsolja lábával, amennyire csak tudja, s teljes erejéből nyomban ütni kezdi az elefánt fejét egy súlyos szöges ösztökével, torka szakadtából ordítva azt a formulát, amelynek mágikus erőt tulajdonít. A szövegben különböző változatokban fordul elő a „most már féled a m'nongokat!" kifejezés.

A csorda vezére, amely általában éberen felfigyel minden szokatlan jelenségre, annyira a zene hatása alatt áll, hogy észre sem veszi, mi történik. Még ha a megkínzott állat kétségbeesetten trombitál is, a vészjelzés semmiképpen sem versenghet a kürtszó bűvös erejével. A csorda méltóságteljesen hömpölyög, apák, anyák és elefántbébik kecsesen lépkednek a mind távolabbról hangzó kürtszó nyomába. Közben az ösztökével vadul csapkodó vadász vasgyűrűt csúsztat az állat nyakára, s a gyűrűhöz csatlakozó hosszú láncot társai egy vastag fa köré csavarják. A foglyot egy-két napig étlen-szomjan magára hagyják, hogy elmélkedhessen sorsa felett, és megtanulja „félni a m'nongokat". Azután bambusz- és banánleveleket kap, de ebből sem sokat.

„Ha a botot kíméled, elkényezteted az elefántot" – alighanem ez a m'mongok jelszava, mert továbbra is jócskán püfölik az elefánt fejét, mígnem a rosszul táplált és állandó rettegésben élő állat erősen lefogy, s azután egy szép napon a megfelelő mágikus szavak kíséretében lezúduló különlegesen kemény ütés térdre kényszeríti. Az elefánt alighanem nagy csodálkozással veszi tudomásul, hogy ezért ünnepi ebéddel jutalmazzák. S amikor feltápászkodik egy újabb ütés után, újabb lakoma vár rá. Fokozatosan megtanul letérdelni és felállni a kisebb ütések hatására is, sőt végül már akkor, amikor csak a varázsigét kiáltják. Mire idáig eljut, már jó úton halad a tanítása. Ha az elefántcsemegének számító banánpálmát nem az őserdőben, hanem a faluban próbálja lelegelni, s kap egy ütést a fejére, meg-

érti, hogy tilos dolgot cselekedett; ha pedig akkor áll meg, amikor tovább kellene mennie, egyhamar rájön, hogy ilyen mulasztásért is ütés a fizetség. Lépésről lépésre felfogja az emberek különös szokásait.

– Az elefánt okos és gyorsan tanul – futott végig a tolmácssoron. – Nemsokára már fatörzseket húz és rizst szállít haza a sávról. Ha azonban arra nevelték, hogy háromszáz kilót vigyen, és négyszázzal terhelik meg, egy tapodtat sem hajlandó menni.

A vadászok betakarítás után felülnek a szelídített elefántok hátára, és hosszú utakra indulnak, amelyek akár három hónapig is eltarthatnak; a szükséges rizst és egyéb eleséget felpakolják az elefántokra, húsról nyílpuskájuk és golyós puskájuk gondoskodik. Ínyencfalatokat is visznek magukkal, mert hátha rituális lakomát kell csapni. Ha azután elefántcsorda nyomára akadnak, kürtökkel mind közelebb csalogatják az állatokat, mígnem a vad elefántok boldog kíváncsisággal körülveszik szelídített társaikat, amelyeken a kürtösök lovagolnak. Veszett kürtharsogás közepette ekkor a legügyesebb vadászok leszállnak állataikról, vasgyűrűt csúsztatnak egy-egy felemelt lábra, vagy láncot hurkolnak egy-egy bámészan kimeredt nyak köré. Olyan elefántokat választanak ki, amelyek kisebbek a szelídeknél; az utóbbiak pedig vezényszóra megfordulnak, s többé-kevésbé magukkal vonszolják az új foglyokat. A vad elefántok általában annyira megrettennek, hogy nem fejtenek ki ellenállást. Ha pedig ellenállnak, a szelídítettek puszta erejükkel magukkal hurcolják őket.

Megesik, hogy a kürtösök elvétik a hangot, s megtörik a varázs. Ilyenkor a vad elefántok támadásba lendülnek, s a vadászok a szelídített elefántok hátáról verik vissza őket.

– A m'nongok nagyon ügyesek és bátrak, de vadászaik olykor életükkel fizetnek vakmerőségükért – fűzte hozzá a beszámolónak ehhez a részéhez a rhade tolmács. – Hitük szerint isteneiktől kapták azt a feladatot, hogy foglyul ejtsék és megszelídítsék az elefántokat. Ezért viselnek nagy elefántcsont fülönfüggőket és karkötőket.

Ha egy csordából több elefánt esik fogságba, valamennyi társuk hazáig kíséri a vadászokat, és baráti kapcsolatokat tart fenn a foglyokkal, amelyek – a m'nongok egybehangzó állítása szerint – min-

denkor a szelídítettek veteránját ismerik el új vezérüknek. Az új foglyok sokkal könnyebben tanulnak, mint veterán elődjük – az utóbbi, úgy látszik, átadja nekik tapasztalatait, és hasznos tanácsokkal látja el őket. Megesik, hogy a nagyon konok elefántiskolást egy évig is fejbe kell kólintgatni, mire értelmes engedékenységet tanúsít. De a többiek már nagyon „kedvesek" és „kellemesek". Csak meg kell fújni a kürtöt, és máris jönnek, oly ártatlanul, akár az első alkalommal; csak fel kell mutatni az ösztökét, és máris letérdelnek. Az embernek azonban általában le kell nyűgöznie őket. A szelídítő ilyenkor „kidülleszti a mellét, megfeszíti izmait, félelmetes hangon rikolt, és általában ijesztő benyomást kelt". (A m'nong partizánok be is mutatták mindezt, s nem csodálom, hogy lenyűgöző hatással lehetnek az elefántokra.) Az elefánt a kevésbé erélyes embert megveri, s parancsait nem hajtja végre.

Az elefánt nagyon érzékeny állat; utazásaim közben már sokszor hallottam erről, de sohasem ilyen részletesen. – Ha valaki összevész a feleségével, vagy rákiált a gyerekekre, kedvenc elefántja visszavonul az erdőbe és ott duzzog – mesélték a m'nongok. – Ilyenkor nem tehet mást, mint hogy utánamegy, megfújja a kürtöt, kedves hangon szól hozzá s így visszacsalogatja. Ha a szelídítés befejezése után rosszul bánik vele, úgy elmegy, hogy soha többé nem látja.

– Élt az én falumban egy öregember, aki nagyon jól bánt az elefántjaival – mondta egyikük. – S amikor a diemisták kegyetlenül meggyilkolták, kedvenc elefántja hét napon át sírt, nem volt hajlandó enni, azután kimúlt. Megszakadt a szíve... Más alkalommal, amikor a diemisták rajtaütésszerű támadást intéztek ellenünk, otthagytuk a falut, s megfeledkeztünk róla, hogy az egyik elefánt meg van kötve. Az ellenséges katonák biztosra vették, hogy az ellenállók visszatérnek majd, s el akarják oldani az állatot. Éppen ezért elástak egy kézigránátot a földbe, s az ütőszegétől egy zsinórt húztak az elefánt láncáig. Az állat úgy látszik megneszelte, hogy valami gyanús, mert meg sem moccant. S amikor két emberünk visszatért a faluba, mindenáron tudomásunkra akarta hozni, hogy valami nincs rendben: toporzékolt, ormányát lengette, forgatta a szemét. A mieink azonban nem értették meg. Kioldották a láncot, a kézigránát felrobbant, s az egyiket megölte, a másikat pedig meg-

sebesítette. Az elefánt is súlyos sebet kapott. Sokat sírt és ordított, s néhány nappal később kimúlt. A sebesült ellenálló később elmondta, hogy az elefánt minden elképzelhető módon figyelmeztette őket, de ők nem értették a jelzést. Egész törzsünk értesült erről az esetről, amely minden más példánál ékesebben bizonyítja, milyen barbárok a diemisták. Tíz napon át gyászoltunk, bivalyokat és malacokat áldoztunk. A helyi diemistáktól kártérítést követeltünk, s meg is kaptuk. Ennek az elefántnak a története bevonult törzsünk történelmébe.

Felvetettem egy kényes kérdést. A m'nongok úgy tenyésztik az elefántot, mint más törzsek a bivalyt. Nyugaton általában az a nézet alakult ki, hogy a foglyul ejtett elefánt nem párosodik, s ha erre nagyritkán mégis sor kerül, az anyaállat mindent elkövet, hogy agyonnyomja az újszülöttet. – Mi erről a m'nongok véleménye? – kérdeztem. S a válaszból az alábbiakat szűrtem le:

A párosodni kívánó elefántok az erdő egyik távoli zugába vonulnak. Ha megpillantanak egy leselkedő embert, mindent megtesznek, hogy a helyszínen végezzenek vele. Amennyiben ez nem sikerül, a részletek megrögződnek közmondásos emlékezetükben, s ha később, hónapok, esetleg évek múltán találkoznak a kíváncsiskodóval, feltétlenül megölik. Kérlelhetetlen halálbüntetés vár a „kukucskáló" elefántokra is. Az eredeti csorda vagy a fogoly közösség több tagja őrt áll, miközben a párzás folyik, és trombitajeleket ad, ha betolakodók közelednek. Tizenegy hónappal később, amikor elérkezik az ellés ideje, az anyaállat hasonló rejtekhelyet keres magának, s a többiek ismét őrt állnak. Az újszülött elefántborjú egy méter magas, akkora, mint egy esztendős borjú, s néhány pillanattal megszületése után már lábra áll. Anyja két-három órával később odaviszi m'nong gazdájának házához, hogy bemutassa és jóváhagyását kérje. Ezeknek a szelídített állatoknak a leszármazottai rendkívül erősen ragaszkodnak gazdájukhoz és annak egész családjához; ők azok, „akiket" nagyon lehangolnak a családi perpatvarok.

Körülbelül ennyit sikerült az elefántokról megtudnom a két fáradt m'nongtól, amíg mindannyian el nem bóbiskoltunk. Kísérőim azonban felfigyeltek érdeklődésemre, s a kiindulási pontunkhoz visszavezető négynapos úton még sok részletet közöltek velem.

A m'nongokat kivéve csaknem minden nemzeti kisebbség étrendjén szerepel az elefánthús. Az elefántból egy-másfél tonna pompás húst nyernek, s a csontokat lassú tűz fölött melegítve mintegy kétszáz liter velőhöz jutnak, amely jól pótolja a vajat. A legkedveltebb ínyencfalat az ormány, valamint a rugalmas, párnázott láb. Később én is megkóstoltam az elefánthúst, nagyon ízlett, semmivel sem marad el a jó marhahús mögött. Mivel azonban az ínyencfalatok elkészítése többnapos főzést igényel, s én ritkán töltöttem két éjszakát ugyanazon a helyen, e tekintetben meg kell bíznom csalhatatlan gasztronómiai ítélőképességgel megáldott barátaim véleményében. Az elefántnak minden porcikáját megeszik, beleértve a bőrt is, amely háromnapos főzés után puhává és kocsonyássá válik.

– A m'nongok azonban sohasem esznek elefánthúst – figyelmeztetett Dinh, egységünk talpraesett kis parancsnoka –, s nagyon megharagszanak arra, akiről megtudják, hogy ilyesmiben „vétkes". Az elefánt pedig azonnal megöli azt az embert, akinek a szagáról megérzi, hogy társainak húsát ette. Ha a régi időkben a m'nongoknak fülébe jutott, hogy egy másik törzs tagjai elefánthúst esznek, rájuk törtek, s mindent elkövettek, hogy kiirtsák a bűnösöket. Az elefántok manapság nagy segítségünkre vannak szabadságharcunkban, mert a fennhatóságunk alatt álló területeken sok elefánt él, s gyakran ők jelentik az egyetlen frisshús-forrást katonáink és teherszállítóink számára. De csak a m'nong területektől legalább száz kilométeres távolságban eszünk elefánthúst, eltekintve természetesen néhány katonai alakulattól, amelyben m'nongok is szolgálnak. Ők megértik, hogy ez néha elkerülhetetlen, s nem csapnak botrányt miatta. De azért, ha elefánthúst eszünk, elküldjük onnét a m'nong harcosokat. Ügyelünk rá, hogy edényeiket ne használjuk az elefánthús főzéséhez, és sohasem csapjuk be őket azzal, hogy más húsként elefántot tálalunk nekik.

– Vadászaink mindenkor gondosan elkerülik a nagy csordákat. Mert ha a vadász nagy csordából lövi ki áldozatát, a csorda többi tagja mindent elkövet, hogy bosszút álljon érte. Ilyenkor a fáramászás sem segít: az elefántok agyarukkal kiássák a fát, s ha ez nem sikerül, addig állnak türelmesen alatta, míg áldozatuk a fáradtságtól le nem esik. A csorda egy része kis fákat tép ki tövestől, be-

takarja velük a lelőtt állat tetemét, s felváltva őrködik mellette, míg húsa el nem rothad. A többiek pedig mindent elkövetnek, hogy felkutassák és megöljék a tettest. Ugyanez történik akkor is, ha az elefánt csak megsebesül. A csorda egy része kivezeti a veszélyes övezetből, ha kell, ketten támogatják kétfelől, nehogy elessen, s óvatosan elvonulnak vele; a többiek a vadász után vetik magukat. Csak akkor lövünk elefántokat, ha kicsi, legfeljebb hármas csoportokban találjuk őket. Egyszer – mondta Dinh befejezésül – hibát követett el az egyik vadászunk. Úgy hitte, magányos elefántot lőtt, és kiderült, hogy egy nagy csorda őrszemét terítette le. Az elefántok harci alakzatba tömörülve nekirontottak; épp hogy sikerült felmásznia egy nagy fára. A legfélelmetesebb agyarú állatok tüstént hozzáláttak, hogy gyökerestől kiássák a fát. A katona biztosra vette, hogy végeznek vele, de megpróbálkozott még egy fogással: letépte magáról ruháját, s egy csomóban ledobta a földre. Az elefántok – az emberszagot érezve – foszlányokká taposták a ruhadarabokat és elégedetten elvonultak.

Miután megkóstoltam az elefánthúst, egy ideig kerültem az elefántok és a m'nongok társaságát.

Leereszkedünk a felvidékről

Arra ébredtem, hogy könnyedén megérintik a vállamat. Karcsú, rézbőrű vezetőm mosolyogva nézett le rám, s ujját ajkára téve csendre intett. Amikor lassan kikászálódtam függőágyamból, ahol az egész napot és az éjszaka java részét töltöttem, sorra kezet fogott velem fél tucat partizán, akiket még sohasem láttam. Apró termetű m'nong vezetőm, mint oly sokszor hosszú utazásunk alatt, most is gyorsan összehajtogatta függőágyamat, begyömöszölte egy hátizsákba, majd felém fordult és kitárta karját. Átöleltük egymást; szemében könnyek csillogtak. Miután hetekig utaztunk együtt, főleg gyalog és lóháton, megosztottuk a veszélyeket és a nélkülözéseket, azt az utolsó feladatot kapta, hogy elvezessen erre a találkozási pontra, és mások gondjaira bízzon. Az újonnan érkezettek lövésre kész puskával felsorakoztak, kijelölték helyemet a kis menetoszlopban, azután utoljára integettem m'nong barátomnak – annál a fánál állt, amelyről néhány perccel korábban lecsatolta függőágyamat –, s mihelyt elindultunk, elnyelte őt a szurokfekete trópusi éjszaka.

Egy árva szó sem hangzott el, nem is annyira a nyelvi nehézségek miatt, mint inkább azért, mert ellenséges területen szivárogtunk át, pihenőhelyemtől nem egészen ezer méternyire volt a legközelebbi őrállomás, és még közelebb kellett kerülnünk hozzá, mielőtt baráti területre érnénk. A m'nong vezető egy kis térképet karcolt a földbe, hogy ezzel is hangsúlyozza, milyen óvatosnak kell lennünk.

Először az előttem haladó partizán vállra vetett puskájának csövéhez igazodtam, de nemsokára kirajzolódott előttem hátizsákjának fehér háromszöge, s elég közelről tudtam őt követni ahhoz, hogy ne térjek le a keskeny, kanyargós ösvényről. Olyan gyorsan és zajta-

lanul haladtunk, amennyire csak a gumiszandáljaink alá kerülő száraz levelek ropogása lehetővé tette. Körülbelül egyórás gyaloglás után leültünk egy fatörzsre, s kísérőim gesztusai a lehető legnagyobb óvatosságra intettek: most voltunk legközelebb az ellenséges őrállomáshoz. Néhány perccel később csatlakozott hozzánk még egy partizán, s jelezte, hogy minden rendben van. Folytathattuk utunkat – még vagy két órán keresztül. Mint mindenkor, most is azok a percek voltak számomra a legnehezebbek, amikor át kellett evickélnem az egy szál fatörzsből készített hidakon.

Végül is megálltunk, a hátizsákokat ledobtuk a földre. Az arcokon derűs mosoly áradt szét, újabb kézfogásokra került sor, s felhangzott a „Nam-Bo"* kifejezés. Felparázslottak a cigaretták, elérkezett a pihenés ideje. Ismét baráti területen voltunk. Jelentős pillanat volt ez számomra, hiszen megérkeztem Kokinkínába, az igazi délvidékre. Közeledtem Saigon felé, amelynek közvetlen környékét utam csúcspontjának tekintettem, bizton remélve, hogy a főváros kapui előtt megismerhetem a háború lényegét. A beszélgetést most már csak a nyelvi nehézségek korlátozták: én mindössze néhány szót tudtam vietnamiul, kísérőim pedig ugyanennyit franciául.

Pihenés közben észrevettem, hogy két partizán előveszi kését, s kivág egy kis fát; megtisztogatják a gallyaktól, majd függőágyam zsinórjait odakötözik a két végéhez. Úgy látszik, a szokásostól eltérő módon fogják rögzíteni a függőágyamat, gondoltam. Talán tigrisek élnek ezen a vidéken, s jó magasan, két fa villás ágai között helyezik el az ágyat. De amikor mindenki elszívta cigarettáját, az egység parancsnoka jelbeszéddel közölte, hogy szálljak be a gyaloghintóvá átalakított függőágyba, amelyet a vállán tartott két partizán – fele akkorák, mint én. Méltatlankodva felszólítottam őket, hogy tapogassák meg acélos lábizmaimat. Mosolyogtak, elismerő szavakat mormoltak, azután összehajtogatták a függőágyat, és eldobták a rudat.

* A vietnamiak három részre osztják országukat; északon van Bac-Bo, amelyet a franciák Tonkingnak neveztek; középen Trung-Bo – vagy franciásan Annam –, amelyet most a 17. szélességi fok mentén kettészel a demarkációs vonal; délen pedig Nam-Bo, a franciák Kokinkínája. A Nyugati Felvidék, ahol előzőleg heteket töltöttem, Trung-Bóhoz tartozik.

Másnap, amikor előkerült egy tolmács, megtudtam, hogy a partizánoknak azt mondták rólam, „öregember" vagyok, „aki nem szokta meg a gyaloglást". Ezt rágalomnak éreztem 52 évemmel – nem is szólva az előző hónapokban kifejtett tevékenységemről. Egyébként ez volt az egyetlen alkalom, amikor kiderült, hogy a partizánokat rosszul tájékoztatták.

Palacklámpások fényénél folytattuk a gyaloglást, de kísérőim most már meg-megtörték a némaságot, hogy ezzel is érzékeltessék: biztonságos területen járunk. Időnként egyikük-másikuk leszakított egy nagy levelet, és lámpája mögé tartva reflektort rögtönzött, amely fényét előrevetítette az ösvényre. Egy alkalommal megkérdeztem, hogy nem lenne-e célszerűbb zseblámpákat használni, de azt a választ kaptam, hogy egyéb körülményektől eltekintve nagyon nehéz ilyen éghajlati viszonyok között tárolni az elemeket, a petróleum viszont a végtelenségig eláll az utak mentén létesített titkos rejtekhelyeken. A lámpák francia parfümösüvegekből készültek, rendkívül ötletes, rézcsövecskékbe húzott kanóccal, amely beleilleszkedett a 303-as kaliberű töltényhüvelybe; egy parányi rugó kilökte a kanócot, mihelyt lecsavarták a lámpa kupakját. Ezek a lámpák, amelyek megvilágították a híres-nevezetes éjszakai támadásaikra induló partizánok útját, valóban felbecsülhetetlen szolgálatot tettek.

Még mindig sűrű dzsungelben jártunk, az ösvény alig volt több a dús aljnövényzeten és bambuszcserjéken át vezető alagútnál. De Nam-Bóban már jó ideje beköszöntött a száraz évszak, s nem kellett aggódnunk a piócák miatt. Eleinte csak az éji madarak rikoltása és a lábunk alá kerülő levelek ropogása törte meg a csendet, később azonban eljutott hozzánk a távolból néhány tompa ágyúdörrenés is.

Miután négy órát meneteltünk, s átkeltünk az átkozott fatörzshidak egyikén – egész utazásom alatt itt álltam a legközelebb ahhoz, hogy lezuhanjak: egy villanásnyi ideig a mélység szélén inogtam, kísérőim, akik semmit sem tehettek értem, riadtan kiáltoztak, de azután egy kötéltáncosnak is becsületére váló lábmunkával visszanyertem egyensúlyomat – megérkeztünk egy kis kunyhócsoporthoz, ahol a terv szerint éjszakáznunk kellett. Az alakulat vezetője ragaszkodott hozzá, hogy az egyik kunyhóban, ágyban aludjak, noha én mindenkor a fák között kifeszített függőágyon szerettem pihenni.

Amikor jelekkel tudomásomra hozta, hogy a környéken tigrisek tanyáznak, beadtam a derekamat, s ily módon első nam-bói éjszakámat egy hasított bambuszból készült, kegyetlenül kemény ágyon töltöttem; a szalmazsák vajmi kevéssé enyhítette az ágy keménységét, s úgy tetszett, mintha a legkülönbözőbb korú malacok százai vennének körül. Időről időre egyesével vagy párosával ágyam lábához dörzsölték hátukat, s méltányló röfögéssel nyugtázták az enyhülés érzését. Azután fülsiketítő kollektív sivításban törtek ki, s az egész csorda kiviharzott az erdőbe, hogy néhány perccel később hasonló gyorsasággal és sivítással térjen vissza. Azt gondoltam, vadállatok élhetnek a környéken, s a malacok valamilyen jelrendszerrel értesítik egymást a veszélyről és a búvóhelyről.

Másnap megtudtam, hogy a kunyhókban a felszabadító hadsereg egy kis egysége állomásozik, amely – akárcsak az egységek zöme – szabad idejében mezőgazdasági munkát végez. A katonák egyebek közt sertést és baromfit tenyésztettek, s később megnéztem papayákkal, kókusz- és banánpálmákkal szegélyezett gyönyörű konyhakertjüket, amelyet ravaszul beültettek dzsungelnövényekkel, hogy a lehető legbiztosabban álcázzák a portyázó repülőgépek miatt. Az egyik katona, aki a kertben dolgozott, felkúszott a közeli kókuszpálmafára, és ledobott egy fél tucat kókuszdiót. A Nam-Bóba érkező vendéget hagyományos módon úgy köszöntik, hogy megkínálják a jól szigetelt héjban levő pompás, jéghideg folyadékkal. Még a szájunk szélét nyalogattuk, amikor felbukkant az őserdőből és felénk tartott egy kis csoport, vállra vetett fegyverekkel. Ez volt az új kíséret, amelyhez franciául beszélő tolmács is tartozott. A kölcsönös üdvözlés és bemutatkozás után a tolmács óvatosan kérdezgetni kezdett afelől, hogy tudok-e biciklizni – de nem csak úgy működvelő módra, hanem huzamosabb ideig. Minthogy a Nyugati Felvidéken tett néhány rövid kerékpáruttól eltekintve már több mint harminc éve nem ültem biciklin, azt mondtam, hogy alighanem tudnék, de semmi kifogásom a gyaloglás ellen.

Késő délután és este négyórás utat tettünk meg gyalog, s eljutottunk egy másik, tekintélyesebb kunyhócsoporthoz, ahol Dien Bien Phu-konyhák működtek. Amint a név is utal rá, ezek a konyhák a híres csata idején alakultak ki. A tűzhelyek a földbe süllyesztve so-

rakoznak egy nagy árokban, amelyet rendszerint egy nádfedeles bambuszépület padlójába vájnak. Kémény helyett hosszú alagút vezet minden egyes tűzhelytől, párhuzamosan vagy eltérő irányban, az őserdőbe. A füst java részét elnyeli az alagút földfala, a maradék pedig eloszlik az aljnövényzet közt. Ez igen fontos, hiszen a legkisebb füstgomoly is elsődleges célpont a dél-vietnami légierő gépeit vezető amerikai pilóták számára.

„Nincs füst élet nélkül" – úgy látszik, ez a pilóták jelszava, s a légiháború irányítóinak szemében, a városokat és a „stratégiai falvakat" leszámítva, maga az élet az ellenség. Robbanó- és napalmbombáikkal vagy a levegőből szórt vegyi mérgeikkel el akarnak pusztítani minden életmegnyilvánulást, legyen akár emberi, akár állati, akár pedig – a termőföldek és a kertek esetében – növényi jellegű. A Nyugati Felvidéken sok ilyen esetről hallottam, amikor ejtőernyősöket dobtak le, vagy helikoptereken szállított légigyalogságot vetettek be csak azért, hogy gyökerestől kitépjék a zöldellő kukorica- vagy rizsvetést. A napalmbombát úgy használják fel a beérő termés elpusztítására, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lenne. A földjét kapáló paraszt, a tócsában hempergő bivaly vagy a rizstarlón hancúrozó borjú, egy megművelt földsáv zöldjének felvillanása egyformán fontos célpont a légi háborút viselő amerikai pilóták számára. Amikor Nguyen Khanh vezérőrnagy 1964 januárjának végén átvette Saigonban a hatalmat, közölte, hogy a Viet Kong 1963. évi veszteségeit fele részben a légi akciók okozták. Arról viszont nem esett szó, hogy a pilóták miként tudják megkülönböztetni a magasból a vietkongokat a parasztoktól.

Mindebből világosan kitűnik, milyen nagy vívmány volt Délen a Dien Bien Phu-konyha meghonosítása, különösen a katonai alakulatoknál és más, állandó támaszpontokkal rendelkező szervezeteknél, ahol elég munkaerő is volt ahhoz, hogy megássák a föld alatti kényeket, amelyek általában 40–60 méter hosszúságban húzódnak, és olvasztókemencéknek is becsületére váló huzattal szítják a tüzet.

Másnap reggel biciklire ültettek, s noha az első próbálkozás meglehetősen bizonytalan volt, a következő hetekben mintegy nyolcszáz kilométert tettem meg kerékpáron, valamint nem keveset gyalog és

szampanon. Az utazásomat megelőző alapos kiképzésből kimaradt a kerékpározás, de amúgy sem készülhettem volna fel sehol az itteni körülményekre. Többnyire keskeny, kanyargós ösvény kígyózott előttem, amely legfeljebb három-négy méteres szakaszon haladt egyenes irányban. Mindenütt gyökerek és kiálló farönkök; az aljnövényzet kiirtásakor megmaradt parányi, a földből alig kiálló csonkok döfködik a pedált és a bokát; fent tekergő indák, amelyek megfojthatnak, amint magad elé nézel, hogy elkerülj egy rönköt; lecsüngő bambuszágak, amelyek fejbe vernek, bármily mélyen hajolsz is a kormány fölé; töméntelen kiálló tüske, amely szétszaggatja inged és összevissza szurkál. Ezenfelül töméntelen csapda, váratlan akadály, hurok és hegyes karó igyekszik minden fordulónál megingatni és felborítani az utast. S az én kerékpárom kezdetben mindig arra törekedett, hogy pontosan abba az irányba vigyen, amelyet el akartam kerülni. A fatörzs-hidak már korábban is borzalommal töltöttek el, s a helyzet csak súlyosbodott, mert most a kerékpárt is át kellett juttatnom a túlsó partra, többnyire vállon. De amikor néhány órás ilyen csapdákkal megrakott, zegzugos út után olyan útszakaszhoz értünk, amely némileg emlékeztetett egy kemény burkolatú országútra, ismét rájöttem a kerékpározás ízére. Nemsokára visszatért régi egyensúlyérzékem, és suhanni kezdtek a kilométerek. Jobb volt így utazni, mint dzsíppel, mert a kerékpározás csendjében korán felfigyelhettünk a közeledő repülőgépekre, s behúzódhattunk az aljnövényzet sűrűjébe.

Első nam-bói kerékpárom „Mavic" gyártmányú volt, s bár Franciaországban készült, a vázon és mindkét keréken jól látszott a bélyegző: összekulcsolt amerikai és vietnami kéz, fölötte az amerikai lobogó, alatta pedig „Az Egyesült Államok népének ajándéka" felirat. Akárcsak a robbanó- és a napalmbombákon! Ugyanez vonatkozik az útközben látott partizánok és katonák hátizsákjára. Ezek csaknem kivétel nélkül fehér liszteszsákból készültek, s nagy betűkkel ott díszlett rajtuk: EZ AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK NÉPÉNEK AJÁNDÉKA. TILOS ELADNI VAGY ELCSERÉLNI.

Enyhén szólva ironikus látvány volt, amint a katonák hosszú sorban vonultak az úton, hogy megtámadjanak egy őrállomást, vagy részt vegyenek egy tisztogatási ellenhadműveletben, s mindegyikük

hátán ott virított a szöveg: AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK NÉPÉNEK AJÁNDÉKA. Nam-Bóban úgy rémlett, hogy a felszabadított területeken gyakrabban látható a barátságot jelképező két kéz, mint a Front sárgacsillagos vörös-kék zászlaja. A zsákmányolt amerikai fegyverektől eltekintve, úgyszólván minden más felszerelési tárgyon – generátoroktól hegesztőkészülékekig és röntgengépekig – felfedeztem a két kezet és a szokásos szöveget.

Ha közelebbről szemügyre vesszük a Front sorkatonáját, még lenyűgözőbb az amerikai „ajándékok" bősége. A dél-vietnami szabadságharcos katona fonott amerikai övén himbálódzik a kis palacklámpás, amelyet már említettem (s amelynek létfontosságú része az amerikai töltényhüvely), egy amerikai nylon függőágy (az előírásos háló alkalmatosság, amelyet ejtőernyő-zsinórokkal kötnek a fákhoz), egy kulacs, vászonburkolatára nyomott nagy „US" betűkkel, egy köteg kézigránát, amely a Front műhelyeiben készül, s végül a kerek bombához hasonló, 24 órára elegendő rizsadag, amelyet amerikai ejtőernyő-nylonba burkolnak. Inge gyakran ugyanebből az anyagból, terepszínű nylonból készült. Szabványos fegyvere az amerikai karabély, bár jócskán akadnak katonák, akik félautomata Garand-puskával, géppisztollyal, 37 milliméteres géppuskával, különféle páncélöklökkel és aknavetőkkel vonulnak harcba, s a zászlóalj létszámú egységeknél van néhány, nagy becsben tartott 57 milliméteres rúgásmentes ágyú.

A Front katonája, akárcsak korábban a Viet Minh harcosa, a híres „Ha Si Minh-szandálban" menetel; mindössze az a különbség, hogy ma már nem a francia Michelin, hanem az amerikai Goodyear gumigyár a fő szállító. A szandál talpa autógumiból készül; tíz párra valót lehet kihasítani egy közepes nagyságú teherautó-köpenyből, de a Dél-Vietnamban leginkább használatos tízkerekű General Motors Corporation-teherautók egy-egy példányának köpenyeiből száz pár is kikerül. A négy tartószíjat pedig a belső gumiból szabják ki. Ez a legnagyszerűbb lábbeli, amelyet hőségben és őserdőben valaha is használtak; csaknem öt hónapig magam is csak ilyenben jártam. A gumiszandálos Front-zászlóalj napszállta után huszonöt kilométert is megtesz, hogy elpusztítson egy ellenséges őrállomást, s még napkelte előtt visszatér támaszpontjára, a zsákmánnyal egyetemben.

Miután a kerékpározás első reggelén megtettünk negyven kilométert, egy csendes, barna folyóhoz értünk, s ott töltöttük a nap hátralevő részét. Estefelé megérkezett két szampan; az egyiken oldalmotor is volt, s ez vontatta a másikat. Otthagytuk a kerékpárokat, és felszálltunk a szampanokra. Az oldalmotoron is ott virított a barátságot jelképező két összefonódott kéz, s a gyártmányjelzés: „Kohler, 7 lóerő, Made in USA". Egész éjszaka lefelé csurogtunk a csendes folyón; a partokat buja növényzet szegélyezte, csak néha villant fel egy-egy falu a fák között. A csillagok ragyogó fehér fénynyel szikráztak felettünk; hébe-hóba repülőgépzúgás hallatszott – általában szállítógépek voltak, amelyek ejtőernyős rohamalakulatokat dobtak le valahol.

Háborítatlanul utaztunk napokon keresztül, vagy inkább éjszakákon át, hiszen valahányszor szampanra szálltunk, nappal pihentünk és éjjel utaztunk, mert a folyók nem nyújtottak a repülőgépekkel szemben olyan nagyszerű védelmet, mint az őserdei ösvények. Csoportunk egyre újabb tagokkal bővült az egyes találkozóhelyeken, míg végül a tolmácson kívül volt már orvosunk, szakácsunk, velünk tartott a Felszabadulási Front sajtóosztályának egyik munkatársa, egy biztonsági felelős, valamint több testőr és vezető, akiknek személye vidékenként változott. Meghatározott találkozóhelyeken újabb kerékpárok vártak ránk, kellőképp felékesítve a barátságot jelképező kezekkel. S mihelyt csoportunk végleg kialakult, és ismét kerékpáron közlekedtünk, szabályszerű napirendet vezettünk be. Arra törekedtünk, hogy közvetlenül napkelte után induljunk, s még a délben kezdődő nagy hőség előtt elérjük aznapra kitűzött úti célunkat. Nam-Bóban délelőtt 11 órakor már 38 fok meleg volt, s egészen napszálltáig alig csökkent a hőség. Késő délután felkerestük a környező falvakat, katonai alakulatokat, Front-szervezeteket és műhelyeket, interjúkat készítettünk, gyűléseken vettünk részt. A nagy hőség óráiban igyekeztünk elkerülni az utazást vagy a sok munkát. Éjjel elviselhető volt a hőmérséklet, és – kivéve azokat az eseteket, amikor a közelben robbantak a lövedékek – pompásan aludtam a függőágyban, a rovarokat távol tartó nylon moszkítóháló alatt.

Utazásunk alatt néhány órás időközökben küldöncök jelentek meg, és kis borítékokat nyújtottak át, akkorákat, mint egy szokvá-

nyos névjegyboríték. A legfrissebb híreket hozták az ellenség mozgásáról, s ez egyre fontosabbnak bizonyult, amint „beszivárogtunk" a Saigon előtt kiépített katonai állások bonyolult szövevényébe. Útvonalunk gyakran óráról órára változott a borítékok tartalmának megfelelően; biztonsági főnökünk és társai a legnagyobb figyelemmel tanulmányozták a kis papírszeleteket, amelyeket parányi írásjelek tarkítottak. Néha leguggoltak, és számos térképet karcoltak a földre, míg végül megállapodtak a megfelelő útvonalban. Izgalmas napokat éltünk át, amint egyre jobban közeledtünk Saigon felé. Íme, a jegyzetek, amelyeket két tipikus nap eseményeiről esténként készítettem.

„Egész nap repülőgépek szállnak felettünk: B–26-osok, AD–6-osok, HU–IA típusú helikopterek meg francia gyártmányú »Morane« felderítő gépek, amelyeket társaim – még azok is, akik nem tudnak franciául – »mademoiselle«-eknek (»kisasszonyoknak«) neveznek. Az őserdő ritkul, egyre sűrűbben követik egymást a nyílt, füves térségek, a rizstarlók, s nagyon ügyelnünk kell, hogy ne vegyenek észre a repülőgépek, amikor áthaladunk a tisztásokon. Közelebb kerülünk a katonai őrállomásokhoz, s néha át kell vágnunk olyan saigoni fennhatóság alatt álló területeken és övezeteken, ahol a Front ellenőrzése csak éjjel érvényesül. Tökéletes vezetőre van szükségünk. Néhány meghatározott módon elhelyezett zöld gally mutatja az útkereszteződéseknél, hogy milyen irányban kell tovább haladnunk; s a vezető felelős a gallyak megfelelő elhelyezéséért. Ha rossz útra térünk, néhány perc múlva bekövetkezhet a katasztrófa.

Nehezen tudnám megmondani, mi a különbség a saigoni kormány övezetei és a Front fennhatósága alatt álló övezetek között, legfeljebb az tűnt fel, hogy az előbbiben kevesebb embert láttunk. Ott mindenkit bezárnak; a katonákat őrállomásokon, a lakosságot a koncentrációs táborrá alakított falvakban tartják fogva. Vezetőnk kijelentette, hogy éjszaka kell áthaladnunk egy rendkívül nyílt térségen, mert az ösvény két őrállomás között húzódik, az egyik tíz, a másik hat kilométerre van tőle. A sűrűn érkező kis borítékok nyomán azonban fényes nappal haladtunk keresztül ezen a térségen, s velem csak akkor közölték, hogy túl vagyunk rajta, amikor célhoz értünk. Az éjszakát egy sűrű bozótban töltöttük, mintegy három

kilométerre egy másik őrállomástól. Kísérőim egész nap készenlétben tartották fegyverüket."

És másnap...

„Az ösvény gumiültetvényeken keresztül kanyargott, gyakran nyíltak tisztások. A repülőgépek nagyon buzgólkodtak. Az egyik »mademoiselle« már korán reggel útnak indult, először nagy köröket írt le, azután szűkebbre vonta a hurkot, s mindig a mi kis csoportunk volt a közepében. Valahányszor túlságosan kíváncsinak bizonyult, meghúzódtunk egy kis cserjésben vagy bozótban. Társaim elsősorban amiatt aggódtak, hátha valaki jelentette, hogy »a vietkongok közt van egy európai«, s az amerikaiak azt hiszik, hogy hadifogoly vagyok, akit a táborba szállítanak. Az amerikai katonai hatóságok 10–30 000 piasztert is megadnak az ilyen információért, s a fogoly kiszabadításáért sok mindenre hajlandók, a helikopteres légigyalogság gyors bevetésétől egészen a több zászlóaljjal végrehajtott hadműveletekig. Elhatároztuk, hogy mihelyt távozik a »mademoiselle«, gyorsan elkanyarodunk biztosabb területre. Mielőtt azonban a repülőgép távozott volna, egy másik foglalta el a helyét; ez még alacsonyabban szállt, s ugyancsak a mi kis csoportunk felett körözött. Most már világosan láttuk, hogy az érdeklődés középpontjába kerültünk. Olyan »senki földjén« jártunk, ahol Saigon szempontjából minden, ami élt és mozgott, ellenségnek számított.

Bújócskát kellett játszanunk: valahányszor a gép farkát fordította felénk, sietve haladtunk néhány métert, abban a reményben, hogy ilyenkor nem vesz észre, s igyekeztünk kihasználni a legcsekélyebb fedezéket is, amikor könnyen megfigyelhetett bennünket. Ám a »kisasszony« ekkor segítségül hívta egyik társnőjét, hogy állandóan szem előtt legyünk. A két repülőgép dongó módjára zúgott felettünk; egyre kisebb köröket írtak le, azután a köröket átlósan metszve mélyrepülésbe buktak alá, miközben mi lázas sietséggel folytattuk utunkat, hogy viszonylagos menedéket találjunk a közeli gumiültetvényen. Biztonsági főnökünk attól tartott, hogy helikopterekkel légigyalogságot tesznek le a környező tisztásokon, s a kísérő katonák ismét készenlétben tartották fegyverüket.

Amikor a repülőgépek már olyan alacsonyan szálltak, hogy csaknem súrolták a fák koronáját, olimpiai szintű vágtával sikerült be-

száguldanunk az árnyas gumiültetvényre. Ez nem biztosított olyan tökéletes álcázást, mint az őserdő, de legalább eltakarta csupaszságunkat, amelynek az előző órákban nagyon is tudatában voltam. Már csaknem három órája folyt a bújócska; a nap magasan járt az égen, s ömlött rólunk a veríték. Vezetőnk azonban továbbra is gyors iramot diktált, amíg biztos területre nem értünk. A repülőgépek három percen belül mélyrepülésbe mentek át és nagy meglepetésemre – nem is sejtettem, hogy a felderítő gépek fegyvert visznek magukkal – napalmbombákat dobtak le egy kis kunyhócsoportra, amelyet az ültetvényen fedeztek fel, alig néhány száz méternyire attól a helytől, ahol kifeszítettük függőágyainkat. Eltalálták az egyik kunyhót, s megöltek egy kilencéves kislányt. Ez nagyon elszomorított, mert a gépek kétségkívül a mi nyomunkat követve bukkantak rá a kunyhókra.

Délután folytattuk utunkat; alig 1500 méter választott el bennünket egy őrállomástól, de a zöld gallyak szerencsére megmutatták, melyik ösvényre *nem* szabad rálépnünk. A repülőgépek ismét nagyarányú tevékenységet fejtettek ki, de ez most nem ellenünk irányult. Bombák estek alá a magasból, zuhanóbombázók süvítettek, mihelyt azonban lehanyatlott a nap, erősen csökkent a légi tevékenység. Figyelmeztettek, hogy pontosan kövessem az előttem haladó kerékpárt, mert a partizánok bambuszkaró-csapdákkal és robbanó csapdákkal »aláaknázták« az utat. Az utakat itt részben hasznavehetetlenné tették – nagy árkokkal szelték keresztül-kasul –, részben cikcakkosan felásták, de úgy, hogy a kerékpár ügyesen kanyarogva megtalálhatta útját a »cikcakkok« között.

Eljutottunk egy faluba, ahol minden vidám és derűs volt, mindenfelé a Front zászlói lengtek és a Hold-újévet köszöntő, vörös posztóra írt jelszavak ékeskedtek. Menetközben kedves jeleneteknek lehettünk tanúi: a családok a kunyhók előtt vacsoráztak, gyermekek játszadoztak a fák alatt, kutyák ugattak meg bennünket – a megszokott, békés falusi élet légköre vett körül. Még egy ritka, barátságos zajt is hallottunk: zakatoltak a villanyárammal hajtott öntözőszivattyúk a helyi piacot ellátó veteményeskertekben.

Bevezettek egy kunyhóba, ahol nagy meglepetésemre egy üveg John Haig-whisky állt az asztalon. Házigazdám, egy gyér szakállú,

ráncoktól barázdált arcú öregember, akit úgy mutattak be, mint »az 1940-es novemberi felkelés veteránját«, megkérdezte tőlem, hogy tisztán vagy szódával iszom-e a whiskyt. Pillanatok alatt elővarázsolt egy szódásüveget és egy jégdarabokkal töltött edényt. S amikor csodálkozva megkérdeztem, hogy kerül ide a jég, így válaszolt: – De hiszen ez már Saigon! – Valóban, mintegy tíz kilométerre voltunk a város peremétől . . ."

Miután egy teljes napot pihentünk, s elbeszélgettünk a falusiakkal és a helyi partizánokkal, elindultunk a zegzugos útvonalon, amely még közelebb vitt a fővároshoz. És azokban a percekben, amikor a Macska Éve véget ért, s elkezdődött a Sárkány Éve – vagyis 1964. február 12-én éjféltájt – egy kis csatornán hajókáztunk Saigon fényei felé. Az oldalmotor halkan pöfögött; kísérőim térdükre fektették karabélyukat, ujjuk a ravaszon volt, s fürkésző pillantásokat vetettek a sötétségbe; a vezető gondosan szemügyre vett minden fát és oldalcsatornát. Egyszerre leállt a motor. Vagy egészen közel voltunk a találkozóhelyhez, vagy eltévedtünk . . . Ha rossz irányba haladunk, itt egy-két perc is végzetesnek bizonyulhat. Egyetlen gyufaszál fellobbanására is elsöprő erejű pergőtűz lehet a válasz . . . Egy kanyar után azonban parányi fényforrás villant fel kétszer egy bambuszberek mélyéről, s amint a fényforrás, a sötétben kirajzolódó tollas bambuszok felé kormányoztuk a csónakot, suttogó párbeszéd hangzott el a part és a csónak között, majd a bambuszberek sűrűjében megbúvó csatornába siklottunk, s pillanatok múlva kezek ragadták meg karomat, hogy kisegítsenek a csónakból és ráirányítsanak egy ösvényre. A gyors suttogáson kívül egy szó sem hangzott, a kísérő katonák két oldalról és előlről közrefogtak, s egy ananászkerten átvágva eljutottunk a következő találkozóhelyig, egy kis berekig, ahol kifeszítettük függőágyainkat. Mintegy kilenc kilométerre voltunk Saigon délnyugati csücskétől. Megnyugodva vettem tudomásul, hogy a közvetlen közelünkben felhangzó heves robbanások, a géppuska-sorozatok hangjára emlékeztető ropogás az újévet ünneplők petárdáitól származnak. A lakosság Nguyen Khanh szigorú tilalma ellenére is tűzijátékkal köszöntötte a Sárkány Évét. Khanh ugyanis attól félt, hogy a robbanások miatt nem figyelhet fel kellő időben az új államcsíny hangjaira – még alig két hete volt csak uralmon, s erősen tartott a további államcsínyektől.

Harc Saigonért

A jóvágású, mosolygós szemű, keskeny bajuszú férfi, olyan kifogástalan öltözékben, mintha egyenesen saigoni hivatalából jött volna, belépett a parasztkunyhóba, ahol éjszakára kifeszítették függőágyamat. Sokáig aludtam, s felébredve azon törtem a fejem, mitől van a repülőgépek és helikopterek állandó zúgása, amely nem közeleg, de nem is távolodik. Éppen akkor világosítottak fel arról, hogy a pilóták túráztatják motorjaikat Saigon központi repülőterén.

– Üdvözlöm Saigonban! – mondta a mosolygós férfi tökéletes, párizsi franciasággal, és felém nyújtotta mindkét kezét. – Ismerkedjék meg bizottságunk többi tagjával.

Összesen tizenketten jöttek el a Felszabadítási Front Saigon–Gia Dinh-i végrehajtó bizottságának tizenhat tagja közül. S mint kiderült, négyen már az előző éjszaka lopva elhagyták Saigont, hogy részt vegyenek gyűlésünkön. A mosolygó férfi Huynh Tan Phat volt, a neves saigoni építészmérnök, aki nemcsak a Saigon–Gia Dinh-i bizottság elnöke, hanem a Front kiváló országos vezetője is mint főtitkár, és a Demokrata Pártnak, a Frontot alkotó három politikai párt egyikének feje. Akárcsak Nguyen Huu Tho és a Front sok más vezetője, ő is felhagyott egy időre szakmájának gyakorlásával, és felcserélte a városi kényelmet a szabadságharcos nehéz és veszélyes életével. Már értesültem róla, hogy feleségét a 10/59-es törvény értelmében életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, amiért „bűncselekményt szándékozott elkövetni az állam biztonsága ellen".

Huynh Tan Phat bemutatta a bizottság tagjait: két újságírót, egy gyári munkást, két parasztot, a saigoni ifjúság egyik képviselőjét (az ő foglalkozását nem említette), egy írót, egy háziasszonyt, egy muzsikust, egy diákot és egy tanítót.

Első kérdéseim egyike az volt, hogy tulajdonképpen miféle terület ez, ahol összejöttünk. Gyakran megesett, hogy figyelmeztettek, hajtsam le kerékpározás közben a fejemet, és húzzam mélyebbre a kalapomat – a pompás, csúcsos tetejű vietnami szalmakalapot, amely mindenkor árnyékot vet az arcra, és szükség esetén teljesen elrejti –, vagy hasaljak le a szampan fenekére, mert ellenséges területen haladunk át. Tolmácsom megbetegedett, előző éjjel otthagytuk egy faluban, s így még nem tudtam tájékozódni.

– Szoros közelségben kell élnünk ellenségeinkkel – magyarázta Huynh Tan Phat, s tréfásan hunyorított. – Ők például azt hiszik, hogy övék ez a falu, pedig valójában a miénk. Gyakran jönnek ide Saigonból látogatók, s nem is sejtik, hogy olyan helyen járnak, amely a mi fennhatóságunk alatt áll. Nem zavarjuk őket, sohasem kérjük tőlük az irataikat, hacsak nem gyanítjuk, hogy ügynökkel állunk szemben; ilyenkor általában előzetes figyelmeztetést kapunk. Néha a mi embereink is hibáznak, rossz ösvényre térnek, s néhány perc múlva ellenséges őrállomásba ütköznek. Szerencsére mindenütt ott vannak a partizánjaink, s ügyelnek az ilyen „tévelygőkre". A mi területünk és az ellenséges terület szorosan egymásba fonódik, különösen errefelé, ilyen közel Saigonhoz. Ön azonban csak akkor kerülhet szembe az ellenséggel, ha egy őrállomásba botlik, vagy ágyúinak és géppuskáinak lőtávolába kerül. Az a módszerünk, hogy „bedugaszoljuk" az ellenséges őrállomásokat: helyőrségeiket éjjel-nappal körülveszik partizánjaink, s az ellenséges katonák csak engedélyünkkel távozhatnak.

A helyzet érzékeltetésére elővette a térképet, és rámutatott a Binh Chanh-i járásnak arra a falujára, ahol a Sárkány Évét köszöntöttem. Meglepődve észleltem, hogy eszerint az éjszakát és a rákövetkező nap java részét egy őrállomás közvetlen szomszédságában – tőle néhány száz méternyire töltöttük. – Ez az őrállomás ma már nem is létezik – mondta Huynh Tan Phat, és keresztülhúzta a jelzést a térképen. – Már hónapokkal ezelőtt felszámoltuk. Előzetesen hónapokig éjjel-nappal bekerítve tartottuk; katonáinak engedélyt kellett kérniük partizánjainktól, hogy a piacra mehessenek, vagy a közeli Kinh Xang-csatornából vizet merhessenek a rizs megfőzéséhez. Folyvást támadástól tartottak, s ezért fel is adták az őrállomást.

Ez az állomás, amelyet egy saigoni század tartott megszállva, pontosan hét kilométerre volt a város peremétől. De a térképet tanulmányozva jóval inkább aggasztott a tartózkodási helyünk közvetlen közelében uralkodó helyzet. Körös-körül őrállomások voltak – ezeket nem húzták át a térképen –, s közülük kettő mindössze 1000, illetve 1500 méterre feküdt a falunktól.

Amint ezen elmélkedtem, hirtelen pokoli zaj kerekedett, ágyúlövedékek és aknák robbantak, nehéz géppuskák ugattak, vijjogtak a zuhanóbombázók, és tompán puffantak a napalmbombák. Csak nagy nehezen tudtam kivenni Huynh Tan Phat szavait, és még kevésbé tudtam elfogadni azt a higgadt megállapítását, hogy az ellenség semmiképp sem törhet ki. – Igen, a térképen meglehetősen riasztónak látszik a helyzet – mondta. – Úgy fest, mintha teljesen bekerítettek volna bennünket az ellenséges őrállomások, holott valójában mi kerítettük be őket. A helyőrségek csak úgy törhetnének ki, ha nagy, kombinált hadműveleteket indítanának a saigoni reguláris haderők mozgósítható tartalékainak bevetésével. És a mi reguláris erőink többnyire amúgy is elég munkát adnak nekik.

Amikor félbeszakadt az ágyúdörej, a közvetlen közelből hallatszó elkeseredett harci lárma felől érdeklődtem, habár vendéglátóim alig törődtek vele, legfeljebb őrködni küldtek valakit, hogy tartsa szemmel a repülőgépeket.

– Önt még nem tájékoztatták erről? – kérdezte Huynh Tan Phat mentegetőző mosollyal. – Az Egyesült Államok Trung Hua-i ejtőernyős kiképzőközpontja működik itt a közelben, alig néhány kilométerre tőlünk. Ejtőernyős ugrásra már nem oktathatják az újoncokat, mert túlságosan sok ért földet a mi területünkön – nem is mindig akarata ellenére. Így hát szabályos gyalogsági kiképzésben részesítik őket, a csata körülményeit felidéző hadgyakorlatok közepette. Csaknem minden reggel lövöldöznek – valakinek már figyelmeztetnie kellett volna önt erre.

Gia Dinh tartomány térképén vörös és zöld foltok jelölték a Front és a saigoni kormány összefonódott övezeteit, s közbeeső nagy sárga foltok azokat a területeket, amelyek nappal névlegesen Saigon, éjszaka pedig ténylegesen a Front fennhatósága alatt álltak. A Felszabadítási Front terminológiája szerint a vörös területeknek

„partizántámaszpont", a sárgáknak pedig „partizánövezet" a nevük. A Saigont és Cholont képviselő nagy zöld folttól eltekintve, kisebb zöld szigetek jelezték a kormány fennhatósága alatt álló járási székhelyeket és „stratégiaifalu"-csoportokat; mindegyiknek a közvetlen közelében volt egy katonai őrállomás. A sárga övezetek nagyobbak voltak, mint a vörösek és a zöldek együttvéve, s egészen a saigoni peremvárosokig terjedtek. – Néhány héttel ezelőtt eltöröltünk a föld színéről egy őrállomást, mindössze fél kilométerre a város szélétől – mondta Huynh Tan Phat, amikor látta, milyen meglepetéssel észlelem, hogy a partizánövezet a város pereméig ér.

– Saigon – folytatta – nemcsak közigazgatási központ, hanem egyúttal az ellenség katonai és politikai idegközpontja is. Saigonban összpontosul mindaz, amitől a háború függ: itt van minden fontos katonai létesítmény, hadianyagraktár, repülőtér, kiképzőközpont, és nem utolsósorban az amerikai parancsnokság. Újabban két tendencia nyilvánul meg. Az egyik az, hogy a város mindinkább terjeszkedik, „bekebelezi" a vidéket: az új katonai létesítmények kiszorítják földjeikről a parasztokat, és a bulldózerek egész falvakat tesznek a földdel egyenlővé, hogy helyet teremtsenek újabb katonai raktárak, lőterek, gyakorlóterek, repülőgép-kifutópályák stb. számára. A másik tendencia lényege: minél több vereséget szenvednek az amerikaiak bábjai vidéken, annál inkább behúzódnak Saigonba. Gia Dinh tartományt olyan páncélzatnak tekintik, amely megvédi a fővárost. Amint látja – és ismét a térképre mutatott –, az egész területet átmeg átszövi az utak, stratégiai országutak, vízi utak és „stratégiai falvak" kiterjedt hálózata. Emiatt, valamint a drótsövények, árkok, ellenséges őrállomások és más akadályok miatt a Front erői csak nehezen mozoghatnak. De azért – ezt ön is tapasztalhatta – mégis-csak tudunk mozogni.

Ismét kiküldött valakit, hogy tartsa szemmel azokat a repülőgépeket, amelyek nagyon is alacsonyan zúgtak a közelünkben. A szó szoros értelmében a lábunk előtt voltak a légvédelmi óvóhelyek, s a „bombát kioldani!"-jelzés és a robbanás közt éppen annyi időnk lett volna, hogy egy ugrással lent teremjünk.

– Az ellenség, védelmi rendszerének szerves részeként, 282 „stratégiai falut" létesített Gia Dinh tartományban – folytatta magya-

rázatát Huynh Tan Phat –, azt remélve, hogy valóságos emberi páncélövezetet vonhat a város köré, s végezhet mindenkivel, akit vietkongnak tekint. „Leeresztjük a tóból a vizet, hogy kifogjuk a nagy halakat" – így fogalmazta meg a saigoni kormány politikájának lényegét, de amint látja, a halak fürgébbnek bizonyulnak annál, semhogy ilyen módon kifoghatnák őket. Mivel ez a térség igen közel fekszik a fővároshoz, az ellenséges katonai és rendőri hatalom központjához, a kormánynak jelentős erők összpontosításával sikerült létrehoznia a „stratégiai falvakat". Néhányat kirakatként mutogattak az amerikai katonai potentátoknak és a külföldi vendégeknek. A Diem uralmát megdöntő puccs után azonban fegyvert fogott a nép, és elpusztította e falvak jelentős részét. 1963 végéig több mint ötven falu – s köztük néhány „kirakat" – vált gyakorlatilag a földdel egyenlővé. A parasztok visszatértek szülőfalvaikba, ismét művelni kezdték régi földjeiket – közvetlenül az ellenség orra előtt. A többi „stratégiai faluban" is csaknem kivétel nélkül megtört az ellenség szorítása, és megalakultak a szervezeteink.

– Ellátogathatnék egy „stratégiai faluba", amely még Saigon fennhatósága alatt áll?

– Ha nem riad vissza egy kis kockázattól – miért ne?

– Lenne olyan, amelyik jó közel van Saigonhoz? – kérdeztem.

Huynh Tan Phat ismét tanulmányozni kezdte a térképet, s miután tanácskozott a bizottság többi tagjával, bekarikázott egy falut. – Ez alighanem érdekes lesz az ön számára – mondta –, mert közvetlen közelében van egy felszabadított falu. Meglátja majd, mit jelent „együtt élni az ellenséggel".

Másnap kerékpáron, szampanon és gyalog megtettem a kijelölt utat, s egy órával napszállta előtt, átmászva egy száraz sáncárkon, majd néhány földsáncon, megérkeztem Tan Thanh Tay „stratégiai faluba", amely a Hoc Mon-i járásban fekszik, tíz-tizenkét kilométernyire északra Saigontól. Egy kis csoport katona jött velem, s a falusiak odaszaladtak hozzájuk, ölelgették őket, abban a hiszemben, hogy elérkezett felszabadulásuk órája. Ez nem volt tipikus „stratégiai falu", mert a lakosság harcolt azellen, hogy palánkkal és szögesdróttal vegyék körül. De azért nem hasonlított azokhoz a vietnami falvakhoz sem, amelyeket addig láttam. A házak egymás hegyén-hátán

álltak, nyoma sem volt a fáknak és a zöld lomboknak, amelyek oly jellemzőek a vietnami falvakra, a 17. szélességi foktól északra és délre egyaránt. Egy csupa csont és bőr, auschwitzi deportáltra emlékeztető öregember beszélt annak a csoportnak a nevében, amely azonnal összeverődött körülöttem, miközben kísérőim közölték a falusiakkal, hogy „külföldi jó barát" vagyok.

– Ez nem is élet – mondta. – Amikor este lehűl a levegő és jó lenne kimenni a földekre – haza kell térnünk. Aki fél órával napszállta előtt nincs a kapukon belül, azt letartóztatják és félholtra verik. Nincsenek árnyékot adó fák. Mindet kivágatták velünk, vagy pedig ők mentek neki bulldozerekkel a bambuszoknak. Nem tudunk malacokat és csirkéket nevelni, hiszen a házak teljesen összeépültek, s el vagyunk szakítva a régi földjeinktől. Még halastavunk sincs. Vérünket szívják a sok adóval, s állandóan újakat agyalnak ki. Mindenért adót kell fizetnünk – lassan már a levegőért is. Tetejébe még idejönnek a katonák az őrállomásról, és követelik: „Add ide azt a csirkét. Add ide ezt... add ide azt..." Aki megtagadja, arra ráfogják, hogy vietkong, agyba-főbe verik, aztán elhurcolják a járási börtönbe. És ha erre sor kerül, a családja örül, ha még hírt hall róla valaha az életben.

Mások is szót kértek, és részletesen elmondták, milyen az élet ebben a sokat dicsőített koncentrációs táborban. A gyerekeknek nincs hol játszaniuk – kedvetlenül álldogáltak körös-körül, anyjuk nadrágjába kapaszkodva, egészségtelenül sápadt volt az arcuk. – Még a lélegzéshez sincs elég hely – mondta egy fiatal anya, keblén gyermekével. – És állandóan attól rettegünk, hogy a következő percben mi történik. Éjjel-nappal félelemben élünk, nincs egy szemernyi biztonság. Jönnek a katonák, lopnak, rémisztgetik a nagyobbacska lányokat... – Egy éltes asszony beszámolt a fantasztikus „szüzességi adóról", amelyet minden tíz éven felüli lánygyermek szüleinek fizetniük kell, ha meg akarják kímélni lányukat a falu bajáratánál strázsáló terrorlegények „udvarlásától".

Nem maradhattunk sokáig, mert hírét vettük, hogy a helyőrség négy katonája a faluban tartózkodott, nem messze érkezésünk helyétől, s visszaszaladt az őrállomásra, amely mintegy ezer méternyire volt tőlünk. Kísérőim elmondták, hogy támadástól aligha kell tar-

tanunk, de van az őrállomáson két 81 milliméteres ágyú, s esetleg tűz alá vehetnek. Így hát meglehetősen fürgén szedtük a lábunkat, amíg a biztonsági szakember nem közölte, hogy már lőtávolságon kívül vagyunk. Akkorra a nap is leáldozott, s megpihenhettünk egy teraszos rizsföldön; megittunk néhány üveg saigoni sört, és nézegettük a bombázókat, amint süvítve felszálltak Saigon központi repülőterének betonjáról.

Amikor trópusi gyorsasággal ránk borult a sötétség, s felvillantak a főváros szikrázó fényei és a Quan Tung-i amerikai kiképzőközpont antennáinak vakító vörös csúcsai, elindultunk, hogy felkeressük An Nhan Tayt, az alig egy kilométerre fekvő szomszéd falut. Az oda vezető utat hasznavehetetlenné tették az egyméteres vagy még mélyebb árkok, amelyek közé a kiásott földből és kőből sáncokat emeltek.

– Nem próbálják a saigoni hatóságok kijavítani az utat? – kérdeztem.

– Eleinte tettek néhány kísérletet – magyarázta vezetőm –, de amit nappal kijavítottak, azt éjjel szétrombolták a parasztok – ha nem ugyanazon a helyen, akkor másutt. S az útjavítókat állandóan tűz alatt tartották mesterlövészeink. Így aztán feladták a küzdelmet.

An Nhan Tay lakosságát is „koncentrálták". Útban a „stratégiai falu" felé felkerestem azt a területet, ahová An Nhan Tay és más falvak lakosságát összeterelték, láttam a halomba rakott fákat és bambuszokat, amelyeket azért vágtak ki, hogy megfosszák a partizánokat a búvóhelyektől. A parasztok azóta már újjáépítették falujukat; a tágas házakat gyümölcsfák és bambuszcserjék vették körül, mindenütt disznók röfögtek, csirkék kapirgáltak; a rohangáló gyerekek visítoztak és kiabáltak, mint a világon mindenütt az esti játék utolsó óráiban; a parasztok veteményeskertjeiket öntözték – minden a békés, rendezett élet légkörét árasztotta. A falu nyugati szélén romhalmaz magasodott – itt állt valamikor az őrállomás, amely a „stratégiai falut" ellenőrizte. Beszéltem egy ellenállóval, aki csaknem hat évig a szó szoros értelmében a föld alatt élt, mert egy rejtett fedezékben lakott, alig száz méterre az őrállomástól. A faluból vittek neki ennivalót és vizet egy alagúton keresztül, amelyet a parasztok segítségével ásott. Csak éjszaka hagyta el rejtekhelyét, hogy folytassa

a szervezőmunkát, s ébren tartsa a reményt a diemista elnyomás legsötétebb éveiben. Végül is ebből a titkos fedezékből indult meg a támadás az őrállomás ellen, a szerteágazó alagútrendszeren keresztül, amely az állomás legfontosabb erődítményeihez vezetett. Az ellenálló zömök kis ember volt, könnyed és vidám, mint oly sokan mások, akikkel Saigon környékén és egész Gia Dinhben találkoztam.

– Az ellenség rendkívül barbár módon viselkedett ezen a vidéken – mondta. – Az embereket válogatás nélkül gyilkolták, a helyi zsarnok kénye-kedve szerint. Noha igen közel vagyunk Saigonhoz, már a franciák idejében is erős támaszpontja volt itt az ellenállási mozgalomnak. Ezért tomboltak olyan kegyetlenül a diemisták. A terror, az erőszak volt a szokásos módszer, amellyel a népet engedelmességre akarták kényszeríteni. A mi falunk népe harcolt a „stratégiai falu" létrehozása ellen, de az ellenség kéthónapos küzdelem után bulldozereket hozatott, több zászlóaljjal bekerítette az egész területet, s a föld színéig letarolta a fákat, a bambuszokat, lényegében elpusztított mindent, ami zöldellt, hogy megteremtse a „stratégiai falu" körül az úgynevezett „fehér övezetet". Ez olyan övezet, amelyben semmi sem él, semmi sem nő. A nép azonban ellenállt, harcolt minden talpalatnyi földért. Amikor a bulldozerek ledöntötték a sövénykerítéseket, harcolt a gyümölcsfákért. Amikor ezeket is kivágták, harcolt a palánkok és a drótsövény ellen – és ezt a csatát meg is nyerte.

– Amikor felépült az őrállomás, a helyőrség megfigyelhette – de nem ellenőrizhette – a házcsoportot. Különben is csak azt láthatta, ami a föld fölött és nappal történt. Éjszaka a falusiak, főleg az ifjak és a leányok, föld alatti alagutakat ástak, s hónapok, évek múltával egyre közelebb kerültek az őrállomáshoz. Ezeknek a fiataloknak a többsége ma már a felszabadító hadseregben szolgál... A parasztok nemegyszer kitörtek a „stratégiai faluból", és visszamentek régi lakóhelyükre, a letarolt „senki földjére". De az ellenség katonákat küldött utánuk, és visszahozatta őket. Csak akkor maradhattak meg szülőfalujukban, akkor élhették újra megszokott életüket, amikor leromboltuk az őrállomást.

– Az ellenség visszatért, még mielőtt kellően megszerveztük volna a védelmet; megölt tizenhét embert, aki éppen a keze ügyébe került,

felgyújtott több tucat házat – de nem mert a faluban maradni. Beépített néhány ügynököt, ám ezeket egykettőre lelepleztük, kiakolbólítottuk a faluból, és Saigon azóta nem tudott helyi embereket toborozni piszkos munkájához. Most már több száz család visszatért, s megkezdte régi földjeinek művelését.

– Az egész lakosság kivette részét a helyőrség megdolgozásából – folytatta a zömök kis partizánvezér. – A katonák egy lépést sem tehettek anélkül, hogy egy piaci kofa, egy iskolás gyerek, vagy a határban szántó-vető paraszt ne közölte volna velük, milyen helytelenül cselekszenek, amikor elnyomják és rabszolgasorsra akarják kárhoztatni a népet. Hát vajon ők nem parasztok? És vajon ők maguk szögesdrót mögött szeretnének élni? Vagy örülnének, ha azt látnák, hogy a falujukban így erőszakoskodnak az ő családjukkal? Alighanem az övéik is épp így harcolnak azellen, hogy szögesdrót mögött, amerikai puskákkal farkasszemet nézve kelljen élniük... S ezek a beszélgetések, hozzászámítva a két színlelt támadást, amelyet bőséges „hang-támogatással" körítve indítottunk, valósággal demoralizálták a helyőrség katonáit. A Diem-ellenes puccs után megindítottuk igazi támadásunkat, s az összesen három kilométer hosszú alagútrendszert felhasználva valósággal kirajzottunk körülöttük a föld alól. Az első lövések után megadták magukat. Több tucat fegyvert zsákmányoltunk, és tulajdon robbanóanyagukkal a levegőbe röpítettük az erődítményeiket.

Az őrállomás a 8-as számú országút mentén feküdt, mintegy tizenegy kilométerre Saigontól

Betértünk egy An Nhan Tay-i házba, amelyet találomra választottam ki. Az asztalt elborították a halomba rakott gyümölcsök, újévi édességek, s a mennyezetről lelógó vörös szerpentinszalagokon kínai írásjelek hirdették: „Boldog Sárkány Újévet!" Egy parányi, de igen méltóságteljes öreg hölgy fogadott, fekete pamutnadrágban és blúzban, kerek sapkával a fején. A katonaanyák szervezetének tagja – mondta róla kísérőm –, egyike azoknak, akik csodálatraméltó bátorsággal táplálták és rejtegették a diemista rendőrség elől menekülő „aktivistákat". Az öreg hölgy nyugodtan hallgatta a dicséretet, teát töltött a parányi csészékbe, majd kijelentette: – Az a szerény hozzájárulás, amire a hozzám hasonló öregek képesek, eltör-

pül amellett, amit ezek a fiúk tesznek nap nap után a nép szolgálatában.

Szavai nem úgy hangzottak, mintha kész beszédet mondana, hanem inkább egy régóta kikristályosodott megállapításként. Elbeszélte, milyen reménytelen volt az élet a „stratégiai faluban", és milyen az új, a szabad élet, amelyet harcban vívtak ki. A ház és az udvar perceken belül zsúfolásig megtelt, amint híre futott a „külföldi jó barát" merőben szokatlan látogatásának. A múltban ugyanis kizárólag olyan külföldieket ismertek errefelé, akik mindennek mondhatók, csak épp „jó barátnak" nem (a tiszteletreméltó öreg hölgy rendkívül tapintatosan érintette ezt a kérdést). Miután szinte jelképesen kortyolgattunk az erős, keserű teából, amit rajongva szeretnek a dél-vietnamiak – errefelé utálják az Északon használatos nagy teáskannákat, s igen sokra tartják a parányi csészéket, amelyek szerintük megőrzik a tea valódi aromáját –, vendéglátóm jó egészséget kívánt, s mi udvariasan távoztunk.

Aznap, még kora reggel meghallgattam Amerika Hangja hullámhosszán Dean Rusk egyik beszédét a „szabadságról", amelyet az Egyesült Államok Dél-Vietnamban védelmez, s arra gondoltam, hogy ha egy átlag amerikai ellátogathatna ebbe a két faluba, amelyeket egy kilométernyi elpusztított útszakasz választ el egymástól, alighanem módosítaná a szabadsággal kapcsolatos elképzeléseit, és felszólítaná Dean Ruskot: nézzen ő is egy kevéssé ennek a kérdésnek a mélyére.

Estére azt terveztük, hogy megtekintjük a járási színjátszó együttes szabadtéri műsorát. De olyan fárasztó, izgalmas napunk volt, hogy azt javasoltam, döntsünk vacsora után a továbbiakról. Aggasztott, hogy mi történt az orvosunkkal: általában közvetlenül mellettem vagy mögöttem kerékpározott, de amikor kis csoportunk az éjjeli találkozóhelyre érkezett, már nem volt velünk. Útvonalunkon akadt néhány kényes elágazás, és egy kivételével mindegyik ösvény ellenséges őrállomáshoz vezetett. Senki sem emlékezett, hogy látta volna az orvost az úton. Arra gondoltunk, hogy defektet kapott, s őszintén reméltük, hogy minden kereszteződésnél gondosan tanulmányozza a zöld gallyakat.

Akkortájt, amikor el kellett volna indulnunk a szabadtéri elő-

adásra – ha fáradtságomra hivatkozva le nem mondom a programot –, megszólaltak az ágyúk, és gyanúsan mifelénk szórták szakértő barátaim szerint 155 milliméteres lövedékeiket. Az első sortűz olyan közel csapott be, hogy hanyatt-homlok rohantunk az óvóhelyre, s a robbanások nyomán göröngyök záporoztak a nyakunkba. Világosan meg tudtuk különböztetni egymástól a tüzelés hangját, a lövedékek süvítését és a robbanásokat. Velem volt Huynh, a veterán saigoni újságíró, akinek idegei éppoly kifogástalannak bizonyultak, mint francia tudása. Átmenetileg ő helyettesítette a megbetegedett tolmácsot, s nagy szakértelemmel döntötte el, hogy a lövedékek becsapódásának közelsége mikor teszi indokolttá a fedezékbe vonulást. Az első sortüzek után – egy-egy alkalommal négy lövedék csapódott be – egy aknavető is megszólalt; az aknák üvöltő vijjogását jól meg lehetett különböztetni a szokványos tüzérségi lövedékek mélyebb zúgásától.

A lövöldözés vagy kilencven percig tartott, s néhány lövedék elég közel csapódott be; fedezékünkre valósággal záporoztak a göröngyök, gallyak és levelek. Azután elült a zaj, csak egy oldalkocsis „Lambretta" robogó megnyugtatóan hétköznapi berregése törte meg a csendet – alighanem jeget hozott Saigonból. Fél órával később felbukkant az orvos, nyakig sárosan. Valóban defektet kapott, de ezt semmivel sem jelezte csoportunk többi tagjának, s mi tovatűntünk a sötétben, anélkül hogy észrevettük volna. Azután elnézte az egyik gally-jelzést, s olyan közel került egy ellenséges őrállomáshoz, hogy hallotta a tüzérségi támadáshoz halomba rakott lövedékek csörrenését. Ekkor belebotlott néhány partizánba, aki az őrállomás körül ásta be magát, s ők azután visszairányították a helyes útra, éppen akkortájt, amikor megkezdődött a lövöldözés. Az első sortűz olyan közel csapódott be hozzá, hogy a zenebona végéig meghúzódott az egyik aknatölcsérben.

Az ellenséges helyőrség parancsnoka megneszelte a színielőadást, alighanem azért, mert a közönség már órákkal előbb gyülekezni kezdett a közeli falvakból – olyanokból is, amelyek Saigon fennhatósága alatt álltak. A szabadtéri színpad volt a célpont. Csaknem valamennyi lövedék arra a területre esett, amelyen keresztül kellett volna haladnunk, ha az előadás megtekintése mellett döntünk. Senki

sem sebesült meg; a színpadon azonnal kioltották a fényeket, s a nézőközönség lehasalva várta a lövöldözés végét. Utána rögtön megkezdődött az előadás. A szakemberek megfigyelték, hogy több lövedék nem robbant fel, s alig néhány perccel a lövöldözés befejezése után máris munkához láttak, hogy ártalmatlanná tegyék őket, és kiszedjék belőlük az értékes lőport

Másnap este ugyanazon a helyen végignéztük az előadást. A konferanszié mindenekelőtt ismertette a biztonsági intézkedéseket: amennyiben repülőgépek tűnnek fel, vagy megszólal az ellenséges tüzérség, azonnal kioltják a fényeket, s a nézőközönség behúzódik az árkokba, amelyeket az előző éjszaka tapasztalataiból okulva ástak; a tapsolás pedig mellőzendő, mert a tetszésnyilvánítás hangja elnyomhatja a közeledő repülőgépek zúgását. Közvetlenül az előadás megkezdése után felbukkant egy magányos bombázó, el is oltották az erős fényű petróleumlámpákat, de mivel a repülőgép nem kezdett el köröz ni felettünk, mindenki a helyén maradt. A bombázó zúgva belefúródott az éjszakába, a farkán villogó vörös fény olyan volt, akár egy rossz szellem, aki azért jött, hogy eloszlassa az este varázsát. Az előadás dalokkal és kórusművekkel kezdődött, a hagyományos vonós és fafúvós hangszereken előadott, elbűvölően kedves zenét a Saigon–Gia Dinh-i végrehajtó bizottság muzsikus tagja szerezte.

Ezután dobtánc következett; a ritmus- és hangváltásokban bővelkedő „tam-tam-zene" hatásosan érzékeltette a dél-vietnami élet és harc hullámhegyeit és -völgyeit: az első ellenállási háborút, a béke lelkes köszöntését, az elnyomás gyötrelmes időszakát, amikor az egész ország szenvedett és gyászolt, a második ellenállási háború meghirdetését, a győzelmeket és a felszabadított területek életét. Ezt követte egy gyors ütemű varázslótánc, amely a Nyugati Felvidék törzsi táncain és ritmusain alapult. A következő műsorszámnál a közönség több ízben is megsértette a tapsolási tilalmat. Az egyfelvonásos színdarab arról szólt, hogy az egyik ellenséges őrállomás katonái szabadságot kérnek tisztjüktől, mivel a Hold-újév alkalmából a Front tűzszünetet hirdetett, s nekik is lehetővé tette, hogy meglátogassák családjukat. A tiszt nem adja meg az eltávozási engedélyt, ám a katonák komikus elemekben bővelkedő, hosszas

vita után lerakják fegyvereiket, sorsára hagyják az őrállomást, s így végül a tiszt is elhatározza, hogy velük megy.* Az „élő" előadás után egy filmet vetítettek – én már nem néztem végig, de a több mint kétezer főnyi nézősereg úgy ült, mintha gyökeret vert volna. Az együttes vezetője elmondta, hogy mindig telt ház előtt játszanak, és Saigontól alig egy kilométerre is felléptek már.

– Ezek az előadások hatalmas tömegeket vonzanak – mesélte. – A legelsők egyikét néhány saigoni színházi szakember is megtekintette. Azért jöttek, hogy gúnyolódjanak, de elragadtatott örömmel távoztak, s nem győzték dicsérni azt a munkát, amelyet a nemzeti kultúra ápolásával végzünk, miközben nekik szenzációhajhászó, szexuális tárgyú nyugati témákban kell vájkálniuk. Később még többen felvették velünk a kapcsolatot, s mi külön előadásokat rendeztünk, amelyeken nylonfüggöny választotta el a saigoni színházi szakembereket egymástól és a nézőközönségtől, de a függönyök kis kémlelőlyukain végignézhették a műsort. Hasznos színpadtechnikai tanácsokat adtak, azután visszatértek a fővárosba, hogy folytassák korábbi tevékenységüket.

Megkérdeztem, hogy a saigoni hatóságok szemet hunynak-e mindezek fölött.

– Szó sincs róla! – hangzott a válasz. – Ön is láthatta, mi történt tegnap éjjel. Legszívesebben elsöpörnének bennünket a föld színéről, hiszen előadásaink nagyon is ártanak nekik. A lakosság azonban mindenütt támogat bennünket. A helyi partizánok megvédenek, s nekünk is vannak önvédelmi eszközeink. Amikor Saigontól néhány

* Ez korántsem volt túlzás: az 1964-es Hold-újév idején sok tízezer katona cselekedett így. Még a Trung Hua-i ejtőernyős kiképzőközpont 250 növendéke is fittyet hányt a tisztek tiltakozásának, és hazalátogatott a Front fennhatósága alatt álló területre. A tűzszünetet, bár Saigon a maga részéről elutasította, mindkét fél katonái lelkiismeretesen betartották, kivéve az amerikai pilótákkal működő légierőket. Fentebb írtam már a faluról, ahol az újévi ünnepségek idején egy éjszakát töltöttem. Ebben a faluban történt, hogy a közeli őrállomás katonái és tisztjei ellátogattak egy szabadtéri előadásra, hogy megtekintsék ugyanennek a járási színjátszó csoportnak a műsorát. Másnap tizenöt katona dezertált – fegyvertelenül. De miután a Front helyi hatóságai elmagyarázták nekik, milyen fontos a fegyver, visszatértek az őrállomásra, s másnap éjjel ismét felbukkantak, annyi fegyverrel, amennyit csak magukkal tudtak hozni.

száz méterre játszunk, az ellenség nem bombázhat és nem lövethet bennünket, még akkor sem, ha tudja, hogy folyik az előadás. Önvédelmi alakulataink pedig vissza tudnak verni bármely éjszakai támadást.

A hallgatóságból többeket kiszemeltem arra, hogy másnap interjút készítsek velük. Köztük volt két gödröcskés arcú, szerény modorú partizánlány, Húê és Huê, azaz Gyümölcsfavirág és Fürgécske (a különbség a magánhangzók hangsúlyozásából adódik), akikről a helyi partizánvezér elmondta, hogy öt falubeli fiatalemberrel együtt visszaverték egy egész ellenséges század támadását. Másnap reggel mindketten be is állítottak, makulátlanul tiszta fekete pamutblúzban és nadrágban; amerikai fonott övükön kézigránátok lógtak, amerikai karabély volt a vállukon. Legfeljebb tizenhat évesnek néztem őket, de Gyümölcsfavirág kijelentette, hogy ő tizenkilenc éves, Fürgécske pedig a huszonkettedik évében jár. Gyümölcsfavirág volt az akció igazi hőse, s beszámolója alapján az egész igen egyszerűnek látszott.

– Amikor az ellenség már a közvetlen közelünkben volt, egyik lőállásból a másikba szaladtam, mindenhonnét lövöldözve, s valahányszor elsütöttem a karabélyomat, elesett egy bábkatona – magyarázta könnyed, gyermekes hangon. – Az ellenség fel akart állítani egy gépfegyvert, hogy az egyik állásunkat lője; erre odaszaladtam, és belevágtam egy kézigránátot. A gránát megölte a lövészt, és darabokra szaggatta a gépfegyvert. Addigra az ellenségnek már kilenc halottja és sebesültje volt, így hát visszavonult. Később még lőtt néhányat a tüzérség, de a lövedékek nem okoztak kárt.

Ennyi volt az egész. Számomra még mindig hihetetlennek látszott, hogy egy egész század – nyolcvan-száz katona – mindössze kilenc ember elvesztése után abbahagyja a harcot, anélkül, hogy kísérletet tenne az ellenséges állások megrohanására. Ám a beszélgetés után megtekintettem a megerősített falut, amelynek védelmében részt vettek a lányok. A védelmi rendszer több mint harminc kilométer hosszú alagút-labirintusból állt, s az alagutak tágas lőállásokba torkollnak, ahonnét szemmel tartható minden út, amely a faluba vezet. Az alagutakat úgy méretezték, hogy a Gyümölcsfavirág vagy Fürgécske nagyságú harcosok kétrét görnyedve rohanhatnak egyik lőállásból a másikba, miként Gyümölcsfavirág mesélte.

Odavezettek egy különálló bambuszcsoporthoz, s felszólítottak, hogy vizsgáljam meg közelebbről, nem látok-e valami gyanúsat a gyökerek között. Nem találtam semmit. Ezután bevezettek egy alagútba, amely egy tágas, három-négy embert is befogadó lőállásba torkollt. Az egyik partizán pálcával keresztülbökdösött valamit, ami vakablakfélének látszott a döngölt puskatámaszték mögött. Az „ablak" kinyílt, akár egy szem, s feltűnt előttem az út, amelyen néhány perccel korábban végigkerékpároztunk a falu felé. Azután ismét odavittek az előbbi bambuszcsoporthoz, s megmutatták a gyökerek közt fúrt parányi lyukakat, amelyeket már néhány méteres távolságból alig lehet észrevenni. Megtekintettem más lőállásokat is, amelyeket szintén tökéletesen álcáztak. S még ha a puska villanása vagy a füst el is árulta az állás helyét, az ellenség nem sokra ment volna, ha lőni kezdi, hiszen a partizánok állandóan változtatták helyüket.

A faluhoz vezető minden utat, ösvényt és csatornát hasonló módon tűz alatt tarthattak; s ha valaki a puskatűz elől fedezékbe akart húzódni, elkerülhetetlenül beleesett valamelyik félelmetes csapdába. Ezek jobbadán mély vermek voltak, bambusz- és acéltüskékkel megtűzdelve, de akadtak furfangosan elhelyezett gránátok és aknák is, amelyek a helyi műhelyben készültek.

Most már megértettem, hogy az ellenség miért hagyta abba a támadást, noha csak kilenc embert veszített. Egy ilyen megerősített falu esetében már a külső védelmi vonal elfoglalása is nagy veszteségekkel jár. Ha pedig a támadóknak sikerül behatolniuk az alagutakba, működésbe lépnek a legkülönfélébb, kézzel működtetett csapdák, amelyek többnyire zsákutcába terelik őket; s ezt a zsákutcát azután mindenestül felrobbantják. Ha az ellenség középütt indít támadást, a szárnyakon keveredik bajba; ha viszont a szárnyakon támad, középről kerül tűz alá. Ha sikerül is bevennie az első védelmi vonalat, működésbe lép a második, a harmadik és a negyedik, s ha nyomasztó a túlerő, a védők még mindig egérutat nyerhetnek a vészkijárat-alagutakon, amelyek egy másik faluba, a folyópartra vagy az erdőbe vezetnek. Meglepődve láttam, hogy akadt néhány elágazás, amely az út közelében – arrafelé, ahol a támadó ellenség tűz alá kerül – nagy kivezető nyílásokba torkollt. Az egyik nyílás mellett hosszú bambuszrúd hevert, horogszerű gallyal a végén.

Gyümölcsfavirág elmagyarázta, mire való: – Néhány emberünk ezeken a pontokon várakozik, hogy mihelyt elesik egy ellenséges katona, magához rántsa a fegyverét, mert a mi akcióink egyébként vajmi kevés fegyverszerzési lehetőséget nyújtanak.

Gyümölcsfavirág és Fürgécske megerősített faluja volt ebben a nemben az első tökéletesnek mondható létesítmény, amit láttam. Később módomban volt látni más összefüggő védelmi rendszereket, amelyek számos falut kötöttek össze, ötszáznál is több lőállással voltak ellátva, valamint olyan csapdarendszerekkel, amelyek egész szakaszokat zárhatnak le abban az esetben, ha az ellenség lángszórókat vagy mérges gázt alkalmaz. Egyes falvak lakói százezer munkaórát is áldoztak a védelmi alagútrendszer kiépítésére. A munkát csaknem kizárólag a fiatalok végezték; az idősebbek rizzsel, gyümölccsel és teával látták el őket, míg hajnaltól napestig dolgoztak.

– Az ellenség nagy őrállomásokat épít, magas őrtornyokkal, hogy onnan ellenőrizhesse a vidéket – mondta Saigon–Gia Dinh katonai parancsnoka. – Mi viszont a föld alatt építkezünk, lőállásainkat oly közel hozva a föld felszínéhez, amennyire csak lehetséges, mert a mieink otthonaikat védik. Nekik csak akkor kell megpillantaniuk az ellenséget az irányzék felett, amikor gonosz szándékkal közeledik falujuk bejáratához. Az ellenség a mi vidékünkön nem közelíthet egyetlen faluhoz sem úgy, hogy ne szegeződnének rá fegyvereink. Ezt nevezzük mi népi háborúnak.

Az idő tájt mintegy 4500 ilyen megerősített falu volt Dél-Vietnamban, elsősorban a Mekong deltavidékén, de Közép-Vietnamban is napról napra nőtt a számuk. Úgy rémlett nekem, hogy megalkotóik felhasználták Vo Nguyen Giap tábornok Dien Bien Phunál olyannyira bevált „lopódzó lövészárok rendszerének" tapasztalatait, s jól ismerték a kínai partizánok Hopei tartományban alkalmazott védelmi és közlekedési alagútrendszerét, amely a japánok elleni háború idején egész megyéket kötött össze, valamint a védelmi alagutaknak azt a félelmetes rendszerét, amelyet 1952–1953-ban a koreai és a kínai erők építettek ki egész Koreát átszelve, a 38. szélességi fok mentén. S minthogy egy ilyen falu sakkban tudtartani egy egész századot – számos esetről hallottam, amikor zászlóaljak támadásait is visszaverte –, csak 4500-zal kell beszorozni ezt a szá-

mot, hogy lássuk, milyen feladatra vállalkozik az a rendszer vagy katonai gépezet, amely vissza akarja foglalni őket.

A megerősített faluban tett látogatásunk után, az éjszaka második felében kisebb-nagyobb megszakítással dörögtek az ágyúk, de a lövedékek nem csapódtak be annyira közel, hogy elhagytuk volna az egyik gumiültetvény fái közt kifeszített függőágyainkat. Hajnaltájt azonban erősödött az ágyútűz – és közeledett felénk. „Mademoiselle"-ek is feltűntek az égen, s nagy érdeklődést tanúsítottak a mi kis zugunk iránt. Amikor tolmácsom, Huynh kézhez kapta a saigoni reggeli lapokat, érkezett egy kis boríték is. A címzett, Saigon–Gia Dinh katonai parancsnoka – mozgékony, vidám férfi, azzal az éber, határozott fellépéssel, amely minden hadseregben olyannyira jellemző a kiváló vezérkari tisztekre –, éppen társaságunkban tartózkodott. Miután alaposan tanulmányozta az üzenetet, megírta a választ, és mindkettőt megmutatta társaimnak, néhány rövid szót szólt, s derűs mosollyal övére csatolva coltját, gyors léptekkel távozott.

– Éjféltájban egy ejtőernyős század érkezett az ültetvény túlsó végébe – mondta Huynh. – Megfigyelés alatt tartjuk őket, és most éppen mifelénk vették útjukat. Jobb lesz, ha biztonságba helyezzük önt az egyik titkos fedezékben.

Ekkor már élénk tevékenység folyt körülöttünk. Az orvos ellenőrizte műszeres táskájának tartalmát; poggyászunkat – amely a váratlan eshetőségekre készen mindig össze volt csomagolva – gyorsan beljebb vitték az ültetvényre. – Még körülbelül egy kilométernyire vannak tőlünk – jegyezte meg Huynh –, de nekünk is akad errefelé néhány katonánk. Ne vesztegessük az időt, mert nemsokára fütyülnek a golyók.

Vajmi kevéssé vonzott az a kilátás, hogy huzamosabb ideig a nem éppen nyugati mértektekre szabott föld alatti alagútban kell tartózkodnom. Végül is kompromisszumot kötöttünk, s elhelyezkedtem egy jól álcázott félkörös futóárokban, ahonnan – szükség esetén – biztos távolságba húzódhattam vissza az összekötő árkokon át. A terepszínű egyenruhába öltözött ejtőernyősök csak óvatosan merészkedtek előre, lövésre készen tartva fegyverüket; két csoportra oszlottak, az egyikben ötvenen lehettek, a másikban – aknavetőkkel

felszerelve – mintegy harmincan. A nagyobb csoporttal három amerikai is jött.

A jövevények mintegy száz méterről észrevettek két lövészárkot, s bennük néhány Front-katonát. Egyesek csípőtartásból kilőtték automata karabélyukat, a többiek a földre vetették magukat, s mindkét oszlopban megszólaltak a nehéz gépfegyverek. Pillanatokon belül mindenki a földön hasalt. A Front katonái rövid sorozatot adtak le két nehéz gépfegyverükből, s megsebesítettek három ejtőernyőst. Megfigyelőhelyemről láttam, hogy az amerikaiak az első lövések hallatára beugrottak egy lövészárokba, de kézmozdulatokkal támadásra ösztökélték az alakulatot. A katonáknak azonban elegük volt a harcból; megragadták géppuskáikat és az aknavetőket, amelyeket épp hogy felállítottak, visszahátráltak a fák közé, majd gyorsan kereket oldottak. S a három amerikai járt legelöl, mihelyt megkezdődött a nagy tülekedés a biztonságért; oly hanyatt-homlok menekültek, hogy összecsomagolt ebédjüket is a lövészárokban hagyták. A partizánok nyomon követték őket, s nemsokára egymás után érkeztek a kis borítékok azzal a hírrel, hogy a támadók egy, két, majd három kilométert hátráltak: visszatértek a Trung Hua-i kiképzőközpontba. A Front katonái nem szenvedtek veszteséget; s az én megfigyelési pontomat egyetlen lövés sem érte.

Mihelyt megérkezett a „minden csendes" üzenet, átjött hozzánk az egyik helyi partizánparancsnok, és rövid, de izgatott szóváltásba keveredett a mi alakulatunk parancsnokával.

– A partizánparancsnokot felháborította, hogy katonáink olyan korán tüzet nyitottak – magyarázta Huynh néhány perccel később. – Megkérdezte, miért lőttek már száz méterről, miért nem vártak – partizánszokás szerint –, amíg az ellenség 10–15 méter távolságba kerül. Kijelentette, hogy így sohasem jutunk fegyverekhez, és ha a parancsnok annak rendje és módja szerint intézte volna a dolgot, az egész ellenséges alakulatot megsemmisíthettük volna. Mire parancsnokunk azt felelte, hogy ez alkalommal nem az ellenség megsemmisítésére, hanem egy külföldi jó barát százszázalékos védelmének biztosítása volt a feladata. Ha megsemmisítjük az ejtőernyős alakulatot, az ellenség bombázza a falut, helikopterekről csapatokat vet be, s jókora összecsapásra kerül sor. Nem mintha nem tud-

nánk megbirkózni az ilyen helyzettel – mondta Huynh, sokat sejtető mosollyal –, de a Front nem szorgalmaz akciókat a faivak közelében, s ez különben sem felelt volna meg az ön teljes biztonságának szavatolásával kapcsolatos utasításoknak.

A parancsnok utóbb elbeszélte, hogy az ellenséges katonák a kiképző központ „végzős újoncai" voltak. – Miután hadgyakorlatokon kiképezték őket – mondotta –, ilyen „vizsgaportyákon" vesznek részt. Rendes körülmények között csak partizánokkal találkoznak, megeresztenek néhány lövést, és visszafordulnak. Ha kitérnek az utunkból, még csak nem is lövünk rájuk. Ez alkalommal azonban túlságosan közel kerültek önhöz, s meg kellett tanítanunk őket kesztyűbe dudálni. – Alighanem további gyakorlatokon kell majd részt venniük, s meg kell szokniuk, hogy veszteségeket is szenvedhetnek, meg kell szokniuk az igazi golyók fütyülését.

Alig egy órával később, amikor átkarikáztunk egy kis falun, a tájékoztatási szolgálat női ügyeletese hangszóróval végigsétált a főutcán és bejelentette: a Front erői visszavertek egy ellenséges támadást, s a későbbiekben majd részletesen tájékoztatják a lakosságot „az ellenség veszteségeiről és a zsákmányról".

Bújócska

Mindig meglepett az a rendkívüli pontosság, amely a Felszabadítási Front erőinek tevékenységét jellemezte. Az összekötő, aki az ellenséges őrállomások mentén kalauzolt bennünket, mindig ott várt a megbeszélt időpontban a megbeszélt fa mögött; parányi fényjelzés villant felénk a koromfekete éjszakából, épp abban a pillanatban, amikor az óra percmutatója a megbeszélt időpontot jelezte – a csöppnyi fényt szentjánosbogárnak is vélhettük volna, ha nem tudjuk, hogy éppen ott és éppen akkor kellett felvillannia. Valahányszor ellenséges területen át kellett kelnünk egy folyón, már készenlétben állt a szampan; ha kereszteznünk kellett egy stratégiai országutat, a találkozóhelytől néhány méternyire már rést vágtak a szögesdróton; a titkos alagutakat ismerő vezető mindig ott várt ránk a megfelelő helyen, a megfelelő időpontban. Ez annál is meglepőbb volt, mert ritkán találkoztam olyan emberrel, aki meg tudta mondani, hányadika van, vagy a hét melyik napját írjuk – hacsak nem tartózkodtunk Saigon közelében, ahol megkaphattuk a reggeli lapokat. Még egyik-másik vezető is beismerte, hogy olykor bonyolult számításokat kell végeznie, ha meghatározott napon akar eljutni valahova. Amikor azonban órákról és percekről volt szó, olyan pontosan bukkant fel mindenki, akár egy szputnyik. Pontosnak is kellett lenniük, elsősorban a Saigon körüli front első vonalaiban. Mégis újra meg újra meglepődtem, valahányszor a sűrű őserdőt átszelő keskeny ösvényen karikáztunk, és szakácsunk hirtelen előrehajolt, majd sebességének csökkentése nélkül elővarázsolta ebédnek való csirkémet, amelynek lábai egy őserdei kúszónövény indájával voltak összekötve. Sohasem jöttem rá, miként rendezik ezeket a csirke-

találkákat s még kevésbé tudtam fényt deríteni a rejtélyre: honnan tudja a szakács, hogy melyik bokor mögött rejlik az ebéd?

És ami ennél jóval fontosabb, lépten-nyomon tapasztaltam, hogy a Front katonai vezetői nemcsak az ellenfél hadműveleteiről értesültek pontosan, hanem szándékairól is. Számtalanszor megesett, hogy csoportunk mindenkori vezetője pihenőt javasolt az őserdei ösvény, a csatorna vagy a hegyi út valamely pontján. Ilyenkor perceken belül felbukkant egy partizán, kezében a már említett parányi, névjegy méretű borítékkal. Nemsokára nagyon megkedveltem ezeket a borítékokat, mert folyamatosan tájékoztattak bennünket az ellenség szándékairól. Többnyire valamelyik partizánalakulattól érkeztek, amely éjjel-nappal egy ellenséges őrállomás körül tanyázott; s az is megesett, hogy az őrállomáson működő összekötő volt a „feladó". Néha – ez főleg Saigon környékén fordult elő – arra késztettek bennünket a rövid üzenetek, hogy azonnal módosítsuk útiterveinket. A csoport vezetője minden esetben gondosan tanulmányozta a cédulát, azután elővett valamit, ami egy kis csomag játékkártyához hasonlított, s az illető útszakaszra mellénk adott vezetővel – egy partizánnal, aki részben futárszolgálatot teljesített, részben kalauzolta a Front embereit az ellenséges őrállomások között – sorra vette a kártyákat, egybevetette velük a levélben közölteket, majd kiválasztotta közülük azt, amelyikkel a vezető egyetértett.

A kártyákat betűk és számok borították; s a két vezető olyan elmélyült, komoly arckifejezéssel tanulmányozta őket, hogy első pillantásra úgy festett, mintha valamiféle kártyajáték folyna köztük, nagy tétekkel. De a számok és a betűk valójában rejtjelek voltak: a környékbeli utakat és ösvényeket, folyókat és csatornákat jelölték. Mindegyik kártya valamilyen kombinációt tartalmazott; feltüntetett minden elképzelhető variációt, amellyel az A pontból el lehet jutni a B pontba. Vezetőink az ellenség hadmozdulatairól szóló hírek alapján választották ki a szükséges kártyát, és vették fel a kapcsolatot azokkal a partizánokkal, akiknek a területén át kellett haladnunk.

Valahányszor kerékpáron közlekedtünk, kis csoportunk elkerülhetetlenül szétrajzott az erdőn végigkígyózó keskeny ösvényeken, amelyek időről időre egy csomópontban futnak össze, ahonnan ismét rengeteg elágazás indul ki. A vezető ilyenkor csupán a partizánok

előtt ismert jelekkel feltüntette, melyik ösvényen kell tovább haladnunk, hogy a lemaradók el ne tévedjenek (mint ahogyan az orvossal történt). Itt is rendkívüli pontosságra volt szükség. Mivel fényes nappal sokszor alig két-három kilométer választott el bennünket egy-egy ellenséges őrállomástól, már néhány perces kerékpározás is egyenesen nekivitt volna az állomásnak. S noha magát a helyőrséget – Huynh Tan Phat szavaival élve – „bedugaszolták", lövedékeikkel és géppuskagolyóikkal nem tehették meg ugyanezt.

Egy emlékezetes alkalommal megérkezett a parányi boríték, s tartalmát a szokásosnál is komorabb arccal tanulmányozták. Másnap pirkadatkor szándékoztunk elhagyni a Saigon–Gia Dinh övezetet, hogy északkeleti irányban utazzunk tovább. Ám a katonai körzetparancsnok közölte: – Az ellenség két napon belül nagyarányú tisztogató hadműveletet indít, öt zászlóalj, összesen mintegy 4000 ember bevetésével. A hadműveletre éppen azon a területen kerül sor, amelyen önnek át kell haladnia; a kormánycsapatok elfoglalják az utakat, amelyeket érintenie vagy kereszteznie kell; őrnaszádjaik azokon a folyókon cirkálnak, amelyek az ön úticéljához vezetnek. A hadművelet négy napig tart. Javasoljuk, hogy maradjon itt, ahol meg tudjuk védeni . . .

S valóban, két nappal később erőteljesen megélénkült a repülőgépek és helikopterek tevékenysége, kora hajnaltól mindenütt ott zümmögtek a „mademoiselle"-ek, hogy célpontokat keressenek a bombázók számára. Fogalmam sincs, milyen információkat gyűjtöttek, de nyolc órakor megjelent fölöttünk két B–26-os bombázó, és négyórás támadást indított. A gépek simán köröztek, s valahányszor egy kört leírtak, ledobtak néhány bombát. „Tüzérségi szakértőm", aki oly csalhatatlanul meghatározta a lövedékek irányát, most azzal tűnt ki, hogy „megsaccolta" a bombák röppályáját. Mihelyt fölénk érkeztek a repülőgépek, árgus szemmel figyelte őket, közölte, mikor oldják ki a bombákat, s nyomban hozzáfűzte, hogy a várható becsapódás közelsége indokolttá teszi-e a fedczékbe bújást vagy sem. A bombák mindig akkor süvöltöttek, amikor leugrottunk a fedezékbe, s a robbanások félelmetes döreje egybeesett a döngölt padlónak ütődő lábunk dobbanásával. Igyekeztünk a lehetőséghez képest elkerülni a fedezékbe vonulást, mert a földből tapasztott mennye-

zeten valósággal nyüzsögtek a hosszú lábú pókok, s a robbanások lökése mindig a nyakunkba pottyantott néhányat.

A ·'élután derekán jártunk, egész nap megszakítás nélkül érkeztek a kis borítékok, s most egy újabb boríték jött, azzal a tájékoztatással, hogy a saigoni csapatok előrenyomultak és elfoglalták az utat, amely mindössze egy kilométerre van tőlünk. Kísérőim úgy döntöttek, hogy csoportunk néhány tagjával együtt el kell rejtőznöm egy titkos alagútban, a többiek pedig felkészültek az összecsapásra. Az ellenség – a korábbi értesülésnek megfelelően – öt zászlóaljat vetett be, s a katonákat huszonhárom M–113-as harckocsi kísérte. Az ágyú- és aknalövedékek egyre közelebb csapódtak be, s riasztó élességgel ugattak a géppuskák, amint egy kisebb gumifacsoporton áthaladva eljutottunk egy szögletes, fedett nyíláshoz. Miután beugrottunk – én a magam részéről inkább bepréseltem magam – az alagútba, a nyílást ismét befödték, eltakarták földdel és levelekkel, eltüntették lábnyomainkat, s a legelőnyösebb pontokon jól álcázva elhelyeztek néhány őrszemet, hogy megfigyeljék az eseményeket. Biztosítottak afelől, hogy az alagút nagyon hosszú, része egy hatalmas alagútlabirintusnak, amely több faluba ágazik el. Vezetőink előzőleg tanulmányozták a kis kártyalapokat, s pontos utasításokat adtak egy szakértő alagútkalauznak arra nézve, milyen irányban kell tartanunk, ha „csakugyan veszélyesre fordul a helyzet".

Ezeket az alagutakat nem az én méreteimre szabták; ahol mások kétrét görnyedve jártak, én csak a hasamon csúszhattam, s az első pillanatokban szorongásos félelem lett úrrá rajtam. Titokban mindig féltem, hogy bennrekedhetek egy zárt föld alatti térségben, és csodálkoztam a bányászokon, akik a föld alatti munkát választják hivatásul. Eleinte még lélegzeni is nehezen tudtam, mert csoportunk összezsúfolódott, és sűrűn kapkodtuk a levegőt, hiszen jókora megerőltetésbe került, amíg poggyászunkkal egyetemben lejutottunk a föld alá. Később, amikor a társaság többi tagja távolabb ment, a vezető által megadott irányba, több levegőhöz jutottam, s rájöttem, hogy egész rendesen tudok lélegzeni, ha végignyújtózom a földön. Azért voltak még pillanatok, amikor úgy éreztem, hogy ha törik, ha szakad, ki kell jutnom a föld alól. De ezek is elmúltak.

A földben parányi kukacok nyüzsögtek; alig nagyobbak egy por-

szemnél, de meglepő gyorsasággal befúródnak a bőrbe, s viszkető érzést keltenek. Erről akkor világosítottak fel, amikor vakarózni kezdtem. A viszketésen kívül, úgy tapasztaltam, más bajt nem okoznak ezek a kis férgek. Valaki hozott egy nylonlepedőt, arra feküdtem rá, s így nem férhettek hozzám, kivéve azokat, amelyek már belefúródtak a bőrömbe – tőlük viszont hetekig nem szabadultam. A föld alá csak tompán szűrődött be a csatazaj, de annyit azért kivehettünk, hogy közvetlen közelünkből jön és felénk tart. Poggyászunkat összezsúfoltuk az előttünk húzódó alagútszakaszban – a partizánharc körülményei között a poggyásztól való búcsú általában örökre szól, s így mindent magunkkal hoztunk. Az én csomagjaim tele voltak értékes jegyzetekkel, fényképfelvételekkel, s attól tartottam, hogy meg kell semmisítenem őket, amennyiben az a veszély fenyeget, hogy ellenséges kézbe kerülhetnek. Nagyon is tartottam ettől, mert abban a pillanatban, amikor sikerült bepréselnem magamat a nyíláson, egészen közelről – a távolságot legfeljebb száz méterre becsültem – hallottam egy széles géppuskasorozatot, amelyet 20–30 méterről néhány karabélylövés követett. Biztosra vettem, hogy a lövések nekünk szóltak, a saigoni katonáknak sikerült áttörniük, s felfedezték a rejtekhelyet.

Később megtudtam, hogy egy járőr néhány száz méterre megközelített bennünket; a Front katonái nehéz géppuskájukkal tűz alá vették; a karabélylövésekkel pedig bennünket figyelmeztettek az őrszemek, akik szintén felfedezték a járőrt. Ez azonban csak órák múlva derült ki. Huynh, a tolmácsom, aki éppoly kevéssé tudhatta, mi történik, mint bármelyikünk – jómagam akkor már úgy éreztem, mintha minden irányból lövöldöznének –, váltig mondogatta: „ne aggódjék", „önt mindenképpen biztonságba helyezzük". Közöltem vele, hogy egyrészt feljegyzéseim és filmtekercseim miatt aggódom, másrészt pedig azért, mert már hetek óta nem tudtam életjelt adni Moszkvában lakó feleségemnek. Huynh kúszva távozott, néhány perc múlva visszatért, és ezt mondta: – Ha akarja, egy egészen rövid, mindössze három-négy szavas üzenetet innen is továbbíthatunk, de azonnal meg kell írnia. – Így hát lefirkantottam távirati címemet és e banális szavakat: „MAKKEGÉSZSÉGES VAGYOK. ÜDVÖZLÖK MINDENKIT", s kitéptem jegyzetfüzetemből a la-

pot. Huynh ismét elkúszott az üzenettel, s visszatérve közölte, hogy egy „futár" máris elindult a legközelebbi távirda felé. Feleségem pedig három nappal később kézhez kapta Moszkvában a táviratot, amely véget vetett az izgatott várakozás hosszú időszakának. Ha tudta volna, milyen körülmények között küldtem el, alighanem még jobban izgul!

Huynh közölte velem azt is, hogy a jegyzeteimet tartalmazó csomagot – addigra már több mint háromszáz oldalt gépeltem –, valamint a filmeket elrejtették az alagút falába vájt, ilyesfajta célokat szolgáló titkos üregek egyikébe. Ezek után még vagy 20–30 métert kellett kúsznom, egy parányi függőleges szelelőaknáig, amely egy elhagyott, karókkal megtűzdelt csapdába torkollt. Arccal a mennyei légáramlat felé fordultam, s elszundítottam; úgy rémlett, mintha némileg alábbhagyott volna az ágyúdörgés.

Arra ébredtem, hogy a tolmács a vállamat rázza és hírül adja, hogy a saigoni katonák, miután némi veszteséget szenvedtek, néhány kilométert visszavonultak. Egy időre kimászhattunk az alagútból, hogy friss levegőt szívjunk. Minden irányból jöttek a kis boríték, azzal az egybehangzó megállapítással, hogy az ellenség körülbelül egy órával napszállta előtt sebeit nyalogatja, s öt kilométerre tőlünk beássa magát. Hosszas tanácskozás után kísérőim úgy döntöttek, hogy valamivel távolabb húzódunk az ellenségtől, olyan helyre, ahol „kényelmesebb alagutak és első osztályú légvédelmi óvóhelyek vannak". Így hát jól kilépve meneteltünk egy órát. De amikor megérkeztünk a kijelölt helyre, egy meglehetősen széles folyó partjára, további sürgős megbeszélésekre került sor. Valamilyen nehéz folyami jármű zavaró berregése hallatszott a folyó alsó szakaszáról, nem is nagyon messziről. S perceken belül megérkezett egy boríték azzal az üzenettel, hogy 1500 méterrel lejjebb egy amerikai parttraszállító bárka horgonyoz a folyóparton, jár a motorja, de fedélzetén csak a legénység tartózkodik.

– Két eset lehetséges – mondta a körzetparancsnok, miután véget ért a tanácskozás. – A bárka talán arra vár, hogy visszavigye valamelyik alakulatot a támaszpontjára, de az is megeshet, hogy katonákat vesz fel, akikkel támadást indítanak ebben a térségben. Én az

utóbbit tartom valószínűnek, mivel az eredeti terv szerint még három napig tart a hadművelet. Így hát innen is el kell mennünk.

Gyönyörű holdfényes éjszaka volt, s mi nemsokára tovább róttuk az utat, ezúttal rizsföldeken át; a rövid, száraz tarló a nyitott szandálon keresztül szúrta a lábunkat. Miután gyors ütemben meneteltünk fél óráig, hallottuk, amint a partraszállító bárka motorja erősen felberregett, s most már biztosra vehettük, hogy elindult, mégpedig arrafelé, ahonnan az imént távoztunk. Néhány pillanattal később ágyúlövedékek záporoztak felénk; valahányszor lőttek, le kellett hasalnunk, a szünetekben pedig folytattuk utunkat. Vagy háromórás gyaloglás után – csak a lövések idején pihentünk – kifeszítettük függőágyainkat egy sűrű erdősávban; az „én fáim" egy 500 kilós bomba kráterének szélén magasodtak. Alig pihentünk egy fél órát, amikor éles automatafegyver-sorozat csattant a távolban. S később megérkezett a boríték, azzal a hírrel, hogy egy ellenálló az ösvényen, amelyen nem sokkal előbb mi haladtunk, a bárkáról partra szállt járőrbe ütközött, s életét vesztette.

Másnap reggelre teljesen kibontakozott a hadművelet. A saigoni katonák zöme addigra behatolt a kijelölt térségbe. A „mademoiselle"-ek darazsak módjára rajzottak felettünk, igyekeztek felderíteni a védelmi állásokat, hogy odairányítsák a tüzérségi tüzet. Könnyű volt megkülönböztetni a támadók ágyú-, aknavető-, géppuska- és automata kézifegyver-sorozatait a védők élesebb hangú, rövidebb kézifegyver-sorozataitól és egyedi puskalövéseitől. A partizánok nem szeretnek feleslegesen lőni – nagyon is értékesek a töltények. Így aztán rendkívül egyenlőtlennek tetszett a harc, hiszen a könnyű fegyverek párviadalába beleszóltak a repülőbombák és az ágyúlövedékek is. A partizánok azonban sohasem veszik fel a harcot akkor, ha az ellenség diktálja a feltételeket. Lelassítják a támadást, törlesztenek egy keveset, s azután eltűnnek. Ha belemennek a küzdelembe, biztosra vehető, hogy ők diktálják a feltételeket, s az ütközet a lakott területektől távolabb zajlik le.

Így volt ez most is. Amikor megkérdeztem a Front körzetparancsnokától, mi az ellenség hadműveletének fő célja, ezt válaszolta: – A nagyarányú embervadászat, valamint a termés és az állatállomány elpusztítása. Az elsődleges cél az, hogy minél több katona-

korú férfit kényszerítsenek be a hadseregbe. Ezenkívül el akarják pusztítani a rizskészleteket, valamint a disznókat és a csirkéket. A mi népünk azonban már nagyon érti annak a módját, miképp rejtse el ingóságait. Ilyenkor mindenkinek megvan a feladata, s kellő időben értesülünk ezekről a támadásokról. A fiatalok ellátják a védelmet, vagy eltűnnek, ha nem tartjuk szükségesnek, hogy felvegyük a harcot; a gyerekek a rejtekhelyekre terelik a jószágot; az idősebbek ideiglenes csapdákat létesítenek, s ellenőrzik, hogy az állandó csapdák jó karban vannak-e. Az öregek akkor is a helyükön maradnak, ha az ellenség bevonul a faluba. Figyelmeztetik a katonákat, hogy be ne tegyék a lábukat a házakba és a kertekbe, mert a Viet Kong mindenüvé csapdákat rakott. „Milyen kár lenne értetek, pompás, egészséges legényekért, ha a lábatokat meg a hasatokat átfúrnák azok a szörnyű karók, amelyeket a Viet Kong helyezett el" – mondja ilyenkor valamelyik anyáskodó nénike, aki alighanem az egész éjszakát bambuszkarók hegyezésével és csapdák készítésével töltötte. Az öregek vitába szállnak a tisztekkel, ha a falusiak tulajdonát károsodás éri, bejelentik, hogy tiltakozni fognak a járási és a tartományi hatóságoknál, s követelik mindennemű kár megtérítését.

Megkérdeztem a parancsnoktól, milyen szerepük van a Front fegyveres erőinek és a helyi partizánoknak a folyamatban levő hadműveletben.

– Ha az ellenség a megerősített falvak ellen fordul, csapást mérünk rá – mondta. – Már megtettük a szükséges előkészületeket. Különben az a feladatunk, hogy meghiúsítsuk a kormánycsapatok fő célját, az emberrablást, és számunkra kedvezőtlen feltételek esetén elkerüljük a harcot. De mialatt az ellenség öt zászlóaljat dobott át ide, reguláris erőink akcióba kezdtek azon a területen, ahonnan kivonták a zászlóaljakat. Több jelentős őrállomást elpusztítottunk Tay Ninh tartományban, s a következő napokban még többet pusztítunk el.

– És mi a helyzet az ágyú- és aknavető-tűzzel? – kérdeztem. – Mire lőnek tulajdonképpen?

– Néha felfedezik egyes védelmi állásainkat – válaszolta a parancsnok –, de többnyire vakon lőnek minden erdő- vagy bambuszsávot, mindent, ahol szerintük emberek rejtőzhetnek. És azt hiszem,

jórészt azért is lövöldöznek, hogy egy kis harci bátorságot öntsenek a katonáikba. Már rég fel kellett adniuk azt a reményt, hogy a zaj megfélemlíti a mieinket; túlontúl sok tapasztalatot szereztek, amely épp az ellenkezőjét bizonyítja.

Az ilyen hadműveletek célja és lefolyása részben kiderül egyes hírügynökségi jelentésekből is. Jellemző például az alábbi Associated Press-jelentés, amely a „New York Times" nemzetközi kiadásának 1964. június 6–7-i számaiban jelent meg:

„A dzsungelharcra kiképzett amerikai és vietnami katonák különleges alakulata a múlt éjjel véget ért háromhónapos »felperzselt föld«-hadművelet során valósággal letarolt egy létfontosságú kommunista utánpótlási területet a kambodzsai határ mentén... A vietkongok veszteségei nem voltak nagyok: mintegy 25-en estek el a térségben működő, összesen 1500 főnyire becsült osztagokból. De a támadók elpusztítottak vagy magukkal vittek mindent, ami a Viet Kong létfenntartásához szükséges.

A kormánycsapatok megsemmisítettek mintegy 1000 tonna rizst; ezrével vágták le vagy vitték magukkal a kacsákat és a csirkéket, s több tucat disznót és bivalyt öltek le.

Az alakulat felperzselt és terméketlenné tett egy húsz mérföldes sávot a keleti Vaico-folyó mentén. Az amerikai tanácsadók kijelentették, hogy a megtisztított területet nem szándékoznak megtartani. »Szabad terület« lesz, amely nyitva áll az állandó légitámadások előtt."

A „vietkongokon" vietnami parasztokat kell értenünk, akiket „a különleges hadviselés elitkatonái" gyilkolnak és fosztogatnak, híven a Dél-Vietnamban dívó általános amerikai irányelvhez: „amit nem tudunk ellenőrizni, azt el kell pusztítani". Valóban tökéletes példa arra, miként valósul meg Nguyen Khanhnak az a feltett szándéka, hogy megpróbálja a maga oldalára állítani a parasztságot!

Amikor egyórás viszonylagos csend után ismét rázendített a tüzérség, éppen az ausztráliai rádió 11 órai híreit hallgattam, s felfigyeltem az alábbi Reuter-jelentésre: „Magas rangú amerikai katonatisztek és vezető saigoni kormánytisztviselők követelik, hogy a Dél-Vietnamra nehezedő Viet Kong-nyomás ellensúlyozása érdekében terjesszék ki a háborút a kommunista Észak-Vietnamra..." Az adás

többi részét megzavarta két zuhanóbombázó, amely tőlünk körülbelül egy kilométernyire üvöltve támadásba lendült. Háromszor buktak le, s mindegyik alkalommal két-két 500 kilós bombát oldottak ki; negyedszerre pedig rakétákat lőttek ki, és megszólaltatták géppuskáikat. Később, amikor elhalkult a csatazaj, néhányan a helyszínre siettünk, hogy megszemléljük a bombázás következményeit. A látvány nagy hatással lett volna az amerikai adófizetők küldöttségére! Tizenkét bombatölcsér hasogatott keresztül-kasul egy körülbelül háromszáz méter hosszú és száz méter széles dzsungelsávot, s akadt még néhány, alig hét-nyolc centiméter mély lyuk, némi rakétamaradványokkal körítve. A célpont egy őserdei ösvény parányi darabkája volt, amely kilátszott a fák közül, s az egyik bomba telibe is találta. Arra gondoltam, hogy talán egy menetoszlop haladt ezen az ösvényen. A vizsgálat azonban azt bizonyította, hogy egy lélek sem járt ott, s a katonák a repülőgépek zajára amúgy is behúzódtak volna a fák alá. Ami pedig a tényleges kárt illeti, a partizánok késeikkel öt perc alatt új ösvényt vágnak a bombatölcsér mentén.

– Ez jellemző rájuk – mondta a körzetparancsnok, amikor tájékoztattuk a látottakról. – Órák hosszat bombáznak és lőnek bármilyen kis útszakaszt, amely a szemük elé kerül. Nap nap után ilyen fantasztikus módon tékozolják a lövedékeket és a bombákat.

A csata ezután nem került közelebb búvóhelyünkhöz, a harmadik nap reggelén már csak messziről hallottuk a lövöldözést, negyednap estére pedig véget ért a hadművelet. A rákövetkező napon, déltájt, amikor már elegendő parányi boríték bizonyította, hogy az ellenség visszatért laktanyáiba, útra keltünk Binh Duong tartomány és más északkeleti területek felé. Időközben enyhe influenzán estem át (egy skorpiómaráson kívül ez volt egyetlen betegségem az egész utazás folyamán), s éppen ekkor sok tisztáson kellett átvágnunk, az ellenséges repülőgépek és helikopterek veszélye miatt erőltetett ütemben, nemegyszer vastag homokrétegbe süppedve. Korábbi gyakorlatunkkal ellentétben a legmelegebb napszakban utaztunk – a hőmérő higanyszála elérte a 40 fokot –, s egyszerre csak, épp amikor az utunkba eső legnagyobb tisztás kellős közepén a mély homok miatt le kellett szállnunk kerékpárjainkról, meghallottuk a felénk tartó zuhanóbombázók zúgását. Alaposan nekiiramodtunk, hátun-

kon cipelve megrakott kerékpárunkat. A gépek riasztóan közel jártak, s még több száz méteres utat kellett megtennünk. A környék néhány partizánja tüzelőállást foglalt el a tisztás szélén, mi pedig rohantunk; úgy csorgott rólam a veríték, mintha nyakon öntöttek volna egy vödör vízzel. Alig értünk be a sűrűbe, máris megjelentek felettünk a bombázók, és körözve keresték a célt. A katonák parancsot kaptak, hogy csak akkor lőjenek, ha az ellenség valóban támad – de a gépek néhány kör után tovaszálltak.

Rettentően kimerültem, először és utoljára az utazás folyamán. Az influenza eléggé legyöngített ahhoz, hogy ellankasszon ez a rendkívüli erőfeszítés. De mindenképp tovább kellett mennünk. A bombázók előőrsei is lehettek egy helikopteres hadműveletnek, amelyhez kiválóan alkalmas volt a tisztás – hiszen itt nem voltak kihegyezett karók. Amikor megpróbáltam felállni, éreztem, hogy a lábam megroggyan, s a fák meg az ég hirtelen összemosódtak a homokos ösvénnyel. Két tagbaszakadt katona, látva szorult helyzetemet, odajött hozzám, majd újabb tanácskozásra került sor, s ennek eredményeképpen kivágtak egy fiatal fát, és hozzákötötték a függőágyamat. Ezúttal nem utasíthattam vissza a gyaloghintót, mert ha ottmaradunk, kockáztatjuk egész csoportunk biztonságát. Csodálatos szakácsunk azonban elindult felém egy nagy üveg saigoni La Rue-sörrel – a fehér hab pezsegve buggyant ki az üveg torkán. Lassan megittam az egész üveg frissítő nedűt, s éreztem, hogyan tér vissza az erőm. Az orvos megmagyarázta, hogy kimerültségemet testem folyadékvesztesége okozta, s a sör helyreállítja az egyensúlyt. Alig fél óra múlva ismét a kerékpár nyergében ültem. Másodszor is megmenekültem a megalázó gyaloghintótól, s útban voltunk egy biztos terület felé, hogy ott éjszakázzunk. Bármi legyen a tudományos magyarázat, világéletemben nem ízlett nekem még ennyire a sör; de hogy miként került elő – jégbe hűtve! –, ez a Felszabadítási Front szervezőképességének olyan rejtélye, amelyre mindmáig nem derült fény.

Később, amikor túljutottam látogatásom legveszélyesebb részén, s megpihentünk egy biztonságos támaszpont-övezetben, a személyi biztonságomért felelős csoportparancsnok megkért, hogy búcsúzás előtt adjak néhány tanácsot, és bíráljam meg tevékenységét. Azt

válaszoltam, hogy nincs ok a bírálatra, hiszen számtalan ellenséges őrállomás közt elkalauzolt egészen Saigonig, s épen, sértetlenül vissza is hozott. Biztosítottam afelől, hogy utunk „bámulatos szervezési bravúr" volt – ez a legkevesebb, amit mondhatok. – Dehogy is – válaszolta –, önnek szigorúan meg kellene bírálnia. Volt egy szörnyű pillanat, amiről most már beszámolhatok. Ugye emlékszik arra a napra, amikor . . .?

Jól emlékeztem rá, hogy egy alkalommal a csoportparancsnok estére kelve szokatlanul izgatott hangulatban volt, s úgy vettem észre, mintha aznapi vezetőnk valahogy kegyvesztett lenne. Csoportunkat ezen az estén bízták – legalábbis ami a biztonságot illeti – Saigon–Gia Dinh kiváló körzetparancsnokára.

– Akkor nem említettük önnek – folytatta a csoportparancsnok –, hogy vezetőnk az egyik legveszélyesebb területen, alig húsz kilométerre Saigontól, rossz utat választott; alig pár száz méternyire haladtunk el egy őrállomás mellett, amelynek közelében valósággal nyüzsögnek az ellenséges ügynökök. Emlékszik még, hogy megkérdezte tőlem, ki az a három tereptarka egyenruhába öltözött katona, aki Coca-Colát vásárol egy útszéli bódéban? – Világosan emlékeztem a jelenetre, s akkor meg is lepett a megnyugtató válasz – azt mondták, nehéz megkülönböztetni a Front harcosainak és a saigoni katonáknak az egyenruháját –, mert sohasem láttam még a Front harcosait ilyen zöldestarka uniformisban. – Nos, ezek a katonák ellenséges ejtőernyősök voltak. Úgy festett a dolog, hogy egyenesen az ellenség karjai közé vezettük önt. Valóságos csoda, hogy nem vettek észre bennünket, és senki sem jelentett fel. Sikerült visszajutnunk a jó ösvényre, de ez szörnyű pillanat volt mindannyiunk számára. Csoportunk még aznap éjjel gyűlést tartott; keményen megbíráltuk magunkat, és megfelelő intézkedéseket tettünk, hogy ez soha többé ne forduljon elő. Úgy döntöttünk, hogy a történteket csak akkor közöljük önnel, amikor már biztonságba helyeztük.

Amennyiben a fenti incidens ellentmond a dicséretnek, amellyel a fejezetben többször is adóztam a Front szervezőképességének, akkor ez az a kivétel, amely erősíti a szabályt.

XIV. fejezet

Együtt élni az ellenséggel

Utazásom második felében már megszokott tréfa volt, hogy időről időre megkérdeztem, vajon „felszabadított" vagy „ellenséges" területen járok-e, s a felbukkanó katonák az „övéik" vagy a „mieink". Többször laktam olyan faluban, amely „felszabadított" volt, miközben a folyó túlpartján vagy az országút túloldalán ugyanannak a falunak néhány házcsoportja „ellenséges fennhatóság alá tartozott". Egy ilyen alkalommal megkérdeztem a helyi falubizottság elnökét, hogy ellátogat-e hozzájuk néhanapján az ellenség.

– Igen – válaszolt túláradó paraszti mosollyal –, errefelé hagyjuk, hogy a saigoniak időnként járőrt küldjenek hozzánk, s még a járási főnök is idelátogathat, mert ők hivatalosan úgy tesznek, mintha ez „az ő falujuk" lenne, s mi is így teszünk; de valójában nagyon is jól tudják, hogy „a mi falunk". Összeterelnek néhány helyi lakost, és megfenyegetik őket: „Tudjuk, hogy mindannyian vietkongok vagytok. Vigyázzatok csak, egy napon majd elintézünk benneteket!" Az emberek azonban így válaszolnak: „Mit is tehetnénk, ha cserbenhagytok bennünket? Hogyan akadályozhatjuk meg, hogy a Viet Kong betegye a lábát a faluba? Miért nem jöttök vissza, miért nem küldtök hozzánk ismét egy helyőrséget?" A járási főnök ilyenkor csak dühöng, eszi a méreg, de nem tehet semmit. Jól tudja, hogy ha újabb helyőrséget küld a faluba, ezek az emberek, akikkel beszél, vagy a maguk oldalára állítják a katonákat, vagy egy éjszakán eltörlik a föld színéről az egész őrállomást. S mégsem mer túlontúl keményen fellépni. Nem felejtette el, mi történt elődjével, aki ízig-vérig zsarnok volt, s halomra gyilkolta a hazafiakat, míg végül elérte a megérdemelt büntetés. Afelől sincs kétsége, hogy ha katonái durván viselkednének, legtöbbjük nem hagyná el élve a falut.

Így hát „az ellenséggel való együttélés" nemcsak gyakran hallott kifejezés volt, hanem olyan állapot is, amelyet egyre inkább megszoktam. Saigon térségében elég bonyolultnak látszott a helyzet, de ez semmiség volt a Mekong torkolatvidékén uralkodó állapotokhoz képest, amelyekről Nguyen Huu Tho tájékoztatott, a térkép fölé hajolva, a Front országos vezetőivel folytatott egyik beszélgetés alkalmával.

A Front katonai és közigazgatási szempontból két részre osztja a Mekong deltavidékét, az 1. és a 2. övezetre (ez utóbbi nagyjából megfelel Saigon „negyedik taktikai övezetének"). A Mekong fő csatornája a választóvonal; az 1. övezet ettől nyugatra, a 2. övezet pedig keletre terül el. Az 1. övezetben, mint Tho elnök kifejtette, 368 falu van, s ezek közül – 1964 márciusának végéig – csak 36 szabadult fel teljesen. E falvak azonban 3200 kisebb településre oszlanak, ezek közül 2500 a Front kezén van, s az 1. övezet 3 100 000 lakosából 2 000 000 a felszabadított településeken él. – A felszabadított falvakban adót szedhetünk, katonákat toborozhatunk – magyarázta Nguyen Huu Tho. – Az ellenség nem bánthatja a mi lakosainkat, s egyre nehezebben tud adót szedni és katonákat toborozni a névleges fennhatósága alatt álló 700 településen.

Hasonló volt a helyzet a 2. övezetben, ahol a 494 falu közül több mint 100 teljesen felszabadult, 91 Saigon fennhatósága alatt állt, a többi pedig „felében-kétharmadában felszabadult". A térség 2 700 000 lakosából mintegy 1 800 000 a felszabadított településeken élt, 400 000 a tartományi és a járási székhelyeken, a többi 500 000 pedig a „partizánövezetekben", amelyek „legalábbis éjszaka" a Front fennhatósága alatt állnak.

Ez a helyzet csak a „különleges hadviselés" körülményei között lehetséges; az ilyen háború más, mint a régi típusú gyarmati háborúk, erre a „nemzeti" kormány és hadsereg léte a jellemző. E háború érmének másik oldalát mutatja például, hogy az Ap Bac-i csata idején a falusiak a helyi tartományi kormányzóhoz vonulhattak, s tiltakozhattak azellen, hogy „saját" kormánycsapataik megtámadták a falut. Az első ellenállási háborúban nem lehetett tiltakozni a kormányzónál – hiszen francia volt –, s mindkét fél kölcsönösen ellenségnek minősítette a másikat. Ez világos és egyértelmű

dolog volt. Ap Bac falu lakói azonban így tiltakozhattak a kormányzónál: „Te képviseled a kormányt. Az a feladatod, hogy megvédjél bennünket. Miért küldtél hát repülőgépeket és tüzérséget, hogy elpusztítsák a falunkat? Kártérítést követelünk minden egyes elpusztított házért és fáért." Nem tudom, milyen eredménnyel járt az Ap Bac-i tiltakozás, de a felszabadított falvak lakói már sok esetben kártérítést kaptak a tisztogató hadműveletek és légitámadások során elszenvedett anyagi károkért. Az ilyen tiltakozásokban sokszor együtt vettek részt a „felszabadított" és az „ellenséges" falvak lakói, s a helyi hatóságok nem tudták megkülönböztetni őket egymástól. – Az az ürügy, hogy a saigoni rezsim nemzeti kormányzat – mondotta Nguyen Huu Tho – korlátlan lehetőségeket nyújt a katonai és a politikai harc összehangolására.

Amikor szemügyre vettem a katonai térképeket, feltűnt, hogy könnyen át lehetne vágni számos utat, amely Saigon ellenőrzése alatt áll, s a Front elfoglalhatna számos tartományi és járási székhelyet, elsősorban a Mekong gazdag torkolatvidékén. Eleinte nem értettem, miért nem élnek a hazafias erők ezzel a lehetőséggel. De később rájöttem, hogy ezek az utak egyben a Front utánpótlási vonalai, ezeken juttatja el a fogyasztási cikkeket a fennhatósága alatt álló falvakba; a városi gócpontok pedig a Front kezén levő környék elosztási központjai. Ha a felszabadító hadsereg elvágná az utakat és elfoglalná a városokat, megbénítaná az ellátási és utánpótlási rendszert. Saigon is tudja ezt – de mit tehet ellene? Adja fel az utakat és a városokat? Hatalmas területeket kellene feladnia, és rendkívüli csorba esne a tekintélyén. A Mekong deltavidéke esetében le kellene mondania azokról a rizsföldekről, amelyeknek terméséből manapság az ország java részét élelmezi. Ha a falvak nem jutnának fogyasztási cikkekhez, a paraszti vásárlók felháborodottan tiltakoznának, mind azt állítanák, hogy a kormány lojális hívei, még akkor is, ha ez „magukra hagyta" őket; s hasonlóképpen tiltakoznának a helyi kereskedők és gyárosok az elveszett piac miatt. A régi gyarmati időkben, amikor nem kellett sokat teketóriázni, a hatóságok figyelmen kívül hagyhatták az ilyen tiltakozásokat, de most, a „különleges hadviselés" körülményei között nagyon is törődniük kell velük.

Milyen következményekkel járna, ha a saigoni rendszer visszavonulna azokról a területekről, amelyek túlnyomórészt a Viet Kong fennhatósága alatt állnak, és nem látná el őket áruval? Ebben az esetben e rendszernek gyakorlatilag távoznia kellene a falvakból; rákényszerülne, hogy néhány nagyvárosba húzódjon vissza, lemondjon arról az ürügyről, hogy „nemzeti" jellege van, s totális háborút indítson a parasztság ellen. Washington pedig még nehezebben tudna ürügyet találni arra, miért vesz részt ebben a háborúban. Így tehát annak ellenére, hogy a saigoniak több száz őrállomást adtak fel a Ca Mau-félszigeten, az amerikai parancsnokságnak el kell viselnie ezt a sajátos „együttélést", egyszerűen azért, mert nincs más választása. Ha a kormánycsapatok vissza akarnák foglalni a folyók vagy az utak „túloldalán" fekvő településeket, ez elkerülhetetlenül azzal a következménnyel járna, hogy még több falut veszítenek el „a maguk oldalán". A saigoni hatóságoknak tehát presztízsokokból fenn kell tartaniuk annak látszatát, hogy a ténylegesnél sokkal több falut birtokolnak; ez a látszat mindkét félnek megfelel, de kiváltképp jól jön a Frontnak.

„A politikai és a katonai harc összehangolásának" – hogy Nguyen Huu Tho kifejezésével éljünk – egyik formája az ellenséges katonai tevékenység meghiúsítását vagy a Front támogatását célzó tömegtüntetés. Egy korai spontán esetet később szabályos rendszerré fejlesztettek. Tay Ninh tartomány Tranh Banh-i járásában az egyik falu lakói értesültek róla, hogy egy tisztogató hadművelet keretében katonák közelítenek a falujuk felé. Mind egy szálig felkerekedtek, öregestől, gyerekestől, annyi ingósággal, amennyit csak elbírtak, s maguk előtt hajtva állataikat, 800 bivallyal egyetemben elárasztották a járási székhelyet. Valósággal megszállták a várost, megbénították a forgalmat, s a járási főnök hivatalában így nyilatkozott szószólójuk, egy asszony: – Azt hallottuk, katonák jönnek, hogy elpusztítsák a falunkat. Nem merünk otthon maradni. Te vagy a kormány, meg kell hogy védjél bennünket. Keress nekünk helyet, ahol alhatunk. Rizsre és ennivalóra is szükségünk van a gyerekek számára. – A járási főnöknek, aki egyszersmind a járás katonai parancsnoka is, le kellett fújnia a hadműveletet, s a következő néhány napot azzal

kellett töltenie, hogy megtisztíttassa a várost a disznók és a bivalyok névjegyeitől.

Az esetnek csakhamar híre ment, s egyik ilyen akció a másikat követte, de most már tudományosabb alapon. A Ben Tre tartományból származó, gödröcskés arcú, őszibarack bőrű fiatal Le Thi Thient – a Saigontól délnyugatra fekvő Ben Tre méltán híres asszonyainak szépségéről és bátorságáról – az egész deltavidéken jól ismerik mint a tüntetések kitűnő szervezőjét. – A Tranh Banh-i siker után – mondta nekem – mi, Ben Tre-iek elhatároztuk, hogy pontosan felmérjük valamennyi járási székhely utcáinak és tereinek területét, sőt ugyanezt tesszük a tartományi székhellyel is. Ez hosszabb időt igényelt, de tudnunk kellett, hány emberre van szükség az utcák és a terek betöltéséhez. Ezután már össze tudtuk toborozni a falvakból a szükséges számú tüntetőt. Ezt is körültekintően kellett megszerveznünk, hogy a meghatározott számú tüntető más-más irányból érkezzen, és hajnali öt órakor már a városban legyen. Az egyes csoportok vezetőinek tudniuk kellett, milyen utcákat és tereket szálljanak meg. Úgy intéztük a dolgot, hogy minden négyzetméternyi területet kitöltsön az emberáradat, s hajnalban megbénuljon a célpontul kiszemelt város. Ily módon nem foganatosíthattak ellenintézkedéseket velünk szemben, mert a katonák és a rendőrök egyetlen lépést sem tudtak tenni; senki sem mozdulhatott, csak mi. Egyes tüntetéseken 20 000 ember is részt vett; úgyszólván minden nő ott volt a tartományunkból és a szomszédos My Tho tartományból. Ha a hatóságoknak sikerült kirendelniük a katonákat, s azok sortűzzel fenyegetőztek, előléptek a külön erre a célra kijelölt női szószólók – fejlett politikai öntudattal rendelkező asszonyok, többnyire az első ellenállási mozgalom katonaanyáinak szervezetéből –, s ilyen beszédekre került sor: „Fiaim! Mindannyian a gyermekeim lehetnétek. Hiszen az én két fiam is a ti seregetekben szolgál – kezdte anyáskodva a szónok, s előhúzta néhány diemista egyenruhába öltözött katona fényképét. – Éppen olyanok, mint ti – fűzte hozzá, bár aligha voltak az ő gyermekei. – Ha rám lőnétek, olyan lenne, mintha tulajdon anyátokra lőnétek. Ha pedig a mögöttem álló fiatal nőkre lőnétek, olyan lenne, mintha tulajdon feleségetekre fognátok fegyvert. Az ő férjük is a ti seregetekben szolgál. S hogy

miért jöttünk ide? Azért, hogy véget vessünk az öldöklésnek. Talán a ti anyátok él abban a faluban, amelyet éppen most bombáznak tönkre. Talán a ti feleségeteket becstelenítik meg most a diemista katonák. Ha nem hisztek szavaimnak, bemutathatom nektek a mi falunk néhány katonafeleségét, akiket néhány héttel ezelőtt gyaláztak meg."

Le Thi Thien beszámolt egy tüntetésről, amelyet Ben Tre tartomány székhelyén rendeztek, hogy tiltakozzanak a termést és a jószágot elpusztító, repülőgépről leszórt vegyszerek használata ellen.

– A falusiak a vegyszerek hatására elsorvadt gyümölcsfaágakat és banánpálma-leveleket, döglött malacokat, kacsákat és csirkéket hoztak magukkal, a pusztulás valóságos körképét tárták a katonák elé, és így kiáltoztak: „Nézzétek csak! Ezért jöttünk ide! Hogy tiltakozzunk emiatt! Magyarázzátok meg a hatóságnak, miről van szó. Nincs nálunk fegyver, nem azért jöttünk, hogy ártsunk nektek, vagy bajt keverjünk. Tartogassátok golyóitokat a nép ellenségei számára, azok számára, akik megölik anyátokat és feleségeteket. Ha dicsőségnek tartjátok, hogy ránk lőttök – ám cselekedjetek így. De ha megöltök bennünket, szégyent hoztok feleségetekre és anyátokra."

– Az ilyen szószólók – folytatta Le Thi Thien, s úgy hiszem, hogy ez az ékesszólással megáldott fiatal nő, akinek meleg fényű szeme valósággal villámokat szórt, amikor alaposan belemelegedett a beszélgetésbe, maga is gyakran szólt a katonákhoz –, nagyszerűen értik a dolgukat. Látszólag reménytelen helyzetekben is békét tudnak teremteni. A hatóságok ugyanis utasítást kaptak, hogy a legnagyobb eréllyel verjék le a tüntetéseket, s a mészárlás csak úgy kerülhető el, ha a tüntetők lebeszélik a katonákat a fegyverhasználatról, más szóval ráveszik őket, hogy ne engedelmeskedjenek tisztjeiknek. Ezek a nők hidegvérrel és nagy körültekintéssel járnak el; többnyire parasztfeleségek és -anyák, akik tudnak a katonák nyelvén beszélni. Szó sincs semmiféle ámításról – szavaik szívükből és az anyaföldből fakadnak. „Ha nem hisztek nekem – jöjjetek és nézzétek meg saját szemetekkel – mondják. – Utána agyonlőhettek – ez nem fontos. De előbb nézzétek meg tulajdon szemetekkel, mit tettek az amerikaiak és a diemisták. Lehet, hogy ti nem tesztek ilyesmit.

Először azonban nézzétek meg, mit tettek a többiek – azután lőjetek agyon, ha úgy akarjátok."

Mindez páratlanul romboló hatással van a katonák harci szellemére, hiszen mindannyian parasztok, s lehet, hogy némelyikük anyja és felesége ott van a tüntetők soraiban. A „különleges hadviselésnek" olyan vonatkozása ez, amelyet aligha vett tekintetbe Taylor tábornok, amikor megszabta azt az alapelvet, hogy kizárólag helyi katonaságot kell bevetni, amerikai parancsnokság alatt. Most majd személyesen kell megbirkóznia vele, minthogy 1964 júniusában őt küldték Saigonba, hogy felváltsa Cabot Lodge nagykövetet, és egy kézben egyesítse a háború katonai és politikai irányítását.

A katonai helyzet rosszabbodásával a „helyi katonaság" körében egyre tágabb tere nyílt az elégedetlenségnek, s a Front „kontyos zászlóaljai" – így nevezik őket, mert a konty rendkívül kedvelt női hajviselet Délen – messzemenően kihasználták az ilyenfajta lehetőségeket. Többektől hallottam, hogy a saigoni katonatiszteket jobban megrémítették a „kontyos zászlóaljak" és tevékenységük, mint maga a Viet Kong. Saigon havi veszteséglistáján egyre nagyobb súllyal esett latba a dezertálás, és ez javarészt az ügyes női propagandisták munkájának eredménye volt.

A tüntetések nem mindig zajlottak le olyan békésen, mint az említett esetben; egyik-másik áldozatokat is követelt, főleg eleinte, amikor a Front még nem folytatott nagyarányú katonai tevékenységet, és a diemisták korlátlan katonai erőt tudtak összpontosítani. Egész Vietnamban, Északon és Délen egyaránt, jól ismert az az incidens, amely 1960. december 27-én robbant ki My Tho tartományban. E napon sok ezer nő vonult a tartományi székhelyre, hogy tiltakozzék egy rendkívül kegyetlen tisztogató hadművelet ellen, amelynek során fél tucat falu porig égett. Amikor odaértek a Madár-keresztúthoz – az ötös útelágazás a madár lábához hasonlít – lövésre kész fegyverrel felsorakozott diemista katonák zárt tömbjébe ütköztek. Egy fiatal várandós anya, aki a menet élén a zászló vitte, golyótól találva holtan esett össze, ezzel a kiáltással: „Előre, asszonyok!" Ekkor egy másik nő kapta fel a zászlót, de őt is agyonlőtték; jött a harmadik, s ugyancsak holtan rogyott össze – egyikőjük sem volt még húszéves. Az úton vonulók csak rövid időre álltak meg, hogy

felvegyék s a menet élén magasra emeljék a holttesteket. Azután egy másik – immár a negyedik – nő megragadta a zászlót, s a katonák, akiket megdöbbentett ez a bátorság és elszántság, s már-már elsodort a menetelő, dühös tömeg, félrehúzódtak az útból. A menet meg sem állt a tartományi kormányzó hivataláig; a tüntetők ott letették a három holttestet, s kártérítést követeltek a fölperzselt falvakért, valamint hősi halált halt társnőik családja számára. A város lakói tömegestől csatlakoztak hozzájuk és támogatták őket, s a kormányzó végül is teljesítette a követeléseket.

A Madár-keresztútnál lezajlott események bekerültek a dél-vietnami szabadságharc történetébe, és sok más hőstettre ösztönözték a hazafias érzelmű nőket.

Az egyik legkülönösebb tüntetés magában Saigonban zajlott le, 1960 május elején. Egy napon, amikor Diem reggel hét órakor kinézett elnöki palotájának ablakán, meghökkenve látta, hogy a palota előtti teret zsúfolásig megtöltik a parasztok. A jövevények a kövezeten guggoltak, s a legócskább rongyokba öltözve silány ételmaradékokon rágódtak. A város legkülönbözőbb részeiből hozták őket autóbuszokkal és csónakokkal, s az elsőrangú szervezés eredményeképpen mind a hetvenezren csaknem egyidejűleg jelentek meg a palota előtti téren. Nemsokára felbukkantak a transzparensek is, amelyek követelték, hogy a kormány vessen véget a falvak felgyújtásának, a parasztok legyilkolásának, a jószág leölésének.

A hivatalba menő tisztviselők, az iskolába menő diákok megálltak, hogy elbeszélgessenek a tüntetőkkel, s elborzadtak a kegyetlenkedésektől, amelyek elbeszélésének se vége, se hossza nem volt. A környékbeli boltosok teát és ennivalót vittek a térre; s a rendőri előírásoknak fittyet hányva tömegestől verődtek össze a parasztok körül a saigoni polgárok. A tüntetők követelték, hogy maga Diem fogadja küldöttségüket. A követelést elutasították, de megérkezett egy rendőrtiszt, és kijelentette, hogy meghallgatja az egybegyűltek kérelmeit. Ezt a megoldást viszont a parasztok utasították el, s közölték, hogy csak egy vezető kormányhivatalnokkal hajlandók szóba állni. Erre katonák érkeztek a térre, hogy szétkergessék a tüntetőket, ám őket „semlegesítették" a parasztok és az egyre nagyobb számban összesereglő saigoniak „magyarázatai".

Végül is megjelent egy magas rangú kormányhivatalnok, hogy magához vegye az írott petíciókat és meghallgassa a szóbeli panaszokat, de a tömeg egy tapodtat sem volt hajlandó mozdulni, amíg vissza nem vonják a katonaságot. Miután ez megtörtént, a tüntetők lassan felcihelődtek, hogy elhagyják a teret. A rendőrség minél gyorsabban véget akart vetni a parasztok és a városiak „felháborító" fraternizálásának, az elnök szemét sértő látványnak, s felajánlotta, hogy katonai teherautókkal hazaviszi őket a falujukba. A vezetők azonban jobban értettek a közvélemény formálásához, semhogy felüljenek a csábító ajánlatnak. Elhatározták, hogy propagandaszempontból a végsőkig kihasználják a ritka alkalmat, s azt válaszolták a rendőröknek, hogy inkább gyalog mennek. A parasztok lassan poroszkáltak az utcákon és a dűlőutakon, elfogadták a teát, valahányszor megkínálták őket, válaszoltak a falvaik helyzetével kapcsolatos ezernyi kérdésre. Amikor hazatértek, fogadó bizottságok várták őket újabb teával és édességgel, s az egész lakosság összegyűlt, hogy megtudja, miként fogadta a falusiakat a városi nép.

Voltak olyan tüntetések Saigonban és más városi gócpontokban, ahol a részvevők az első napon semmire sem mentek: a rendőrség szétoszlatta őket. Nem tűnhettek el nyomtalanul az őserdőben, mint a partizánok, de akadtak piacok és mellékutcák, ahol eltölthették az éjszakát, s másnap hajnalban összesereglettek ugyanazon a téren. Ezek a tüntetések mindaddig nem szűntek meg, amíg legalább erkölcsi győzelmet nem sikerült kicsikarniuk.

A rendőrség és a helyi hatóságok nem bánhattak el túlontúl brutálisan a tüntetőkkel, hiszen mind azt állították, hogy lojális hívei a rendszernek, s mindössze tájékoztatni akarják a kormányt afelől, mit követnek el a nevében vidéken. És mivel a vezető kormánykörök nem ismerhették be, hogy ők adtak felhatalmazást az atrocitásokra, a tüntetők hasznos fegyverhez jutottak, amelyet eredményesen forgathattak a helyi hatóságokkal folytatott vitájukban. A későbbi tüntetéseken azért már testékes vízzel locsolták le a részvevőket, vagy rövidre vágták a nők haját, hogy a falusi rendőrség foganatosíthassa a letartóztatásokat, amelyek – tekintettel Saigon vagy más városok nézőseregére – kényelmetlenek lettek volna a központi rendőrhatóságok számára.

Eltekintve azoktól a nőktől, akik járási és tartományi méretekben szervezik az akciókat, vagy részt vesznek bennük, minden faluban működik az úgynevezett ágyúbeszegező nők csoportja.

Valahányszor a katonák ágyúkat vagy aknavetőket állítanak fel, hogy lőjenek egy falut, amely a Viet Konghoz való tartozás gyanújába keveredett, nyomban felbukkan néhány nő. A csoport legtapasztaltabb tagja, csecsemővel a karján, odalép a parancsnokhoz: „Biztos nagyon fáradt vagy. Gyere be hozzánk, igyál meg egy csésze teát, vagy kóstold meg a finom, hideg kókusztejet." A többiek elvegyülnek a katonák között, s megkérdik tőlük, mire készülnek. „Tévedtek, ha azt hiszitek, hogy ilyen ravasz fogásokkal el tudtok téríteni a falu lövetésétől" – válaszolja erre nemegyszer a katonatiszt. „De hát miért akarod elpusztítani a falunkat?" – „Hogy végezzünk a vietkongokkal, akiket rejtegettek." – „A mi falunkban nincsenek már vietkongok. Voltak ugyan néhányan, de megtudták, hogy jöttök, és elmentek. Ha löveted a falut, csak nőket és gyermekeket ölhetsz meg, olyanokat, mint mi vagyunk. Hidd el, egyetlen egy vietkong sincs a mi falunkban. Ha akarod végigjárom veled a házakat, és saját szemeddel győződhetsz meg róla." Közben a többi „ágyúbeszegező" sem rest – megmutatják a katonáknak az ő hadseregükben szolgáló férjük és rokonaik fényképét: „Olyanok vagyunk, mint a ti családotok. Csak nem akartok tulajdon véreitekre lőni?" És ha a tiszt továbbra is makacskodik, az „ágyúbeszegezők" felsorakoznak az ágyúk előtt, és kijelentik: „Hát jó, akkor öljetek meg először bennünket. Úgyis meghalunk, ha visszamegyünk a faluba és ti tüzet nyittok ránk."

A Front szervezői azt mondják, hogy az ilyen fellépés általában eredménnyel jár. A katonák számára más dolog néhány ezer méterről ismeretlen célpontokra lőni, ahonnan csak füst és láng törhet fel, és ismét más dolog közvetlen közelről belelőni azokba, akik akár anyjuk, feleségük vagy gyermekeik is lehetnének. Az idegenlégió vagy a francia expedíciós hadtest katonáival szemben szó sem lehetett ilyesféle fellépésről. A nyelvi és a faji korlátoktól eltekintve, egyetlen vietnami sem vállalta volna, hogy kegyelmet kérjen a külföldi betolakodóktól; megalázkodásnak érezték volna, ha így tesznek. Más azonban a helyzet, amikor a katonák saját fajtájukból és

osztályukból valók. Íme, egy további példa arra, mi minden lehetséges a „különleges hadviselés" körülményei között!

Hallottam egy „ágyúbeszegező" akcióról, amelynek során a falusi nők és gyermekek disznót–bivalyt hajtva, hónuk alatt csirkékkel rohantak a tüzelésre készülő üteg felé. Perceken belül csirkék lepték el az ágyúkat és a lövedékeket, ide-oda rohangáltak a malacok és a bivalyok, amelyeket a ravasz parasztasszonyok az ágyúcsövek elé tereltek; a nők és a gyermekek sűrű tömegbe verődtek az ágyúk körül, lekuporodtak a gránátokra, és így siránkoztak: „Ha tüzet nyittok a falunkra, akkor ez itt számunkra az egyetlen biztonságos hely!" S ily módon sikerült is „beszegezniük" az ágyúkat. Az ehhez hasonló, ezerszámra ismétlődő esetek rendkívül hatékony politikai és katonai fegyverré válnak, amelyet nagy bátorsággal és ügyességgel kezelnek a falusi asszonyok.

Az „együttélés" példái – más vonatkozásban – az elszigetelt őrállomásokon „bedugaszolt" saigoni helyőrségek, amelyek a Front fennhatósága alatt álló lakosságtól körülvéve élnek, s éjjel-nappal – de különösképpen éjjel – célpontjai az eddigi háborúk talán leghatékonyabb propagandafegyverének. Már említettem, hogy valahányszor a Front birtokába vesz egy területet, első lépéseinek egyike a földreform, amely – az árulók földjét leszámítva – nem érinti a fennálló birtokviszonyokat, de földhöz juttatja a nincstelen és a szegényparasztokat, s enyhíti a földesurak bérlőinek helyzetét. A földosztásnál azok számára is kihasítanak egy darabot, akik a fegyveres erőknél szolgálnak – függetlenül attól, hogy a Front vagy a saigoni rendszer katonái. Ebben is kifejeződik az a tény, hogy Saigon katonáinak túlnyomó többsége erőszakkal toborzott paraszt.

Szerte Dél-Vietnamban, mindenütt, ahol Saigonnak őrállomásai vannak, éjszakánként lányok százai, sőt talán ezrei közelítik meg a fűben csúszva vagy a fák közt lapulva az őrállomásokat. Kezükben hangszóró. Ha lehet, olyanok vállalják a feladatot, akiknek rokonuk szolgál az illető helyőrségben. A kiküldött azzal kezdi az esti „programot", hogy elszaval egy költeményt, amely felidézi az otthon, a falusi élet emlékét. Lehet, hogy válaszul néhány golyó repül feléje. De a lány ekkor nevén szólítja rokonát: „Chanh, Chanh, az unokahúgod, Thi Lan van itt. Miért lősz rám? Egyszerű falusi lány va-

gyok, nincs fegyverem. Arra gondoltam, hogy bajtársaiddal egyedül érzitek magatokat, unatkoztok. Ezért eljöttem, hogy néhány verssel szórakoztassalak benneteket." S a program folytatódik, lágy hangon előadott versek, dalok, gondosan összeválogatott falusi „könnyfakasztók" követik egymást. És azután: „Chanh, Chanh! Figyelsz? Jó híreket hozok a falutokból. Édesanyád és édesapád jól vannak, szerető üdvözletüket küldik. A kis Chi kitűnő tanuló. A falutok egyébként felszabadult, és a folyó mentén pompás kis rizsföldet hasítottak ki számodra. Több más bajtársad is földhöz jutott..." Újabb dalok és versek következnek, majd ismét megszólal a lány: „Chanh... Miért nem szakítasz ezzel a gyalázatos élettel? Térj le a rossz útról, amelyen jársz, és menj vissza a falutokba. Állj a nép oldalára, mielőtt még nem késő. Miért is öletnéd meg magadat a jenkikért?" Lehet, hogy erre néhány újabb lövés a válasz, de az igazi lövések célba találtak, nyomot hagytak nemcsak Chanh, hanem az egész helyőrség gondolkodásában. Amikor Chanhnak legközelebb részt kell vennie egy hadműveletben, bizonyára eszébe jut a folyóparti rizsföldecske, és csak azon igyekszik, hogy életben maradjon, belemélyeszthesse majd ekéjét ebbe a földbe. S alkalmasint követi majd a többi Chanh, Dinh és Nguyen példáját – 1963-ban 45 000-en voltak –, egy éjszaka elillan az őrállomásról, hogy találkozzék a Front erőivel, s vagy csatlakozik hozzájuk, vagy kap egy igazolványt, amellyel visszatérhet a falujába, a folyóparti földecskéhez. Szavalók és katonaszökevények egybehangzó állítása szerint az őrállomások közelében elmondott versek mindenkor dezertálásokhoz vezetnek. „Különleges ellen-hadviselés" ez, a javából!

Az effajta tevékenység leglátványosabb eredménye tudomásom szerint az volt, hogy 1961 szeptemberében Ben Tre tartomány egyik falujában a nők az egész helyőrséget rábeszélték a fegyverletételre. A történetet a gyönyörű és ékes szavú Le Thi Thien mesélte el nekem, s alighanem ő irányította az egész akciót, bár a vietnamiakra jellemző szerénységgel mindössze annyit ismert be, hogy részt vett benne „többekkel együtt".

– Nagyon rossz őrállomás volt – mondotta. – A parancsnok – egy Északról jött földbirtokos-csemete – a legdurvább, legkegyetlenebb katolikus emigránsokból válogatta össze a helyőrséget. A ka-

tonák roppant kegyetlenül bántak a lakossággal, s a parancsnok arra buzdította őket, hogy hasfelmetszéssel öljék meg áldozatatikat. A helyőrségben szolgálók családjai az őrállomástól nem messze, egy faluban laktak. Néhány társnőmmel együtt felkerestük őket, hogy elbeszélgessünk velük. Nyíltan megmondtuk, hogy férjeik és fiaik nagyon kegyetlenek, a parancsnok pedig valóságos fenevad, aki sok embert ölt és kínozott meg; mi – a Felszabadítási Front – éppen ezért úgy döntöttünk, hogy elsöpörjük a föld színéről az őrállomást. Hittek nekünk, mert a járásban nemrég három őrállomás pusztult el. „Akadnak a hozzátartozóitok közt olyanok, akik a szó szoros értelmében a nép ellenségei – mondtuk. – Ez a legrosszabb őrállomás az egész járásban. De mi mégis emberségesek akarunk lenni, azon vagyunk, hogy elkerüljük a fölösleges vérontást, s megkíméljük a rendes, becsületes katonák életét. Ha azonban nem adják meg magukat, mindannyian elpusztulnak, az őrállomással együtt. Ha azt akarjátok, hogy hozzátartozóitok életben maradjanak, gyertek velünk, próbáljátok rábeszélni őket a fegyverletételre – mert különben végük lesz még ma éjjel!" A családtagok kapva kaptak a lehetőségen, és hálásak voltak, hogy értesítettük őket. „Mindent elkövetünk, hogy rábeszéljük a férfiakat – mondták –, és ha nem sikerül, akkor cselekedjetek úgy, ahogy jónak látjátok."

– Hamarosan együtt indultunk útnak. Ezek a családtagok nem álltak a nép oldalára, mindössze arra törekedtek, hogy megmentsék hozzátartozóikat. Mintegy harmincan-negyvenen jöttek, volt, aki gyermekeit is magával hozta. Nevükön szólították hozzátartozóikat, majd így folytatták: „A Felszabadítási Front emberei azt mondják, hogy sok bűnt követtél el, de hajlandók megbocsátani, amennyiben kijössz és leteszed a fegyvert. Gondolj ránk, és mentsd meg az életedet!" A családi érzelmekre hivatkozó feleségek és anyák hangját meg-megszakította a sírás, és közben a mieink politikusabb húrokat pengettek: „Felszólítunk benneteket, hogy az élet és ne a halál, az igazságosság és ne a bűn útját válasszátok!" Gyermekek szólongatták apjukat, anyák a fiaikat, feleségek a férjüket. A katonák ott akarták hagyni az őrállomást, de a zsarnok tiszt feltartóztatta őket; erre agyonlőtték, és kijöttek a falak mögül, hogy letegyék a fegyvert. Valójában – fejezte be elbeszélését Le Thi Thien – egy szál

fegyverünk sem volt, amíg az övékét meg nem kaptuk. De úgy tettünk, mintha a partizánok körülvették volna az őrállomást, és állandóan kiáltoztunk: „Első osztag – a szárnyakhoz; második osztag – az útra!" – és így tovább. Azt hitték, valóban körül vannak zárva.

Ez az egész tevékenység, az „együttéléstől" az „ágyúbeszegezésig", egyes katonák és egész helyőrségek dezertálásra bírásáig csakis azért lehetséges, mert a „különleges hadviselésnek" eredendő gyengéje az, hogy nem élvezi a nép támogatását, s politikai intézkedései gyűlöletesek a lakosság túlnyomó többsége előtt. Thi Lan rekedtre énekelhetné magát a földesúri rendszer dicséretében, napestig buzdíthatná unokatestvérét és bajtársait, hogy a földesúri érdekek védelmében ontsák vérüket – és az égvilágon semmit sem érne el. S Le Thi Thien és társnői egész éjszaka hiába vitatkoztak volna a helyőrségi katonák családtagjaival, ha ez utóbbiak nem tudtak volna az elkövetett kegyetlenkedésekről és arról a mélységes gyűlöletről, amely a népet a saigoni rendszerrel és kiszolgálóival szemben eltölti. Látogatásom idején a saigoni rendszer legyőzhetetlennek látszott. Teljes monopóliumot élvezett harckocsik, repülőgépek, ágyúk, ágyúnaszádok és motoros szállítóeszközök tekintetében – nem is szólva a napi másfél milliós dolláradagról –, s a vidéket úgy ellepték az őrállomások és az erődök, akár a kanyarós beteg testét a kiütések. Csak éppen a nép szívét nem tudta elnyerni Saigon. A Front viszont elnyerte a nép szívét.

Tran Nam Trung, akiről már korábban említettem, hogy a fegyveres erők képviselője a Felszabadítási Front elnökségében, így összegezte a Diemet megbuktató 1963-as novemberi puccs előestéjén kialakult helyzetet: – Csődöt mondott az egész Staley–Taylor-terv. Meghiúsították a parasztt ömegek, amelyek – visszanyervén szabadságukat és földjüket – fegyverrel ellene szegültek. A diemisták arra számítottak, hogy 1962 végére megvalósítják ezt a tervet, és mozgósítható tartalékaikat bevetve általános támadást indítanak ellenünk, hogy elsöpörjenek a föld színéről. De valójában a 16 000 „stratégiai faluból" csak 4000 épült fel a kitűzött időpontig. Ezeknek többsége is elpusztult, újjáépült, majd ismét elpusztult abban a végtelen kör-

forgásban, amely jobban kifárasztotta az ellenséget, mint a parasztságot.

– Az ellenség mindenfelé őrállomásokat létesített, de így sem tudta fennhatóságát kiterjeszteni a lakosságra. Valójában a legtöbb őrállomást bekerítették a mi erőink. Az állomások osztag, szakasz sőt század létszámú helyőrségét megbénították, körülfogták a népi erők, amelyek politikai és katonai eszközökkel el tudták szigetelni őket. Ezek a helyőrségek csak mobil tartalékok segítségével hagyhatták el az őrállomásokat, és vehettek részt nagyobb arányú hadműveletekben. Az ellenség azonban nem tudott kellő számú mobil tartalékot gyűjteni az általános ellentámadáshoz, mert túlságosan sok katonát kötöttek le az őrállomások. A polgári közigazgatás vezetői, a tartományi és a járási főnökök, a rendőrfőnökök és társaik sem mozdulhattak ki az őrállomásokról. Nem mehettek adót szedni. A lakosság terjesztette ki fennhatóságát az őrállomásokra, nem pedig az őrállomások a lakosságra. A helyőrségeknek engedélyt kellett kérniük a partizánoktól, hogy vizet meríthessenek, fürödhessenek vagy bevásárolhassanak a piacon. Amennyiben a partizánok hozzájárultak, az őrállomás közvetlen közelében vizet merhettek, de ezt is csak néhányan tehették, szigorúan megszabott időben. Ha az ember egy pillantást vetett a katonai térképekre, mindenfelé őrállomásokat látott, de a környező terület valójában már felszabadult, a nép kezébe került. A nép fogta körül az őrállomásokat – nem pedig fordítva. Az ellenség hatalmas területeken, ahol továbbra is meg akart maradni, a városok kivételével mindenütt rákényszerült, hogy együtt éljen velünk – mégpedig a mi feltételeink mellett.

Ez volt a helyzet látogatásom idején is – csak éppen fokozottabb mértékben. Különben nem utazhattam volna keresztül a Saigont körülvevő hatalmas védelmi rendszer kellős közepén.

Fegyverek és emberek

– 1960-ban kezdtük, s nem állt rendelkezésünkre más nyersanyag, mint egy kevés ócskavas és a fel nem robbant bombák lőpora. Akkor még csak egy részlegünk volt – ma már tíz van; akkor csodaszámba ment, ha tizenöt gránátot tudtunk gyártani havonta – ma ötezret gyártunk...

Magas termetű, szikár, kopaszodó vietnami férfi mondta ezt, miközben kötényes, fehér védőálarcos munkások sürgölődtek körülöttünk: puskaport gyömöszöltek a földbe telepítendő aknákba, szorgalmasan kezelték a gépeket, amelyek belesúlykolták a kézigránátokba a fanyelet, különös, csónak alakú tartályokban finomra őrölték a bombákból nyert lőport, hogy megfeleljen a gránátokhoz – úgy keverték, szitálták a puskaport, mintha pékségben, nempedig őserdei fegyvergyárban dolgoznának. Egy „mademoiselle" zümmögött valahol felettünk. Ha látta volna, amit én láttam! Az őserdő azonban hűségesen óvja barátait.

– Eleinte nem voltak szakmunkásaink – folytatta tájékoztatóját a fegyvergyár igazgatója. – Parasztokat tanítottunk be, s közülük némelyiket már szakmunkásnak tekinthetjük. Fokozatosan fejlődtünk és bővültünk, s ma már bizonyos mértékben ki tudjuk elégíteni ebben a térségben a Front igényeit. Munka közben képeztük ki azokat a szakembereket is, akik most az egyes részlegeket vezetik. A munkásokat és a vezetőket áthatja a harci szellem, napról napra magasabb fokú öntudatról tesznek bizonyságot. Saigonból is jött néhány szakmunkás, hogy segítségünkre legyen.

Ajándékul átnyújtott két alumínium söröskorsót, belejük volt vésve a nevem és „vendéglátómnak", a felszabadító hadsereg legfőbb hadbiztosságának neve. – Rakétahengerből készültek – ma-

gyarázta. – Nincs feldolgozatlan nyersanyagunk, s így összegyűjtünk minden fémhulladékot, amihez az ellenség révén jutunk: repülőgéproncsokat, bomba- és rakétamaradványokat – a söröskorsók füle a napalmbombák tartályából készült –, bedöglött teherautókat, hídkorlátokat, síndarabokat, egyszóval minden fémet, amihez csak hozzájutunk. A lakosság megteszi értünk, amit csak tehet; ezeket a réz tömjénfüstölőket például a minap hozta egy öregasszony.

Megfigyeltem az egyik acélsisakos és védőálarcos hegesztőt, amint puskagránátokat hegesztett, s az acetiléngáz-vezeték nyomán eljutottam egy géphez, amelyen ez a márkajelzés állt: „Portaweld–Onan, Minneapolis, Ohio". A jelzés mellett pedig fölfedeztem a két összefonódó kezet, a vietnami–amerikai „barátság" jelképét.

– Hát igen – mondta az igazgató. – Nem panaszkodhatunk az amerikai gépek minőségére. Ha repülőgépek és harckocsik helyett csak ilyen gépeket hoztak volna hazánkba, mindannyian jobban járunk.

Az egyik aknagyártó részlegben meglepett a különféle célokat szolgáló aknák gazdag választéka. Készültek ott kis méretű, henger alakú és lapos aknák, amelyeket a földbe telepítenek, hosszú henger alakú aknák a drótsövény-zárak felrobbantására, különböző méretű, serpenyő formájú aknák az M–113-as harckocsik ellen, és nagy aknák különleges célokra*: egyeseket „május elsejei meglepetésnek" használnak, másokat vasúti sínek alá szerelnek, ismét másokat a folyami erők ellen vetnek be. Az igazgató kezembe adott egyet az utóbbi fajtából – természetesen üres volt –, és ezt mondta: – Néhány héttel ezelőtt ilyen aknákkal süllyesztettünk el két katonai őrhajót a Saigon-folyón.

A legtöbb műhelyt tágas, zsúpfedeles kunyhóban rendezték be, s reggelenként friss, zöld lombokkal álcázták mindenütt, ahol nem fedte tökéletesen a dzsungeltető. Az épületek távol feküdtek egymástól, hogy egy bomba legfeljebb egy épületet érhessen. Az esztergapadokat, a generátorokat, a fúró- és csiszológépeket, amelyek közt mutatóba sem akadt más, mint amerikai gyártmány, föld alatti fedezékekben helyezték el.

* Ilyen aknát használtak a Capitol moziban is (lásd a következő fejezetet).

Elég munkaerő állt rendelkezésre ahhoz, hogy szükség esetén kézi erővel áttelepítsék az egész berendezést más területre. Az üzemet nem volt könnyű megközelíteni a fantasztikus csapda-labirintus miatt; mindaddig nem találkoztam még a kihegyezett karók és a saját gyártmányú aknák ilyen bonyolult rendszerével. Az igazgató megmutatta az új titkos fegyvereket is, amelyeket a műhelyekben kidolgozott elvek alapján alakítottak ki, s amelyek tökéletesen alkalmazkodnak a dél-vietnami háború sajátos viszonyaihoz, hiszen ebben a háborúban könnyű, háton szállítható fegyverekre, nem pedig gépesített tüzérségre van szükség.

Minden munkás a keze ügyében, munkapadján tartotta fegyverét. Buzgó, mosolygós képű fiatal legények voltak, szemmelláthatóan – és jogosan – büszkék arra, amit csinálnak. Kellemes érzés volt ismét hallani a gépek zaját, egy mechanikus zajt, amely nem ellenséges repülőgépektől vagy ágyúnaszádoktól származott.

Nagy hatást tett rám a saigoni órásmesterek hosszú sora; szemükre csippentett nagyítóüveggel görnyedeztek a finom rézrugók, huzalok és mágneses acéldrótok fölé, amelyekből érzékeny időzített robbantószerkezeteket készítettek. Később hallgattam Amerika Hangját, amint éppen McNamara hadügyminiszter egyik sajtókonferenciáját ismertette. Az amerikai hadügyminiszter az észak-vietnami beavatkozás „feltétlen bizonyítékául" hozta fel azt, hogy „Dél-Vietnamban megjelentek a bonyolultabb szerkezetű aknák, beleértve a folyami, valamint az időzített robbantószerkezettel ellátott aknákat..." Én pedig megjósolhatom, hogy McNamara úr nem oly sokára megismerkedik még más „bonyolultabb szerkezetű" fegyverekkel is; némelyiknek láttam a prototípusát, amely sikeres próbák után épp sorozatgyártás előtt állt.

A laboratóriumok, valamint azok az épületek, ahol a robbanóanyaggyártás vegyi folyamatai mentek végbe, makulátlanul tiszták voltak, a bambuszkunyhók falait amerikai ejtőernyő-nylonnal burkolták. Az egyik ilyen kunyhóban lányok dolgoztak, érzékeny kis mérlegeken méricskélték a különféle gyutacsokhoz szükséges parányi robbanóanyag-mennyiségeket, egy tizenöt éves fiú pedig azt a házi készítésű gépet kezelte, amely a gyutacsokat beillesztette a töl-

tényhűvelybe. Az igazgató közölte velem, hogy az üzemben még egyetlen baleset sem történt.

– Mint mondottam, 1960-ban még csak havi tizenöt gránátot gyártottunk, ma pedig ötezret állítunk elő havonta. Ez az ugrásszerű növekedés jellemző valamennyi részlegünkre – jegyezte meg búcsúzóul az igazgató. – És továbbra is ebben az ütemben fokozzuk tevékenységünket – fűzte hozzá.

A fegyvergyártás gyors fejlődése minden vonatkozásban jellemző volt a Front háborús erőfeszítéseinek fokozódására. A legfigyelemreméltóbb eredmények közé tartozott az egészségügyi szolgálat rendkívül magas színvonala.

Az a tipikus frontkórház, amelyet felkerestem, első pillantásra alig különbözött egy közönséges falucskától. Ugyanazok a bambuszkunyhók: meredek pálmalevéltető, amelyet gerendák tartanak, és fonott bambuszfalak, amelyek csak derékmagasságig érnek, hogy minél több árnyékot és friss levegőt biztosítsanak. De valójában mindegyik kunyhó „kórterem" volt, egy valamivel nagyobb és zártabb kunyhó pedig a műtő. A kórtermeknek a mennyezetét, a műtőnek, a gyógyszertárnak és a járóbeteg-rendelőnek pedig mennyezetét és falait is fehér ejtőernyő-nylon borította. Az első kórteremben, ahová beléptem, három beteg feküdt. Az első, egy gumiültetvényen dolgozó munkás, nyaklövést kapott, miközben megszokott reggeli körútján gyűjtögette a megcsapolt kaucsukfák nedvét; a golyót eltávolították, és most már „kutya baja" sem volt. A második pácienst, egy középkorú asszonyt, hasán sebezte meg egy robbanó gránát; el kellett távolítani a belek és a máj egy részét, s még erősen gyengélkedett. A harmadik beteg, egy ifjú partizán, tragikus szerencsétlenség következtében elveszítette egyik kezét és másik kezének néhány ujját. Két nappal korábban lidércnyomásos álma volt, azt álmodta, hogy megtámadták a faluját; erre kézigránátja után nyúlt, kirántotta a gyújtószöget, s már éppen el akarta hajítani a gránátot, amikor felébredt. Rádöbbent, hogy alighanem megölné bajtársait, ha elhajítaná a kézigránátot, így hát markába rejtve az ágya mellett fekvő rizseszsákok alá dugta. Csodálatos módon csak a kezei sérültek meg. Amputálni kellett egyik kezét és másik kezének egy részét, s még mindig a sokk utóhatásától szenvedett.

A kórház valóban a frontvonalban volt. Az épületek mentén légoltalmi óvóhelyek húzódtak, köztük olyanok is, amelyekben hordágyastól elfért a beteg. Ezt a vidéket csaknem naponta bombázták, éjjelente ágyúval lőtték, és gyakran csaptak át rajta a tisztogató hadműveletek hullámai.

– 1963-ban 247 operációt végeztünk – gyomor-, fej-, mellkas- és végtag-műtéteket –, 98 százalékban kedvező eredménnyel – mondotta dr. Tran, a kórház sebésze. Melléje négy asszisztens volt beosztva – kétéves szakiskolai végzettséggel –, valamint kilenc ápolónő. A kórházat 1960 végén hozták létre. – Akkoriban – emlékezett vissza az alacsony termetű, energikus, bozontos üstökű dr. Tran, akinek érzékeny, szögletes végű ujjai mindjárt elárulták foglalkozását – csak három ápolónő volt az egész járásban. Ők voltak az egyedüli egészségügyi dolgozók. Ma már 13 asszisztenssel, 105 ápolónővel, 120 ápolóval, 13 szülésznővel és 52 szülész-asszisztenssel rendelkezünk. A Front arra törekszik, hogy minden falunak legyen legalább egy ápolónője. – Látogatásom idején megtekintettem a kórház mellett működő egészségügyi iskolát is, ahol 36 leendő ápoló és 15 leendő bába részesült hathónapos gyorsított kiképzésben.

Később felkerestem egy jóval nagyobb intézményt, amelyet vezetője, dr. Ky, „ezredkórháznak" nevezett. Az épületek itt sokkal nagyobbak voltak, de ugyancsak fonott bambuszfalakkal és pálmalevéltetővel készültek. Ezt a kórházat is 1960-ban alapították, de kibővítették és korszerűsítették 1962-ben, amikor dr. Ky került az élére.

Megkérdeztem, milyen a felszerelés és a gyógyszerellátás.

– Természetesen akad egy és más, amiben hiányt szenvedünk – válaszolta az igazgató. – De sebészeti felszerelés tekintetében sokat javult a helyzet, amióta a mieink egy hordozható röntgenkészüléket zsákmányoltak.

Később megtekintettem a készüléket; a clevelandi Picker-cég gyártotta. S nemcsak a röntgenen volt rajta a „Made in USA"-jelzés, hanem sok más felszerelési tárgyon is, beleértve természetesen a röntgenkészüléket működtető generátort. A csipeszeket és az egyszerűbb sebészeti műszereket a rakéták és a napalmbombák külső burkából, illetve tartályából készítették; a varratokhoz különböző

vastagságú nylonfonalakat használtak, olykor helyi gyártmányú fonállal megerősítve. Az épületek belső falát itt is, akárcsak a járási kórházban, hófehér ejtőernyő-nylon borította.

– Sok penicillint és sztreptomicint használunk, noha az ellenség blokád alá helyezte a gyógyszerutánpótlást – mondotta dr. Ky. – De egyúttal bőségesen alkalmazzuk a keleti gyógyszereket is, amelyeket helyi termékekből állíthatunk elő. A kígyóméreg általunk készített ellenszéruma például hatásosabb, mint a nyugati készítmények.* – Ezenkívül hatásos helyi gyógyszer például – mint a továbbiakban megtudtam – a bivalyokból és malacokból nyert hemoglobin szérum, egy tigriscsontból készült kivonat, amely erősítően hat a legyengült szervezetre, s az újszülött bivaly méhlepényéből nyert preparátum, amellyel a maláriát és a reumát gyógyítják.

Megkérdeztem, hogy hadművelet esetén általában mennyi időbe telik, amíg egy sebesült ebben a térségben egészségügyi ellátásban részesül.

– Minden sebesült számíthat rá, hogy harminc percen belül elsősegélyben részesül valamelyik század egészségügyi állomásán, egy órán belül megvizsgálja a sebész a zászlóalj egészségügyi állomásán, s két órán belül megoperálják az ezredkórházban – válaszolt dr. Ky. – Csak a kivételesen súlyos eseteket kell hátraküldeni a központi kórházba; a frontkórházak rendes körülmények között meg tudnak birkózni minden problémával. Ha a csata színhelye csak egy-két napi távolságra van a támaszpont-kórháztól, oda szállítjuk a súlyosabb eseteket, ha viszont – a mi közlekedési viszonyaink mellett – kétnapi távolságnál messzebb esik, akkor tábori kórházat szervezünk, amely legfeljebb kétnapi távolságra lehet az akció színhelyétől. Ezek a tábori kórházak súlyosabb műtétekre is felkészülnek, s a betegeket szükség esetén hetekig ott tarthatják.

* Dél-Vietnamban sok helyütt előfordul egy különösen veszedelmes kígyó, amely hasonlít az ausztráliai „halál-viperához", alig harminc centiméter hosszú, és nekiugrik áldozatának. Akit megmar, az három percen belül megbénul, és két órán belül meghal. A Felszabadulási Front vegyészei kikísérletezték e marás tabletta formájú ellenmérgét, és mindegyik partizán kötelező felszereléséhez tartozik két tabletta. Jómagam is mindig úgy aludtam, hogy a kezem ügyében volt egy tabletta, s lelkemre kötötték, hogy éjszaka sohase távozzam messze a függőágyamtól, és használjak mindig zseblámpát.

Dr. Ky becslése szerint az orvosi kézbe kerülő sebesülteknek több mint 90 százalékát megmentik. Látogatásom idején különösen büszke volt két agyműtétre, s ragaszkodott hozzá, hogy nézzem meg a pácienseket. Mindkettőnek golyót távolítottak el az agyából, s a sérülés mindkettejük fél oldalát teljesen megbénította. Az egyik már fenn járt és visszanyerte beszélőképességét, a másik is tudott már mozogni, s dr. Ky biztos volt benne, hogy nemsokára szintén járkálni fog.

Ilyen eredmények csak akkor érhetők el, ha rendkívül magas fokon áll a sebészet és a műtét utáni ápolás, bármilyen nehezen egyeztethető is ez össze a kórházépületek primitív külsejével. A kórháznak külön gyógyszerüzeme van, ahol oldott állapotban levő és tabletta formájú gyógyszereket, valamint injekciós preparátumokat készítenek. A többi gyógyszerről a közegészségügyi bizottság irányítása alatt álló Központi Gyógyszerészeti Hivatal gondoskodik.

Később megismerkedtem dr. Ho Thuval, a francia egyetemen végzett gyógyszervegyésszel, aki a Felszabadítási Front központi bizottságának tagja. Ez a szerény, őszülő halántékú tudós – mint a központi bizottság más tagjai elmondották – „csodákat művelt" a gyógyszerellátás biztosítása terén. Meglepetéssel hallottam tőle, hogy a Front ma már saját maga állítja elő a szükséges gyógyszerek 70 százalékát. – Ezt úgy sikerült elérnünk – fűzte hozzá –, hogy gondosan tanulmányoztuk a hagyományos keleti gyógyszereket, s bátran merítettünk gazdag erdeink termékeiből. Egyes területeken olyan eredményeket értünk el, hogy magunk is meglepődtünk. Így például sikerült megtalálnunk a hús- és csontüszkösödés ellenszerét. – Amikor pedig a részletek felől érdeklődtem, mosolyogva válaszolta: – Az előállítás módját titokban tartjuk, mert szerintünk a jövőben nemzeti jólétünk egyik forrása lehet. Csak annyit árulhatok el, hogy a szer egy erdei termékből készül. Amikor számba vettük a helyi növényi, állati és erdei termékeket, s egybevetettük őket a régi keleti gyógyászati kézikönyvekkel, rájöttünk, hogy rendkívül gazdagok vagyunk.

S miközben én még mindig az üszkösödés leküzdésében elért eredményeken ámultam, dr. Ho Thu így folytatta: – Még nagyobb sikereket értünk el az állati eredetű, vízben oldott injekciós preparát-

tumokkal. Franciaországban a gyógyszergyárak csak külön miniszteri engedéllyel állíthatnak elő ilyen preparátumokat, mert rendkívül bonyolult, különleges felszerelést igénylő folyamatról van szó. Mi azonban kezdetleges eszközökkel is megoldottuk a problémát, mégpedig olyan kiváló eredménnyel, hogy készítményeink semmiben sem maradnak el a francia gyártmányok mögött. Sikerült kikísérleteznünk egy fehérjeszérumot is, amely tökéletesen pótolja a vérplazmát.

Dr. Thu azt is elmondta, hogy nagy mennyiségű szérumot és vakcinát tárolnak, s így sikerült mindenkor elejét venniük a „szokásos" tífusz-, himlő-, kolera- és más járványoknak. Hála a készleteknek, no meg a gyors intézkedésnek, a minap gátat vetettek annak a kolerajárványnak, amely Saigonból indult ki, jóllehet az ottani hatóságok titkon azt remélték, hogy átterjed a felszabadított övezetekre. – Ami a maláriát illeti – jegyezte meg –, ez mindenkor súlyos probléma volt a dél-vietnami falvakban. Mi azonban nagy hadjáratot indítottunk ellene, s feltűnően csökkent a megbetegedések száma. Jelenleg az 5 százalékot még azokon a területeken sem múlja felül, ahol a malária korábban erősen elterjedt, de reméljük, hogy még ez a százalékarány is csökkenni fog. Célunk, hogy teljesen kiirtsuk a maláriát, felhasználva helyi erőforrásainkat és a lakosság lelkes segítőkészségét.

A felszabadított övezetekben ingyenes az egészségügyi ellátás, és meglepetéssel hallottam – sőt nemegyszer saját szememmel láttam is –, hogy a Saigon fennhatósága alatt álló területeknek, sőt magának a fővárosnak is sok lakosa a felszabadított övezetekben gyógykezelteti magát. Ez különösen szembeötlő volt a legutóbbi saigoni kolerajárvány idején, amikor tízezrek keresték fel a felszabadított övezeteket, hogy megkapják a koleraellenes oltást. – Ezt nemcsak azért tették, mert mi ingyen oltunk – magyarázta dr. Thu –, hanem azért is, mert nagyra becsülik a nép szolgálatának szellemében nevelt egészségügyi szakembereink felelősségteljes magatartását és odaadó szorgalmát. A felszabadított övezetekben a közegészségügyi tevékenység legfőbb iránya a szociális higiénia és a megelőző gyógykezelés, az életszínvonal emelése, a parasztság megismertetése a higiénia korszerű követelményeivel. Ha tekintetbe vesszük az idő

rövidségét és a nagy nehézségeket – fejezte be tájékoztatóját –, nem kétséges, hogy rendkívül gyors fejlődést értünk el a gyógyszergyártásban, az egészségügyi káderek kiképzésében, valamint a kórházak és más közegészségügyi intézmények létesítésében.

A Felszabadítási Front fegyveres erői nyilvánvalóan nem maradtak le ebben a gyors fejlődésben. Hány katonája van a Frontnak? Ez titok – de meggyőződésem, hogy jóval többen vannak, mint amennyit a legmagasabb amerikai becslés kitesz. Dang Thanh Chon, a Felszabadítási Ifjúsági Szövetség alelnöke elmondta nekem, hogy 500 000 16–25 éves fiatal lépett be a szövetségbe, s közülük 100 000 „elhagyta faluját, hogy csatlakozzék a fegyveres erőkhöz és más Front-szervezetekhez". Ebben a számban nincsenek benne azok a fiatalok, akik a helyi önvédelmi alakulatoknál szolgálnak, és Chon szerint „a falvakban maradó szövetségi tagoknak legalább a fele belép az önvédelmi partizánalakulatokba".

Ez a csendes, komoly, vastag szemüveges fiatalember az alábbiakban összegezte az ifjúsági szervezet legfontosabb közvetlen feladatait:

- A felszabadított övezetekben minél több fiatalt be kell léptetni a Front reguláris és partizán haderőinek soraiba.
- A legkülönbözőbb harci formák alkalmazásával meg kell akadályozni, hogy a Saigon fennhatósága alatt álló területeken erőszakkal besorozzák a fiatalokat.
- Fel kell szólítani a Saigon fennhatósága alatt álló övezetek fiataljait, hogy jöjjenek a felszabadított övezetekbe, és csatlakozzanak a Front fegyveres erőihez.
- A Saigon fennhatósága alatt álló területeken folytatni kell a „stratégiai falvak" felbomlasztását.
- A felszabadított övezetekben meg kell szilárdítani és tovább kell fejleszteni az „ellenálló", „harcoló" falvakat.

Nguyen Huu Tho becslése szerint a saigoni haderő létszáma – valamennyi fegyvernemet és kisegítő alakulatot beleszámítva – 1961-től 1963 végéig 370 000-ről 577 000-re emelkedett. – Ez a fejlődés aránylag gyorsnak mondható – állapította meg –, de a mi erőink még sokkal nagyobb ütemben gyarapodtak, s az ellenség számbeli fölénye erősen csökken. Az arány napról napra kedvezőbben alakul, s ezt a folyamatot nem lehet feltartóztatni. Napról napra összébb

zsugorodik az a terület, ahonnan a saigoni hatóságok újoncokat szedhetnek. Ami pedig a harci szellemet illeti – itt teljességgel mi vagyunk fölényben.

A Front erőinek gyors ütemű gyarapodására jó példa az az ezred, amelyet meglátogattam. Az egység 1961 októberében alakult meg, mindössze 300 emberrel és 120 puskával; ez utóbbiak vagy házilag készültek, vagy régi típusú francia mordályok voltak, amelyeket a fegyveres szekták korábbi harcosai engedtek át. Az első rajtaütésnél – alig egy hónappal a megalakulás után – az „ezred" 3 géppuskát és 25 puskát zsákmányolt, megölte a járás katonai parancsnokát, s foglyul ejtette a helyettesét. S egy teljes évig nem múlt el hónap anélkül, hogy végre ne hajtott volna legalább egy harci cselekményt. 1962 júniusában például vakmerő támadást intézett a Saigon közelében fekvő Trung Hua-i ejtőernyős kiképzőközpont ellen, s temérdek fegyvert zsákmányolt. 1962 novemberétől négy hónapig pihentek a harcosok; politikai és szakmai tanfolyamokon vettek részt, s összegezték addigi tapasztalataikat, a jókat és a rosszakat egyaránt.

– Egyetlen hadműveletünk volt, amelyet nem tartottunk sikeresnek – mesélte a 38 éves ezredparancsnok, aki korábban egy falusi partizánalakulatot vezetett. – 1962 februárjában Tay Ninh tartományban, a kambodzsai határ közelében megtámadtuk a három őrállomásból álló Ba Tuc-erődöt. A három őrállomás közül kettőt elpusztítottunk, 25 puskát zsákmányoltunk és 20 foglyot ejtettünk. Az akciót azonban nem tartottuk sikeresnek, mert nem semmisítettük meg az egész erődöt, és nekünk is voltak veszteségeink. A harci szellem azért kifogástalan maradt, s az esetből levontuk a kellő tanulságokat, hogy a jövőben ne érjenek ilyen kudarcok. A legfőbb hibát abban láttuk, hogy előkészületeink nem voltak elég gondosak.

Közvetlenül a hosszabb pihenő előtt, 1962 októberében az ezred egyik alakulata behatolt Tay Ninh városába, megtámadta az amerikai „tanácsadók" hivatalát, s öt amerikait megölt, hármat megsebesített. – Az amerikaiak védelmére kirendelt szakasz súlyos veszteségeket szenvedett – mondta a parancsnok. – Az életben maradottakat letartóztatták, amiért nem teljesítették kötelességüket; s később feloszlatták a szakaszt.

Jellemző a Front erőinek jellegére és magának a háborúnak a jellegére, hogy az ezred elhatározhatta: négy hónapra kikapcsolódik a hadviselésből, s ez alatt az idő alatt politikai és szakmai továbbképzésen vesz részt. Ez annyit jelentett, hogy 1962 végén már ő volt a hangadó azon a területen, ahol tevékenykedett, *ő* és nem Saigon döntött afelől, hogy mikor és hol kerül sor harci cselekményre.

– A tanfolyam után – mondta a parancsnok – világosabban láttuk küldetésünket. Jobban kirajzolódott előttünk egész küzdelmünk háttere; katonáink politikailag szilárdabban álltak a lábukon, és harci szellemük még magasabb szintre emelkedett. A tanulás végeztével 1963. március 24-én került sor az első akcióra: megtámadtuk a kulcsfontosságú San Xoc-erődöt, megsemmisítettük a helyőrséget, s az ellenséget rákényszerítettük, hogy feladjon további három őrállomást. E csata közben megrázó jelenet játszódott le, amelynek egy 19 éves parasztfiú volt a hőse. A fiúnak egy előretolt utászalakulat kötelékében bambuszlétrát kellett átfektetnie az útba eső folyón, hogy katonáink átkelhessenek rajta. A létra néhány centiméterrel rövidebbnek bizonyult a kelleténél, a megtorpanás viszont katasztrofális következményekkel járt volna. Hősünk ekkor beugrott a vízbe, s a létra egyik végét a vállára fektetve testével pótolta a hiányt. Az első egység biztonságban átkelt a folyón, de az ellenség felfedezte a „hidat", és ágyútüzet zúdított rá. Az első lövedékek egyikétől a fiú súlyos fejsebet kapott, de rendületlenül kitartott posztján mindaddig, amíg az utolsó ember is át nem kelt a folyón. Amikor kihúzták a partra, csak ennyit mondott: „Bosszuljatok meg. Halálos sebet kaptam" – s meghalt. Ilyen a harci szellem a mi alakulatunknál.

Az ezred a következő tizenkét hónapban tizennégy hadműveletet hajtott végre.* 1963 végére létszámát és fegyverzetét tekintve elérte a megfelelő szintet. Jelenlegi fegyverzetének csaknem 600 darabja zsákmányolt amerikai fegyver – különösen említésre méltóak a 37 milliméteres géppuskák, amelyek kitűnően beválnak a helikopterekkel és a repülőgépekkel szemben, s az 57 milliméteres rúgásmen-

* Az utolsónál én is elkísértem egy zászlóaljat kétnapos akciójára, amelynek során megsemmisített három őrállomást, és szétrombolta az általuk ellenőrzött „stratégiai falvakat". (Erről a továbbiakban majd részletesen beszámolok.)

tes ágyúk, amelyekkel hatékonyan lövik szét a harckocsikat és a kiserődöket –, többi része a helyi fegyvergyárakban készült. A 600 amerikai fegyver java része az első tizenkét hónap „terméke". Az ezred 1963-ban a zsákmányolt fegyvereknek csak egyharmadát tartotta meg, a többit szétosztotta a „stratégiai falvak" szétrombolása után szervezett önvédelmi alakulatok között. 1964 elejétől pedig már minden zsákmányolt fegyvert szétosztott, kivéve a nehézfegyvereket és azt a különleges fajtájú lőszert, amire szüksége volt. Az ilyen ezredek nyugati mértékkel mérve meglehetősen kicsik, aligha tömörítenek ezernél több embert, három zászlóaljba osztva, de mivel mindegyik katonájuk tényleges frontharcos, harckészségük igen magas fokú.

Ez az ezred 1961 vége és 1963 között megháromszorozta létszámát, és öt korszerű fegyvert zsákmányolt minden egyes kezdeti, régi típusú helyébe. Azt hiszem, ez a fejlődés megfelel a Front-alakulatok átlagos fejlődésének, és szemléltetően mutatja, milyen nagy problémával kell megbirkóznia a saigoni amerikai parancsnokságnak. Maxwell Taylor tábornok és a Pentagon fő-fő katonai bölcsei eredetileg arra az álláspontra helyezkedtek, hogy partizánhadviselés esetén tízszeres-tizenegyszeres katonai fölényre van szükség a partizánellenes hadműveletek megkezdéséhez. Kennedy volt elnök annak idején a legminimálisabb követelménynek tekintette az ilyen arányú fölényt. 1961 végén, amikor az Egyesült Államok megkezdte nagymérvű dél-vietnami beavatkozását, a szakértők körülbelül tízszeresre becsülték a diemisták számbeli fölényét – s azt hiszem, nem jártak messze a valóságtól. A néhány hónappal később Saigonban felállított amerikai parancsnokság vezetőjének, Harkins tábornoknak az volt a terve, hogy 1962 végéig hússzorosra növeli ezt a számbeli fölényt, a Pentagon bölcsei pedig az angolok malájföldi tapasztalataiból kiindulva úgy vélekedtek, hogy ebben az esetben hat hónapon belül fel lehet számolni a megmaradt ellenállási gócokat. A kedvezőbb arányt azzal akarták elérni, hogy gyors ütemben fejlesztik a saigoni fegyveres erőket, és kiirtják a partizánok jelentős részét. Kitűzött céljaikat azonban nem érték el, sőt éppen ellenkezőleg alakult a helyzet: megnőtt a dezertálások száma, s a partizánok erői csökkenés helyett éppenséggel gyarapodtak. Az amerikai parancsnokság

fennállásának első esztendejében a tízszeres fölény hat-hétszeresre csökkent. A Front titkai közé tartozik az a kérdés, hogy most, 1964 derekán milyen az arány, de véleményem szerint aligha lehet négyötszörösnél több. S ez csak a Front reguláris és regionális erőire vonatkozik. Ha tekintetbe vesszük mindazokat a helyőrségeket, amelyeket erődjeikben lekötve tartanak a helyi önvédelmi partizánalakulatok, világossá válik, hogy Saigon mozgósítható tartalékai egyre inkább kénytelenek nagyjából a számszerű egyenlőség alapján megütközni ellenfelükkel. A tűzerőben megnyilvánuló különbséget kiegyenlíti a harci szellemben megnyilvánuló különbség. A mozgékonyság tekintetében megnyilvánuló fölényt pedig ellensúlyozza a jobb felderítés: ha a Front erői néhány nappal vagy csak néhány órával előbb értesülnek az ellenfél hadmozdulatairól, el tudják foglalni a megfelelő harci állásokat – amennyiben úgy döntenek, hogy felveszik a küzdelmet.

A Front hírközlési módszerei korántsem korlátozódnak a parányi borítékokba zárt üzenetekre, amelyekről oly sok szó esett. A reguláris egységek reguláris amerikai hírközlő eszközökkel – tábori telefonokkal és rádiókkal – rendelkeznek, s nem kerülhet többé sor olyan kínos helyzetre, amilyen a kezdet kezdetén, a Tua Hai-i csata közben kialakult, mert nem volt összeköttetés a parancsnokság és a támadó erők között.

Taktikai és technikai vonatkozásban is állandó a fejlődés, és ezt is rendkívül érdekes dolog közelebbről megvizsgálni. A hazafias erők kezdetben védelmi akciókat bonyolítottak le, kihegyezett karókkal, hogy az ellenséget távol tartsák a lakóházaktól és a kertektől, de meg sem kísérelték, hogy a kicsiny településektől és a falvaktól is távol tartsák. Ekkor még nem használtak lőfegyvereket. Később karós csapdákat helyeztek el a falvak bejáratánál, rajtaütésszerű támadásokkal fegyvert szereztek, de csak arra törekedtek, hogy távol tartsák az ellenséget a falvaktól, illetve jobban elbánjanak vele, ha mégis támad. Azután elterelő akciókat szerveztek egy-egy meghatározott területen, hogy megakadályozzák az ellenséges erők összpontosítását valamely falu vagy járás ellen. S ahogy kibontakozott a háború, és „stratégiai falvak" létesültek, amelyeket kizárólag a szomszédságukban levő katonai őrállomások tartottak fenn, megkezdőd-

tek a katonai őrállomások ellen indított éjszakai támadások. Ez újabb számottevő előrehaladást jelentett. Eleinte csak kisebb-nagyobb falvakban jöttek létre önvédelmi erők, de amikor szükségessé vált, hogy a szabadságharcosok akkor csapjanak le az ellenségre, mielőtt még eléri a falvakat, megalakultak a regionális erők, hogy meghiúsítsák a falusi őrállomások segítségére siető ellenséges regionális erők felmentési kísérleteit. Amikor pedig Saigon nagyarányú hadműveleteket indított, már reguláris fegyveres erőket kellett harcba vetni ellene.

A gyors éjszakai rajtaütés taktikája elégtelennek bizonyult, mihelyt az ellenség nagy számban vetette be helikoptereit, hogy másnap reggel felkutassák az éjszakai támadókat. Ez volt a válság korábban említett időszaka. De Ap Bacnál a hazafias erők ráleltek a probléma nyitjára, s az Ap Bac-i csata tanulságainak alapos mérlegelése után kidolgozták az új taktikát, amelyet a saigoni parancsnokság csak a legnagyobb nehézségek közepette tud ellensúlyozni. Ezt a taktikát először a Mekong torkolatvidékén próbálták ki, a Loc Ninh-i csatában. A hivatalos amerikai verzió szerint a saigoni csapatok kiváló felderítői értesülések alapján itt tőrbe csaltak egy háromszáz főnyi Viet Kong-zászlóaljat, de súlyos veszteségeket szenvedve visszavonulásra kényszerültek, amikor meg akarták semmisíteni. Az igazság pedig az, hogy a Front erői előre megfontolt szándékkal kiprovokálták az összecsapást, az azóta számtalanszor alkalmazott „pusztítsuk el az ellenséges őrállomásokat, és semmisítsük meg az ellenséges erősítéseket" taktikához híven.

A partizánok 1963. október 17-én megtámadták és romba döntötték a Loc Ninh falut körülvevő fél tucat őrállomás egyikét (a helyőrséget ugyanis hiába szólították fel, hogy tegye le a fegyvert). Másnap helikopterekkel szállított katonák érkeztek, de nyomban vissza is vonultak, mert rádöbbentek, hogy körül vannak zárva. A partizánok még aznap éjjel megtámadtak két másik őrállomást, és szétromboltak egy hidat.

– Már annyi őrállomást pusztítottunk el, hogy nagyjából előre tudtuk, miként viselkedik majd az ellenség. Elkerülhetetlen volt, hogy Saigon nagyobb erőket vessen be, és mi éppen ezt akartuk – mondta nekem később egy sovány, beesett arcú veterán századpa-

rancsnok, aki részt vett az akcióban. – Úgy terveztük, hogy az elhagyott kis Ba Ai településnél, Loc Ninh falu közelében fogadjuk őket, s ezt a tényt nem is rejtettük véka alá. A helyi partizáncsapatokat megerősítettük néhány reguláris egységgel, amelyek jól beásták magukat egy 1600 méter hosszú és mintegy 100 méter széles földsávon. Alig voltak háromszázan, de jól álcázott lőállásokat építettek ki maguknak a magaslatokon és a bambuszcserjék közt, s az egyes állásokat közlekedőárkokkal kötötték össze.

Másnap hajnalban, erős légitámadás után, 17 helikopter érkezett, hogy katonákat tegyen le. A további fejlemények pedig olyanformán alakultak, mint Ap Bacnál. A Front katonái a bombázás végeztével elfoglalták állásaikat, s midőn a támadók már csak 15–20 méternyire voltak, automata fegyvereik megsemmisítő erejű sortüzével beleaprították őket a rizsföldek latyakjába. Ezután egész nap váltakoztak a bombázással, légi géppuskázással tarkított támadások és visszavonulások. – A diemista katonák egyszerűen megtagadták az előrenyomulást, mihelyt tüzet nyitottunk és veszteségeket szenvedtek – mondta a századparancsnok. – Az amerikaiak biztos távolságból ösztökélték őket, de a katonák egy tapodtat sem voltak hajlandók előremenni.

A Loc Ninh-i csata újabb kínos vereség volt az amerikai–saigoni parancsnokság számára. Az amerikai jelentések beismerték, hogy az amerikai és a diemista katonák legalább hétszeres számbeli fölényben voltak. Becslésük szerint 42 diemista katona vesztette életét, s 85 diemista és 15 amerikai sebesült meg; a felszabadító hadsereg főparancsnoksága azonban megállapította, hogy az ellenség ennél jóval nagyobb veszteségeket szenvedett, s az elesettek közt legalább egy amerikai és két diemista katonatiszt is volt. Az amerikai sajtójelentések hírül adták, hogy estére kelve a helikopterek a rossz látási viszonyok miatt nem vehették fel a sebesülteket, s azok egész éjszaka a rizsföld sarában hevertek, ott, ahol a golyók leteríttették őket. A lapok nem is próbálták leplezni, hogy ez csak fokozta a vereség demoralizáló hatását.

– Fegyveres erőink az éjszaka folyamán észrevétlenül elvonultak – mondta a századparancsnok –, csak néhány partizánt hagytunk hátra megfigyelőnek. Az amerikaiaknak sejtelmük sem volt róla,

hogy már messze járunk, s másnap kora reggel zárótüzet zúdítottak állásainkra. Nem próbálkoztak újabb támadással, csak azért lövöldöztek, hogy közben összeszedhessék sebesültjeiket.

A rákövetkező hetekben a hazafias erők újra meg újra alkalmazták ezt a taktikát. S az amerikai parancsnokság csak két megoldás között választhatott: vagy egytől egyig feladja a katonai őrállomásokat, vagy „fut a pénze után", és sorra szenvedi el a vereségeket, amint az erősítéseket – az Ap Bacnál és Loc Ninhnél tapasztalt módon – tőrbe csalják a Front erői.

Március 16-án este a korábban említett ezred egyik zászlóaljával meneteltem – az ezredparancsnok társaságában – egy Tay Ninhtől északnyugati irányban mintegy hat kilométerre levő pont felé. Libasorban mentünk, s a katonák zöld lombokkal álcázták magukat napszállitáig, mert addig tartani kellett a repülőgépektől. Csupa mosolygó, bizakodó arcot láttam; voltak, akik párosával meneteltek, s vállukon osztották meg a páncélöklök súlyát; mások az aknavetők talapzatát és csövét osztották el egymást közt, s meglepően nagy volt az automata fegyverek aránya. Az egyenruhák fölöttébb vegyes látványt nyújtottak, aszerint hogy a szabász milyen színű anyaghoz jutott. A Front katonai vezetői azonban nem tartják fontosnak, hogy minden katonát egyforma egyenruhába öltöztessenek – sokkal fontosabb az, hogy a céljaik és az ellenségről való elképzeléseik legyenek egyformák.

Este tíz óra felé engem biztos helyen hagytak függőágyamban himbálózva – a tolmács és néhány testőr kíséretében –, a katonák és a parancsnok pedig tovább meneteltek, lámpák nélkül, még a cigarettákat is eloltva. A célpont a Cai Xuyennél levő „stratégiai falu" őrállomása volt, négy és fél kilométerre Tay Ninh városától, s biztonságom érdekében nem engedték, hogy közelebb kerüljek az akció színhelyéhez.

A támadás időpontját 11 óra 30 percre tűzték ki, s alig valamivel később néhány puskalövést és automatafegyver-sorozatot hallottam. A lövöldözés meglepően gyorsan véget ért, de éjféltájban egymást követték a hatalmas robbanások és villanások, úgyhogy behúzódtunk a védőárkokba. Mindenfelé ágyú- és aknalövedékek robbantak, s úgy rémlett, hogy a zászlóalj a vártnál sokkal nagyobb ellenállásba

ütközött. A parancsnok viszonylag csekély erőket vetett be az őrállomás ellen; az alakulat zöme készen állt, hogy megütközzék az erősítéssel. S a hangok arra vallottak, hogy teljes erővel tombol az ütközet.

Körülbelül egy óráig tartott a csatazaj, azután csend borult a tájra. Ám a kora hajnali órákban mosolyogva előbukkant a parancsnok, és kijelentette: – Nem került sor harcra. Ollókkal kezdtük átvágni a szögesdrótot, de mivel az ellenség a füle botját se mozdította, kivágtuk a facölöpöket, s ledöntöttük a sövény jó részét. Amikor leadtunk néhány lövést, s rohamra indultunk, a helyőrség katonái bemenekültek az épületekbe, sőt néhányan a kutakba rejtőztek. Csaknem két óránkba telt, mire összeszedtük mind a harmincegyet. Egy árva lövést sem adtak le.

– És mit jelentett akkor az ágyú- és aknatűz?

– Ez már mindig így van. Ha a többi helyőrség értesül róla, hogy egyikük állomását megtámadták, rögtön tüzet nyitnak. Nem is céloznak semmire, csak azt képzelik, hogy ha kitartóan lövöldöznek, legalább aznap éjjel nem éri őket támadás.

Aznap reggel vártuk a csapaterősítésekkel végrehajtandó ellentámadást, de semmi sem történt. A hadművelet irányítói arra számítottak, hogy a nap folyamán nagyobb csatára kerül sor, s éjszaka visszavonul majd a zászlóalj. Néhány „mademoiselle"-től eltekintve azonban színét sem láttuk az ellenségnek. Ezért a parancsnok úgy döntött, hogy a második éjszakán megtámad egy másik őrállomást, bár ez nem szerepelt a programban. Szürkület után útra is keltünk, ezúttal déli irányba, mivelhogy a Tay Ninhtől négy kilométerre délnyugatra fekvő Thanh Dong volt a cél. A rajtaütés előtt a Vam Co Long folyó partján készítettek számomra fedezéket. – Az ellenségnek a folyó alsóbb szakaszán van néhány ágyúnaszádja – mondta a parancsnok –, és most már biztosan elő fog bújni.

Éjféltájban csaknem ugyanolyan zajokat hallottam, mint az előző éjjel. A parancsnok reggel nyolc óra körül bukkant fel, utálkozó arckifejezéssel. – Még mindig semmi – mondta. – A helyőrség egyetlen puskalövés nélkül elmenekült. És ha már eddig nem küldtek erősítést, biztosra vehetjük, hogy ezután sem jön.

Kiderült az is, hogy parancsnokunk rendkívül vakmerő dologra

szánta el magát: elhatározta, hogy fényes nappal megtámadja a Thanh Trung-i őrállomást, alig két és fél kilométerre a várostól. – Ezúttal mindenképpen erősítéseknek kell érkezniük Tay Ninhből – mondta, gyorsan bekapott néhány csésze rizst, majd elviharzott. De bármilyen hihetetlenül hangzik is, Thanh Trung helyőrsége a fényes nappal támadó „vietkongok" láttán bemenekült Tay Ninh városába, s az ellenség ezúttal sem moccant. A zászlóalj a három akció folyamán – beleértve az éjszakai ágyútüzeket – semmiféle veszteséget nem szenvedett. Mindhárom őrállomás egy-egy „stratégiai falut" ellenőrzött, s mihelyt a Front-katonák lefegyverezték vagy megfutamították a helyőrséget, a parasztok velük együtt elpusztították a drótakadályokat és a kiserődöket. A Cai Xuyennél zsákmányolt húsz-egynéhány fegyvert a zászlóalj átadta a helyszínen létrejött önvédelmi alakulatnak, s mindegyik faluban otthagyott néhány katonát, hogy segítsenek a parasztoknak a védelem megszervezésében.

A parancsnok szerint a hadművelet „nem volt sikeres". – A fő dolog most az – magyarázta –, hogy ezen a területen megsemmisítsük az ellenséges erőket. Nincsenek megfelelő szállítóeszközeink, hogy gyorsan hozzáférhessünk Saigon fő erőihez. Ezért sokkal előnyösebb, ha kihasználjuk az ő helikoptereit és teherautóit – szállítsa csak oda a csapatait, ahol könnyen elbánunk velük. Ez alkalommal azonban nem értünk célt – az ellenség nem jött elő.

Hogy az akciót mégis megünnepeljük, visszatérőben két elefántot és két vaddisznót ejtett el a zászlóalj vadászegysége. S mivel egyetlen elefánt húsából is napokig jól élhet egy egész zászlóalj, mindenki jókedvű volt. Napokon keresztül jómagam is vaddisznólevesen és elsőrendű marhasültnek beillő elefántpecsenyén éltem.

A „pusztítsuk el az ellenséges őrállomásokat, és semmisítsük meg az ellenséges erősítéseket" taktika mind ez ideig a felszabadító hadsereg első számú válasza a saigoni erők nagyobb mozgékonyságára. A „New York Times" nemzetközi kiadásának 1964. május 16–17-i száma például beszámol egy csatáról, amelyben – Saigontól negyven kilométerre északra – két partizánvadász század fele vált harcképtelenné, s legalább 54-et tett ki az elesettek száma.

„Megbízható források szerint négy–nyolc Viet Kong-század – leg-

alább 300 ember – állította a csapdát – írja a lap. – A csalétek az volt, hogy röviddel éjfél után egyidejűleg intéztek támadást a tartományi országút köré csoportosuló öt előretolt őrállomás ellen. A védők kísérteties fényben harcoltak: az amerikai légierő C–123-as típusú gépei ejtőernyős rakétákat dobtak le, hogy bevilágítsák a csatateret. A felmentő partizánvadász századok gyalog indultak el hajnalban, s egyenesen belesétáltak az előkészített csapdába. A Viet Kong az út mindkét oldaláról tüzet nyitott... Illetékes amerikai helyen kijelentették, hogy ez a csata az év egyik legvéresebb összecsapása volt. »Újra meg újra elkövetjük ugyanazokat a hibákat – állapította meg az egyik amerikai tanácsadó. – A Viet Kong általában minden héten indít egy nagyobb rajtaütésszerű támadást. S az amerikai tanácsadók javarészt arra összpontosítják erőfeszítéseiket, hogy hozzászoktassák a dél-vietnamiakat az ilyenfajta támadásokhoz.« A komor nyilatkozat a szokásos módon fejeződött be – az illető tanácsadó közölte a Viet Kong veszteségeiről szőtt vágyálmait: »Csak három felkelő holttestét találták meg, de egy vietnami tiszt becslése szerint legalább százan estek el, főleg a tüzérségi tűz következtében.«"

A partizánvadász századokat „elit-alakulatoknak", a „legharcképesebb" saigoni erőknek tekintik. Ők az amerikai kiképzők büszkeségei, akiket külön kioktatnak a partizánharcászatra. Abban a „különleges hadviselési kézikönyvben", amely négy amerikai katonával egyetemben a Hiep Hoa-i „különleges kiképző táborban" került a hazafias erők kezére, az áll, hogy a rajtaütésszerű támadásoknál mindig a partizánvadászoké legyen a kezdeményezés. A valóságban viszont a felszabadító hadsereg a partizánvadászok jelentős részét mindeddig ágyukban lepte meg, vagy a „New York Times"-ban leírt hadművelethez hasonló akciókban bánt el velük. Mivel a partizánvadászok kétségkívül a legharcképesebb saigoni katonák, a Front 1964 első felétől nagy figyelmet szentel nekik.

Az amerikai parancsnokság eddig csak egyféle választ talált az új taktikára: harc nélkül feladja az őrállomásokat. Harkins tábornok Ngo Dinh Diem bukása után ebben a szellemben adott parancsot arra, hogy a saigoni erők adjanak fel minden őrállomást, ahol 150-nél kevesebb a katonák száma. Összesen mintegy 300 őrállomásról volt

szó, főleg a Mekong torkolatvidékén, a gazdag Ca Mau-félszigeten; s feladásukkal olyan űr keletkezett, amelyet azonnal betöltöttek a Front erői. Bármit írjanak is „tervszerű visszavonulásról", ez mindenképpen meghátrálást és vereséget jelent.

A felszabadító hadsereg taktikájának továbbfejlődését jelezte a hírhedt saigoni Fekete Tigris-zászlóalj tönkreverése. Ez a csata az 1964-es újév előestéjén kezdődött, s négy napig tartott; a felszabadító hadsereg két zászlóalja és egy százada, saigoni részről pedig két ezred és két zászlóalj – a Fekete Tigris- meg egy tengerészgyalogos zászlóalj – vett részt benne. Meglepetésszerű összecsapás volt, amely mindkét oldalon felborította a hadműveleti terveket, s első ízben vitte bele a felszabadító hadsereg küzdelmébe a mozgó háború elemeit. A Front századai rendkívül ügyesen manővereztek: a fő erő villámgyorsan lekötötte az ellenség fő erejét, két század pedig átkaroló mozdulattal bekerítette a kegyetlenkedéseiről hírhedt Fekete Tigris-zászlóaljat, amelynek temérdek gyilkosság, megerőszakolás és fosztogatás volt a rovásán. S miközben a többi Front-század megakadályozta a két ezred és a tengerészgyalogos zászlóalj felmentési kísérleteit, a bekerítő századok hozzáfogtak a „tigrisek" felmorzsolásához. A Front kezére jutott az a tíz tonna hadianyag, amelyet ejtőernyőn dobtak le a szorongatott helyzetben levő zászlóaljnak. S amikor a kétségbeesett parancsnok rádión segítséget kért, azt a választ kapta, hogy hiába küldenének további segítséget és erősítést, „cselekedjen úgy, ahogy jónak látja". A zászlóalj teljesen megsemmisült, parancsnoka fogságba esett. A Front alakulatai egy helikoptert lelőttek, hármat pedig megrongáltak.

Ahogyan Ap Bac új szakaszt nyitott az 1963-as évben, úgy nyitott 1964-ben új szakaszt a „Fekete Tigris-csata". Újabb taktikai előrelépést jelentett az éjszakai támadással kezdődő, szilárd hadállásban megvívott nappali ütközet lefolytatásában, vagyis a „pusztítsuk el... semmisítsük meg..." taktika lényegében. A csata Long Anban zajlott le, abban a tartományban, amelyet Harkins tábornok szerint tizenkét hónapon belül kellett volna „pacifikálni", hogy megvalósuljon az eredeti Staley–Taylor-terv szerényebb változata, lévén hogy ez a terv tizennyolc hónapra írta elő egész Dél-Vietnam „pacifikálását". És Long An, amely a kambodzsai határtól Saigon közvetlen közeléig terjed, csak egyike Dél-Vietnam 43 tartományának.

Hazafiak és zsoldosok

Újságíró és tolmács barátom elnézést kért, amiért felébresztett, és ez természetes is volt, hiszen éjjel háromnegyed tizenegy felé – megszokott időbeosztásunkhoz mérten jó későre – járt az idő, s én már két órája úgy aludtam, mint a bunda. – Három hazafi érkezett egy nagyon érdekes történettel – közölte. – Nem várhatnak reggelig? – kérdeztem, mire azt válaszolta, hogy „valóban rendkívül érdekes történetről van szó, s a három hazafi csak egy órát pihen, mielőtt folytatná útját". Így hát kiugrottam a függőágyból, s ő elvezetett egy kis tisztáshoz, ahol három fatönkön parányi palacklámpások égtek. A pislákoló fény megvilágította a három kimerült, de diadalmas arcot. Szívesen leírnám őket részletesebben is, de a jövevények történetét meghallgatva rájöttem, hogy amíg a háború tart, addig személyleírásuk közzététele egyértelmű lenne elárulásukkal. Csaknem pontosan három órával előbb egy tízkilós bombát robbantottak fel a „Csak amerikaiaknak" felíratú saigoni Capitol moziban. A hivatalos verzió szerint – erről másnap reggel Amerika Hangja adásából értesültem – a robbanás 3 amerikai katonát megölt, és 57-et megsebesített.

Az előttem ülő három férfi közül ketten korábban Saigon határában művelték a földet, a harmadik pedig gyári munkás volt; a továbbiakban Egyes Számúnak, Kettes Számúnak és Hármas Számúnak nevezem őket. Egyes Számú, a munkás, tervelte ki az akciót, s ő szervezte meg a menekülést is.

– Néhány hónappal ezelőtt, 1963 júliusában a levegőbe röpítettük a Katonai Segély- és Tanácsadó Csoport – a hírhedt amerikai MAAG – főhadiszállását – mondta. – Egy másik csoportunk fel akarta robbantani ezt a mozit, de kísérlete nem járt sikerrel, mert

a hátsó bejáraton próbált behatolni. Egy harmadik csoportunk pedig egy héttel ezelőtt bombát robbantott az egyik amerikai baseballpályán. Mi azt a feladatot kaptuk, hogy hajtsuk végre a Capitol moziban a nemrég kudarcba fulladt akciót. Úgy terveztük, hogy a Hold-újév tűzszüneti időszaka után végezzük el a robbantást, de amikor az amerikaiak újév napján napalmbombákkal árasztottak el a Cu Chi-i járásban egy tömeggyűlést, elhatároztuk, hogy megleckéztetjük őket. Büntetést érdemeltek azért az államcsínyért is, amelylyel éppen hatalomra juttatták Nguyen Khanhot. Ezzel akarták bizonyítani, hogy ők az urak Saigonban; mi pedig meg akartuk mutatni, hogy a népet nem hagyhatják ki a számításból. Így hát módosítottuk tervünket, s az általuk megszegett tűzszünet időszakában léptünk akcióba.

– Az oldalbejáraton juthattunk be legkönnyebben a moziba – folytatta elbeszélését Egyes Számú –, de három vietnami állt a közelében. Kétféle módszert alkalmazunk az ilyen támadásoknál: a „ky tap" módszert, vagy az erőszakos jellegű „cuoc tap" módszert. Gyanítottuk, hogy a három vietnami civil ruhás rendőr; s ha ez így van, bizonyára megkísérlik majd, hogy feltartóztassanak bennünket, mi pedig rákényszerülünk, hogy a „cuoc tap" módszert alkalmazzuk, vagyis megöljük őket, s ilyenformán gyakorlatilag megszegjük a tűzszünetet, amely még két napig tart. A főbejáratot két amerikai tábori csendőr őrizte, további két vietnami rendőrügynök állt a külső járdán, egy harmadik pedig bent, az amerikaiak közelében. Így tehát nyilvánvaló volt, hogy le kell mondanunk a „ky tap" módszerről, s a „cuoc tap" módszert kell alkalmaznunk – csak abban reménykedhettünk, hogy kizárólag amerikaiakkal szemben.

– Gyorsan kellett cselekednünk – mondta Kettes Számú, egy komoly, elszánt arcú, izmos fiatalember –, mert csak tíz perc volt hátra az előadásból és – vasárnap lévén – biztosra vettük, hogy sok nagyfejű tiszt lesz a moziban. Mi ketten – és Hármas Számúra mutatott, aki a robbanóanyagot vitte – egyenesen nekivágtunk a bejáratnak. A tábori csendőrök – mint vártuk is – megpróbáltak feltartóztatni, s előrántották pisztolyukat, én rálőttem először a jobb oldalt állóra, majd a bal oldalira. Mindketten elvágódtak -

Útban Saigon felé (Mellettem jobbról a doktorunk)

„Luxushíd" dupla gerendából, rögzített korláttal

Dr. Thuy Ba kórházigazgató

Ho Thu gyógyszervegyész, a Felszabaditási Front Központi Bizottságának tagja

Készül a himlő elleni szérum a Front közegészségügyi bizottságának központi laboratóriumában

Phan Thi Thuan

Nguyen Thi Tu

„Stratégiai faluba" kényszerített család, amelynek falúját a föld színével egyenlővé tették a Nyugati Felvidéken
(Egy saigoni napilapban megjelent fénykép)

Így hurcolták „stratégiai falvakba" a lakosságot
(A Felszabadítási Hírügynökség felvétele)

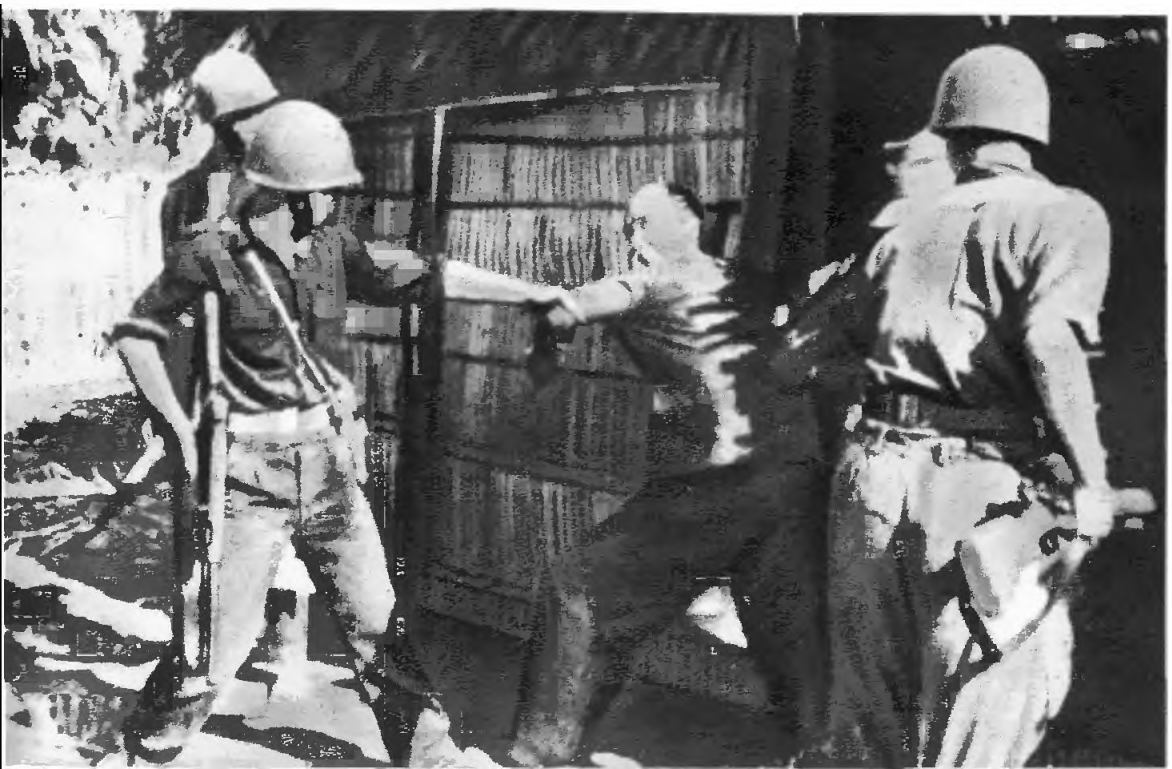

Egy parasztasszony vissza akarja venni rizsét a hivatalos rekvirálóktól
(A Felszabaditási Hirügynökség felvétele)

Saigoni tüntetők szembeszállnak a katonasággal

A Front rádióállomása naponta hatszor közöl híreket vietnami nyelven, és háromszor sugároz idegen nyelvű híradást (A férfi bemondó Nguyen Huu Tho elnök fia)

Morze-adás a Felszabadítási Hírügynökség föld alatti bunkerében

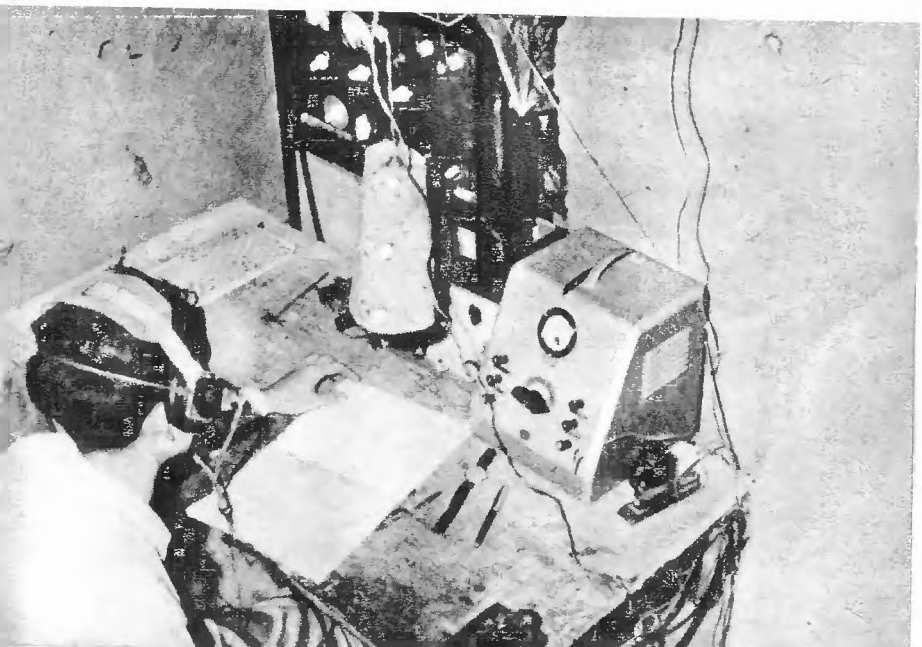

A felszabadító hadsereg katonái zsákmányolt amerikai fegyverekkel lövik az ellenséget

Győztes csata után

Ho Si Minh elnöknél

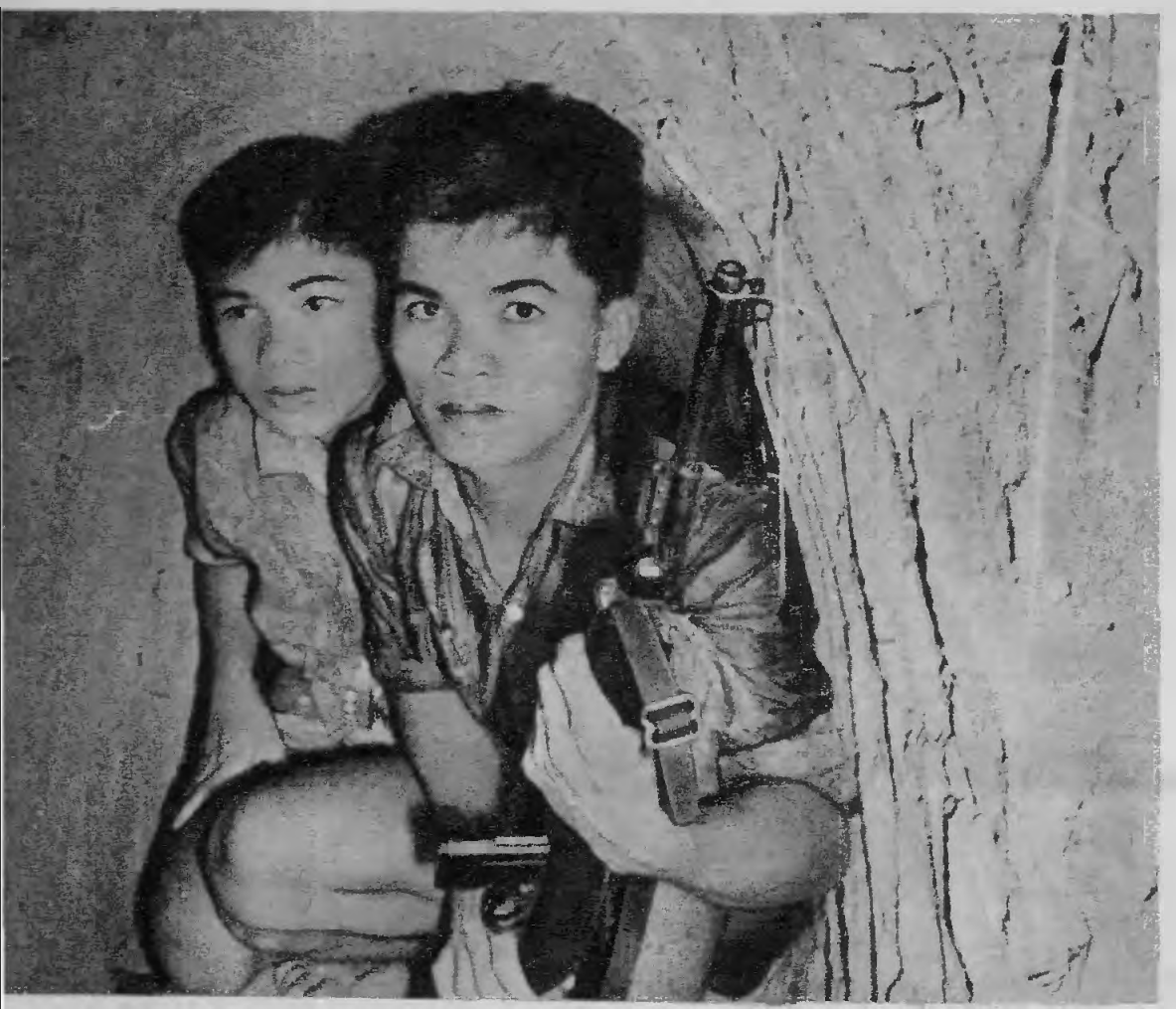

Egy jellegzetes alagút bejárata

A Saigontól 11 kilométerre fekvő Tan Thanh Tay „stratégiai faluba" menet kísérőim mindvégig rajta tartották kezüket a ravaszon →

Huynh Tan Phat volt saigoni építész, a Felszabadítási Front főtitkára és Saigon Gia Dinh-i végrehajtó bizottságának elnöke

Ez maradt An Nhan Tay „stratégiai falu" őrállomásából

A harckocsi-elhárító akna töltés előtt megkapja a végső hőkezelést az őserdei fegyvergyárban

Készülnek a kézigránátok

Egy „kontyos zászlóalj" tüntetésre indul

A felszabadító hadsereg egyik zászlóalja Tay Ninh környéki őrállomások ellen vonul

A rajtautés tervének kidolgozása előtt az alakulat harcosai gondosan tanulmányozzák a célpontul kiszemelt őrállomás modelljét

Útban a támadási célpont felé

Hûê és Huê, akik — öt fiatalemberrel — visszavonulásra késztettek egy ellenséges századot

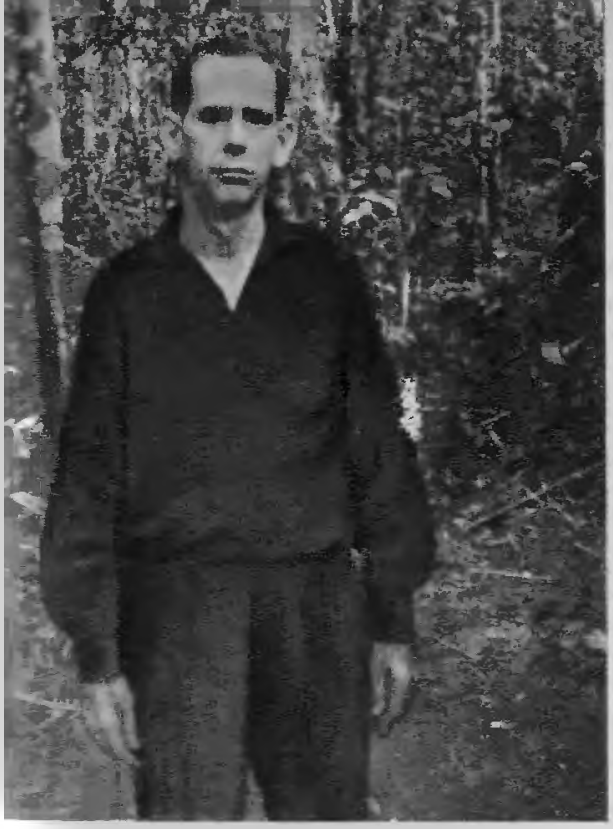

Roraback őrmester

Smith őrmester

Találkozás a Hiep Hoa-i kiképző táborban fogságba esett négy amerikai őrmesterrel

a jelek szerint halálos volt a lövés. Ezután a járdán álló két vietnami felé fordultam, és rájuk rivalltam: „Takarodjatok! Ma nem ölünk meg vietnamiakat, mert Tet ván – a Hold-újév napja –, de a jövőben vigyázzatok magatokra! Fussatok!" És futottak is – mondta, s mosoly villant fel komoly arcán. – De miközben kifelé fordultam, a harmadik vietnami hátulról nekemugrott, s gumibotjának ütésével megsebezte a jobb vállamat. Pisztolyom beleesett egy alacsony sövénykerítésbe, s ökölre mentünk egymással. – Öklének és vállának mozdulataival érzékeltette, milyen hatalmas ütéseket váltottak. – Leütöttem, mire megpróbálta kirántani a revolverét, de az megakadt a zsebében. Hozzávágtam egy könnyfakasztó gránátot, megtaláltam a revolveremet, és lelőttem.

– Mialatt ez történt – mondta Hármas Számú, a másik paraszt, akinek olyan átszellemült arca volt, akár egy költőnek –, én besiettem a főbejáraton a robbanóanyaggal. A lövöldözés felriasztotta a moziban ülő amerikaiakat. Ketten nekemugrottak, amikor beléptem, s fojtogatni kezdtek, én meg nem tudtam védekezni, mert mindkét kezem foglalt volt. Sikerült azonban kirántanom a gyutacsot, s amint az sercegni kezdett, az amerikaiak megdermedtek a rémülettől, majd engem otthagyva felrohantak a lépcsőkön. A gyutacs kirántását tíz másodperc múlva követi a robbanás. Éppen annyi időm volt, hogy letegyem a bombát két széksor közé, s kiszaladjak, majd szinte a robbanás pillanatában becsukjam magam mögött a szilánkbiztos páncélajtót.

– Szándékában volt, hogy felrobbantsa magát a két amerikaival együtt? – kérdeztem, s ő nyugodtan válaszolta, a szemembe nézve: – Természetesen. – Nemes vonású arca láttán azokra a XIX. századi orosz irodalomban gyakran szereplő költőkre és értelmiségiekre gondoltam, akik energiájukat és tehetségüket – sőt gyakran életüket is – arra áldozták, hogy levegőbe röpítsék a cárokat. Hármas Számút is ilyen fából faragták. S miközben a palacklámpácskák gyér világánál mohón fürkésztem a jövevények feszült figyelmet és odaadást sugárzó arcát, az őserdei éjszaka koromsötét hátterében kirajzolódó profiljukat, eltűnődtem rajta, mi készteti az embereket ilyen cselekedetekre. Rövid csend támadt, csak egy éjszakai madár hallatta

idegtépően monoton hangját; ez a fémes csengésű, két hangjegyből álló kiáltás szürkülettől hajnalig, pillanatnyi megszakítás nélkül szólt.

– Ezrével küzdenek Saigonban a hozzánk hasonló harcosok, akik bármikor feláldozzák az életüket is, ha kell – mondta Kettes Számú. – De mindnyájan arra törekszünk, hogy ha már meg kell halnunk, öt-tíz amerikait vigyünk magunkkal a halálba.

– Nők és gyermekek is voltak a moziban? – kérdeztem.

– Mi nem harcolunk nők és gyermekek ellen – csattant fel Kettes Számú hangja. – De mit törődnek ők a mi asszonyainkkal és gyermekeinkkel? A moziban azok a pilóták ültek, akik nap nap után repülőgépre szállnak, s vaktában bombázzák és géppuskázzák falvainkat. Vajon ők kérdezik, hogy vannak-e nők és gyermekek azokban a házakban, amelyekre napalmbombát dobnak? Bombával és géppuskatűzzel árasztanak el minden élőlényt, amely a szemük elé kerül.

Egyes Számú megjegyezte, hogy a bombát elhelyező harcos 12 éves húga tizenöt más gyermekkel együtt életét vesztette a Cau Xe-i iskola bombázásakor.

Az akció végeztével Kettes és Hármas számú gyorsan végigsietett a mozival párhuzamosan futó mellékutcán, hogy elérje a megbeszélt találkozóhelyet. Néhány vietnami hivatalnok, aki feltehetően a mozielőadás végét várta, hogy a bent ülő amerikaiakkal vacsorázzon, el akarta állni az útjukat. „Mi volt ez a zaj? – kérdezte az egyik. – Kézigránátok voltak? Ti dobtátok őket?" – „Nem! Robbanás volt, és ez is robbanhat!" – mondta Kettes Számú, és előrántotta pisztolyát. A riadt hivatalnokok utat nyitottak, s ők ketten tovább siettek, hogy találkozzanak Egyes Számúval, aki gondosan előkészítette a menekülést.

– Egy kiló robbanóanyag – magyarázta Egyes Számú – 3800 fokos hőt gerjeszt, és hét tonnányi légnyomást sűrít össze. Mi tíz kilogrammot használtunk fel. Az ablakok keretestül kirepültek, tönkrementek a szilánkbiztos páncélajtók, beomlott a falak és a mennyezet egy része.

Minél többet meg akartam tudni új ismerőseim életéről, hogy megértsem, mi késztette őket ilyen vakmerő vállalkozásra. Egyes Számú a legutóbbi kilenc esztendőből ötöt diemista börtönökben

töltött. – Szemem láttára kínozták halálra társaimat, a legnagyszerűbb embereket, akiket valaha ismertem. Mindössze az volt a bűnök, hogy hazafiak módjára viselkedtek a függetlenségi háború idején – mondta. Kettes Számú faluját bulldózerekkel elsöpörték a föld színéről, hogy a várostól északra meghosszabbíthassák a repülőterek kifutópályáit. Azután naphosszat robotolt egy amerikai katonai támaszponton. – Sohasem bocsátom meg nekik, amit asszonyainkkal és lányainkkal tettek – mondta. – Sok olyat láttam, amit soha ne lásson ember. Amíg én élek, s ameddig ők el nem hagyják szülőföldemet, folytatom a bosszú művét. Bosszút állok húgomért és honfitársaimért, a megbecstelenített nőkért, megkínzott és legyilkolt bajtársaimért.

Ideje volt, hogy a három barát folytassa útjat. Amikor vállukra vették kis csomagjaikat, megkérdeztem tőlük, merre tartanak. – Pihenőhelyre megyünk – mondta Egyes Számú. – S ott majd kieszeljük, miként ünnepeljük meg méltóképpen május elsejét. Saigonban már hagyományosak a május elsejei „ünnepségek".

Rájuk gondoltam később, amikor a rádióban hallottam, hogy május elsejének hajnalán a saigoni kikötőben vakmerően elsüllyesztettek egy 14 000 tonnás amerikai repülőgép-anyahajót, majd kisvártatva újabb bomba robbant, s részben megölte, részben megsebesítette a hajó megmentésének lehetőségét vizsgáló amerikaiakat. Történt pedig mindez annak ellenére, hogy a Capitol moziban lezajlott incidens után kivételesen szigorú biztonsági intézkedéseket foganatosítottak, s rendszeresítették a vegyes amerikai–vietnami szabotázsellenes járőrszolgálatot.

Később véletlenül megismerkedtem egy franciával, a L'École Française de l'Extrême Orient (Távol-keleti Francia Iskola) tanárával, aki csaknem a Capitol-beli robbanás pillanatában haladt el autójával a mozi mellett. Látta a lélekszakadva rohanó két polgári ruhás vietnami rendőrt, s tüstént az ellenkező irányba hajtott, mert azt hitte, hogy ők a merénylők, s bizonyosan tűzharcra kerül sor. A saigoni rendőrség később kötelességmulasztás címén letartóztatta a két rendőrt, mert a merénylet idején egy közeli bisztróban söröztek. A bíróság előtt azzal védekeztek, hogy nem az amerikaiak védelmére rendelték ki őket, csupán arra kellett ügyelniük, hogy illeték-

telen járművek ne hatoljanak be a mozi közvetlen környékére. A saigoni jelentés szerint az amerikai tábori cséndőrök megölték az egyik „terroristát" – nyilvánvalóan az a vietnami rendőr vált „terroristává", akit Kettes Számú lőtt le –, és bűnrészesség vádjával letartóztattak egy arra hajtó taxisofőrt. Pedig a három hazafi valójában teljesen önálló egységként működött egy különleges Front-szervezet keretében.

Huynh Tan Phat már egy régebbi beszélgetésünk alkalmával rámutatott, hogy az amerikaiak ellen intézett terrortámadások szerves részei a Front politikájának. – A lakosság spontán módon támogatja az efféle akciókat – mondta. – S mi csak olyan kabarékat, mozikat, sportpályákat és vendéglőket támadunk meg, amelyeket az amerikai katonai személyek számára tartanak fenn. Az amerikaiak rákényszerültek, hogy drótsövényeket és gránátelhárító védőrácsokat állítsanak fel, akárcsak annak idején a franciák. Ez viszont fényt derít tényleges helyzetükre – arra, hogy halálosan félnek a néptől. Egy maroknyi elszigetelt, saját szakállára cselekvő terroristával természetesen nem lehetne ilyen akciókat végrehajtani; a siker titka, hogy az egész lakosság támogatja a vakmerő hazafiakat, s mindenkor menedéket nyújt nekik. Nemegyszer megtörtént már, hogy amikor valamely akció végrehajtója menekült a tett színhelyéről, váratlanul felbukkant egy ismeretlen, s mielőtt a rendőrség a nyomára lelt volna a menekülőnek, berántotta a házba vagy a boltjába, vagy pénzt nyomott a kezébe, mondván: „Gyorsan ülj taxiba!"

A Front néhány héttel a Capitol moziban történtek után rádión figyelmeztette a Saigonban élő amerikaiakat, hogy ne vigyék el feleségüket és gyermekeiket az amerikaiak számára fenntartott nyilvános helyekre. A terrortámadások ugyanis csak férfiaknak szólnak.

Annak idején, amikor még Franciaország vívta „szennyes háborúját" Indokínában, jócskán akadtak olyan amerikai vezetők, akik reálisan mérlegelték a helyzetet. A nemrég elhunyt Kennedy elnök például ezeket mondta 1954. április 6-án, még massachusettsi szenátor korában: „Veszélyesen hiábavaló és destruktív hatású volna, ha ontani kezdenénk a pénzt, a hadianyagot és az embereket az indokínai őserdőkbe, anélkül hogy a legcsekélyebb kilátásunk lenne a győzelemre... Szentül hiszem, hogy semmiféle amerikai segély nem

kényszeríthet térdre Indokínában egy olyan ellenséget, amely mindenütt ott van, s ugyanakkor sehol sem található, nem semmisítheti meg »a nép ellenségét«, amely élvezi a nép rokonszenvét és támogatását . . ."

Ez az idézet meglehetősen híres lett napjainkban, hiszen ma még időszerűbb, mint tíz esztendővel ezelőtt. Van azonban egy másik, hasonlóan helytálló megállapítás is, amely egy esztendővel korábban Adlai Stevenson szájából hangzott el, s 1953. május 21-én látott napvilágot a „Paris Presse l'Intransigeant" hasábjain. Stevenson – az Egyesült Államok jelenlegi ENSZ-képviselője – akkoriban tért vissza indokínai útjáról, s tökéletesen indokolt borúlátással jellemezte a helyzetet: „Meghökkentő módon tárul elénk az egyik legnagyobb nehézség, amellyel a franciáknak meg kell küzdeniük. Hogy a csodába győzzék meg a rongyos parasztokat, hogy ezek a németek, franciák, szenegáliak és marokkóiak *őértük* harcolnak a vietminhek ellen, akik végtére is fajtestvéreik és honfitársaik?"

Ez akkoriban igen helyénvaló kérdés volt, s Adlai Stevenson, Dean Rusk és Johnson elnök ma is jól tenné, ha elgondolkozna rajta. Hogy a csodába győzzék meg a rongyos parasztokat, hogy ezek az amerikai, kuomintangista kínai, Fülöp-szigeti, ausztráliai stb. katonák *őértük* harcolnak a vietkongok ellen, akik végtére is fajtestvéreik és honfitársaik? Nem is szólva a nyugatnémetekről, akikre 1964 derekán óriási nyomást gyakoroltak azért, hogy katonákat küldjenek Dél-Vietnamba. A kérdés még akkor is helyénvaló lenne, ha a 17. szélességi foktól északra élő vietnamiak déli honfitársaikkal vállvetve harcolnának. A lényeg az, hogy a rongyos parasztok szívük mélyén már régóta megadták a választ erre a kérdésre, s az ifjú hazafiak saigoni tevékenysége csak megerősíti ezt. Az amerikaiakat itt beavatkozóknak tekintik, agresszoroknak, akik nem kevésbé gyűlöletesek, mint Indokína korábbi hódítói.

Még a Nyugati Felvidéken hallottam egy komor történetet, amely jól rávilágít a dolog lényegére. A történetet egy fiatal lány, a rhade nemzetiségű H'Blong mesélte el, aki jelenleg a Felszabadítási Front megbízásából Dak Lak tartományban fekvő falujának tájékoztatási felelőse.

– Az ellenség sok rajtaütésszerű támadást indított ellenünk – mondta H'Blong. – Sok embert megölt, levágta vagy elhajtotta a jószágot. Ezen a vidéken valósággal nyüzsögtek az amerikai „tanácsadók". A rhade népet vad harag fogta el; megkezdtük az ellenállást. Először csapdákat készítettünk, hegyes karókat állítottunk fel, hogy ne foszthassák ki házainkat. Az ellenség azonban nem tágított, s így a fiatal férfiak megalakították az önvédelmi egységeket. Nem voltak lőfegyvereink, csak nyílpuskáink és mérgezett nyilaink.

– Egy alkalommal, amikor meglepetésszerű támadást intéztek a falunk ellen, két fiú kivételével mindenki a földeken dolgozott. A fiúk – akik fiatalok voltak még ahhoz, hogy tagjai lehessenek az önvédelmi alakulatnak – észrevették a közelgő ellenséges hadoszlopot, s lesben állva várták a falu végi folyó innenső partján. Amikor a csapat elérte a folyó közepét, nyílzáport zúdítottak rá, s eltaláltak két amerikait meg négy diemistát. A mérgezett nyilak azonnal végeztek velük. A többiek visszatértek a túlsó partra, s géppuskáikkal tüzet nyitottak. A fiúk behúzták a fejüket, és vártak. Egy idő múlva az ellenséges katonák ismét belegázoltak a folyóba, s a fiúk ugyanazon a helyen ismét megritkították soraikat. A katonák azt gondolták, hogy tőrbe csalják őket, s gyorsan kereket oldottak. Nagyon félnek a mérgezett nyilaktól. Még halottaikat is otthagyták, így hát a fiúk értük mentek, kihúzták őket a partra, és összeszedték fegyvereiket. Azután kirohantak a mezőn dolgozókhoz és elmesélték, mi történt. A falubeliek hallották a lövöldözést, de alig akarták elhinni, hogy a két fiú, akit zsenge kora miatt nem vettek fel az önvédelmi alakulatba, legyőzhetett ilyen nagy számú ellenséges haderőt. Mindenki otthagyta a sávját és a folyóparthoz sietett.

– Csakugyan ott vóltak a holttestek. A két amerikai szívét azonban tőrrel döfték át. „Miért döftétek át az amerikaiak szívét, amikor már halottak voltak." – kérdeztük. – És miért csak az amerikaiakét?"

– „Mert a vietnamiak a mi hazánk fiai. Azért hajtanak végre gaztetteket, mert félrevezették őket – válaszolta az egyik fiú. – A két amerikai azonban idegen. Messziről jöttek, csak azért keltek át a tengereken, hogy ártsanak nekünk. Ezek a hosszú orrúak bujtatják fel a diemistákat arra, hogy olyan sok kárt tegyenek. Így hát ledöftük őket saját tőrükkel, noha már halottak voltak." A két

fiú ma tagja az önvédelmi alakulatunknak – fejezte be elbeszélését H'Blong –, és az ellenség azóta sem támadta meg a falunkat.

Úgy hiszem, mindez kézzelfoghatóan bizonyítja, hogy még a legprimitívebbnek látszó emberek is felismerik szenvedéseik legfőbb okát, s ennek megfelelően cselekszenek. Amikor repülőgépeket lőnek le, és szőke hajjal benőtt koponyaszilánkok borítják a földet, vagy amikor a „különleges hadviselés" amerikai szakértői irányítják a bivalyok és csirkék levágását, kristálytisztává válnak a dolgok. Adlai Stevenson világosan látta ezt akkoriban, amikor még nem az amerikaiak, hanem a franciák jelenlétéről volt szó!

A helyzetet – mind erkölcsi szempontból, mind pedig a háború jellegét illetően – merőben másként látta az a négy amerikai hadifogoly, akivel Délkelet-Ázsia alighanem első amerikaiaknak szánt hadifogoly-táborában találkoztam. Mindannyian főtörzsőrmesterek voltak, s az 1963. november 23-áról 24-ére virradó éjszakán a „különleges alakulatok" Hiep Hoa-i kiképző táborában estek fogságba, amikor a partizánok rajtaütöttek a táboron, elpusztították minden berendezését, s annyi fegyvert zsákmányoltak, amennyi elég lett volna egy szokásosnál is nagyobb létszámú Front-zászlóalj felszereléséhez.

Ezeket az embereket gondos válogatás alapján szemelték ki, hogy megtanítsák a vietnamiakat a partizánellenes, illetve – a tankönyvek megfogalmazását használva – a „felkelésellenes" hadműveletekre; éppen ezért meglepő, hogy egyiküknél sem volt fegyver, amikor elfogták. Egyetlen lövést sem adtak le a kulcsfontosságú kiképzőközpont védelmében. A táborban szolgálatot teljesítő tizenkét amerikai közül egyébként is csak öt volt jelen a támadás időpontjában – a többiek Saigonban dáridóztak.

Kenneth Roraback, a koreai háború veteránja volt a négy fogoly közül az egyetlen, akit ébren ért éjféltájt a támadás: éppen levelet írt a feleségének.

– Mi történt tulajdonképpen? – kérdeztem.

– Kiképző tábornak neveztek bennünket – mondta a ritkuló hajú, busa szemöldökű, morcos arcú Roraback, aki már 15 évet szolgált az amerikai hadseregben –, de valójában mi is, mint sok más, olyan mozdulatlan célpont voltunk, amelyet bármikor el lehet pusztítani.

Az éjszakai támadást jól kitervelték, és jól is hajtották végre – 15 perc alatt véget ért az egész.

Amikor megkérdeztem tőle, mit cselekedett a támadás pillanatában, ezt válaszolta:

– Az árok felé rohantam.

– Magához vette fegyverét? – kérdeztem.

– Nem volt rá idő.

– Volt valamilyen szervezett ellenállás?

– Gondolni sem lehetett rá. Minden langokban állt – mindenütt ott voltak a vietkongok, átözönlöttek a sáncokon, körülfogták az épületeket.

A másik három – Camacho, a kreol bőrű texasi, McClure, a néger robbantási szakértő, és Smith, a felcser és rádiós – a támadás idején ágyában feküdt; s lényegében ők is ugyanazt mondták, amit Roraback. – Tökéletesen megszervezett éjszakai támadás volt – jelentette ki Smith. – Arra ébredtem, hogy aknák robbannak közvetlenül a barakkok mögött... zárótüzet nyitottak az aknavetők. Azt hiszem, fehér foszfort használtak... Perceken belül minden lángban állt... A bunkerekben is robbant valami. Az árkok irányába rohantam. Néhány perc múlva már ott voltak a vietkongok. Hátrakötötték a kezemet, és kivezettek a táborból.

Egyiküknél sem volt fegyver... Éppoly kevéssé tudnék elképzelni egy partizánt, aki fegyvertelenül rohan a futóárkok felé, mint egy repülő elefántot. Amikor a partizánok nylon függőágyukban alszanak, mindig kezük ügyében van a fegyverük, s még akkor is automatikusan megragadják, ha kiesnek a függőágyból.

A négy amerikai a fogságba esés után hónapokig úton volt, hol szampanon, hol gyalog, zegzugos utakon, a szélrózsa minden irányába, míg végül fogalmuk sem volt már, hol is vannak. Most a biztonságos hátországban éltek.

Megkérdeztem Rorabacket, hogy útközben sok gondot okoztak-e nekik a légitámadások.

– Nem sokkal a támadás után már akcióra készen szálltak felettünk a repülőgépek – mondta. – Nem tudom, hogy bevetésük sikeres volt-e, vagy sem. Az a fő, hogy engem hálistennek nem találtak el. Néhány nappal később megjelent felettünk egy B–26-os, és fedél-

zeti géppuskájával tizenkétszer végigpásztázott bennünket. Nem tudom, hogy eltalált-e valakit, vagy sem. Mindenesetre – akárcsak előbb –, most is az volt a fő, hogy én hálistennek megúsztam...

Visszagondoltam a három hazafira, aki megtámadta a Capitol mozit. „Ezrével küzdenek Saigonban a hozzánk hasonló harcosok, akik bármikor feláldozzák az életüket is, ha kell. De mindnyájan arra törekszünk, hogy ha már meg kell halnunk, öt-tíz amerikait vigyünk magunkkal a halálba..."

A külön-külön folytatott beszélgetések során a négy őrmester mindegyike elismerte, hogy jól bánnak vele, s ezen mindegyikük csodálkozott.

– A partizánok fogságba esésem első percétől figyelmesek voltak hozzám – mondta Roraback. – Arra számítottam, hogy rögtön agyonlőnek, s úgy hiszem, ez meg is látszott az arcomon. Amikor nem lőttek agyon a helyszínen, sem pedig másnap, arra gondoltam, hogy távolabbra visznek, s ott végeznek velem.

– Miért számított arra, hogy agyonlövik? – kérdeztem.

Roraback zavarba jött. – Az igazat megvallva, én ezt természetesnek tartottam – mondta némi szünet után. – A partizánok nincsenek felkészülve arra, hogy foglyokkal törődjenek. De amikor látták, hogy félek, mindenképpen igyekeztek megnyugtatni.

– Hogyan tudott érintkezni velük? Volt valamilyen közös nyelvük?

– Nem, de megveregették a vállamat, barátságosan integettek, megsimogatták a karomat, s a legkülönfélébb formában jelezték, hogy nincs okom az aggodalomra.

Könnyen kitalálhatjuk, hogy Roraback és társai miért aggódtak. Tudták jól valamennyien, hogy a foglyul ejtett partizánokat csaknem kivétel nélkül nyomban halálra kínozzák, s azok a „különleges alakulatok", amelyekhez beosztották őket, a legkegyetlenebbek közé tartoznak. Elég egy pillantást vetnünk az amerikai napilapok első oldalán közölt, „vietkong-foglyokat" ábrázoló fényképekre, hogy megértsük, miért rettegett a négy őrmester. A „New York Times" nemzetközi kiadásának 1964. május 24-i számában megjelent például egy csaknem meztelen vietnami férfi fényképe: a földön fekszik, kezét összekötötték a feje felett, s hosszú kötéllel egy amerikai harc-

tocsihoz erősítették. A sommás aláírás arról tájékoztatja az olvasót, hogy „a vietkongot" körbehurcolják a harckocsival, átvonszolják egy folyón is, hogy ezen előkészületek után „szóra bírják".

McClure-t a támadás idején megsebesítette egy aknalövedék. – Másnap elsősegélyben részesítették, és négy nappal később eltávolították a szilánkokat – mondta. – Igazán rendesen bánnak velünk. És ez mindennél fontosabb. Semmi durvaság... Nem hittem volna, hogy ilyen bánásmódban lesz részem – ez igazán meglepő.

– Nagyon rendesen bánnak velünk – mondta Smith –, tekintetbe véve, hogy a partizánoknak nincsenek megfelelő lehetőségeik a hadifoglyok gondozására... Az adott körülmények között megtesznek mindent, ami csak lehetséges.

Camacho így nyilatkozott: – A bánásmód ellen nem lehet kifogásunk, de itt nehéz előteremteni azt az ennivalót, amihez hozzászoktunk.

Meglepetéssel tapasztaltam, hogy az amerikai katonák még mindig abban a hitben élnek, hogy a fehér ember fő táplálékát, a kenyeret nem helyettesítheti a rizs – ez volt ugyanis a négy fogoly legfőbb problémája. Mióta a Koreában hadifogságba esett amerikai katonák közül igen sokan meghaltak, míg az angol, a francia, a török és más nemzetiségű hadifoglyok szinte kivétel nélkül életben maradtak, nagyon sok cikk jelent meg arról, hogy az ázsiai szolgálatra beosztott amerikai katonákat egytől egyig hozzászoktatják a rizs fogyasztásához. S azt hinné az ember, elsősorban a partizánharc „szakértőinél" nélkülözhetetlen előfeltétel az a képesség, hogy „helyszíni beszerzésből" tudjanak élni.

A múltban az volt a Felszabadítási Front politikája, hogy a foglyul ejtett amerikaiaknak néhány hét alatt „megmagyarázták a háború értelmét", majd szabadon bocsátották őket. A táborban látottakból most arra következtettem, hogy a hazafias erők sok amerikai hadifogoly befogadására készültek fel, s a foglyok szabadon bocsátása a jövőben csak tárgyalások útján lesz majd elérhető. A négy őrmestertől elvették az egyenruhájukat, s két rend testre szabott fekete inget és nadrágot kaptak. Ellátták őket szappannal és fogkefével, hetente egyszer fürödhettek – „és valahányszor azt akarják, hogy megborotválkozzunk, ideadják a borotvakészletet", mondta

Camacho. Mindegyik kunyhónak külön légvédelmi óvóhelye és magas bambuszkerítése volt. A hadifoglyok a hagyományos vietnami bambuszágyon aludtak. S a tábor vezetői beszélgetésünk közben hangsúlyozták, hogy noha a legnagyobb jóakarattal sem tudnak kenyérgyárat létesíteni az őserdőben, azért megpróbálják az amerikai gyomor igényeihez igazítani az étrendet.

Amikor az őserdőből eléjük toppantam, a foglyok legalább annyira meglepődtek, mintha a Marsról jöttem volna, s mivel már hónapok óta elszakadtak a külvilágtól, külön-külön megkérdeztem tőlük, van-e valamilyen személyes kérdésük. És csodálkozással tapasztaltam, milyen kevés dolog érdekli őket. Camacho komor, csaknem tragikus hangon kérdezte, meg tudnám-e mondani, ki nyerte meg a nehézsúlyú ökölvívó világbajnokságot. Véletlenül értesültem a rádióból az eredményről, s így közölhettem vele, hogy Clay a hetedik menetben kiütéssel győzött Liston ellen. Mire ő megköszönte a felvilágosítást, s üdvözült mosollyal, szinte átszellemülten távozott. Megkérdeztem Rorabacktől, mi a véleménye a háborúról, hiszen hónapok óta eleget gondolkozhatott rajta. Miután kifejtette, hogy katonai személy lévén nincs joga „politikai" kérdésekről nyilatkozni, hozzáfűzte: – Rejtély előttem az egész. Fogalmam sincs róla, mi történik tulajdonképpen. Saigonnak mint törvényes kormánynak természetesen jogában áll, hogy leverje a partizánokat, s ehhez a mi segítségünket kérje. De minden kérdésnek két oldala van, s a partizánoknak is jogukban áll, hogy megpróbálják megdönteni a kormányt, ha nem tetszik nekik. Végeredményben sejtelmem sincs róla, hogy kinek van igaza és kinek nincs, ki nyeri meg a háborút, illetve ki veszíti el, és mi az egésznek az értelme... – A többiek is hasonló válaszokat adtak. „Fogalmuk sem volt róla", miért folyik a háború, miért vannak tulajdonképpen Dél-Vietnamban. Mindannyian amellett kardoskodtak, hogy kizárólag „tanácsadói" szerepet töltöttek be.

Egészen más kérdéseket tettek fel, egészen más dolgok iránt érdeklődtek a felszabadító hadsereg fiatal katonái és vezetői. Minden érdekelte őket, ami a világban történik, s a beszélgetések belenyúltak az éjszakába. Különösen azt firtatták, mit tud és miként vélekedik a világ az ő harcukról, s hogyan alakulnak a világ más részeiben a nemzeti szabadságmozgalmak. Sok esetben nem ismerték

pontosan az említett ország földrajzi fekvését és politikai státusát, de azt pontosan tudták, mi érdekli őket, s feltett kérdéseik között nem a nehézsúlyú ökölvívó világbajnokság kimenetele állt az első helyen.

Amikor megkérdeztem Rorabacktől, mivel tölti az idejét – a hadifoglyoknak csak az volt a dolguk, hogy tisztán tartsák parányi, egyszemélyes bambuszkunyhóikat –, ezt válaszolta: – Arra gondolok, hogy mit fogok csinálni, ha majd hazatérek. Képzeletben már építettem az udvaron egy kis grillsütőt, polcokat raktam a konyhába, és hat repülőgép-modellt barkácsoltam a gyerekeknek. Csak így tudom agyonütni az időt.

Jellemző a dél-vietnami helyzetre, hogy Smith is, Roraback is már néhány nappal partraszállása után megsebesült egy Can Thó-i hadművelet folyamán. – A feleségem szinte belebolondult a félelembe, amikor eljöttem – mondta Roraback. – Olyan sok barátunk és ismerősünk esett el, kapott súlyos sebet vagy tűnt el Dél-Vietnamban. A sebesülésem volt az első hír, amit rólam kapott. És négy hónappal később fogságba estem.

Felvetődik a kérdés: mi a magyarázata annak, hogy olyan emberek, akiket ideológiailag nem érdekel az itteni háború, akik nem is tudják, miért folyik a harc, önként vállalják ezt a veszélyes és kényelmetlen szolgálatot? Elég, ha egy pillantást vetünk a fizetésükre, s máris megtaláljuk a magyarázatot. Roraback 335 dolláros fizetése 858 dollár 40 centre emelkedett, mihelyt Dél-Vietnamba vezényelték, s a többi három őrmester is 450–500 dollárnyi pótlékot kapott a dél-vietnami szolgálatért. Alighanem ők minden idők legjobban fizetett zsoldosai. Ami viszont ellenfeleiket, a Felszabadítási Front harcosait illeti, azok a közkatonától az ezredparancsnokig egyformán havi 40 piasztert kapnak – azaz hivatalos árfolyam szerint alig több mint 1 dollárt, a tényleges, feketepiaci árfolyam szerint pedig mindössze 40 centet. Ám a csatatéren köztük, a hazafiak és a zsoldosok közt megnyilvánuló különbség eszünkbe juttatja azt a történetet, amelyben a kutya így mentegetőzik azért, hogy a heves hajszában nem tudta elfogni a nyulat: „A nyúl az életéért futott – én csak az ebédemért." A vietnamiak az életükért harcolnak, az amerikaiak pedig az ebédjükért – és ezen múlik, kié a győzelem és kit ér vereség a dél-vietnami háborúban.

A mélység legmélyén

Nguyen Thi Lant csak nehezen tudtam rábírni, hogy önmagáról beszéljen. Csupán mások tapasztalatairól akart beszélni, azokéról, akik többet szenvedtek, vagy véleménye szerint nagyobb állhatatosságról tettek bizonyságot. Ugyszólván mindig így volt ez: a személyes tapasztalatokról csak hosszas rábeszélés után sikerült megtudnom valamit. Nguyen Thi Lan a Felszabadítási Nőszövetség Quang Nam tartományi bizottságának tagja volt. A sima, barna arcát gyakran elöntő derűs mosoly láttán nehezen tudtam elképzelni, hogy hónapokon át kínozták, és úgyszólván a szeme láttára pusztították el egész családját. Keskeny csuklóján azonban égési hegek emlékeztettek a villanyozásra, s karján mély forradások jelezték a kitépett hús helyét.

– A mi járásunk, Duyen Xuyen három falujában egy kommunistaellenes irtóhadjárat során letartóztatták a korábbi ellenállási mozgalom több mint ötszáz harcosát. Akadtak köztük kicsiny gyerekek és töpörödött aggok is. Engem is letartóztattak férjemmel együtt, mert részt vettünk az ellenállási mozgalomban, s velünk együtt a központi tartományi börtönbe hurcolták tizennégy éves lányunkat. Két másik gyermekemet – az egyik hét, a másik tizenegy éves volt – el tudtam rejteni szomszédainknál. Lányomat nemsokára szabadon engedték, de bennünket kínozni és ütlegelni kezdtek. Egy idő múlva elvitték a férjemet, és soha többé nem láttam. Amikor utoljára találkoztunk, csak a szemünk beszélt. Ő már lábra sem tudott állni, s alig ismertem rá sebektől és duzzanatoktól borított arcára.

– Villanyárammal kínoztak, s egyenként kitördelték a fogaimat. (Nguyen Thi Lannak most hamis alsó és felső fogsora van, ami igen

ritka dolog Vietnamban. – *W. B.*) Bambusztűket szúrtak a körmöm alá – mutatta ujjait, amelyeken a köröm alatti sebhelyek egészen a nyers húsig értek. – Hosszú bambuszpálcákkal vertek, miközben hajamnál fogva lógtam egy tetőgerendán. Valósággal élőhalott voltam, amikor végre szabadon engedtek, de nem árultam el senkit – mondta büszkén mosolyogva. – A többiek is állták a kínzásokat. De ezzel még nem értek véget szenvedéseink. Nem sokkal később újra letartóztatták a lányomat, s nyomban véresre verték. Azt akarták, hogy mondja meg a falunkban élő vietkongok nevét. „Mit tudhat egy ilyen fiatal lány a vietkongokról? A vietminhekről hallottam már – válaszolta –, de azok Északon vannak, kérdezősködjetek ott." Kínzói kétszáz piasztert kínáltak fel neki, ha mond néhány nevet. „Az égvilágon semmit sem tudok – hajtogatta a lányom. – Ha elfogadom a pénzeteket, és mondok néhány nevet, ártatlanok fognak szenvedni." A gazemberek csaknem péppé verték szegény kislányom testét, azután szóltak nekem, hogy vigyem magammal. Utolsó erejét összeszedve elbeszélte a történteket. Mindent megtettem érte, amit csak tudtam, de néhány nap múlva meghalt a karomban. Engem sem választott el sok a haláltól. A falubelieknek megtiltották, hogy segítségemre legyenek, de jó barátaim titokban felkerestek éjszakánként, ennivalót hoztak, kicserélték a sebeimet borító rongyokat. Egy alkalommal többen is eljöttek és figyelmeztettek, hogy mihelyt visszatér az erőm, a diemisták újra letartóztatnak és kivégeznek. Így hát egy éjszaka értem jött néhány elvtárs, és elvittek a hegyekbe, ahol nyugodtan pihenhettem és összeszedhettem magam. Elvtársaim később lementek a faluba, hogy hírt hozzanak másik két gyermekemről. Kiderült, hogy letartóztatták és meggyilkolták azokat a barátaimat, akiknek a gondjaira bíztam őket. A gyermekeket velük együtt elvitték, s mind a mai napig senki sem tudja, mi történt velük – mondta könnyek közt Nguyen Thi Lan, és összeszorította száját.

– Sohasem felejtem el, amit abban az időben láttam – fűzte hozzá később. – Szörnyű lidércnyomásaim vannak, hisztériás rohamok gyötörnek – az orvosok szerint ez a villanyozás következménye. A börtönben letérdepeltették az állapotos nőket, s gerendákat vagy nehéz köveket raktak a hátukra, hogy elvetéljenek. Sokan meghaltak

vérmérgezésben, mert semmiféle egészségügyi ellátás nem volt. Láttam fiúkat és férjeket, akiket kínzóik szuronyheggyel ösztökéltek arra, hogy tulajdon anyjukat és feleségüket verjék; ha nem verték őket elég erősen, a döfések nyomán csak úgy patakzott sebeikből a vér. Sokan inkább azt választották, hogy a helyszínen halálra szurkálják őket. A hozzátartozók, akik elmentek a börtönbe, hogy elkérjék halálra kínzott családtagjaik holttestét, lepecsételt koporsókat kaptak, azzal a figyelmeztetéssel, hogy maguk is börtönbe kerülnek, ha leverik a pecsétet. A koporsókat mégis felnyitották, és szörnyű látvány tárult eléjük: összekaszabolt arcok, a szögleteknél felvágott szájak, kinyomott szemek, mindaz a borzalom, amit mi, akiket ugyanakkor kínoztak, saját szemünkkel láttunk.

Nguyen Thi Lan ma is Quang Namban él. Mihelyt úgy-ahogy lábraállt, csatlakozott a tartomány első fegyveres propagandacsoportjainak egyikéhez.

A franciák elleni háború idején megalakult a katonaanyák szervezete, hogy minden úton-módon segítse az illető térségben tevékenykedő katonákat és ellenállókat. A katonaanyák néha fiukká fogadták a katonákat, mostak rájuk, megfoltozták a ruhájukat, gondoskodtak róluk abban a reményben, hogy másutt egy másik katonaanya ugyanúgy gondoskodik az ő édesgyermekeikről. Híre járt annak, milyen bátran rejtegetik az ellenállási mozgalom vezetőit a megszállt területeken, s amennyiben harci tevékenységre kerül sor az ő vidékükön, milyen önfeláldozóan gondozzák a sebesülteket. Fogadott fiaik olykor csak néhány hónapig voltak velük, olykor azonban évekig, és szoros kapcsolat alakult ki közöttük. A fegyverszünet után a fiúkat Északra csoportosították át, a katonaanyák viszont szülőfalvaikban maradtak, akárcsak sok Északra vonuló harcos igazi édesanyja és felesége.

– Amikor jöttek a diemisták, rá akartak kényszeríteni, hogy irtsuk ki emlékezetünkből férjünk, fiaink vagy fogadott fiaink emlékét – mondta Phan Thi Thuan, a Felszabadítási Front egyik Ninh Thuan tartományi vezetője. – Meg kellett semmisítenünk minden emléktárgyat, fényképet, levelet, még azt az inget is, amely eszünkbe juttatta szeretteinket. Csakis így bizonyíthattuk be, hogy nem vagyunk vietkongok. A diemisták meggyalázták a hősi halottak sírjait,

s az anyák és a feleségek nem kereshették fel többé e sírokat. Ha valaki egyet is meglátogatott vagy megérintett, hogy néhány szál virágot helyezzen rája, már olyan bűnt követett el, amelyért letartóztatták és kegyetlenül megkínozták.

Phan Thi Thuan középkorú asszony, arcáról sugárzik a jóság és a kedvesség, minden porcikája kecses és finom, vékony nyakától keskeny, érzékeny ujjáig. Amikor dátumokat emleget, kedves, halk hangján elnézésemet kéri, hogy jegyzeteihez folyamodik. Kihagy a memóriája, amióta villanyárammal kínozták és három évet töltött Poulo Condor – a „pokolsziget" – börtönében.

– Távozása előtt sok férfi kókuszpálmát vagy gyümölcsfát ültetett a faluban, hogy ez emlékeztesse rá hozzátartozóit, s a nőknek az volt az egyedüli vigaszuk, hogy leültek e fák alá, a csatorna vagy a tenger partján, és felidézték magukban szeretteik emlékét.

– Mindannyian szenvedtünk, amikor ki kellett állnunk, hogy „a hazafiasság legnemesebb megnyilvánulásaként" rágalmakat szórjunk a Viet Minhre és az ellenállási mozgalom harcosaira, gyaláznunk kellett tulajdon férjünket és fiainkat. A katonaanyák is nehezen viselték el azt a megaláztatást, hogy akaratuk ellenére bűnnek kellett nyilvánítaniuk mindent, amit fogadott fiaik az ellenállási harcok idején cselekedtek. Ha egy férfi az erdőbe menekült a kínzók elől, feleségét vagy anyját szuronnyal kényszerítették, hogy az erdőbe menve kérlelje, jelentkezzen önként, mert különben kiirtják az egész családot. Anyák és feleségek szörnyű választás elé kerültek: választaniuk kellett aközött, hogy feláldozzák szeretett fiukat, férjüket, vagy pedig tűrik, hogy szemük láttára megöljék gyermekeiket. Sokan elutasították ezt a lehetőséget, s nyomban végeztek apró gyermekeikkel.

Ez a kedves, finom asszony sem akart önmagáról beszélni, de végül is engedett az unszolásnak. – Első férjemet és egyetlen gyermekemet megölték a franciák – mondta. – 1954-ben, a tűzszünet után ismét férjhez mentem. De második férjemmel nem éltem sokáig, mert letartóztattak a diemisták. És mivel a börtönből írt levelek elejére oda kellett biggyeszteni: „Le a kommunistákkal!", „Vesszen Ho Si Minh!" – inkább nem írtam levelet. Férjem a több évi hallgatásból arra következtetett, hogy meghaltam – általában

ez történt, ha valaki nem írt a börtönből –, és újra megnősült. Amikor kiszabadulásom után értesültem erről, megváltoztattam a nevemet, és más vidékre költöztem; a férjem még ma sem tud a, hogy élek. De az én szenvedéseim – mondta szomorú mosollyal –, bármily szörnyűségesnek tetszenek is, semmiségek mások szenvedéseihez képest. És nem hagyom, hogy ezek a szenvedések akadályozzanak forradalmi kötelezettségeim teljesítésében – fűzte hozzá csendes méltósággal.

Phan Thi Thuan részt vesz a felszabadító erők új harcosainak politikai és ideológiai képzésében (s érdemes közbevetőleg megjegyezni, hogy az ilyenfajta oktató munka megelőzi a katonai kiképzést). Korábban egyike volt annak a 95 asszonynak is, akit Poulo Condor hírhedt börtönébe küldtek.* Tőle és Nguyen Thi Tutól, a Felszabadítási Nőszövetség országos elnökétől, valamint másoktól, akik megjárták Poulo Condor poklát, sok mindent megtudtam, aminek alapján fogalmat alkothattam az ottani körülményekről.

A franciák, akiknek gyarmati börtönei méltán voltak hírhedtek, egyetlen női foglyot vittek Poulo Condorra: Vo Thi Saut, az ellenállási mozgalom tizenhat esztendős hősnőjét. Őt is csak azért, hogy titokban állítsák a kivégzőosztag elé, mert a nép haragjától tartva nem merték a kontinensen megölni. Poulo Condort még a francia gyarmati rendőrség sem nőknek szánta. Ngo Dinh Diemnek és amerikai rendőrségi szakértőinek azonban nem voltak ilyen aggályaik.

Phan Thi Thuan először arra kért, ne kívánjam, hogy Poulo Condorról beszéljen, de azután elhozott egy vékony kis könyvet, amelyet egyik fogolytársa írt. – Együtt raboskodtunk – mondta. – Dang Thi Can szenvedései az én szenvedéseim voltak; az ő élete – az én életem. Beszámolója egészen rövid. Fordíttassa le magának, s ha még kérdései lennének, válaszolni fogok rájuk. – A törékeny, szemüveges Nguyen Thi Tu, aki letartóztatásakor a saigoni egyetem tanára volt, későbbi beszélgetésünk alkalmával úgy vélekedett, hogy ez a beszámoló – amelyből alább bőven idézek – mindenben meg-

* A Saigon–Choloni Békebizottság több neves értelmiségi nőtagja is ebben a börtönben raboskodott.

felel a tényeknek, „de igazi szenvedéseinknek csak parányi töredékét mutatja meg".*

Mindazok, akiket Poulo Condorra szállítottak, előzőleg már hónapokat vagy éveket töltöttek a kontinens börtöneiben, s legyöngültek az éhezéstől és a kínzásoktól. Dang Thi Can így számol be a börtönszigethez vezető útról:

„Több napi tengeribetegség után sok fogoly nem tudott már lábra állni, a többiek támogatták őket. S a szigeti őrök nyomban megmutatták, ki az úr a házban. A parton álltak, a motorcsónak közelében, készen arra, hogy a kezükben tartott korbáccsal, fütykössel agyba-főbe verjenek, mihelyt partra szállunk. Velük volt egy alacsony, kövér, vörös arcú férfi, khakiszínű rövid nadrágban és gumibottal; ő látszott mind közül a lebrutálisabbnak. (Később megtudtuk, hogy Nam kapitánynak, más néven Ho Van Gioinak hívják, s a börtön egyik igazgatója.) Gumibotjával ütlegelt bennünket, s közben ezt mondogatta:

– Ez itt Poulo Condor szigete. Értitek? ...

Mindannyian megborzongtunk, amikor megtudtuk, hogy Poulo Condoron vagyunk ...

Munkához láttak az őrök is. Olyan kegyetlenül vertek bennünket, hogy csaknem elájultunk. Egyes foglyok fejét már sebek borították, csurgott belőlük a vér ... Az amúgy is gyenge öregek botladoztak, és a földre roskadtak ... – Nők ide! – kiáltotta az egyik őr. Megpróbáltunk a kijelölt helyre szaladni, de nem sikerült, mert oda voltunk láncolva a Quang Triból jött 72 férfihoz. Az őrök ordítoztak, káromkodtak és vadul püfölték bennünket: – Hát még most is összetartotok?! – Záporoztak ránk a korbácsütések. Nem tudtuk, hogyan térjünk ki előlük. Bármerre hajoltunk, eltaláltak az ott álló őrök korbácsai ..."

A börtönbe menet a csoport tizenhárom nőtagját is szüntelenül ütlegelték. Ott szétosztották a foglyokat, s a nők a 2. részlegbe kerültek.

* Nguyen Thi Tut, öt gyermek anyját, 1955 májusában egy este, amikor gyermekeivel együtt hazatért, a szó szoros értelmében elrabolták a diemista ügynökök. Anélkül, hogy bíróság elé állították volna, bezárták egy saigoni börtönbe, majd átvitték Poulo Condor szigetére.

„Az őrök itt ismét fütykössel és korbáccsal fogadtak bennünket, mielőtt kinyitották a hármas ajtót, és a zárkába tuszkoltak – írja Dang Thi Can. – Vagy 70–80 nő és gyermek szorongott benn, egyesek ültek, mások a padlón feküdtek. Legtöbbjüknek összelánccolták a kezét és lábát. Alig derengett valami fény, a levegő fojtogató volt.

Egy perc múlva néhány nő döngetni kezdte az ajtót, mert az egyik fogoly elájult. Később megtudtam, hogy Ai Lan, a híres saigoni újságírónő veszítette el eszméletét. Az ajtót csak négy óra múlva nyitották ki. Sokan azt hittük már, hogy Ai Lannak vége, de kiderült, hogy csak a levegőhiány miatt ájult el . . ."

Egy csésze rizs meg néha egy kevés sózott, de már félig romlott hal volt a napi táplálék; a gyermekek nem kaptak külön adagot, így az anyáknak meg kellett osztaniuk velük a magukét. Egy kis csupor víz járt iváshoz – és mosakodáshoz. Minden zárkában csak egy kübli volt. Az őrök kényük-kedvük szerint verték a foglyokat . . . Ilyen volt a megszokott börtönélet a következő napokban és hetekben.

„Egy nyári reggel – folytatja beszámolóját Dang Thi Can – pokoli meleg volt a börtönben, nolha még alig kelt fel a nap. Négy katona egy férfit kísért át az első részlegből a másodikba.* Parasztnak néztük, rövidujjú, khakiszínű ing és rövid munkanadrág volt rajta. Arca, karja és lába megdagadt a sok ütéstől. A csoport mögött menetelt dobszerű hasát himbálva a börtönsziget kormányzója, pribékjei kíséretében. A 2. részleg valamennyi foglyának az udvaron kellett gyülekeznie.

– Ez a Nam nevű csirkefogó – mondta a kormányzó – arra uszította társait, hogy kezdjenek éhségsztrájkba . . . Éppen ezért idehozattam, hogy elnyerje büntetését. Hogyan bánjunk el vele? – S látván, hogy senki sem szól, emelt hangon megismételte: – Nos, hogyan bánjunk el vele? Mondjátok meg!

– Ez a te dolgod – válaszolta egy hang.

– Rendben van – mondta a kormányzó. – Eszerint felhatalmaz-

* Mindkettőben politikai foglyok voltak, a 3. részleget a közönséges bűnözőknek tartották fenn.

tok, hogy elbánjak vele. – S az őrökhöz fordulva kiadta a parancsot: – Kössétek ki!

Egy szempillantás alatt meztelenre vetkőztették Namot, s kezét-lábát kifeszítve kikötötték egy indiai fügefára, hogy mozdulni sem tudott. – Most jöhettek, és verhetitek! – ordított a kormányzó a foglyokra. S mert senki sem mozdult, parancsot adott a katonáknak, hogy korbácsaikkal és fütyköseikkel hajszolják oda a foglyokat Namhoz. De senki sem volt hajlandó megütni őt.

– Ha ti nem veritek – majd verjük mi! – kiáltotta a kormányzó. – Mindjárt meglátjátok! – Újabb parancsot adott, és korbáccsal, fütyössel, sőt vasbottal felszerelt emberei nekirontottak Namnak, egymás után mérték rá az ütéseket, mi pedig sok százan riadtan néztük a jelenetet. A szerencsétlen Nam moccanni sem tudott, olyan volt, akár egy fadarab. Eleinte még néhányszor feljajdult – azután már a hangját sem hallottuk.

Mi, foglyok, már nézni sem tudtuk ezt a szörnyűséget, s egymás után elosontunk. Ők azonban folytatták a verést, s egymást váltogatva csoportosan végezték az iszonyatos munkát. A nap egyre feljebb hágott, és nőttön-nőtt a hőség. Azután leszállt az alkony. Addigra Nam teste teljesen felpuffadt; bőrét sötét színűre perzselte a nap. Estére kelve leoldozták a fáról, de már inkább halott volt, mint eleven, nem tudott a lábára állni. Alighanem azt hitték, hogy meghalt. De látván, hogy él, ismét kikötötték, s időről időre ütlegekkel halmozták el. Így ment ez egész éjjel, sőt másnap is – a szerencsétlen ott függött a tűző napon, s újra meg újra nekirontottak. Már régóta meg sem szólalt, nem adott semmilyen életjelt. És mégis tovább verték. A második napon estefelé otthagyták a fán, de reggelre eltűnt. Nekünk azt mondták, hogy éjszaka a tengerbe vetették a tetemét."

A sziget kormányzója úgy akart megemlékezni 1954. július 7-ről, Diem hatalomra jutásának napjáról, hogy egy petíciót szerkesztett, amelyben a foglyok bizalmukat fejezik ki a Diem-rendszer iránt. Kijelentette, hogy mindazoknak, akik aláírják a petíciót, több esélyük lesz a szabadulásra. A foglyok elutasították ezt a lehetőséget, s ezért a pribékek meg akarták törni ellenállásukat. Danh Thi Cant és tizennégy társnőjét meztelenre vetkőztették, és bezsúfolták egy

olyan kicsi cellába, hogy csak állhattak vagy guggolhattak, de nem tudtak kinyújtózni.

„Minden második nap kaptunk egy parányi csésze vizet meg egy kis préselt rizsgolyót – és semmi egyebet –, vagy egy darabka sózott halat rizs nélkül – írja erről. – Több mint egy hetet töltöttünk a cellában, de nem üríthettük ki a küblit. Egy idő múlva kifolyt a tartalma, és elárasztotta a padlót. A bűz szinte elviselhetetlenné tette az amúgy is fojtogató levegőt...

A nyolcadik napon jött a kormányzó, megállt a cella ajtaja előtt és beszólt: – Valljátok be bűneiteket, és kiszabadultok!

Egy 17 éves iskolás lány, aki Quang Ngai tartományból került oda, visszakiáltotta: – Milyen bűnt kellene bevallanunk? Ti vagytok a bűnösök! Hát szabad így bánni emberekkel? Édesapám megvakult, édesanyám meghalt, nincs aki gondját viselné a kishúgomnak. Mi rosszat tettem, hogy ilyen szörnyű helyzetben kell sínylődnöm?

Egy másik iskolás lány – szintén Quang Ngaiba való – ezt mondta: – Édesapám az átcsoportosításkor Északra került. Miért nem mentek oda, hogy letartóztassátok? Miért hurcoltatok el bennünket anyámmal? Miért tartóztattátok le és gyaláztátok meg a nővéremet, úgyhogy azt sem tudja ki a gyerekének az apja? Miért koboztátok el minden holminkat? Miféle emberiesség ez?

A kormányzó szitkokkal árasztott el bennünket, s további három napot kellett töltenünk a cellában, most már egy falat élelem nélkül."

Mindezek után megjelent a kormányzó egyik beosztottja, s közölte, hogy a cella foglyai visszakerülhetnek eredeti zárkájukba, ha ezt petícióban kérik a kormányzótól. De a nők erre sem voltak hajlandók. Már öt napja nem ettek, amikor átvitték őket egy „fegyelmező cellába", ahol három hónapot töltöttek, némileg jobb körülmények között.

Az 1. részleg foglyait tartották a „legveszélyesebbeknek"; sokan hónapokig sötétzárkában sínylődtek, s nem látták a napvilágot. Dang Thi Can egy alkalommal tanúja volt, amint a részleg 1500 foglya favágásra vonult ki.

„Nagyon sajnáltam a nehézkesen csoszogó embereket; hosszú

hajuk egészen a vállukig ért; még a fiatal fiúknak is olyan szakálluk volt, akár egy aggastyánnak. Kalapot nem adtak nekik, nem volt mivel befedni a fejüket, noha nyár derekán jártunk, s úgy izzott a nap, akár a tűz. Mind sápadt volt, csontvázzá aszalódtak... imbolyogtak a gyengeségtől. Még a Ma Thien Lanh-hídig is alig tudtak elvánszorogni, nemhogy még fát vágjanak! Az öregek el-elmaradoztak, s könyörtelenül ütlegelték őket. Csak néhány kétségbeesett szót tudtak kinyögni: – Végem van, végem van...

Sok kivonulónak cipelnie kellett a nyakára csatolt nehéz láncot, sőt a hüvelykujj vastagságú lánchoz nemegyszer még ágyúgolyó is tartozott, ezt vállukon vitték, meg-meginogva súlya alatt. Ilyen megterheléssel négy-öt órába telt, amíg elérték a munkahelyet. Visszafelé pedig cipelniük kellett a kivágott fát, az ágyúgolyót és a láncot; így újabb négy-öt órát vett igénybe az út.

Este még szívfájdítóbb látvány volt a hazafelé vánszorgó csoport, a farönkök súlya alatt görnyedező foglyok sora. Sokan néhány lépés után újra meg újra megálltak, korbáccsal és fütykössel hajszolták őket előre. Megállás, ütések, megállás, ütések – így ment ez egészen addig, amíg visszaérkeztek a börtönbe."

A 2. részlegben akkortájt mintegy 2000 fogoly élt. Majdnem olyan kegyetlenül bántak velük, mint 1. részlegbeli társaikkal, de állandóan kemény munkára fogták őket, míg az 1. részlegben néha hónapokig is lakat alatt tartották a foglyokat. Dang Thi Can a női foglyok közül Ban asszonyt és Chi Saut sajnálta a legjobban.

„Ban asszony, akárcsak a férje, Északról származott – írja. – Színészek voltak, sokfelé felléptek: Hanoiban, Közép- és Dél-Vietnamban, sőt Laoszban és Thaiföldön is. Mindketten részt vettek az ellenállási mozgalomban, ezért letartóztatták és Poulo Condor szigetére száműzték őket. A férfi az 1. részlegben, feleségе a 2. részlegben raboskodott. Egy nap az asszony látta, amint kényszermunkára vitték a férjét, látta, hogy csupa csont és bőr, s majdnem teljesen meztelen. Könnyek között levágta nadrágjának a szárát, sortot készített belőle, majd lopva odadobta neki, amikor legközelebb arra járt. Az őrök azonban szemfülesek voltak: ronggyá tépték a nadrágot, s agyba-főbe verték a férjet és a feleséget. Ban asszony szörnyen bánkódott a férje miatt, de nem tehetett mást, csak sírt. S mert

érzékeny művészlélek volt, könnyekre fakadt, se nem evett, se nem aludt, valahányszor megtudta, hogy valakit megkínoztak, vagy egy fogolytársunk meghalt a börtönben.

A Gia Dinh tartománybeli Chi Sau művelt nő volt, elvégezte a középiskolát. Először a férjét tartóztatták le Dalatban*, majd őt magát is. Elhurcolásakor a diemista ügynökök hétéves kislányát, Huongot kidobták az utcára – azóta sem hallott róla. Egyetlen gyermekének elvesztése, valamint a kínzások és a verések őrületbe kergették. Őt is, férjét is Poulo Condor szigetére deportálták. A férj az első részlegbe, ő pedig a másodikba került, s így nem láthatták egymást. Időnként rohamok gyötörték, s egész nap ezt kiáltozta: – Mit követtem el, hogy elszakítottak a férjemtől és meggyilkolták a kislányomat? Hol a férjem? Hol a kislányom? – Azután csillapíthatatlan zokogásban tört ki, és nem lehetett megnyugtatni."

Hónapokig tartó kérelmezés után a 2. részleg foglyai engedélyt kaptak, hogy rövid időre meglátogathassák az 1. részlegben raboskodó barátaikat és hozzátartozóikat.

„Ez olyan váratlanul történt, hogy nem volt időnk felkészülni fogolytársaink megajándékozására. Volt azonban néhány csomagocska sónk, amelyet hosszú időn át kuporgattunk össze.

Először a nők zárkájának ajtaja nyílt meg. Szörnyű bűz áradt felénk; a tizenöt négyzetméteres helyiségben 49 anyaszült meztelen nő zsúfolódott össze. Testüket és arcukat foltok borították. Sápadtak voltak, merő csont és bőr, főleg az idősebb asszonyok, akik hófehér hajú csontvázakká soványodtak. Mégis boldogok és nagyon meghatottak voltunk, hogy láthatjuk egymást. Az őrök bedobtak néhány ruhadarabot, s a nők felkapkodták, hogy eltakarják meztelenségüket. Mivel azonban a cella nagyon zsúfolt volt, csak néhánynak sikerült felöltöznie, s az őrök máris ordítozni kezdtek: – Gyerünk, egykettőre le azzal a ruhával! – A foglyoknak pedig engedelmeskedniük kellett, hogy elkerüljék a verést. Az ajtót becsukták, a zárban megfordult a kulcs, és kívülről hallhattuk fogolytársaink keserves zokogását.

Ezután a férfiak zárkáit kerestük fel. Csak két ajtót nyitottak ki

* Divatos hegyvidéki üdülőhely Saigontól észak-keletre.

előttünk, a harmadik, a vasrácsos ajtó zárva maradt. Régebben kinyitották mindhárom ajtót, amikor rizst osztottak, s a foglyok néha kirohantak és mit sem törődve az őrök záporozó ütéseivel vadul tépdestek mindent, ami csak ehető volt: füvet, leveleket, minden zöld növényt.

Átkukucskáltunk a vasrácson. Itt is meztelen volt mindenki. Több mint száz fogoly szorongott egyetlen zárkában, amelyből úgy áradt a forró levegő, akár egy kemencéből. Mindannyian a kezükkel legyezték magukat – furcsa látvány volt, úgy festettek, mint a fejüket mozgató selyemhernyók, amint az etetést várják. – Hogy vagytok? – kiáltott egyikünk. – Éhezünk, szomjazunk, sokat szenvedünk a melegtől. Főzelékre, valami zöldségfélére vágyunk. Kelések, rüh, bénulás, hasmenés, tüdőbaj kínoznak bennünket. Félig megvakultunk, megfeketedett a lábunk . . . sok társunk meghalt.

– Hoztunk nektek egy kis sót.

– Vigyétek vissza, és tartsátok meg magatoknak. Nektek sincs elég . . . Puszta látásotokból is erőt merítünk.

– Veletek van Ban, a feleségem?

– Igen, itt vagyok.

– Hol vagy? Hadd lássalak.

A többiek utat nyitottak a színésznek, aki az ajtó felé kúszott. A jelek szerint csaknem teljesen megvakult már, nem tudta világosan kivenni felesége arcvonásait. Az asszony átkukucskált a vasrácson, s amikor megpillantotta férjét, odadobott neki egy parányi csomag sót. Az őrök ezután hátraparancsolták a látogatókat, és bezárták az ajtókat. Sokan nem is láthatták apjukat vagy férjüket, még azt sem sikerült megtudniuk, élnek-e még, vagy elpusztultak ezekben az embertelen zárkákban.

Néhány hónappal később, további hosszas harc eredményeképpen az 1. részleg több foglya engedélyt kapott, hogy viszonozhassa a látogatást.

Hosszú sorban jöttek, kúszva, mászva, egymást támogatva; volt, akit társai a hátukon vittek. Könnyekre fakadtunk, amikor megláttuk őket. Ezek a látogatások mégis bátorítottak, vigasztaltak bennünket, erőt adtak, bizakodással töltöttek el."

Általában senki sem fürödhetett Poulo Condor szigetén. Egy női

fogoly elmondta nekem később, milyen boldog volt, amikor a pöcegödörben emberi ürülékből trágyát kellett dagasztania a kormányzó magánkertje részére. Megszakítás nélkül órákon át hónaljig állt a pöcegödörben. – Este azonban meg kellett engedniük, hogy fürdőt vegyek, pompás fürdő, igazi, tiszta vízben – mondotta. – Csak így juthattam fürdőhöz Poulo Condor szigetén. – Mások, akik hajókat raktak ki a 871-es mólónál – azért kapta ezt a nevet, mert 871 fogoly halt meg építése közben, még a francia uralom idején –, „véletlenül" belepottyantak a tengerbe, hogy megfürödhessenek.

„Egy alkalommal – írja könyvében Dang Thi Can –, amikor köveket cipeltem egy épülő úthoz a tűző napon, váratlanul zápor zúdult ránk. Elképzelhető, mennyire örültem. Annyi vizet ihattam, amennyi jólesett, s egyúttal meg is fürödtem – ez volt az. első és egyetlen fürdőm Poulo Condor szigetén. Aznap éjjel azonban erősen belázasodtam. Az őrök látták, hogy nagyon beteg vagyok, de csak ennyit mondtak: – Vannak itt még elegen, hogy eltemessék, ha beadja a kulcsot...

Fogolytársaim mindent elkövettek, hogy megmentsenek. Munka közben egy kis vadananászt találtak az erdőben, többféle levéllel együtt megfőzték, s az így készült főzetet becsempészték hozzám. Ennek köszönhettem, hogy egy hónap múlva talpra álltam.

Poulo Condor-i deportálásom idején többször is beteg lettem, de mindig meggyógyultam, noha igen magas volt a halálozási arányszám. A börtönben élő gyermekek háromötöde meghalt. Különösen buzgón aratott a halál az 1. részlegben. Nem volt nap, hogy ne vittek volna bambuszlécek közé rakott, rotangnád-kötéllel körültekert holttesteket a temetőbe; lábuk kilátszott a bambuszburkolatból. A léceket és a kötelet vissza kellett vinni, hiszen másnap is szükség volt rájuk. Megesett, hogy három-négy halottat is temettek egyszerre – számukat könnyen megállapíthattuk a burkolatból kilátszó dagadt vagy csontos lábakból..."

Dang Thi Can, a Quang Tri tartományból származó parasztlány, akinek szűkebb hazáját most kettészeli az Észak-Vietnamot Dél-Vietnamtól elválasztó 17. szélességi fok, így zárja beszámolóját: „Elmondhatjuk, hogy a Poulo Condor-i foglyok a számtalan nehézség és nélkülözés, a szörnyű kínzások ellenére egytől egyig rendíthetetlen

harcot folytattak." S a kontinensen megnyilvánuló nyomás, a szigeti börtönben folyó állandó tiltakozás végül is eredménnyel járt: a nőket a „pokolszigeten" töltött 17 hónap után visszaszállították a kontinentális börtönökbe.

A hatóságok Nguyen Thi Tu esetében mindent elkövettek, hogy a szabadon bocsátás ígérete fejében kicsikarjanak valamilyen kompromisszumos gesztust. Nguyen Thi Tu ismert személyiség volt Saigonban, s letartóztatása méltatlankodást keltett olyan körökben is, amelyek különben béketűrőnek mutatkoztak. Nagy tekintélye miatt az illetékesek hatalmas erőfeszítéseket tettek, hogy megnyerjék, s felhasználhassák a nevét. „Bűnéül" a Saigon–Choloni Békebizottságban végzett tevékenysége mellett azt rótták fel, hogy élére állt egy kizárólag emberbaráti bizottságnak, amely a diemisták és a Binh Xuyen szekta közötti harcok fedél nélkül maradt áldozatainak megsegítését tűzte ki célul, minthogy akkor Saigon több külvárosát elpusztította a tűzvész. Poulo Condor szigetén magánzárkába csukták, de közölték vele, hogy csak meg kell hajolnia Ngo Dinh Diem arcképe előtt, és máris szabad. Egy alkalommal még édesanyját is elhozták, hogy megpróbálja „jobb belátásra bírni a lányát". Ez a maga nemében páratlan eset volt, hiszen amióta Poulo Condor büntetőtábor lett, még sohasem engedtek látogatót a szigetre.

A törékeny külsejű, rendkívül szelíd, szívélyes és kedves modorú Nguyen Thi Tu sohasem volt tagja politikai pártnak. Származása, neveltetése és megjelenése alapján azt hihetné az ember, hogy ő bírta legkevésbé a Poulo Condor-i állapotokat. Borzalmas kínzásokban és több évi börtönben volt része, mielőtt a „pokolszigetre" került, de nem volt hajlandó fejet hajtani Diem arcképe előtt, és arra sem tudták rávenni, hogy részt vegyen a „Jelentsétek fel a kommunistákat!" témakörben tartott előadásokon. Egy reggel kivezették zárkájából, megfürödhetett, visszakapta ruháit, s beültették egy nagy autóba, hogy a kormányzó jóvoltából rendelkezésre bocsátott kényelmes szobában találkozhasson az édesanyjával. Anyja megpróbálta „észre téríteni", de Nguyen Thi Tu félbeszakította: – Ha engedelmeskedem, a te becsületeden esik csorba, mert az emberek azt mondják majd rólad: rábeszélte a lányát, hogy adja be a derekát. Ha viszont tovább járok az utamon, a te nevedet is

tisztelet övezi majd. – Édesanyja rövid beszélgetés után egyetértett vele, s Nguyen Thi Tut visszavitték a börtönbe; elvették a ruháit, és meztelenül belökték a cellájába. Később a többiekkel együtt visszavitték a kontinensre, és ötévi raboskodás után 1960-ban szabadon bocsátották. Azonnal bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba, s 1961 augusztusában a Felszabadítási Nőszövetség Saigon–Gia Dinh-i szervezetének elnökévé választották. Amikor találkoztam vele őserdei hivatalában, már a szervezet országos elnöke volt.

Vajon lehetséges-e bármiféle politikai harc olyan körülmények között, amilyenek Poulo Condoron uralkodtak, illetve uralkodnak ma is? Ezt a kérdést tettem fel Hao Nguyennek, a Ben Tre tartományból való lapszerkesztőnek, akit a diemista rendőrség 1958-ban a szerkesztőségben letartóztatott, s mindennemű bírósági tárgyalás nélkül – elegendő indoknak számított, hogy részt vett az első ellenállási mozgalomban – Poulo Condor szigetére szállított. Hao Nguyen rendkívül törékeny, egészen apró emberke, komor arcán csak ritkán villan fel mosoly, s a Poulo Condoron töltött öt esztendő következményeként olyan szürke a bőre, akár az ólom. Megkértem, beszéljen a börtönéletről (ő éppen az idő tájt került a szigetre, amikor a női foglyokat visszavitték a kontinentális börtönökbe), mondja el, volt-e lehetőség arra, hogy politikai tevékenységet fejtsenek ki a szörnyűségesen embertelen körülmények között.

– Beszámolok önnek a sok politikai harc egyikéről – mondta. – Jelentős politikai akció volt, részt vett benne mind az 1246 fogoly. Az akcióra elsősorban azért került sor, mert a diemista hatóságok rá akartak kényszeríteni bennünket, hogy megváltoztassuk politikai nézeteinket, részt vegyünk a kommunistaellenes „leleplező kampányokban", és dicsőítsük a fasiszta Diem-rendszert. Egyikünk sem volt hajlandó ilyesmire, ezért elvették ruháinkat és takaróinkat – anyaszült meztelenül maradtunk a cellákban –, minden ürügyet felhasználtak, hogy kíméletlenül megverjenek bennünket, sőt sokszor még ürügyet sem kerestek. A betegek nem részesültek gyógykezelésben. Rothadt rizst és romlott halat kaptunk enni – ezt viszont elutasítottuk. Ekkor kiemelték a zárkából négy társunkat, bezárták őket egy sötét cellába, és nehéz fütykösökkel három napon át kegyetlenül verték. De mind a négyen éhségsztrájkba kezdtek, s faszénnel

írták a falra a jobb bánásmóddal kapcsolatos követeléseiket. Az ellenség tejet kínált nekik, majd injekciókkal próbálkozott. Ők visszautasították a tejet, s amikor beléjük akarták nyomni az injekciót, eltörték a fecskendőket. Kijelentették: halálukig folytatják az éhségsztrájkot, ha a börtön vezetői nem javítják meg valamennyi fogoly körülményeit. Ki volt ez a négy társunk? Huyng Ngoc An, Binh Duong-i paraszt, Huyng Van Lanh saigoni műszerész, Nguyen Van Bao, Can Thó-i író és tanító és Ngo Bao, Saigon környéki paraszt. Mind a négyüket – akárcsak jómagamat – bírósági tárgyalás nélkül deportálták, s azért tartóztatták le, mert részt vettek a franciák elleni háborúban.

– Tíz nap múlva kitudódott az éhségsztrájk, s az egész börtön csatlakozott a kezdeményezőkhöz. Ez 1959. szeptember 3-án történt. Aznap reggel, amikor körbejártak az őrök, a foglyok visszautasították az ennivalót, és mindegyikük a kormányzó elé terjesztette követeléseit. Természetesen nem volt papírunk és tintánk; összetörtük zománc rizsescsészéinket, s éles darabkáikkal vizesedényünk fafedelébe véstük a követeléseket:

JOBB ÉLETFELTÉTELEKET
FÜRDÉSI LEHETŐSÉGET
TÖBB IVÓVIZET
ORVOSI ELLÁTÁST A BETEGEKNEK
LEGYEN VÉGE A VERÉSNEK ÉS A KÍNZÁSNAK
ADJÁK VISSZA A RUHÁKAT ÉS A TAKARÓKAT
NE TEGYENEK KÍSÉRLETEKET POLITIKAI NÉZETEINK
MEGVÁLTOZTATÁSÁRA
LEVELEZNI AKARUNK A CSALÁDUNKKAL

– A börtön minden cellájában hasonló követeléseket fogalmaztak – folytatta elbeszélését Hao Nguyen. – Az első 24 órában nem történt semmi. A második napon megjelent egy csomó pribék. Celláról cellára haladtak reggel 7-től 11-ig és délután 2-től fél 5-ig, s fütykösökkel mindenkit kíméletlenül összevertek. Egyeseket – köztük

egy 20 éves fiút és egy 67 éves öregembert is – magukkal hurcoltak az udvarra, és „különleges kezelésben" részesítettek. Kijelentették, hogy aki visszavonja követeléseit, azt nem verik meg. S mivel egytől egyig kitartottunk követeléseink mellett, további 150 foglyot sötétzárkába csuktak.

– Másnap új harci formát próbáltunk ki: kórusban kiáltozni kezdtük követeléseinket. Később megtudtuk, hogy a kiáltozások egy kilométernyi távolságra is elhallatszottak. Folytatódott a verés. És ez így ment napról napra. A 6-os zárkában száz fogoly zsúfolódott össze, köztük nyolcvan öreg és beteg. Már legyengítette őket az éhezés, amikor egy reggel behatoltak hozzájuk a pribékek, hogy mindenkit megverjenek; abban reménykedtek, hogy legalább a félholtakat meg tudják törni. Az erősebb foglyok az egyik sarokba tuszkolták a többieket, s körülfogták őket, hogy az ő fejükre és vállukra záporozzanak az ütések. Másfél órán keresztül dolgoztak a fütykösök. A szomszédos zárkákban úgy rémlett, mintha tűzijáték pufogna. A rotangnád-botok vége felhasadt az erős csapkodástól, s ezután minden egyes ütés hajcsomókat és húsfoszlányokat tépett ki. A külső körben levők igyekeztek megvédeni a fejüket, de a hátukból a szó szoros értelmében szíjat hasítottak. Két fogoly megvakult a fél szemére. A pribékek ruháját, a falakat és a padlót elárasztotta, összefröcskölte a vér. Mindez az éhségsztrájk hetedik napján történt, s noha a 6-os zárka lakói hallatlanul gyöngék voltak – hangjuk már halk nyöszörgéssé tompult –, a többiekkel együtt kiáltották a követeléseket. Egyikük sem adta be a derekát.

– Másnap jött a pókhasú kormányzó, Bach Van Bon őrnagy, aki sohasem mosolygott és sohasem nézett az ember szemébe, mindig fütykössel járt, s rávert mindazokra, akiknek az arckifejezése nem tetszett neki. Közölte a foglyokkal, hogy küldjék hozzá szószólójukat, s mi kiküldtük Le Van Tha rádiómérnököt, aki a franciáknál tanult.*

* Később találkoztam Le Van Thával a Felszabadulási Front főhadiszállásán. Jelenleg a Front Központi Bizottságának tagja és a Frontot alkotó három politikai párt egyikének, a Radikálszocialista Pártnak vezetői közé tartozik. Jól megtermett, derűs arckifejezésű, optimista ember; a Saigon–Choloni Békebizottság egyik alapítója volt, s ezért tartóztatták le.

– Bach Van Bon – folytatta elbeszélését Hao Nguyen – mindössze ennyit mondott: „Veletek igazán nem lehet bírni. Elfogadjuk a követeléseiteket, és beszüntetjük a verést. Most aztán egyetek." Ez szeptember 10-én reggel hét órakor történt. Le Van Tha kézzelfogható bizonyítékokat kért arra vonatkozóan, hogy valóban teljesítik követeléseinket. Kezdetnek megfelelő rizst és húst küldtek a cellákba, s a betegeket orvosi ellátásban részesítették. Tha ezután követelte, hogy személyesen értesíthesse a fejleményekről valamennyi cella foglyait. Ezt a követelést is elfogadták, azzal a fenntartással, hogy a kormányzó ígéretet tett az első négy cella értesítésére, mert egyetlen fogoly sem léphetett a börtönnek abba a részébe. Aznap éjszaka lelkesen ünnepeltük jelentős győzelmünket.

A börtönsziget kormányzóját később leváltották – kegyvesztett lett, amiért „kapitulált" a foglyok előtt –, s egy nála is kegyetlenebb gazember, Le Van The őrnagy került a helyére. Az új kormányzó első lépése az volt, hogy kiválogatott ötvenöt foglyot, akiket a „legmegátalkodottabb kommunistáknak" tartott, s a hírhedt Tigris-blokkba küldte őket. Hat-nyolc foglyot záratott egy-egy cellába, amelyet a franciák annak idején magánzárkának használtak. Hao Nguyen is az ötvenöt között volt.

– Ismét elvették a ruhánkat – mondta. – Nem volt elég helyünk, hogy lefekhessünk, kinyújtózhassunk. Csak kuporogni tudtunk. Egy marék rizst kaptunk naponta. Se sót, se halat, se húst, se főzeléket – csak rizst. És hozzá egy csupor vizet, de azokon a napokon, amikor rendkívül nagy volt a hőség, még ezt is megvonták tőlünk. Naponta háromszor – reggel fél 6-kor, délelőtt fél 11-kor és délután 4 órakor – rendszeresen megvertek. A börtönnek ez a része azért kapta a Tigris-blokk elnevezést, mert a cellák valójában ketrecek voltak, mindössze másfél méter magasak, felül vasráccsal; ezen álltak az őrök, akik gyakran leköpdöstek bennünket, vagy ránk vizeltek. Egy alkalommal hegyes bambuszbottal döfködték egyik társunk mellét. Másnaptól vért köpött, és hamarosan meghalt. Két másik társunk még az első időszakban belehalt a verésbe. Néha mésszel kevert vizet öntöttek az orrlyukunkba. De bárhogy kínoztak, egyikünk sem adta be a derekát. Húsznapos éhségsztrájkba kezdtünk, és éles kavicsokkal a falra vésték követeléseinket. A kormányzó végül enge-

dett, s egy időre megjavult a helyzet, mintegy három hétig senkit sem kínoztak. 1961 elején azonban újra kezdődtek a kínzások. Addigra beköszöntött a hideg évszak, s néhány társunk belehalt az újabb éhségsztrájkba. Az ellenség is tapasztaltabb lett. Tisztára kellett söpörnünk a padlót, s így kavicsokat sem találtunk, amelyekkel a falra véshettük volna követeléseinket. Ezért elhatároztuk, hogy sorra megnyitunk egy eret a nyakunkon, s vérbe mártott ujjal mázoljuk követeléseinket a falra. Egyik társunk, Tran Tung Tin saigoni tanító belehalt ebbe az érvágásba, Nguyen Van Vinh saigoni rádiószerelő pedig elvesztette beszélőképességét. Kétségbesett harc volt, de éreztük, hogy nincs veszteniválónk: az ellenség mindenképpen el akar veszejteni bennünket.

Tizenöt havi szörnyű szenvedés után megnyíltak a Tigris-blokk vas csapóajtói, és harmincöt élő csontváz vánszorgott ki – ennyien maradtak az ötvenötből. Hao Nguyent huszonhét társával együtt 1962 végén Saigonba szállították, és 1963 májusában végre szabadon bocsátották. Úgy tudja, hogy a szigeten maradt hét társát visszavitték a Tigris-blokkba, és – amennyiben még élnek – ma is ott sínylődnek.

– Az 1246 fogoly közül több mint 500 meghalt, s további 300 örökre megrokkant – mondta, s tragikus vonású arcát eltorzította a fájdalom. – Sokan megőrültek. A skorbut és a vérző tarjag – egyfajta általános vérzékenység – szedte a legtöbb áldozatot. Az életben maradottak csaknem kivétel nélkül tüdőbajosak. Közülük nem egy függetlenségi háborúnk kiváló hőse.

– Poulo Condor igazi urai az amerikai „tanácsadók" voltak – jegyezte meg befejezésül Hao Nguyen. – Hárman állandó szolgálatot teljesítettek a szigeten, s bár a rangidős csak hadnagy volt, a kormányzó őrnagy létére hízelgett az amerikaiaknak, és úgy viselkedett, mintha a főnökei lennének.

Némelyek kétségbe vonhatják, hogy valóban az amerikai „tanácsadók" voltak Poulo Condor szigetének igazi urai. De elég súlyos bizonyíték már önmagában is az a tény, hogy egész idő alatt – legalábbis 1962 végéig, amíg Hao Nguyent el nem vitték a szigetről – ott voltak, és pontosan tudták, mi történik. Az ilyen természetű dolgok irányítása végső fokon az amerikaiak kezében van. Abban az

időben működött Saigonban a Michigani Egyetem szakértőinek egy csoportja, amely rendőrségi kérdésekben adott útmutatást a Diem-rendszernek.

Azok a buddhista szerzetesek és saigoni diákok, akiket rövid időre Poulo Condorra vittek, és 1963 második felében hoztak vissza a szigetről, lényegében ugyanazt tapasztalták, amit Hao Nguyen, Nguyen Thi Tu és társaik. A Diem-rendszer bukása után csak azért tudott meg egyet-mást a nemzetközi közvélemény a Poulo Condor-i állapotokról, mert buddhista szerzeteseket és ismert saigoni családokból való diákokat kínoztak meg, s a hatóságok ezt nem titkolhatták el a sajtó elől. Buddhista papoknak önkéntes tűzhalálba kellett menniük Saigon utcáin és terein, hogy felhívják a világ figyelmét a dél-vietnami barbarizmusra, amiért végeredményben Washingtont terheli a felelősség. Poulo Condor nem éppen jó reklám a szabad világ etikájának.

1964 májusában tizenkilenc fogoly szinte csodával határos tettet hajtott végre: megszöktek a „pokolszigetről", s egy hónappal később elérték a Front fennhatósága alatt álló övezetet. Az ő történetük lehetővé teszi majd a szörnyűséges szigetbörtön mai viszonyainak felvázolását, bár előzetes beszámolójuk szerint 1964-ben éppen olyan volt a foglyok sorsa, mint 1960–1962-ben.

Államcsínyek Saigonban

A Diem-rezsim lélekharangját az Ap Bactól Loc Ninhig terjedő, megszakítás nélküli katonai vereségek sorozata kongatta meg, nem pedig a buddhisták vagy a diákok elnyomása. Az amerikai sajtó több mint tizenkét hónapon keresztül egyre nyíltabban bírálta Diem tehetségtelen hadvezetését, s kárhoztatta az elnököt, amiért makacs ellenállást fejt ki az amerikai stratégiával és taktikával szemben. Az amerikai lapok javarészt figyelmen kívül hagyták vagy éppenséggel dicsérték a középkori kínzások és a fasiszta rendőri módszerek keverékét, amellyel Diem lesújtott mindenkire, akit ellenfelének tekintett. Az elnök azonban a legjobb úton volt afelé, hogy elveszítse a háborút – s ezt már nem tűrhette Amerika. „Megnyerhetjük-e Diemmel a háborút?" – ezt a címet adta a „New York Times" egyik aggodalmaskodó vezércikkének, amely már előrevetette az eljövendő események árnyékát. Az újságok tele voltak Harkins tábornok és a diemista katonai vezetők civódásainak történetével, s megrótták Diemet, mert ellenezte, hogy az amerikaiak korlátlanul kezükbe vegyék a katonai ügyek irányítását. Ezek voltak a legfőbb problémák. Az Egyesült Államok ügyet sem vetett volna a buddhisták elnyomására – ez már évek óta folyt –, ha hivatalos amerikai körök nem lettek volna elégedetlenek Diemmel, és ha a Felszabadítási Front saigoni szervezete nem lendült volna akcióba. A Front a teljes vallásszabadságért folytatott harcot kiszélesítette a demokratikus szabadságjogokért vívott küzdelemmé, hatalmas tömegtüntetésekre mozgósította híveit, s ezek a tüntetések heves utcai harcokba torkolltak. A megmozdulások méretei, a tömegek energiája és harcossága megdöbbentették a saigoni amerikai parancsnokságot. Ez

volt „a kapun belül" a Viet Kong, magában Saigonban működött, és sok tízezer híve szembeszállt Diem rohamcsapataival!

Diem nemcsak vidéken volt a legjobb úton afelé, hogy elveszítse a háborút, hanem magában Saigonban is. Távoznia kellett. Az amerikai hivatalos álláspont azonban nem volt egyöntetű ebben a kérdésben. A Pentagon nem kilőni, hanem csak megrendszabályozni akarta Diemet. Harkins tábornok éppenséggel ellenezte az államcsínyt; bízott benne, hogy az elnök – amennyiben kellő nyomásnak vetik alá – beadja majd a derekát. Az ő vitája Diemmel két kérdés körül forgott.

Harkins csökkenteni akarta a veszteségeket, azt kívánta, hogy vonják ki a csapatokat a sok száz bekerített őrállomásról. Ezeket az őrállomásokat – lényegében helyesen – a felszabadító erők „fegyver-utánpótlási helyeinek" tekintette, s fel akarta szabadítani az állomások mindennapos utánpótlásának biztosítására igénybe vett sok tucat helikopterét. Diem azonban ellenezte a bekerített őrállomások feladását, mert ebben az esetben még névleges fennhatósága is javarészt megszűnt volna az ország leggazdagabb vidékein, mivelhogy Harkins éppen a Mekong deltavidékéről vonta volna ki az erőket. A tábornoknak az az ígérete sem győzte meg, hogy a feladott területet visszafoglalhatják később a „munka nélküli" helyőrségekből összegyűjtött mobil tartalékokkal. S ugyancsak ellenezte Harkinsnak azt a másik követelését is, hogy az amerikai katonatisztek korlátlanul irányíthassák a hadműveleteket egészen a századok szintjéig, s kezükben tarthassák a közigazgatást, egészen járási szintig – ez lévén a végső határ, ameddig a „különleges hadviselésben" elmehettek. Ám Harkins tábornok, mint mondottam, mégis ellene volt az államcsínynek, s ebben a tekintetben támogatta őt Nguyen Khanh, egy enyhén szólva közepes képességű dandártábornok, akit Diem gyors ütemben léptetett elő, mert az 1960-as sikertelen tiszti puccs alkalmával nagyrészt neki köszönhette az életét. Mellesleg a diemista katonatisztek közül Khanh tábornokot fűzték a legszorosabb barátság szálai Harkinshoz.

Az amerikai külügyminisztérium azonban követelte az államcsínyt, s Cabot Lodge, az új nagykövet utasítást kapott, hogy mielőbb foglalja el állomáshelyét, és készítse elő a szükséges fordulatot.

A külügyminisztérium meggyőződött róla, hogy Amerika nem nyerheti meg Diemmel a háborút, s a buddhisták elnyomása, valamint a tisztes saigoni családokból származó diákok ezreinek letartóztatása ártott az Egyesült Államok és más, buddhista országok kapcsolatainak. Tetézte a zavart – és végső döntésre ösztökélte a külügyminisztériumot – az a körülmény, hogy a buddhistaüldözés kérdése az Egyesült Nemzetek Szervezete elé került, és egy hajszálon múlt, hogy nem bocsátották szavazásra: az amerikai ENSZ-képviseletnek csak nagy üggyel-bajjal sikerült elérnie, hogy átmenetileg levegyék a napirendről. Az ENSZ vizsgáló bizottsága azonban máris Saigonban tartózkodott. Az amerikai külügyminisztérium tehát meg akarta buktatni Diemet, hogy egy csapásra megoldjon vagy fél tucatnyi kellemetlen problémát. S ha a buddhista válság nem is volt Diem bukásának az oka, alighanem meghatározta a puccs időpontját. Cabot Lodge „saigoni emberei" Duong Van Minh és Tran Van Don vezérőrnagyok voltak; mindketten déliek, s így született ellenfelei Diemnek és közép-vietnami földijeinek, akik a hadsereg és a közigazgatás vezető pozícióiban ültek. Don a szívtelen és elbűvölő Nhu asszonynak, Diem gyűlölt sógornőjének volt a szeretője; Madame Nhu két legkisebb gyermeke is tőle származott.

A Központi Hírszerző Ügynökség (CIA), amely általában úgy lelkesedik az államcsínyekért, ezúttal nem helyezkedett egyöntetű álláspontra. Saigoni vezetője ellenezte a puccsot, s Cabot Lodge rögtön haza is küldte, mert „áruló módon" értesítette Diemet az eredetileg kitűzött időpontról. Ezért öt nappal el is kellett halasztani az akciót. A CIA több vezető beosztottja úgy vélekedett, hogy Diemet „kár lenne elveszíteni", s a maguk szempontjából igazuk is volt. A saigoni CIA-különítmény puccspárti tagjai pedig Ton That Dinh vezérőrnagy személyében olyan emberre találtak – Dinh közép-vietnami feudális családból származott, akárcsak Diem, vadul gyűlölte a kommunistákat, és a vezérkari főnök helyettese volt –, aki beosztásánál fogva mozgathatta a hadosztályokat.

Tran Van Don október 24-én találkozott Cabot Lodge-zsal, átvett tőle egymillió dollárt: ez volt a vigaszdíj egy elvesztett szeretőért és egy elárult főnökért. Amikor már megtörtént, aminek történnie kellett, s a Ngo-fivérek vértócsában hevertek, ő telefonált

Nhu asszonynak Californiába, hogy közölje vele, férjét meggyilkolták, a szeretője aruló lett, de megtarthatja a gyermekeket. Nhu asszony addigi botránykrónikáját tetézte azzal, hogy rendkívüli közömbösséget tanúsított ez utóbbiak sorsa iránt.

A puccs végrehajtásának története közismert: többet írtak róla, mint a hátteréről, bár az egész ügy hamar lekerült a világlapok első oldalairól, mert tíz nappal később egy sokkal jelentősebb elnök esett áldozatul a gyilkos golyónak.

A Ngo-fivérek meggyilkolását követő hónapban a partizánok jókora szakaszokat hasítottak ki minden útból, amely Saigont a Mekong torkolatvidékével összeköti. Egyes útszakaszokat visszaváltoztattak vízzel elárasztott rizsföldekké, gátakkal zárták el a csatornákat, s banánpálmákat, bokrokat telepítettek a gátakra. És miután elvágtak minden szárazföldi és vízi utat, nagy hadjáratot indítottak, hogy leromboljak az őrállomásokat és a „stratégiai falvakat". Most már gyakorlatilag valamennyi őrállomás a helikopterekkel szállított vagy ejtőernyővel ledobott utánpótlástól függött S mire az ellenség helyreállította az útvonalak egy részét, a korábbi „stratégiai falvak" szép számmal megerősített falvakká váltak, ellenőrzésük alá vonták az őrállomásokat, amelyek korábban őket ellenőrizték. Ezekre az állomásokra most minden oldalról puskák szegeződtek. A Diem bukása után elhangzott bizakodó jóslatok, amelyek a katonai tevékenység „azonnali meghatványozódását" ígérték, mind beváltak, csak éppen ellenkező előjellel. A Front magához ragadta a kezdeményezést. Saigon kétségkívül sok hadműveletbe fogott, de ezek kivétel nélkül kudarcba fulladtak. Az amerikai–saigoni haderők egy hónap alatt – november 25-ig – 180 hadműveletet indítottak Tan An és Cholon tartományokban, vagyis Saigon egyik főbejáratánál, nemegyszer három–hét zászlóalj bevetésével. Az ellentámadásba átmenő partizánok azonban elpusztítottak egy tucat őrállomást, s húsz további őrállomás feladására kényszerítették Saigont, 82 „stratégiai falut" pedig vagy leromboltak – ez esetben a parasztok visszatértek szülőfalvaikba –, vagy pedig „ellenállási falvakká" szerveztek át.

– A puccsot követő hónapban – mondotta Nguyen Huu Tho elnök – a felszabadító haderő és a lakosság 1662 „stratégiai falut"

és sok száz őrállomást döntött romba. Csupán Kokinkínában 401 őrállomást veszített el az ellenség – egy részüket harcban, más részüket úgy, hogy rákényszerült a kiürítésükre. Többek közt megsemmisült My Tho, Long An, Ben Tre és Ca Mau tartományok sok fontos őrállomása. A hónap folyamán elesett 5495 ellenséges katona és tiszt (köztük 31 amerikai), megsebesült 2849 (köztük 15 amerikai) és fogságba esett 990 (köztük 4 amerikai*). 2172 különféle típusú fegyvert zsákmányoltunk – egyebek közt 16 aknavetőt, 47 géppuskát és automata kézifegyvert –, lelőttünk 32 repülőgépet és helikoptert, 30-at pedig megrongáltunk. Ezenkívül 6358 ellenséges katona és tiszt dezertált.

Az amerikai sajtó, amely Diem bukása után boldog reményeinek adott hangot, most más húrokat kezdett pengetni. „A következő hat hónapban – állapította meg a „New York Times" december 9-én, alig öt héttel az államcsíny után – az új kormánynak nagyon keményen meg kell küzdenie azért, hogy magához ragadja a kezdeményezést." A katonai junta azonban sehogyan sem tudta magához ragadni a kezdeményezést, és nem is maradt fenn hat hónapig. Harkins tábornok és Nguyen Khanh csendben tevékenykedtek a kulisszák mögött (az egymást követő katonai vereségek láttán mindketten odaszólhattak Cabot Lodge-nak „hát nem megmondtam?"). A Minh, Dinh és Don irányításával működő juntán belül folytatódott a harc a hatalomért, de mivel mindhárom főkolompos azonos rangban volt, s egyikük sem rendelkezett nagyobb tekintéllyel, mint a többi, a küzdelem holtpontra jutott. Cabot Lodge megpróbált rávenni néhány régi politikust – egyesek franciaországi emigrációból tértek vissza, mások, így dr. Pham Quan Dan és Hu Huu Thong, diemista börtönből szabadultak –, hogy legyenek a segítségére. A nagykövet a puccsot követő hetekben elkeseredetten igyekezett rátukmálni a dél-vietnamiakra a kétpártrendszer gondolatát – „éppen olyan lenne, mint nálunk a Republikánus és a Demokrata Párt, amelyek a döntő kérdéseket közös erővel oldják meg" –, a politikusok azonban hallani sem akartak semmiféle kétpártrendszerről. Mindegyik magával akarta hozni saját pártját, amelynek – „francia

* Velük sikerült később elbeszélgetnem.

hagyomány szerint" – természetesen ő lenne a vezetője. Az a néhány ismert politikus, akit Lodge-nak sikerült felhajtania, egyformán elutasította az amerikai kétpártrendszert és a diemista egypártrendszert, s különben sem volt hajlandó együttműködni mindaddig, amíg a hatalom egy junta kezében összpontosul. Ez utóbbit Lodge is ellenezte. Az volt az elképzelése, hogy egy miniszterelnököt állít Diem helyébe, s ily módon megosztja a katonai és a polgári hatalmat. A választás Nguyen Ton Hoangra esett, akit egy amerikai katolikus érsek készített elő szép csendben erre a feladatra, mint ahogy annak idején Diemet is maga Spellmann bíboros oktatgatta. Hoang a Dai Viet (Nagyobb Vietnam) párt legbefolyásosabb frakciójának élén állt; ez a szélsőjobboldali párt a korábbi mandarinokat, a nagybirtokosokat és a politikai opportunistákat tömörítette. Duong Van Minh – a tábornoki junta elnöke – meg is ígérte, hogy Hoangot kinevezi miniszterelnöknek, de mihelyt kezébe kaparintotta a hatalmat, megszegte a szavát.

Nguyen Khanh és Harkins az idő tájt már összeesküvést szőtt a junta megdöntésére, s Khanh megígérte, hogy ő majd kinevezi Hoangot miniszterelnöknek. Így hát megindultak az újabb államcsíny előkészületei (kitűnően illett volna rá a „Harkins bosszúja" fedőnév). Khanh kész volt elfogadni az amerikaiaknak egy kísérleti tervét, amelyet a junta mindaddig konokul elutasított: elvben már előre engedélyezte, hogy amerikai katonatisztek vegyék át 28 járásban a teljes hadműveleti és közigazgatási irányítást, s korlátlanul rendelkezzenek a saigoni tisztekkel és katonákkal.

McNamara amerikai hadügyminiszter az év végén ellátogatott Saigonba, s mint a „Newsweek" 1964. január 5-i számában olvasható, ezt mondta a junta tábornokainak: „Megkezdődött a száraz évszak, és most sokkal könnyebb űzőbe venni az ellenséget. Ne törődjenek a veszteségekkel, harcoljanak úgy, mintha ez lenne az utolsó esélyük – mert megeshet, hogy csakugyan nem lesz több." És csakugyan nem volt!

Január 17-én a Ben Tre tartományi Than Phunál amerikai-saigoni erők megindították – a UPI szavaival élve – „a hadtörténet eddigi legnagyobb helikopteres támadását". Ötven helikopter, 3000 katonát, 26 M–113-as harckocsit, 26 vízi járművet és több tucat

repülőgépet vetettek be a „partizántámaszpontnak" minősített célpont ellen. Ez a támadás igazolta volna végső fokon a Harkins-féle „visszavonulás–erősszpontosítás–visszafoglalás" taktikát. A mozgékony „ütőerőt" a visszavont helyőrségekből állították össze. A Front csapatai átengedték a helikopterek első négy hullámát, azután tüzet nyitottak az ötödikre: két gépet lelőttek, tizenötöt megrongáltak. Ha el akarták volna kerülni a harcot, természetesen tüzet nyitottak volna az első hullámra, s ilyen helikopterveszteségek után rögtön véget is ért volna az ütközet. „Az amerikai helikopter-hadműveletek szempontjából ez volt a háború egyik legtragikusabb napja" – jelentette az AP hírügynökség.

Amikor nekilendültek a támadó hullámok, a védők csendben vártak, amíg lőtávolba nem kerültek a katonatisztek is, akik hátulról „serkentették" fegyvereikkel a katonákat, készen arra, hogy minden megingót nyomban lepuffantsanak. A kellő pillanatban tüzet nyitottak, s a támadó hullám összecomlott. Ezután már ment minden a megszokott úton: erőteljes ágyú- és aknatűz, támadás középről, a jobbszárnyról, majd a balszárnyról, a szélső jobb- és a szélső balszárny közös támadása, közben pedig ágyú- és akna-zátótűz. Az ütközet két napig tartott, azután takarodót fújtak a saigoni erők. Az amerikai jelentések – eltekintve a „páratlanul súlyosnak" nevezett helikoptervesztességektől – „csekély és kiábrándító" eredményekről írtak. De a támadók valójában súlyos vereséget szenvedtek. A junta engedelmeskedett McNamara utasításának, és nem törődött a veszteségekkel. A saigoni haderők – a Felszabadítási Front becslése szerint – mintegy hatszáz halottat és sebesültet vesztettek. Le Van Kim, a junta vezérkari főnöke, aki személyesen irányította a hadműveletet, visszatért Saigonba, hogy tábornoktársaival meghányja-vesse a történteket. Kétséges volt, mit hoz a jövő. Vajon a vereség csakugyan azt jelentette, hogy elvesztették utolsó esélyüket?

A katonai junta viharos ülést tartott, mintegy tíz nappal a Thanh Phu-i vereség után. Időközben de Gaulle elnök felrobbantotta politikai bombáját: javaslatot tett Délkelet-Ázsia semlegesítésére, beleértve Dél-Vietnamot is. Éppen akkor tiltottak be fél tucat saigoni lapot, amiért felvetették a semlegesség lehetőségét. De a junta vezetői – akik egytől egyig francia tiszti iskolát végeztek – mindamel-

lett megvitatták a lehetetlen katonai helyzetet és a tárgyalások, a semlegesség valamely formáján alapuló rendezés elkerülhetetlenségét. Nem mintha valamennyien egyetértettek volna ezzel a megoldással: Nguyen Khanh például hevesen ellenezte. Minh, Don, Dinh és Kim azonban – ha különböző mértékben is – támogatta a francia elnök javaslatát. Ez pedig elég volt Harkinsnak ahhoz, hogy végképp megtörje az ellenállást, amelyet Lodge nagykövet a diemizmus valamely válfajához visszavezető államcsinnyel, a zavaros junta-diktatúrát és a semlegességgel való kacérkodást felváltó erős személyi diktatúrával szemben tanúsított. Khanh lett az új katonai vezérjelölt; ő ugyanis tenntartás nélkül beleegyezett, hogy minden szinten az Egyesült Államok irányítsa a háborút. A miniszterelnöki posztra az amerikaiak Nguyen Ton Hoangot szánták, s úgy döntöttek, hogy valamilyen formában helyreállítják a korábbi politikai berendezést.

Miközben Harkins a helyzethez illően „házon kívül volt" – elhagyta a várost –, végrehajtották a puccsot, s egyetlen puska sem dördült el à junta védelmében. A vezető juntabeli tábornokokat mind letartóztatták. „Megvolt az esélyük" – de eljátszották. Mihelyt azonban Nguyen Khanh hatalomra jutott, egy kérdésben ő is makacskodó bábnak bizonyult. Lodge azzal a feltétellel járult hozzá a puccshoz, hogy ígéretet kapott a „civil" kormányzat látszatának helyreállítására. Harkins alighanem fütyült az efféle dolgokra, s így Nguyen Khanh is ezt tette: nem volt hajlandó megosztani a hatalmat. Ragaszkodott hozzá, hogy ő legyen a katonai és a polgári vezető – ez utóbbi állással együtt jár az amerikai dollársegély kezeléséből származó busás haszon –, mindössze annyit tett meg, hogy feloldotta Duong Van Minhnek, a junta volt elnökének házi őrizetét, s neki juttatta a semmilyen jogkörrel nem járó, névleges „államfői" tisztséget. 1964 augusztus–szeptemberében számos puccsra és ellenpuccsra került sor. Nguyen Khanh többször is megbukott, majd ismét magához ragadta a hatalmat; Duong Van Minh újabb tábornoki triumvirátusba tömörült Nguyen Khanhhal és Le Van Kimmel; Nguyen Ton Hoang pedig 48 órai haladékot kapott, hogy elhagyja az országot.

Röviddel azután, hogy Nguyen Khanh az 1964-es januári puccsal

magához ragadta a hatalmat, megkértem Nguyen Huu Tho elnököt, hogy összegezze a két puccs eredményét a Felszabadítási Front szempontjából.

– Valósággal mennyei ajándékok voltak – mondta az elnök. – Ellenfelünk minden vonatkozásban – katonailag, politikailag és közigazgatásilag – jelentősen meggyöngült. Fegyveres erőit jócskán megtépázták a csaták és a dezertálások. Kiestek a küzdelemből a különleges rohamcsapatok, amelyek a Diem-rendszer számottevő támaszai voltak. A katonai parancsokságot a feje tetejére állították és meggyöngítették a tisztogatások.

– Hasonló okokból alapjaiban megrendült – mindenekelőtt a legalsóbb szinten – az az erőszakszervezet, amelyet Diem hosszú éveken át oly nagy gonddal épített ki. Eltávolították, leváltották a kémelhárító és a titkosrendőrség vezetőit, valósággal „lefejezve" azt a két szervezetet, amelyektől elsősorban függött a rendszer védelme és a forradalmi mozgalom elfojtása.

– A hadsereg és a közigazgatás katonái, tisztjei és hivatalnokai teljesen tanácstalanok, nem bíznak már vezetőikben, s fogalmuk sincs róla, kihez legyenek lojálisak. Harci szellemük, amelyet a hazafias erők ismételt győzelmei már korábban is megrendítettek, páratlanul mélyre süllyedt.

– Politikai szempontból még nyilvánvalóbb lett ellenfelünk meggyöngülése. Feloszlattak nem egy reakciós politikai szervezetet, amely számottevő támasza volt a rendszernek. Így például megszűnt a Munka és Perszonalizmus Párt, a Nemzeti Forradalmi Mozgalom, az Ifjú Republikánusok Egyesülete, a Nők Szolidaritási Mozgalma stb.... S mindettől eltekintve, Nguyen Khanh rendszere, amelyet a dél-vietnami belügyekbe való amerikai beavatkozás hozott létre, már születésekor diszkvalifikálódott; teljesen el van szigetelve, az országon belül és külföldön egyaránt.

Amikor megkérdeztem Tran Nam Trungtól, a Népi Forradalmi Párt egyik vezetőjétől, mi a véleménye a puccsok következményeiről, ő még ennél is tovább ment. – Az amerikaiak Diemet és Nhut, Diem és Nhu pedig az amerikaiakat okolták a vereségekért. Az amerikaiak azt követelték, hogy „embercik" korszerűbb politikával vezessék félre a népet; fel akarták szítani a rendkívül mélyre ha-

nyatlott harci szellemet, s engedékenyebb bábok kezére szerették volna átjátszani a hatalmat. Épp ezért veszélyes útra tértek: elhatározták, hogy „a folyó közepén váltanak lovat".

– De valójában – folytatta a veterán forradalmár – hiába keresik azt a lovat, amely jobban húz, mint elődje. Diemnek hibái és bűnös ostobaságai ellenére sikerült kilenc esztendő alatt létrehoznia és fenntartania a hadsereget, a közigazgatást és valamiféle politikai berendezést; s minden hatalom az ő kezében összpontosult. Az amerikaiak egyik elképzelése az volt – s alighanem Lodge is így vélekedett –, hogy elég lenne megszabadulni Diem fivérétől, Nhutól, és az elnök máris kezesebb lenne. Habár Nhu a kommunistaellenesség bajnoka volt, „önfejűnek", „kemény diónak" tekintették, s főleg azért haragudták rá, mert az utóbbi időben makacsul ellene szegült a washingtoni utasítások szolgai végrehajtásának. Az első puccs azonban nem egészen úgy zajlott le, ahogy Washington óhajtotta. Katonák hajtották végre, s ők nemcsak Nhut, hanem Diemet is eltették láb alól. Ebben közrejátszott a személyes bosszú, no meg a félelem is: a puccsisták gondolni sem mertek rá, mit tesz majd Diem, ha nem ölik meg, és miként csillapítják le a nép dühét, ha puccsot hajtanak végre Diem ellen, de őt magát életben hagyják. A junta ugyanezen okból úgy döntött, hogy felszámolja az egész rendszert, amely hatalmon tartotta Diemet, nehogy szembefordíthassák vele ezt a rendszert a hatalom visszanyerésére törekvő Diem-pártiak. Kivágtak a hadseregből több mint száz tisztet, köztük ezredeseket is. Hasonlóképpen eltávolítottak számos tartományi és járási hivatalnokot, aki Diem hívének számított. Feloszlatták a titkosrendőrség egész apparátusát – nem azért, mintha a junta együttérzett volna a néppel, amely a múltban oly sokat szenvedett a titkosrendőrök brutalitásától, hanem félelemből: az új urak attól tartottak, hogy a Diem-pártiak ezt is felhasználhatják ellenük.

– A junta-tábornokok mindhárom csoportjának megvoltak a hívei a hadseregben és a közigazgatásban. Ez teljes zűrzavarhoz vezetett; senki sem bízott már a központi hatalomban. Így azután érthetővé válik, miként tudtunk a helyzetet kihasználva nagyarányú tevékenységet kifejteni vidéken és magában Saigonban is. Felszabadítottunk sok száz „stratégiai falut" – nem is egyenként, hanem tizesével-

húszasával –, s minden fronton jelentős katonai győzelmeket arattunk. A saigoni gyárakban, egyetemeken és iskolákban erősen fokozódott a munkások – elsősorban a textilmunkások –, a tanárok és a diákok küzdelme a jobb megélhetésért, a demokratikus szabadságjogokért, a szervezeteikbe befurakodott rendőrspiclik eltávolításáért. Újabb fontos fejlemény az a rendkívül erős mozgalom, amely a béke és a semlegesség jelszavával a városi lakosság különféle rétegeiben kibontakozott. E mozgalom valójában már több éves múltra tekinthet vissza, de a két puccsot követő válság idején sikerült hatalmas tömegeket toborozni zászlaja alá. A városokban most tág tere nyílik a demokratikus szabadságjogokért és a jobb életkörülményekért vívott radikális küzdelemnek. A sajtó máris ebben a szellemben üti meg a hangot, s követeli egyebek közt a cenzúra eltörlését. Az ellenség nem tudta megszilárdítani helyzetét az első puccs után; minden téren, de elsősorban katonai téren egyik csapás a másik után érte. Ez volt a második puccs indítéka – no meg az a tény, hogy az amerikaiak engedelmesebb és jobban dolgozó szolgát, franciabarát érzelmekkel nem gyanúsítható bábot akartak.

A Front vezetői egyszersmind megállapították azt is, hogy a Diem-ellenes puccs után a lakosság egyes rétegeiben némileg megnőtt az Egyesült Államok tekintélye; Diemet ugyanis olyannyira gyűlölték, hogy „nála már nem jöhetett rosszabb". Hasonlóképpen Duong Van Minh is némi tekintélyre tett szert, mert ő távolította el Diemet. A közhangulat ennélfogva a második puccsnál nyomban szembefordult Nguyen Khanhhal, elsősorban azért, mert letartóztatta Minhet és megölte annak testőrét, azt az embert, aki végzett Diemmel és Nhuval. S az amerikagyűlölet hulláma rendkívül magasra csapott, amikor mindenki előtt világossá vált, hogy valódi „Made in USA" puccs zajlott le. – Nem volt nehéz meggyőznünk erről a népet – mondta Nguyen Huu Tho –, de azért nagyon kapóra jött, hogy McNamara ellátogatott Dél-Vietnamba, bejárta a falvakat, mindenütt a magasba emelte Nguyen Khanh kezét, és így kiáltott: „Ez a mi emberünk!" Az amerikai hadügyminiszter „turnéja" sok munkától kímélte meg propagandistáinkat.

McNamara úgy érezte, el kell látogatnia Dél-Vietnamba, hogy a nyakába varrja Khanh tábornokot a lakosságnak; tucatnyi vál-

tozatban biztosítania kell az ország népét afelől, hogy Khanh élvezi az Egyesült Államok korlátlan támogatását. Washington ugyanis nagyon jól tudta, hogy Khanh nem számíthat a lakosság támogatására. Csakhogy ő volt az egyetlen tábornok, aki vállalta, hogy az amerikai feltételeknek megfelelően folytatja a „kommunistaölést". „Khanhnak nincs szüksége a ti támogatásotokra, elég az, ha mi támogatjuk" – lényegében ezt mondta McNamara a dél-vietnami népnek. De amikor a tábornok katonái nem voltak hajlandók harcba menni a vérdíjért, s ugrásszerűen megnőtt a dezertálások száma, Washington alighanem felismerte, hogy az ő támogatása önmagában még nem elég.

A diemista szervezetek feloszlatásával keletkezett politikai űrt még nem töltötték be, s nem is lehet egyhamar betölteni. Washington látja, hogy ez milyen kétségbeejtő gyengeséghez vezet, s a helyszínen tevékenykedő amerikaiak kapkodva próbálnak segíteni a bajon. Az amerikai tudósítók közvetlenül Khanh hatalomra jutása után hangsúlyozták, hogy ő az az ember, aki maga köré tudja tömöríteni a szektákat, s néhány napon belül már jelentették is, hogy ez és ez a Cao Dai-korifeus vagy Hoa Hao-vezér csatlakozott Khanhhoz. Mivel azonban a szektákat annak idején az amerikaiak fegyvereivel és hivatalos jóváhagyásával verte szét Diem, az új reményeknek erősen cinikus ízük volt. Hamar szerte is foszlottak, lévén hogy Khanh amerikai pilóták által vezetett repülőgépei alig hét nappal a hatalomátvétel után hatvan tonna bombát dobtak le a Saigon fennhatósága alatt álló Ben Caura – Tay Ninh után a második legnagyobb Cao Dai-központra –, fölperzseltek ezer házat, megöltek nyolcvannégy lakost és megsebesítettek kétszázat. A bombázás olyan hatalmas felháborodást keltett, hogy Khanh, Cabot Lodge és Harkins hanyatt-homlok rohant Tay Ninhbe. Kétezer piasztert ígértek kárpótlásul minden megölt felnőttért, és ezer piasztert minden gyermekáldozatért; a fotósok pedig lefényképezték Khanht, amint cukorkával kínálja a Tay Ninh-i gyermekeket. Ám a felháborodás hulláma nem csillapodott, megnyilvánult azon a nagygyűlésen is, amelynek Khanh volt a szónoka, s ezért a felnőttek árát ötezer piaszterre, a gyermekekét pedig kétezer piaszterre emelték. Khanh ezenkívül külön ajándékként Le Van Tatot, a korábban félreállí-

tott Cao Dai-tábornokot nevezte ki Tay Ninh tartomány kormányzójává. Bőkezűségére csak az vetett némi árnyékot, hogy a kormányzó tényleges hatásköre az idő tájt – 1964 áprilisában – alig két-öt kilométerrel terjedt túl Tay Ninh városán.

Khanhnak sikerült ugyan megvásárolnia a Cao Dai és a Hoa Hao néhány vezetőjét, de ezek egytől egyig olyan emberek voltak, akiket éveken át adtak-vettek a japánok, a franciák – és újabban az amerikaiak. Kétséges tehát, hogy a „megnyert" vezetők maguk mellé tudják-e állítani a szekták tagjait, nyújthatnak-e valamiféle politikai támasz Khanhnak, illetve bárkinek, akit Washington Khanh utódjául jelöl ki. Többek közt ezt a kérdést is feltettem Tran Nam Trungnak.

– A Cao Dai és a Hoa Hao tagjai – válaszolta – hosszú évek óta tapasztalhatták, hogy számos vezetőjük amellé áll, aki többet fizet. És valahányszor ezek a vezetők fordítottak egyet a köpönyegükön, még bőségesebben aratott a halál, több lett a nyomorúság, fokozódott a szekták tagjainak kizsákmányolása. A múltban is sok katasztrófa sújtotta őket, a hasznot viszont vezetőik zsebelték be. Azokban az időkben, amikor a legtöbbet szenvedtek, Le Van Tat sohasem volt velük, hogy osztozzon bánatukban, vagy segítse a népet a nehézségek leküzdésében. A Cao Dai és a Hoa Hao tagjai parasztok, akik a Frontnak köszönhetik, hogy saját földjükön dolgozhatnak. S éppen úgy megvédik ezt a földet, mint a többi paraszt. Elsősorban parasztok, és csak azután szektatagok. A legtöbb olyan Cao Dai-vezető, aki valóban segítette a népet, csatlakozott a Felszabadítási Fronthoz, a többiek pedig támogatnak bennünket. Ugyanez vonatkozik a Hoa Hao szektára is. Ami pedig a Binh Xuyent illeti, ez a szekta mindenestül belépett a Frontba. Az amerikaiak és Khanh szeretnék megnyerni a szektákat – de ez ma már lehetetlen.

A korábban említett Dai Viet párt a másik politikai erő, amelyhez az Egyesült Államok reményeket fűz. A Dai Viet azonban parányi párt, nincs semmiféle tömegbázisa – Trung szerint „a vérbeli dollárvadászok szervezete" –, máris több frakcióra szakadt, s ezeknek mindegyike külön miniszterelnök-jelöltet állított. Egyikőjük, Nguyen Chanh Thi, aki részt vett az 1960-as sikertelen tiszti

pucces megszervezésében, 1964. február 10-én ismét szerencsét próbált, ezúttal Khanh ellenében, mindössze tizenegy nappal annak hatalomra jutása után. Kétségkívül felbátorította az a könnyedség, amellyel Khanh megszervezte a maga államcsínyét, de ezúttal sem volt szerencséje. És ha sikerül is egy Dai Viet-puccs, semmiképp sem töltheti be azt az űrt, amely a diemista szervezetek feloszlatásával keletkezett, s még azzal az igénnyel sem léphet fel, hogy a vietnami társadalomnak legalább egy osztályát képviseli. A Felszabadítási Front egyik saigoni vezetőjének megállapítása szerint a Dai Viet olyan sikerrel vehetné fel a harcot a Front ellen, mintha valaki „tűzoltófecskendővel próbálná visszaszorítani az óceánt".

A dolláradományokért bármilyen szerepre hajlandó, az Egyesült Államok mellett tűzön-vízen keresztül kitartó tábornokok és politikusok maroknyi csoportjának sok gondot okoz annak a kérdésnek az eldöntése, hogy melyik Egyesült Államok mellett tartsanak ki. Mivel sok frakció áll harcban egymással, és bizonytalan a jövő, Washington kapcsolatban áll valamennyi frakcióval, és támogat minden olyan puccsrakész csoportot, amelynek kísérlete sikerrel kecsegtet – feltéve, ha az illető csoport tettrekésznek és engedelmesnek mutatkozik. A saigoni amerikai nagykövetség, a katonai parancsnokság és a CIA azonban más és más szempontok szerint ítéli meg a potenciális tettrekészséget és engedelmességet. Még a legügybuzgóbb bábnak is gyötrelmes fejtörések közepette kell eldöntenie, melyiket szolgálja ki a három közül. Ha rosszul választ, mit sem segít a lojalitás, mit sem ér a szorgalmas munka bőkezűen mért dicsérete – vértócsában végezheti karrierjét, akárcsak Diem és Nhu, vagy megeshet, hogy egy amerikai konzul kiszolgáltatja ellenfeleinek, s nyaktiló sújt le rá, akárcsak Canra, a harmadik Ngo fivérre, sőt az sem lehetetlen, hogy kivégzőosztag elé állítják, mint a néhai, ugyancsak kivégzett Le Quang Tung ezredes „különleges alakulatainak" oly sok tagját, noha ezek az alakulatok a CIA „saját kreációi" voltak. Mert ez lett a jutalmuk azoknak, akik lojálisan együttműködtek a rosszul választott partnerrel. És a junta tábornokai? Három hónap leforgása alatt mindegyikük börtönbe került, amiért az amerikai külügyminisztériumhoz kötötte a sorsát, s egyesek még örülhettek, hogy nem őket magukat, hanem csak közvetlen

beosztottjaikat végezték ki. És Nguyen Khanh? Vajon biztonságban érezhette-e magát, amikor 1964 májusában felmentették saigoni parancsnoki megbízatása alól legfőbb pártfogóját és összeesküvő társát? Tudta-e vajon, hogy erre miért került sor? Azért, mert ő, Nguyen Khanh vezérőrnagy, aki a legvadabbul szónokolt „a kommunisták szétzúzásáról", gyorsabb ütemben szenvedte el egyik vereséget a másik után, mint bármelyik elődje. Amennyiben Khanh 1964 derekán még nem döbbent rá, hogy a CIA szakértői buzgón forgatják a tábornokok és az ezredesek dossziéit, s keresik már az utódot, akkor hihetetlenül naivnak kellett lennie. A CIA ugyanis még adós maradt a maga puccsával.

Ahhoz, hogy megértsük, miért talált Washington akkoriban már csak nehezen olyasvalakit, akit rábeszélhetett, hogy próbáljon szerencsét, világosan látnunk kell, milyen dilemmába kerültek még azok is, akik minden árat megadtak volna a hatalomért.

1964 júniusában az amerikaiak hatalmas erőfeszítéseket tettek, hogy összehangolják a külügyminisztérium és a Pentagon politikáját. Cabot Lodge helyére Maxwell Taylor tábornokot, az Egyesült Államok vezérkari főnökségének elnökét, a „különleges hadviselés" első számú ideológusát nevezték ki saigoni fő-fő nagykövetté. Ettől fogva Maxwell Taylor kezében futottak össze a katonai és a polgári ügyek szálai, kísértetiesen emlékeztetve arra, amit a francia kormány tett tíz esztendővel korábban, Paul Ely tábornokot, a vezérkar főnökét küldvén Saigonba, hogy átvegye a polgári és a katonai ügyek irányítását.

Amikor Johnson elnök nagykövetnek Dél-Vietnamba küldte Maxwell Taylor tábornokot, gyakorlatilag ezt mondta neki: „Ön juttatott bennünket ebbe a csávába – most az ön dolga, hogy kihúzzon belőle." Taylor agyában született meg a „különleges hadviselés", és fele részben az ő szellemi gyermeke a dél-vietnami háború megnyerésére kidolgozott stratégia, az 1961. évi Staley–Taylor-terv is. És mindkettő csődöt mondott. Maxwell Taylor kétségkívül tehetséges tábornok – De Lattre de Tassigny, a franciák tábornoka sem volt rossz katona –, ám reménytelen megbízatást kapott. A legpompásabb stratégia és taktika sem járhat eredménnyel, ha egyszer Washington elvesztette a dél-vietnami nép megnyeréséért vívott csatát.

XIX. fejezet

Politikai — katonai hadviselés

Bámultam a hold csaknem kerek tükörképét, amint kis szampanunk újra meg újra millió csillagocskára szabdalta szét, hogy néhány másodperc múlva ismét csillogó arany koronggá egyesüljön a hátunk mögött. A holdfénytől megezüstözött bambuszlevelek finom keretébe foglalva minden olyan csiszoltnak és fénylőnek látszott, akár egy vietnami lakkfestmény. De vezetőnk egyszerre figyelmeztető jelt adott, leállt az oldalmotor, s éles szögben az egyik parti bambuszbozót felé kanyarodtunk. Abból az irányból, amerre tartottunk, sok más oldalmotor hangja hallatszott, s ez nyugtalanított bennünket, mert úgy tudtuk, hogy „biztos területen" járunk. Eloltottuk a cigarettákat, és csak suttogva beszéltünk.

Néhány perc múlva mintegy ötszáz méterre tőlünk felbukkant egy kanyarban két sor szampan. Olyan hosszú sorokban jöttek, hogy az első pár alig 20–30 méterre volt rejtekhelyünktől, s a hátsók még mindig a kanyart vették. A női hangokat azonban már jóval korábban meghallottuk, s amikor közelebb kerültek, a levelek mögül láttuk, hogy a vízvonalig merült szampanokat zsúfolásig megtöltik az asszonyok és lányok. Mindegyikük jelszavas táblácskát tartott a kezében, s minden szampanon volt néhány feliratos textiltranszparens, amelyet két rúd közé feszítettek ki.

Szampanunk ismét a folyó közepére siklott, s röpködtek a tréfás üdvözletek, amint beindítottuk a motort, és elhúztunk a szampankonvoj mellett. A hangos kiáltozásból és a fel-felcsendülő vidám nevetésből arra következtettem, hogy valóban biztonságos vidéken járunk.

– A járási székhelyre tartanak, hogy részt vegyenek egy tüntetésen – mondta Huynh, az én mindentudó újságíró és tolmács ba-

rátom. – Vagy fél tucat falu képviselteti itt magát, de más karavánok is jönnek más irányból, szárazföldön és vízen. Az ellenségnek szép kis meglepetésben lesz része reggel.

Az órámra pillantottam: alig múlt éjfél.

– Éjszaka kell utazniuk, hogy elkerüljék a repülőgépeket – mondta Huynh. – Már jóval hajnal előtt a városban akarnak lenni, hogy a hatóságok ne adhassanak ki ellenintézkedéseket.

Megkérdeztem, miért e tüntetés, mire Huynh néhány szót váltott a csónakban ülőkkel. Mint kiderült, az ellenség néhány nappal korábban bombázta a járás egyik faluját, s romba döntötte az új iskolát és könyvtárat, nem is szólva vagy fél tucat lakóházról. Emberéletben nem esett kár, de a falubeliek mégis elhatározták, hogy tiltakoznak a köztulajdon elpusztítása ellen, mert az iskolát és a könyvtárat ők maguk építették. A többiek „szolidaritásból" tartottak velük, no meg azért, hogy tiltakozzanak általában a bombázások ellen. Huynh lefordított néhány jelszót. Egy részük követelte a bombázásoknak, a „kormánytulajdon" és a „köztulajdon" pusztításának beszüntetését, a megfelelő kártérítést. Azután akadtak ilyenek is: „MAGASABB ZSOLDOT A HADSEREGBEN SZOLGÁLÓ FIAINKNAK!", „RENDSZERES SZABADSÁGOT A KATONÁKNAK!", „NYUGDÍJAT A SEBESÜLT KATONÁKNAK!", „KÁRTÉRÍTÉST A HARCBAN ELESETT VAGY MEGSEBESÜLT KATONÁK FELESÉGÉNEK ÉS ÉDESANYJÁNAK!", „TILTSÁK MEG A HADSEREGBEN A TESTI FENYÍTÉST!".

– Melyik hadseregről van szó? – kérdeztem.

– Természetesen a saigoni bábhadseregről – válaszolta Huynh.

– De hát a tüntetők a felszabadított területről valók!

– Csaknem kivétel nélkül.

– És magasabb zsoldot követelnek azoknak a katonáknak, akik azért jönnek, hogy megöljék őket és felgyújtsák a falvaikat?

– Ez a helyes taktika – mondta Huynh. – A falusiak először is sohasem ismerik be, hogy „vietkongok". Mind azt állítják, hogy Saigon hűséges alattvalói, akik joggal kérhetnek „védelmet" a saigoni kormánytól; ha vannak is a környékükön vietkongok, ez csak azért lehetséges, mert a „törvényes" kormány kereket oldott – s

ilyenformán nincs ok a falujuk bombázására. Másodszor, mivel szigorúan legális álláspontra helyezkednek, méltán állíthatják, hogy a saigoni hadsereg „az ő hadseregük", amely védelmükre hivatott. Mindez megfelel a Front általános politikájának, amely arra irányul, hogy megnyerjük a bábkatonák rokonszenvét. Az ilyen jelszavak rádöbbentik a katonákat, hogy ocsmányul bánnak velük, s ez növeli elégedetlenségüket. Emellett a tüntetéseknél sem bizonyul rossz taktikának az ilyesmi. A katonák számára nem könnyű dolog szétverni azokat a tüntetéseket, ahol a részvevők fele éppenséggel az ő életkörülményeik megjavítását követeli. De itt nemcsak időleges harci módszerről van szó. A Front részletesen kidolgozta ezt a politikát – mondta nyomatékkal, és cigarettára gyújtott, ezzel is bizonyítván, hogy mélyen bent járunk a Front fennhatósága alatt álló területen.

– Mindazoknak a felszabadított övezetekben élő családoknak, amelyeknek férfitagja az ellenséges haderő kötelékében elesett vagy megrokkant, anyagi segítséget nyújtunk. Természetesen kevesebbet kapnak, mint a mi katonáink családjai, de mégis segítünk rajtuk. Van egy külön szervezetünk, amelynek tagjai felkeresik a gyászoló családokat – a bábkatonák családjait is –, felvilágosítják őket a Front politikájáról, s megtudakolják, mire van szükségük. Az ő jelentéseik alapján folyósítják az illetékes szervek a segélyt, pénz, élelmiszer, vagy – amennyiben szükséges – munkaerő formájában. Ha zsarnokokat végzünk ki, vagy azzal büntetjük őket, hogy elkobozzuk vagyonukat, amelyet rendszerint áldozataik kifosztásával szereztek, mindenkor meghagyunk a családnak annyit, amennyiből megélhet. Nem akarunk senkit sem fölöslegesen elidegeníteni magunktól, sőt inkább azon igyekszünk, hogy megnyerjünk ügyünk számára mindenkit, akit csak lehet. Mindez szerves része harcunk politikai oldalának, s vezetőink ennek az oldalnak legalább olyan nagy, ha ugyan nem nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint a katonai vonatkozásoknak.

Ekkor már az utolsó szampant is magunk mögött hagytuk, s ismét csak a miénk volt a folyó és a hold. Tovább faggattam Huynhot a politikai-stratégia és taktika jellege, a politikai–katonai küzdelem természete felől.

– Már ön is megfigyelhette – mondta a továbbiakban –, hogy

sokfelé vannak olyan őrállomások, amelyeket könnyűszerrel felszámolhatnánk. Ha azonban a helyőrség csendesen viselkedik, a katonák felhagynak a lövöldözéssel és a fosztogatással, s nem zárkóznak el a lakosság magyarázatai elől, mi sem lövünk rájuk. Ha viszont tüzet nyitnak, mi is lövünk, és mi kerekedünk felül. Ők nagyon jól tudják ezt. S nekünk végeredményben nem rossz, ha a helyükön maradnak, hogy célpontjai legyenek a meggyőző propagandának. A meggyőzés munkájában részt vesz csaknem az egész lakosság, kivéve fegyveres erőinket. A propaganda éjjel-nappal szüntelenül folyik. A saigoni katonák papírforma szerint nem érintkezhetnek a helyi lakossággal, még legközelebbi rokonaikkal sem. A gyakorlatban viszont állandó köztük a kapcsolat. A katonai vezetőket az utóbbi években annyira aggasztja a dezertálások növekvő aránya, hogy háromhavonként váltogatják a helyőrségeket. A mieink azonban három hónap alatt is sok mindent el tudnak érni, s ahová a katonákat áthelyezik, ott is akadnak, akik folytatják a megkezdett munkát. A mieink az ellenség közt élnek, illetve pontosabban: az ellenség él miköztünk. Végrehajtottuk a földreformot, és a mi parasztjaink jórészt maguknak dolgoznak. A bábhadsereg katonáit a parasztok köréből toborozták. Amikor látják körös-körül a szabad életet, látják, hogy a földesurak és az adószedők vagy eltűntek, vagy pedig ellenőrzés alatt állnak – azt hiszi, hogy ez nincs hatással rájuk? Azt hiszi, nem hasonlítják össze a mi vidékeinket a Saigon fennhatósága alatt álló területekkel, ahol a parasztokat úgy ugráltatják és sanyargatják, akár a rabszolgákat? Hiszen a különbséget éjjel-nappal eszükbe juttatják azok a paraszttársaik, akik saját földjükön dolgoznak, nemegyszer közvetlenül az őrállomás falain túl.

– Felszabadított területeink olykor alig száz méternyire vannak az őrállomástól, s a helyőrség az ejtőernyővel ledobott utánpótlástól függ, mert a leszállni próbáló helikoptereket lelőjük, az utakat pedig járhatatlanná tettük. Kiéheztethetnénk az ellenséget, ha akarnánk; könnyűszerrel meg tudnánk akadályozni, hogy bármiféle utánpótláshoz jusson. Mi azonban engedélyezzük, hogy két-három – de sohasem több – katona elhagyja az őrállomást, és összeszedje a ledobott utánpótlást. Az ejtőernyőket magunkhoz vesszük, mert szükségünk van az anyagukra. Az ennivaló azonban az övék lehet. A katonák

méltányolják is ezt a magatartásunkat. Mindenkor tudomásukra hozzuk, hogy ellenünkre van, ha a vietnamiak egymás vérét ontják, s ők örömmel magukévá teszik a mi „élni és élni hagyni" elvünket.

– Vezetőink nézete szerint ezeknek az erőszakkal toborzott katonáknak lényegében nincs más választásuk, mint hogy Saigont szolgálják, de azért nem akarnak meghalni ebben a rájuk kényszerített harcban. A falusiak ünnepnapokon meglátogatják a helyőrségbeli katonákat. Ha nem is nagyon szívélyesek, mindenesetre udvariasak hozzájuk. Néha még kisebb ajándékokat, gyümölcsöt, süteményt is visznek nekik, s ajándékaikat megfelelő magyarázatokkal fűszerezik. Udvariasan figyelmeztetik a katonákat, hogy amennyiben felkeresik a falut, ne térjenek le a „járt utakról"; s ha nem lövöldöznek és nem fosztogatnak, akkor minden rendben lesz; behívják őket a házakba, és teát kapnak. Ha azonban letérnek a főbb útvonalakról, és hívatlanul a házak, disznóólak, baromfiudvarok, gyümölcsfák stb. felé tartanak, azonnal meggyűlik a bajuk a csapdákkal. És ha lövöldözni kezdenek, még nagyobb bajba kevcrednek – ha nem is azonnal, de a legközelebbi alkalommal, amikor elhagyják az őrállomást. S a katonák saját maguk vagy társaik szomorú tapasztalataiból tudják, hogy ez így igaz.

– A Front megtanította a lakosságot arra, hogy tartózkodjék a felesleges kockázattól, legyen mindig tapintatos, és sohase viselkedjék provokálóan – folytatta Huynh. – A helyőrség parancsnoka például gyakran tudja, hogy a közeli faluban kik a Front aktivistái. Az őrállomások általában emelkedőn épültek, s a parancsnoknak távcsöve is van. Megfigyelheti, hogy némelyek plakátokat ragasztanak, jelszavakat írnak a falakra, felszólalnak a gyűléseken stb. S ha az őrállomás olyan területen van, ahol a helyőrség szabadon mozog, a parancsnok őrjáratot indíthat a faluba, hogy kikérdezze a parasztokat. „Igen, csakugyan van nálunk néhány vietkong – válaszolják ezek. – El is foghatjátok őket, bár senkinek sem ártanak. Ha azonban lövöldözni kezdtek, ártatlan emberek is megsebesülhetnek. Nektek is bajotok eshet, mert úgy vesszük észre, hogy ezek a vietkongok jól értenek a fegyverforgatáshoz." Ha pedig a katonák behatolnak a faluba és megölnek valakit, a holttestet odaviszik az őrállomáshoz, s a falu apraja-nagyja kivonul a tiltakozó tüntetésre. A katonáknak

tudomásukra hozzák, hogy nem úsznak meg szárazon, ha ismét kiteszik a lábukat a kapun... Megtörténhet az is, hogy a falusiak rizzsel támogatják a Frontot, s a helyőrség parancsnoka észreveszi a rizsszállítást, vagy legalábbis értesül róla. A Front elismervényt ad mindenről, amivel a falusiak segítségére vannak. Azok pedig magukkal viszik az elismervényeket, és megmutatják az őrállomás katonáinak: „Látjátok, a vietkongok a múlt éjjel rekviráltak nálunk. Rizst kellett adnunk nekik. Azt mondják, erre azért van szükség, hogy felszabadíthassák az országot, kiűzzék az amerikaiakat, és véget vessenek a háborúnak. Mit volt mit tenni – oda kellett adnunk a rizst." A falusiak ily módon fedezik magukat, és ugyanakkor a saigoni katonák elevenjébe is találnak.

Huynh, aki ugyancsak jó propagandista hírében áll, s már a franciák elleni háborúban is részt vett, megmagyarázta, hogy ez a taktika csak azért lehetséges és szükségszerű, mert a lakosság szemben áll ugyan Saigon közigazgatási, politikai és ideológiai hadállásaival, de gyakorlatilag mégiscsak saigoni fennhatóság alá tartozó területen él, tehát fenn kell tartania a megfelelő legális státust, hogy életben maradhasson. – Mi arra ösztönözzük a falusiakat, hogy sok mindent nyíltan elmondjanak az őrállomások tisztjeinek – folytatta. – A helyőrség parancsnoka megkérdezheti, hogy vannak-e partizánok a faluban. „Igen – válaszolja erre valaki. – Vannak bizony... Az én fiam is partizán. Meg a férjem is... Igen, puskájuk is van." A múltban megölték azt, aki ilyesmit beismert. De miután leszámoltunk a legkegyetlenebb zsarnokokkal, most már mód nyílik az efféle őszinte beszédre. Mi arra buzdítjuk a parasztokat, hogy olyan tényeket közöljenek ellenfeleinkkel, amelyeket korábban a kínzóosztagok sem csikarhattak ki belőlük. Tekintettel a megváltozott erőviszonyokra, e tények ma már hasznos propagandának minősülnek. A falusiak természetesen sohasem árulják el az egységek erejét vagy a fegyverek rejtekhelyét.

– Amikor megkezdődött a fegyveres ellenállás, sok szülő arra buzdította fiait, hogy meneküljenek el a faluból, és csatlakozzanak a partizánokhoz. Az ellenség ekkor sorra agyonlőtte az apákat, akiknek fia eltűnt. A falusiak tiltakoztak, azt állítván, hogy maguk a diemisták ölték meg vagy rabolták el a fiatalokat. Némelyik édes-

anya fél éjszakán át készítgette a ruhaneműt és az ennivalót a hegyekbe készülő fia számára, pitymallatkor elbúcsúzott tőle, s néhány óra múlva – amikor a fiúnak már csak bottal üthették a nyomát – sok más asszony kíséretében zokogva járult a járási főnök elé, követelve, hogy adják vissza a fiát, akit minden bizonnyal „letartóztattak". Máskor meg a küldöttség panaszt emelt amiatt, hogy a faluban rossz a közbiztonság – annak kell lennie, ha egyszer a Viet Kong akadálytalanul behatolt és „elrabolta" fiaikat –, s követelte az őrállomás parancsnokától, hogy küldjön ki járőrt a fiatalok „kiszabadítására". A nép kezdeményezőkészsége és leleményessége az ilyen dolgokban úgyszólván kimeríthetetlen – mondta Huynh, s hozzáfűzte, hogy a falvakban – a Saigon fennhatósága alá tartozókban is – különleges propagandacsoportok működnek, amelyek vidékenként megtartott tapasztalatcseréken határozzák meg, hogyan érvényesíthetik minél hatásosabban és meggyőzőbben a Front irányvonalát.

– Az ellenség például tudja – folytatta Huynh, miközben a szampanban végignyújtózva feküdtünk, néztük a vakító fehéren tündöklő csillagokat, mellettünk csobogott a víz és halkan duruzsolt az oldalmotor –, hogy a falvakban gyakorlatilag mindenki részt vesz a csapdák kihegyezett karóinak készítésében. S ha ilyesmivel vádolják a falusiakat, ezek így válaszolnak: „Igen, a Viet Kong kényszerít bennünket erre a munkára. Engedelmeskednünk kell. Ti nem vagytok ott, hogy megvédjetek bennünket – mi mást tehetnénk?" Amikor pedig megkérdezik tőlük, hol tartják a karókat, megmutatnak egyet-kettőt a hitványabbakból. „Selejtes darabok – mondják –, a vietkongok nem voltak hajlandók fizetni értük; a jókat mind magukkal vitték." Csak azért viselkedhetnek manapság így, mert erősek vagyunk. A falusiak már korábban is, amikor a bábkatonák még nyakra-főre gyilkoltak, fosztogattak és kegyetlenkedtek, nemegyszer kihasználták legális helyzetüket: felkeresték a járási főnököket, s azzal vádolták beosztottjaikat, hogy „a saigoni politikával össze nem egyeztethető" cselekedeteket hajtanak végre. Követelték, hogy panaszaikat hozzák a nemzetgyűlés, sőt egyes miniszterek tudomására. Némelykor kiharcolták a vétkes hivatalnokok leváltását, s ez kijózanító hatással volt a többiekre. Az igazi frontáttörésre azon-

ban csak akkor került sor, amikor maga a nép vette kezébe a leggonoszabb zsarnokok megbüntetését. Ez a politikai munka sohasem szünetel – hangsúlyozta Huynh –, és javarészt kiegyenlíti az ellenség fegyverzeti fölényét.

Mielőtt még általánossá vált a fegyveres ellenállás, Huynh egy ideig Közép-Vietnam tengerparti síkságain tevékenykedett. – Nekünk, síkvidékieknek akkoriban nem voltak még fegyvereink – mondta –, de tudtuk, hogy a hegyi törzsek megkezdték az ellenállást. A hegyekbe tartó büntető expedíciók a mi területünkön vonultak át, s embereink „megdolgozták" a katonákat: a lehető legtapintatosabban figyelmeztették őket, hogy ne mészárolják le a hegyi törzseket. Akkoriban csak ezt a segítséget nyújthattuk a hegylakóknak. „Ismerjük a törzsi harcosokat – jegyezte meg a katonák előtt valamelyik öregember. – Büszkék és bátrak – ha rossz fát tesztek a tűzre, bizonyosan megölnek benneteket. Félelmetes csapdáik vannak, tele kihegyezett karókkal, és mérgezett nyilaik, amelyektől iszonyatos kínok gyötörnének benneteket néhány percig, amíg meg nem haltok. Derék fiatalemberek vagytok, kár lenne értetek. Barátságból figyelmeztetünk benneteket, hiszen mi is vietnamiak vagyunk, akárcsak ti." Amikor pedig a katonák néhány nap múlva visszatértek, magukkal hozva sebesültjeiket – és sokan nem is tértek többé vissza –, a mieink nagy együttérzéssel fogadták őket, ápolták a sebesülteket, nyakra-főre főzték nekik a teát, és közben sűrűn hajtogatták: „Hát nem megmondtuk nektek? Kerüljétek el a törzsi falvakat, különben mindannyian a halál fiai lesztek!"

– A mi propagandánk általában a lehető legjobb, mert az igazságon alapul – zárta le a beszélgetést Huynh, amikor szampanunk egy kis öbölbe siklott, és felcsatoltuk hátizsákunkat.

Utunk aznap éjszakára véget ért – a Hiep Hoánál foglyul ejtett négy amerikaihoz tartottam éppen –, de később is lépten-nyomon felvetődött az eredeti, ötletes propagandaeszközök kérdése, s végeredményben meggyőződtem róla, hogy a dél-vietnamiak nemcsak a partizánhadviselés művészetét űzik páratlan tökéllyel, hanem propagandistaként is utolérhetetlenek.

Egy korábbi pihenő idején törzsi harcosokkal beszélgettem vadászati módszereikről. Kpy Plui, a jarai törzs tagja, aki annak idején

a francia hadseregben szolgált, ma pedig Kontum tartomány egyik híres vadásza, izgalmas történeteket mesélt arról, hogy törzsének tagjai miként ejtik el a tigrist és a vaddisznót, majd áttért a kevésbé veszélyes majomvadászat ismertetésére.

Ha a jaraik nagyobb majomcsapatra bukkannak – általában a hegyoldalak valamelyik sűrű bambuszberkében –, a berek mindegyik oldalán széles sávban kiirtják a bambuszt és az aljnövényzetet, úgyhogy a majmok egy háromszög alakú területen elszigetelődnek a dzsungeltól. A vadászok ezután a csúcs irányából behatolnak a háromszögbe, a falu többi lakója pedig gongokkal és dobokkal felszerelve a háromszög alapvonaláról nyomul a csúcs felé. A dob- és gongverők, valamint a háromszög csúcsa között keskeny átjárót hagynak, s amikor a riadt horda végigszáguldott ezen az átjárón, itt is kivágják a növényzetet. A majmok így egyre kevesebb bambusztörzstől és ágtól rugaszkodhatnak el, s egyre kisebb területre zsúfolódnak össze. – Letört ágakkal és botokkal védekeznek, rémülten makogva ide-oda ugrálnak, vizelettel és bélsárral próbálják bemocskolni üldözőiket, de eszükbe sem jut, hogy az irtáson keresztül próbáljanak kereket oldani – mondta a kiálló arccsontú, fekete kecskeszakállas, zömök Kpy Plui. – Közben lent tovább tart a vad lárma, felülről pedig irtjuk a növényzetet. Végül már azok a bambuszok is kidőlnek, amelyekre a majmok át akarnak ugrálni, s ekkor a horda legöregebb tagja leereszkedik a földre. Ez jelzi, hogy az egész csapat megadja magát, tetszésünk szerint összeszedhetjük a zsákmányt – fél ezer, ezer majmot, vagy még többet is.

Megkérdeztem, mihez kezdenek ilyen sok majommal.

– Ketrecekben tartjuk és rendszeresen etetjük őket. Csontjaikból gyógyszert készítünk. A legnagyobb majmokat azonban a propagandacsoportoknak tartogatjuk.

A Front helyi képviselője elmondta, hogy a majomcsontból készült főzetet vérszegénység és impotencia ellen használják.

– És mi közük a majmoknak a propagandához? – kérdeztem.

– Kiválogatjuk a legnagyobbakat, amelyeknek súlya eléri a 15–20 kilót. Fekete nadrágot és inget adunk rájuk, egy kicsit kipingáljuk a pofájukat, hogy Diemhez, azaz mostanában Harkinshoz vagy Nguyen Khanhhoz hasonlítsanak. Karikatúrákat rajzolunk az ingük

hátára, jelszavakkal telerótt szalagokat kötözünk a lábukra, s becsempésszük őket Saigonba és a tartományi székhelyekre. Korán reggel szabadon eresztjük a csapatot a piac környékén vagy a főútvonalakon, éppen akkor, amikor az emberek munkába indulnak. A majmok eleinte kissé riadtak, de azután ugrándozni kezdenek, s valósággal szállnak utánuk a feliratos szalagok. Az emberek nagyszerűen szórakoznak, mint mindig, ha majmok „produkálják magukat". A rendőrök viszont tanácstalanok. Kellemetlen dolog az állatokra lőni, ez olyan lenne, mintha magukra a vezetőkre lőnének. És egyébként is könnyen nevetségessé válhatnak a lövöldözéssel. Így hát űzőbe veszik a majmokat, hogy elkapják őket, és letépjék róluk a szalagokat. Minél vadabb a hajsza, annál nagyobb gyönyörűséget szerez a nézőknek. Ez rendkívül hatásos formája a propagandának, s más szempontból is hasznos. Nemcsak az utcákon, de még a piacon sem csoportosulhat háromnál több ember, mert különben a rendőrök letartóztatják őket – még akkor is, ha csak valamilyen ártatlan dologról beszélnek, vagy éppenséggel alkusznak. Ha azonban a majmok és a rendőrök kergetőznek, a járókelők mégiscsak összeverődhetnek, s propagandistáink ilyenkor gyorsan élnek a kedvező alkalommal.

– Néha kóbor kutyákat használunk erre a célra, de ezeket sokkal könnyebb elfogni vagy lelőni. Ezenkívül egymáshoz kötözött banánpálma-levelekből kis tutajokat eszkábálunk, karikatúrákat és jelszavakat rögzítünk kicsiny árbocaikhoz, és százával vízre bocsátjuk őket, hogy a folyó hullámain belibegjenek a tartományi és a járási székhelyekre. A rendőrség csak nagy üggyel-bajjal tudja összeszedni az ingó-ringó tutajocskákat, s ez is nagyszerűen elszórakoztatja a népet.

A dél-vietnami nép fantasztikus fegyvertárához még a kutyáknál és a majmoknál pimitívebb lények is tartoznak – és nemcsak propagandaeszközként. Vannak olyan felszabadított falvak – például Ben Tre tartomány Mo Cay-i járásában –, amelyeknek védelmét főként méhek látják el. Chi Nguyet, az aranyat érő Ben Tre-i lányok egyike – pajkos mosolyú, madonna arcú szépség –, elmondta nekem, hogyan vallottak kudarcot a diemisták, amikor „stratégiai faluvá" akarták változtatni szülőfaluját.

– Mi, lányok, szép számmal mentünk tiltakozni a tartományi székhelyre, de letartóztattak és agyba-főbe vertek bennünket – mondotta. – Ezután a falu minden asszonya a gyermekekkel együtt Ben Tre városába vonult, és követelte szabadon bocsátásunkat. Olyan hatalmas lármát csaptak, és támogatásukra olyan sok nőt szerveztek be a tartomány más falvaiból, hogy a kormányzó fellélegzett, amikor elhagytuk a várost. Ekkor azonban rászabadultak a falunkra a diemista katonák. Állandóan jöttek-mentek, malacokat és csirkéket loptak, s újra meg újra rá akartak kényszeríteni bennünket, hogy sáncokat építsünk, árkokat ássunk, fallal vegyük körül a falut. De mi nem engedelmeskedtünk. Mifelénk, akárcsak Dél-Vietnam sok vidékén, egy különösen nagy és vad méhfajta él. Mézet nem gyűjt, de csípése rendkívül fájdalmas; és fél tucat méhcsípés megölhet egy felnőtt férfit. Gondosan áttanulmányoztuk ezeknek a méheknek a szokásait. Egyebek közt rájöttünk, hogy a nappali órákban négy őrszemet állítanak, amelyek állandóan szolgálatban vannak; s ha az őrök olyasmit látnak, ami nem tetszik nekik, támadásra ösztökélik az egész rajt. Megtanultuk, hogyan bánjunk e veszedelmes jószágokkal: ha ragadós papírt tapasztottunk a bejáratára, könnyen magunkkal vihettük a kast.

– Egy napon megtudtuk, hogy egy ellenséges szakasz tart felénk. Elhelyeztünk néhány méhkast olyan fákon, amelyek mellett a katonáknak el kellett haladniuk, csapdákat telepítettünk az útra, és zsinórral összekötöttük a csapdákat a kasokkal. A járőr meg is érkezett, s persze hogy akadt olyan katona, aki csapdába esett és leszakította a kas bejáratára ragasztott papírt. A méhek azonnal támadtak, a katonák pedig úgy futottak előlük, akár a megvadult bivalyok. Némelyiküket megcsípték a méhek, mások belezuhantak a hegyes karókkal megspékelt csapdákba.

– Biztosra vettük, hogy az ellenség erősítést küld, ezért még több méhkast helyeztünk el. Nemsokára útnak is indult egy század, s helikopterekkel további alakulatok érkeztek a falun túlra. Közelebb nem szállhattak le, mert a környező földeket megtűzdeltük kihegyezett karókkal. Amikor pedig közeledni próbáltak, kis földkupacokat vettek észre, amelyek úgy festettek, mintha frissen telepített csapdákat rejtenének. A parancsnok alighanem elrendelte, hogy taka-

rítsák el a földet, és fedjék fel a csapdákat. S mi épp erre számítottunk, mert a méhkasokat a föld alá rejtettük, s így a katonák annak rendje és módja szerint feltörték őket. A megbolygatott, felbőszített méhek százával támadtak, akárcsak megannyi törpe zuhanóbombázó. A katonák egy szempillantás múlva a helikopterek felé száguldottak, nyomukban a méhekkel, amelyek, gondolom, alaposan megbosszulták magukat – mondta Chi Nguyet elbűvölően pajkos mosollyal.

– A győzelemtől felbátorodva tenyészteni kezdtük a méheket szülőfalunk és a szomszéd falvak védelmére. Amikor eljöttem hazulról – fejezte be elbeszélését –, már több mint kétszáz méhkast állítottunk fel, s az ellenség régóta közeledni sem mert felénk.

Találkozásunk idején Chi Nguyet messze járt a falujától; részt vett egy regionális értekezleten, ahol tapasztalatcserét tartottak a hadviselés ilyen szokatlan módszereiről, hogy elősegítsék elterjedésüket.

A majom-propagandisták és méh-helyőrségek alkalmazása megmutatja, mit jelent még az atomkorszakban is a népi háború. Kötve hiszem, hogy a világ bármely vezérkara – beleértve a Felszabadítási Front vezérkarát is – felülről kitervelhetné az ilyen fegyverek bevetését. Ezeket a fegyvereket a dél-vietnami harc népi jellege hozza felszínre. Amikor az emberek otthonukat, falujukat védik, páratlan leleményességről tesznek bizonyságot.

A Chi Nguyet faluja közelében állomásozó, egymást váltó helyőrségeket természetesen figyelmeztették a környéken élő méhek vad természetére; udvariasan közölték velük, hogy amennyiben baráti látogatásra jönnek, jobb, ha egy helybeli lakos kalauzolja őket a „méhektől elárasztott területen", és helyénvaló, ha a falu közelében sohasem sütik el puskájukat, mert a lövés rendkívül felbőszítené a méheket, s ezt „mindenki megszenvedné". A katonai tevékenység – amelynek keretébe a méhek kétségkívül tartoznak – és a politikai munka mindig elválaszthatatlanul összefonódik. Minden vonatkozásban ez a helyzet.

Úgy tapasztaltam, hogy az írók, a színészek és az újságírók csaknem párhuzamos politikai és katonai tevékenységet fejtenek ki. Miután bemutattak egy színdarabot, amely élethűen ábrázolja egy

„stratégiai falu" lerombolását, a színtársulat tagjai elvonulnak az ellenséges fennhatóság alatt álló faluból illegálisan jött nézőkkel, s a való életben végrehajtják, amit a színpadon bemutattak: segítenek a falusiaknak lerombolni a sövényeket és a drótakadályokat. Ha a helyőrség ellenállást fejt ki, félreteszik kellékeiket, és fegyvert fognak; ha nincs ellenállás, a munka szünetében alighanem eljátszanak egy másik darabot arról, miként alakul át megerősített faluvá egy „stratégiai falu", vagy olyan darabot tűznek műsorra, amely kedvet csinál a néphadseregben való katonáskodáshoz. Utazás közben gyakran találkoztam ilyen színjátszó együttesekkel; hátukon vitték hangszereiket és színházi kellékeiket, néha a vállukra akasztott függőágyban cipelték valamelyik beteg társukat – de rendkívül vidám ifjak és leányok voltak, s mindegyikük keze ügyében tartotta a puskáját. Mihelyt előadó körútjukon megérkeztek valahova, első dolguk az volt, hogy védelmi állásokat ássanak, ahol légitámadás esetén meghúzódhatnak, vagy kivédhetik az ellenséges támadást. Az együttes tagjai részt vesznek a hadműveletekben, gyakran fellépnek csata előtt, hogy felszítsák a harci szellemet, s azután maguk is fegyvert fognak.

Tran Huu Trang, a neves saigoni író és színházi szerző, az Írók és Színházi Dolgozók Szövetségének elnöke és a Felszabadítási Front központi bizottságának tagja, elmondta nekem, hogy a szövetség tagjai fegyverrel végigküzdöttek minden nagyobb támadást, majd hozzáfűzte: – Mihelyt behatolnak egy őrállomás falai mögé, első dolguk az, hogy felkutassák a papírkészletet, és minél többet magukkal vigyenek belőle. Állandó problémánk a papírhiány.

Az újságírók nemegyszer úgy gyűjtenek anyagot a hadműveletekről szóló riportjaikhoz, hogy maguk is részt vesznek az ütközetekben, és csaknem a szó szoros értelmében „egyik kezükben a toll, a másikban a puska". Egy copfos lány, akit Thien nővérként mutattak be – nem az igazi nevén, mert családja ma is Saigonban él, s időről időre ő is ellátogat a fővárosba –, elbeszélte, hogy társaival együtt milyen nehézségek közepette szerkeszt egy diáklapot a Saigon–Gia Dinh-i terület számára.

– Hosszú ideig Saigon kellős közepén, titokban nyomtattuk ki a lapot – mondta –, mégpedig diemista nyomdákban. Amikor már

túlságosan forró lett lábunk alatt a talaj, megvásároltunk egy nyomdát, és kicsempésztük Saigonból, hogy itt, az őserdőben helyezzük üzembe.

– Kicsempészték Saigonból? – kérdeztem, jól tudva, hogy alighanem Saigon a világ legszigorúbban ellenőrzött városa; éjjel-nappal katonai és rendőrjárőrök cirkálnak az utcákon, titkosrendőrök és ügynökök posztolnak csaknem minden sarkon.

– Igen – válaszolta Thien nővér vidám mosollyal. – Darabokra szedtük szét az egész berendezést. A betűállományt több tucat „kofa" – azaz kofának öltözött diáklány – csempészte ki kosarakba rejtve, „eladatlan" gyümölcs- és főzelékhalmok alatt. A hengerek, a fogaskerekek és általában a nagyobb alkatrészek némi fejtörést okoztak; végül is jól bezsíroztuk és szampanok fenekéhez erősítettük őket. Hosszú ideig voltak a víz alatt, de semmi bajuk nem történt. Néhány éjszaka leforgása alatt vízi úton kivittük az egész gépparkot – a diemista hekusok orra előtt. Korábban az volt a probléma, hogy Saigonban nyomtuk a lapot, s onnan kellett kicsempésznünk a példányokat a falvakba és a többi tartományi székhelyre. Most épp az ellenkezője okoz gondot: vidéken nyomjuk a lapot, s onnan csempésszük be a példányokat a fővárosba, Saigon részére ötezer példány készül. „Postaládáink" – az összekötők – gyorsan elosztják az egyes számokat, s ezek kézről kézre járnak, amíg úgyszólván minden diák ki nem olvassa őket. Lapunk nagyon népszerű, legfőbb tudósítói maguk a diákok; ők ugyanannak a hálózatnak a segítségével csempészik ki cikkeiket, amely a kész lapot becsempészi. Hálózatunkat természetesen sűrűn változtatjuk, hogy túljárjunk a rendőrök eszén. Eddig még egyikünk sem bukott le.

És így folyik tovább a harc, a szüntelen, könyörtelen küzdelem minden egyes emberért: diákokért és katonákért, parasztokért, kormányhivatalnokokért, magas rangú katonatisztekért. A küzdelemben egyetlen fogás, egyetlen ötlet sem marad kihasználatlan. S az emberek megnyeréséért vívott harcot játszi könnyedséggel nyeri meg a Felszabadítási Front. A saigoni rendszer – a lélektani hadviselés amerikai szakértőinek közreműködése ellenére – úgyszólván fegyvertelenül áll ebben a harcban, s megfelelő eszközök híján nem is gondolhat ellentámadásra.

XX. fejezet

Mi várható?

Meddig tart még ez a háború? És hogyan ér véget? Ezeket a kérdéseket természetesen mindenkor feltettem a Felszabadítási Front legilletékesebb katonai és politikai vezetőinek. S különböző válaszokat kaptam. – A háború addig tart, amíg az amerikaiak ki nem vonulnak, illetve amíg ki nem verjük őket, s megalakul egy valóban független kormány, amely a béke és a semlegesség talaján áll – így hangzott Nguyen Huu Tho első válasza. – Mi sokáig bírjuk a harcot – hangsúlyozta Ybih Aleo, a nemzeti kisebbségek vezetője. – Ha a mi nemzedékünk nem tudja győzelemmel befejezni, megteszik majd a fiaink vagy az unokáink.

Nyilvánvaló, hogy a Front hadügyi bizottságának tervei még jó néhány éves küzdelemmel számolnak. De a Front vezetői feltétlenül bíznak a győzelemben. Bizakodásukat kétségkívül igazolja a katonai térképek színeinek változása: még ott tartózkodásom alatt is szemlátomást nőttek a vörös foltok, s ennek megfelelően zsugorodtak a zöld foltok. És ezt a bizakodást igazolta mindaz, amit látogatásom idején láttam vagy hallottam.

A Front fennhatósága 1964 elején Dél-Vietnam területének kétharmadára és lakosságának több mint felére terjedt ki. A Felszabadítási Front, puszta nevétől eltekintve, mindenben megfelel egy tényleges kormánynak: van hadügyi, külügyi, közegészségügyi, kulturális, tájékoztatási és közoktatási, posta- és távközlési, gazdasági stb. bizottsága, s ezek a bizottságok úgy működnek, akár a minisztériumok, különféle osztályokkal és alosztályokkal. A külügyi bizottság máris „nagykövetet" küldött Kairóba, Havannába, Algírba, Dzsakartába, Berlinbe és Prágába, s a Front további külképvisele-

teinek létrehozását kizárólag a káderhiány korlátozza.* A legtöbb külképviseletnél sajtóattaséként működnek a Felszabadítási Hírügynökség képviselői. Nyilvánvalóan csak idő kérdése, hogy a Front központi bizottsága ideiglenes kormánnyá alakuljon át. Ezt a kérdést már tanulmányozták, amikor Nguyen Huu Tho főhadiszállásán jártam. – Embrionális formában máris létezik a kormány – mondta a Front elnöke. – Megvannak a szükséges közigazgatási szerveink. Egyre behatóbban foglalkozunk egynémely gazdasági problémával, így a mezőgazdaság technikai színvonalának emelésével, a szűzföldek feltörésével. Mindenben a legteljesebb demokrácia alapján állunk. Ahol a körülmények megengedik – és ma már csaknem mindenütt ez a helyzet –, a falusiak megválasztják önigazgatási bizottságaikat. Napról napra javulnak a közbiztonság megteremtésének módszerei, egyre egészségesebb alapokra helyeződik a gazdasági és a kulturális élet. Egyik legfőbb feladatunk most az, hogy megfelelő módon alakítsuk a felszabadított övezetek életét. Erre is tervet dolgozunk ki. Az önigazgatási bizottságok megfelelnek a régi ellenállási hagyományoknak; átmeneti szervek, amelyeket egy ésszerűbb közigazgatási forma követ. A közrend és a közbiztonság problémáját már lényegében megoldottuk. Most módszeresen szervezzük a gazdasági és a társadalmi életet.

– Az egész ország megművelhető földterületének jóval több mint egyharmadát – 1 300 000 hektárt – érintette valamilyen formában a földreform: felosztottuk a közösségi földeket és a birtokaiktól távol élő, árulóvá lett földesurak földjeit, csökkentettük a bérleti díjakat stb. Megkezdtük az iskolák, klinikák és kórházak építését, elsősorban a Mekong torkolatvidékén. S bár anyagi lehetőségeink korlátozottak, az újjáépítés is egyre határozottabb formát ölt. Most már napirendre került az ideiglenes kormány megalakítása – de ezt a kérdést rendkívül behatóan kell tanulmányoznunk.

Az ország területének nagyobb részén ma már szilárdan a délvietnami nép kezében van a közigazgatás, megkezdődött a társadalmi és gazdasági újjáépítés. S a Felszabadítási Front fennhatósága alá tartozó területeken a háború ellenére továbbra is így alakul majd

* Időközben már Moszkvában is létesült ilyen kulképviselet. – *A szerk.*

az élet. A nagy kérdőjel változatlanul az, mit szándékozik tenni az Egyesült Államok.

Az amerikaiak a végsőkig elmentek és kudarcot vallottak a „különleges hadviseléssel". Az eredeti terv 11 000-es előirányzatával szemben „tanácsadóik" száma már 1964 derekán meghaladta a 25 000-et; s ezek nemcsak századokat, hanem olykor már szakaszokat is irányítottak. Két légi hadosztálynak megfelelő légierejük vesz részt a harcokban, s maguk vették kézbe a szállítást és a közlekedést. Ha ennél is tovább mennének – harci egységeket vetnének be –, ez már nem „különleges hadviselés" lenne, hanem „korlátozott háború", amerikai gyalogság részvételével. De vajon hány katonára lenne szükségük? És miként biztosíthatnák a háború „korlátozott" jellegét? Algériában a franciák 800 000 katonát vetettek be a 10 milliós lakosság ellen – és végül csapataik kivonására kényszerültek. Dél-Vietnamnak 14 millió lakosa van; de itt a lakosság jóval több harci tapasztalattal rendelkezik, mint Algériában, s ezerszerte kedvezőbbek a földrajzi feltételek, hiszen az ország területének kétharmadát hegyek és őserdők borítják. Az amerikaiak ezenkívül nem felejtették még el a koreai tapasztalatokat. Az amerikai hadügyminisztérium adatai szerint 54 246 amerikai – köztük 5884 pilóta – vesztette életét Koreában, további 103 284 pedig megsebesült. És az eredmény? A tárgyalások a 38. szélességi foknál húzták meg a határvonalat – pontosan ott, ahol a háború megkezdődött. Pedig a hadviselés számára sokkal kedvezőbb a koreai terep, mint a dél-vietnami dzsungel.

Számításba kell venni azt is, hogy további 16 millió vietnami él Északon, beleértve az első ellenállási háború déli fegyveres alakulatainak színe-javát. S a genfi egyezmények egyetlen pontja sem tiltotta meg, hogy Északra történt átcsoportosításuk után ezek az alakulatok további korszerű kiképzésben részesüljenek! Érdemes felhívni a figyelmet a Felszabadítási Front 1962-es kongresszusán elfogadott program alábbi pontjára:

„A kongresszus leszögezi, hogy ... amennyiben az amerikai imperialisták és ügynökeik tovább fokozzák vérszomjas agresszió jukat ..., Dél-Vietnam népe és a Nemzeti Felszabadítási Front felhasználja a harc minden formáját, megtesz minden intézkedést, hogy elszánt harcát mindvégig folytatva megmentse magát és hazáját, felszaba-

dítsa Dél-Vietnamot, megvédje a függetlenséget és a demokráciát, s végérvényesen megdöntse az árulók diktatúráját. Dél-Vietnam népe és a Felszabadítási Front szükség esetén élni fog azzal a törvényes és tényleges jogával, hogy Észak-Vietnam népéhez és kormányához, a világ valamennyi békeszerető és demokratikus népéhez és kormányához fordulva ... aktív támogatásukat kérje – a hadianyag- és emberanyag-támogatást is beleértve – a dél-vietnami nép igazságos harcához. S ez esetben az amerikai imperialistákra és ügynökeikre hárul minden felelősség a végzetes következményekért."

Aligha kétséges, hogy amennyiben a „különleges hadviselés" „korlátozott háborúvá" alakul át, sor kerül ennek a pontnak a gyakorlati alkalmazására, s az Egyesült Államok a legjobb esetben is Vietnam 30 milliós népével keveredik háborúba.

Mihelyt beköszöntött a nagy katonai vereségek korszaka, az amerikaiak hivatalosan hangoztatni kezdték azt a vádat, hogy e vereségeknek Észak agressziója, beavatkozása az oka, s most, amikor ez a könyv nyomdába kerül, mindinkább azzal fenyegetőznek, hogy „a háborút át kell dobni Északra". Mindeddig egyetlen bizonyíték sem igazolta azt a vádat, hogy Észak-Vietnam beavatkozik a háborúba. De annál több bizonyíték van, hogy e vád merő képtelenség.

Az amerikaiak joggal élhetnének ilyen gyanúval, ha a legélénkebb katonai tevékenység Dél-Vietnam felső részén, a 17. szélességi fok közelében folyna, vagy a laoszi határvidék mentén, ott, ahol a határ túloldalát a Pathet Lao ellenőrzi. Ebben az esetben a katonai térképeken először északon tűntek volna fel a vörös foltok, s onnan terjedtek volna dél felé. A tényleges helyzet azonban ennek éppen a fordítottja. A 17. szélességi foktól csak két út vezet délnek, s a saigoni erők – néhány rajtaütéstől eltekintve – szilárdan ellenőrzik mindkettőt. A katonai tevékenység fő színtere kezdettől fogva a legdélibb országrész volt; Saigon elsősorban itt szenvedte el a nagy vereségeket. Dél-Vietnam legdélibb csücske, a Ca Mau-félsziget volt az első felszabadított terület. A diemista erők itt hajtották végre nagy tisztogató hadműveleteiket, még jóval a fegyveres ellenállás kezdete előtt: és azóta is ezen a vidéken zajlott le a harcok zöme, noha a közvetlen szomszédságában fekszik Saigonnak, ahol az amerikai katonai erők a legkoncentráltabbak. A Mekong torkolatvidékét

kizárólag olyan utak kötik össze Észak-Vietnammal, amelyek amerikai–saigoni ellenőrzés alatt állnak, s a partizánok tevékenysége jórészt éppen ezeknek az utaknak az átvágására, illetve járhatatlanná tételére irányul. Ami furcsa taktika lenne, ha ezektől az utaktól függne az utánpótlásuk! A partizánok állandóan küzdenek a területeikhez vezető útvonalak megszakításáért, mert hadműveleteik lényegében védelmi jellegűek: otthonaikat, falvaikat védik. S a vörös foltok kezdettől fogva délről terjedtek észak felé, nem fordítva.

Lehetséges talán, hogy Észak fegyvert szállít Délre? Valamennyi nyugati sajtótudósítás megegyezik abban, hogy a partizánok fegyverei kezdetben rendkívül primitívek voltak. Olyannyira primitívek, hogy a diemista kormány Saigonban külön kiállításon mutatta be a Viet Kong fegyvereit, ezzel akarván bizonyítani pompásan felszerelt katonái előtt, hogy nincs mitől félniük (Diem csak azt felejtette el megemlíteni, hogy ezeket a fegyvereket maguk a partizánok dobálták el, mihelyt új amerikai fegyvereket zsákmányoltak). Ám a nyugati tudósítások azt is hangsúlyozzák, hogy ezek a „pompásan felszerelt" katonák – akarva, nem akarva – egyre gyorsabb ütemben engedték át fegyvereiket a Front erőinek.

David Halberstam, a „New York Times" tudósítója, a korábban ismertetett Loc Ninh-i csatáról azt sürgönyözte 1963. október 27-én lapjának, hogy az amerikai–saigoni erőket „alaposan helybenhagyták" s a hivatalos amerikai optimizmust támadva megállapította: „túlságosan sokat adunk a fiktív statisztikára ... A fegyverzsákmányolási arány immár két hónapja riasztó, kettő az egyhez arányban a kormány rovására alakul. Éppen ma jelentették, hogy a múlt héten a Viet Kong 225 fegyvert zsákmányolt a kormánytól, míg a kormány csak 100-at zsákmányolt a Viet Kongtól* ... Mindenki, aki tudja, mire képesek a partizánok 225 fegyverrel, vagy megpróbált már 225 fegyvert elvenni a kommunistáktól, megérti ezt a nyugtalanító érzést – állapítja meg Halberstam. – Ha – néhai Kennedy elnök kifejezésével élve – van valami fény az alagút végén, az alagút innenső végéből nehéz eldönteni, hogy felgyúlt-e már ez a fény."

* Ha ez utóbbi adat nem teljesen légből kapott, a kormánycsapatok zsákmányának zöme minden bizonnyal olyan régi fegyver, amelyet harc közben a partizánok eldobtak, amint a helyszínen új fegyverekhez jutottak.

Amikor megkérdeztem Nguyen Huu Thót, mi a véleménye azokról a vádakról, amelyeket Dean Rusk amerikai külügyminiszter hangoztatott néhány nappal korábban az északi „intervencióról" – ideértve a fegyverszállításokat is –, ezt válaszolta: – A Pentagon legutóbb közzétett adatai szerint fegyveres erőink 1963 utolsó három hónapjában hetente átlagosan 234 fegyvert zsákmányoltak. Ez a mennyiség – hozzávéve saját fegyvergyártásunkat – bőségesen elegendő a felszabadító erők felfegyverzéséhez. Az amerikaiak egyébként a legcsekélyebb konkrét bizonyítékkal sem tudják alátámasztani vádjaikat.

Ami a fegyverszállítást illeti, még ha lehetne is Északról megfelelő mennyiségű fegyvert szállítani Délre, egyetlen parancsnok sem alapozhatná hadműveleteit olyan ellátmányokra, amelyek emberi háton érkeznek, több mint ezer kilométeres távolságból, őserdőkön és meredek hegyi ösvényeken, a félelmetes annami hegységen át. A Front haderőinek mindenképpen olyan fegyverekre van szükségük, amelyekhez a helyszínen állandóan tudnak lőszert szerezni. – Legnagyobb fegyvergyáraink az Egyesült Államokban működnek; utánpótlásunk az amerikaiak teherautóitól, helikoptereitől és ejtőernyőitől függ – mondta nekem a Front egyik katonai vezetője. – A szó szoros értelmében házhoz szállítják nekünk a legnagyszerűbb fegyvereket és a hozzájuk való lőszert. – Harkins tábornok főként azzal indokolta a Mekong-torkolatvidék sok őrállomásának kiürítését, hogy a Front fegyverutánpótlásának jelentős forrásai. Ha egész Észak-Vietnam eltűnne a föld színéről, akkor sem változna a fegyverutánpótlás helyzete.

Ha mindez nem – akkor legalább az ösztönzés, az irányítás és a szakértelem jön Északról? Erről talán még lehetne vitatkozni. Emberanyagra nyilvánvalóan nincs szükség, hiszen a Mekong torkolatvidéke földünk egyik legsűrűbben lakott területe, s a Front fennhatósága alá tartozó övezetek általában nem szűkölködnek emberanyagban. A közkatonák, akiket láttam – és igen sokat láttam –, általában tizennyolc–huszonkét évesek voltak, a tisztek pedig, zászlóaljparancsnokig bezárólag, huszonnyolc–harminckét évesek. A katonák a helyi önvédelmi alakulatokból kerültek át a reguláris hadseregbe; a parancsnokok a franciák elleni partizánháború és a jelen-

legi harcok iskoláját járták ki. Van azonban az ösztönzés és az irányítás kérdésének egy másik oldala is.

Már utaltam rá, hogy a Mekong torkolatvidéke, mindenekelőtt pedig My Tho és Ben Tre tartomány egész Vietnamnak, tehát Északnak és Délnek együttesen legforradalmibb területe. Itt tört ki 1940 novemberében az első nagyobb felkelés a franciák ellen. A parasztok kihasználták azt a körülményt, hogy a franciák az indokínai pozícióikat veszélyeztető japán–thai fenyegetés ellensúlyozására csapatokat dobtak át a deltavidékről Kambodzsába, s fellázadtak a kényszertoborzás és az elviselhetetlen adók ellen. E fegyveres felkelés idején született meg a mai Vietnami Demokratikus Köztársaság sárgacsillagos vörös zászlaja. S azok a falvak, amelyek annak idején a felkelés központjai voltak, az elsők között kezdték meg a fegyveres ellenállást a Diem-rendszerrel szemben. Akkor is, most is délen, és nem északon tűntek fel az első vörös foltok a katonai térképeken.

A franciák elleni, első ellenállási háború szintén a Mekong torkolatvidékén tört ki, 1945 szeptemberében, kereken egy esztendővel azelőtt, hogy az északi tartományokban megkezdődött volna. És a Diem-rendszer elleni első fegyveres akció is a Mekong-deltára terjedt ki, miután Diem 1955-ben tönkreverte a fegyveres vallási szektákat. A múltban sem északról exportálták a felkelést, hanem spontán módon ott tört ki, ahol megértek a feltételek. Diem volt az, aki irtóháborút indított a szekták ellen, amelyek – amint már korábban említettem – visszahúzódtak a deltavidékre, és szórványos partizánharcokat folytattak, mígnem 1960-ban egyesítették fegyveres erőiket a Front erőivel.

Ami pedig a szakértelmet illeti, a deltavidék parasztjai már csaknem egy negyedszázada szinte állandóan harcban állnak. Ők a világ legtapasztaltabb és alighanem legkiválóbb partizánjai. Ebben már annak idején sem kételkedett a francia tábornokok és marsallok színe-java, élükön De Lattre de Tassignyval. S a deltavidékiek haditechnikai ismeretei ma még sokkal magasabb színvonalon állnak. Személyes megfigyeléseim alapján állíthatom, hogy bármelyik fegyveres egység bánni tud bármilyen fegyverrel, amely a kezére jut. Egy úgynevezett Viet Kong-partizánalakulat jóval tapasztaltabb,

mint amilyen idősebb testvére, a Viet Minh volt. Pedig a Viet Minh is kitett magáért! Vajon a különbség északi kiképzőknek lenne köszönhető? Nem hiszem, és semmilyen bizonyítékot nem találtam, amely igazolná ezt az állítást.

A magasabb fokú szakértelem is a „különleges hadviselés" következménye. Ha az ellenfél helyi hadsereggel vívja a háborút, a helybeliek közül tiszteket, altiszteket, a legkülönfélébb beosztású műszakiakat kell kiképeznie, akiknek szakmája régebben javarészt az expedíciós hadtest kizárólagos hatáskörébe tartozott. Más szóval, a franciáknak nem fűződött érdekük ahhoz, hogy megtanítsák a vietnamiakat a nehéz géppuskák, páncélöklök, aknavetők, ágyúk stb. kezelésére, hiszen ezeket ellenük is fordíthatták volna. A „különleges hadviselés" követelményei azonban rákényszerítették az amerikaiakat, hogy ezrével képezzék ki a helyi szakszolgálatos tiszteket és altiszteket.

Ezek a szakemberek évről évre nagyobb számban csatlakoznak a Front haderőihez, s még ha nem is tudják magukkal vinni bonyolult fegyvereiket – magukkal viszik a szaktudást. Oktatóként működnek a Front kiképző tanfolyamain, s az amerikai „tanácsadók" meglepően rövid idő múlva már panaszosan emlegetik, hogy az aknalövedékek milyen döbbenetes pontossággal verik az ő állásaikat, ellenfeleik milyen hatékonyan alkalmazzák a páncélöklöket, és milyen kiváló szakértelemmel jelölik ki a lőállások helyét. Ez a szakértelem pedig ugyanabból a forrásból származik, mint a fegyverzet és a lőszer.

1964 májusában menesztették Paul Harkins tábornokot, a világ első tábornokát, aki alulmaradt a „különleges hadviselésben". Amennyiben Harkins hajlamos a bölcselkedésre, az alábbiakkal vigasztalhatja magát: a világ legjobb partizánjai verték meg, akik nagyszerű amerikai fegyverekkel harcoltak, s akiket – legalábbis közvetve – amerikai oktatók tanítottak meg e fegyverek használatára. Végeredményben ugyanez lett a sorsa sok kiváló francia tábornoknak – de egyiküknek sem maradt oly sok vereség után oly sokáig a posztján, mint Harkins. És az is biztos, hogy nem ő lesz az utolsó amerikai tábornok, aki hírnevét vagy életét – esetleg mindkettőt – elveszíti a dél-vietnami dzsungelban. Utóda, Westmoreland tábor-

nok már a hivatalos kinevezése előtti napon csak hajszál híján menekült meg a haláltól; a mellette ülő három tiszt megsebesült, amikor repülőgépét tűz alá vették a földről, nem lehetetlen, hogy épp azok a katonák, akiknek a parancsnoka lett.

Amíg az amerikaiak nem bizonyítják be kézzelfogható tényekkel az „északi segítséget", addig efféle vádjaik csak arra szolgálnak, hogy velük takargassák a rendkívül kínos és másképp megmagyarázhatatlan vereségeket. Elvégre a saigoni amerikai parancsnokság monopolhelyzetet élvez repülőgépek, helikopterek, harckocsik és hadihajók tekintetében, tüzérségi fegyverekben – kivéve azt, ami háton vihető – és gépesített szállításban. A felszabadító haderőnek nincsenek ilyen eszközei – jómagam még teherautót sem láttam, Az amerikai parancsnokság elsöprő technikai fölényben van, és csapatait mégis visszavetették egészen Saigon kapujáig. Ez kínos helyzet, de a megoldás nem Hanoi hibáztatása vagy bombázása, s nem is a Tonkini-öbölben végrehajtott légitámadás. Vajon nincsenek vasútvonalak, hidak, gyárak stb., amelyeket a Front fennhatósága alá tartozó területeken az amerikaiak bombázhatnának? És ha valóban bombázni akarnák a Front utánpótlási forrásait, saját fegyvergyáraikat kellene bombázniuk. Még egyszerűbb megoldás lenne, ha kivonulnának Dél-Vietnamból, és magukkal vinnék a fegyvereiket.

Noha eddig egyetlen példa sem volt rá, hogy északi katonát találtak volna Délen, számtalan példa volt az ellenkezőjére. Észak-Vietnamban 1963 június vége és 1964 január vége között, azaz hét hónap alatt tizenhárom dél-vietnami kommandó- és szabotőrcsoportot ítéltek el a katonai bíróságok. A csoportokat az amerikaiak képezték ki, s repülőgépről dobták le, vagy hadihajókról tették partra. Ezek cáfolhatatlan tények. Egy alkalommal a 17. szélességi foktól északra le is lőttek egy amerikai repülőgépet, fedélzetén egy ejtőernyős kommandó-egységgel.

Vo Nguyen Giap tábornok, Észak-Vietnam honvédelmi minisztere és hadsereg-főparancsnoka, elmondta nekem, hogy Nguyen Khanh saigoni hatalomátvétele óta fokozódott ez a tevékenység, s általában szakasz nagyságú csoportokat dobnak át. – De biztosíthatom önt – fűzte hozzá –, hogy ezeket a szabotőrcsoportokat egytől egyig ártalmatlanná tettük; többnyire polgári lakosságunk vagy

helyi önvédelmi egységeink bántak el velük. A céljuk az, hogy szabotázscselekményeket kövessenek el, katonai jellegű értesüléseket gyűjtsenek, és beszervezzék azokat az „elégedetlen elemeket", akik csak megbízóik fantáziájában léteznek. – Giap tábornok elmondta még, hogy Saigon kuomintangista és laoszi ügynökök bevetését is tervezi, de jómaga biztos benne, hogy ezeknek sem lesz hosszú életük Észak-Vietnamban.

A határon átdobott csoportokat legtöbbször néhány óra leforgása alatt ártalmatlanná tették. Mindamellett Hanoiban komolyan veszik az Egyesült Államoknak azt a fenyegetését, hogy a háborút kiterjeszti Északra. Az észak-vietnami olajraktárak és parti létesítmények ellen intézett 1964. augusztus 5-i amerikai légitámadások megmutatták, hogy Washington kész vállalni a háború kiterjesztésének kockázatát. A háború kiterjesztése azonban semmiképp sem befolyásolná a Délen folyó harcot, csak még jobban felszítaná az amerikaellenes szenvedélyeket. Az amerikai légitámadások első közvetlen visszahatásaként oly hatalmas diáktüntetések robbantak ki Saigonban és más városokban, hogy Nguyen Khanh kénytelen volt átmenetileg lemondani. Amennyiben az Egyesült Államok kezdeményezné a háború „egyesítését", az összefüggő vietnami front megteremtését, ez logikusan maga után vonná az ország egyesítését, katonai eszközökkel – de nem Washington feltételei szerint!

Az amerikai parancsnokság a háború fokozásának egyik eszközeként egyre nagyobb mértékben alkalmazza a haszonnövényeket elpusztító, repülőgépekről szórt vegyszereket, hogy letarolja azokat a területeket, amelyekre nem tudja kiterjeszteni fennhatóságát. Sok bizonyítékát láttam ennek. Láttam egész gyümölcsösöket, ahol a fákon nem volt sem levél, sem gyümölcs, noha a szomszéd falvakban a fák valósággal roskadoztak a gyümölcstől; papayafákat, amelyek úgy festettek, akár a fonnyadt kórók, a dió nagyságúra zsugorodott gyümölcsök ernyedten csüngtek a csupasz törzsön; és láttam kisebbfajta narancs nagyságú ananászokat, midőn a szomszédos kertekben már beért e pompás gyümölcs. Személyesen nem voltam tanúja ilyen támadásoknak, és nem is jártam a Mekong torkolatvidékének azon a részén, ahol a leggyakoribbak. De sikerült találkoznom dr. Thuy Ba asszonnyal, a Dél-vietnami Felszabadítási Nőszövetség Végre-

hajtó Bizottságának tagjával, aki az egyik nagy kórház igazgatója s az Anya- és Gyermekvédelmi Szövetség főtitkára. Ő gondosan tanulmányozta a vegyi hadviselés problémáját, elsősorban általános óvóintézkedések kidolgozása végett.

– Noha ezeket a mérgeket elsősorban a haszonnövényeknek és az állatállománynak szánják, súlyos hatással vannak az emberi szervezetre is – mondta a finom arcú, fiatal dr. Thuy Ba, aki oly sok kollégájával együtt a nehéz dzsungelélettel cserélte fel a kényelmes saigoni otthont és praxist. – Elsősorban a gyermekek és az öregek sínylik meg a vegyi hadviselést. Csupán 1964 első két hónapjában háromezer gyermek betegedett meg a leszórt vegyszerektől a Ca Mau-félszigeten. A leggyakoribb tünet az égési seb, a hasmenés és a tüdőben érzett fájdalom. Az ellenség az év eleje óta erőteljesen fokozta ilyenfajta tevékenységét szinte a Mekong egész deltavidékén.

– Közegészségügyi bizottságunk kidolgozott néhány ellenintézkedést. Nincsenek ugyan gázálarcaink, de a szájra és az orra szorított vizes zsebkendővel csökkentjük, illetve szűrjük a belélegzett méregmennyiséget. Az égési sebeket citromlével kezeljük. Amikor megjelennek a mérget szóró repülőgépek, a kisebb gyermekeket nylonlepedőbe burkoljuk; a nagyobbakat pedig már megtanítottuk rá, hogy a széllel ellentétes irányban elfussanak a fertőzött területről. Az ellenség azt állítja, hogy csak rovarirtó szereket szór, vagy arra hivatkozik, hogy a növényzet lekopasztásával akarja kézre keríteni a rejtőző ügynököket; de valódi célja az, hogy elpusztítsa a hasznos növényzetet azokon a területeken, amelyekre nem tudja kiterjeszteni fennhatóságát. Ca Mauban például, mihelyt a Diem-ellenes puccs után kiürítettek egy csomó őrállomást, a légierő megkezdte a kiürített terület rizstermésének és gyümölcsfáinak módszeres pusztítását, s ez a tevékenység napról napra fokozódik, különösen Nguyen Khanh hatalomátvétele óta. Talán azért – összegezte véleményét dr. Thuy Ba –, mert most, hogy a saigoni rezsim katonáinak már egy csöpp kedvük sincs a harchoz, egyre nehezebb a szokásos eszközökkel folytatni a háborút.

Néha lehull a lepel, amellyel az amerikaiak e különösen kíméletlen akciójukat álcázzák, s a külvilág röpke pillantást vethet az igazságra. Ez történt 1964. március 19-én, amikor saigoni katonák ame-

rikai „tanácsadók" irányításával támadást intéztek Chantrea kambodzsai falu ellen. Előzetes napalmbombázás után – aminek több gyermek esett áldozatul – bedübörgött a faluba egy tucat harckocsi, s lánctalpaival eltiporta mindazokat, akik nem tudtak idejében elmenekülni. A támadás következtében tizenhárom falubeli lelte halálát: némelyek golyót kaptak, mások megégtek vagy a harckocsik alá kerültek. – Elnézést, azt hittük, vietnamiak vagytok – így mentegetőztek az amerikaiak a helyszínen, az Egyesült Államok külügyminisztériuma pedig igyekezett letagadni, hogy amerikaiak is részt vettek az akcióban. A tények hatására „jelenlétüket" később el kellett ismernie, de „részvételüket" váltig tagadta.

Még felháborítóbb és fontosabb az a körülmény, hogy beigazolódtak dr. Thuy Bának a vegyi hadviselésre vonatkozó vádjai. Hout Sambath kambodzsai külügyminiszter bejelentette, hogy amerikai repülőgépek 1964. június 13-a és július 23-a között „mérgező port" szórtak Rattankiri kambodzsai tartomány hat falujára; a támadásnak 76-an estek áldozatul, köztük sok gyermek. Az amerikai külügyminisztérium azzal védekezett, hogy az akciónál csak „levéltelenítő szert" használtak, s véletlenül szórták le kambodzsai falvakra.

Közvetlenül a felszabadult területek elhagyása előtt értesültem róla, hogy az amerikaiak a termés elpusztításának új módszereivel próbálkoznak. Például olyan rovarok petéit dobják le, amelyek megtámadják a rizspalántákat a vízben; vagy fehér foszforral töltött napalmtartályokat használnak, mert a napalm gyakran nem sok kárt tesz az olyan rizsföldekben, amelyeket még aratás idején is elárasztva a víz. Az ázsiai közvélemény bizonyára megdöbbenéssel veszi tudomásul, hogy az Egyesült Államok ünnepélyesen megjelenik a fejlődésben elmaradt országok élelmiszer-termelésének fokozásával foglalkozó nemzetközi konferenciákon, miközben saigoni katonai vezetői mindent elkövetnek, hogy megmérgezzék és fölperzseljék a világ egyik legnagyobb élelmiszertermelő területének rizstermését.

Egyszóval, Washington kudarcot vallott a „különleges hadviseléssel", és most döntenie kell: hogyan tovább? Az 1964 első felében sorozatosan megtartott legfelsőbb szintű tanácskozások azt mutatják, hogy nehezen tudja rászánni magát a döntésre. A lehetőségek elég

korlátozottak. Vezető amerikai körökből ismételten elhangzott az a figyelmeztetés, hogy sem az Egyesült Államok biztonsága, sem bármiféle más érdek nem igazolhatja Dél-Vietnam „második Koreává" változtatását, márpedig a „különleges hadviselés" korlátainak áthágása a második szakasz, a „korlátozott háború" irányában tulajdonképpen ezt jelentené. És vajon mi a biztosíték arra, hogy a „korlátozott háború" nem vezet el automatikusan a harmadik szakaszhoz, a „globális atomháborúhoz"? Amikor beszélgetéseket folytattam a Felszabadítási Front vezetőivel, nagyon érdekelt az a kérdés, mennyire lennének hajlandók „megkönnyíteni" az amerikaiaknak, hogy nagyobb presztízsveszteség nélkül elvonulhassanak. Hasonlóképpen érdekelt, hogy szerintük mennyire rövidíthetné meg a háborút egy olyan saigoni puccs, amely – ha nem is a Front irányítaná – hatalomra juttatna egy tárgyalásokra kész kormányt. Mi lenne az esetleges tárgyalások alapja? S milyen szerepet tölthetne be egy nemzetközi konferencia a kérdés rendezésében?

Nguyen Huu Tho kijelentette, hogy a jelenlegi helyzetben, tekintettel a saigoni fejleményekre – a hadsereg demoralizálódására, a tábornokok közötti ellentétekre, a lakosság általános elégedetlenségére –, s figyelembe véve, milyen könnyen hajtotta végre Khanh a maga puccsát, nem szabad elvetni egy újabb puccs, sőt egész puccssorozat lehetőségét sem, s az államcsínyek közt bízvást akadhat olyan, amely nincs Washington ínyére.

– Ami a Frontot illeti – mondotta –, mi hajlandók vagyunk tárgyalni bármely párttal, csoporttal, szektával vagy magánszemélyekkel, tekintet nélkül politikai irányzatára vagy múltbeli tevékenységére, ha keresztül tudjuk vinni a nemzeti függetlenségre, a demokráciára és a semlegességre alapozott békés rendezést. De az a véleményünk, hogy Dél-Vietnam belügyeit maguknak a dél-vietnamiaknak kell rendezniük, mindennemű külföldi beavatkozás nélkül. Az esetleges megegyezés alapja csakis az amerikai csapatok, fegyverek és felszerelés kivonása lehet. A Front nem ellenzi a rendezés útját egyengető nemzetközi konferenciát, de a részt vevő külföldi hatalmak szerepét arra kell korlátozni, hogy javaslatokat terjesszenek elő, rögzítsék az érdekelt dél-vietnami tárgyaló felek megállapodásait, és szavatolják e megállapodások végrehajtását.

– A Front a megalakult Akcióegység Szövetség keretei közt hajlandó együttműködni bármely csoporttal, ideértve azokat is, amelyek ellenzik programjának egyes pontjait. Nem tartunk kizárólagos igényt sem a háború megnyerésére, sem az utána következő kormányalakításra. Hajlandók vagyunk elfelejteni a múltat, sőt még a jelent is. Ezt mondjuk: „Elég az, hogy véget akartok vetni a háborúnak és a külföldi intervenciónak; vállvetve megyünk majd előre." S meg is tesszük, amit mondunk. Amikor kidolgozunk egy politikai irányvonalat, át is visszük a gyakorlatba. Ez nem propagandafogás. Az amerikai–saigoni hadseregben szolgáló katonatisztteknek ezt mondjuk: „Lehet, hogy megöltétek nem egy honfitársunkat, lehet, hogy bűnöket követtetek el – de mégis befogadunk benneteket, ha megbánjátok, amit tetteket, és visszatértek a hazafihoz méltó útra."

Nguyen Huu Tho a továbbiakban kifejtette, hogy a Front nézete szerint különböző okok sodorhatnak valakit az ellenség soraiba. A közlegények javarészt kényszertoborzás útján kerülnek a hadseregbe. Sok katonatisztet anyagi okok kényszerítenek a szolgálatra; szándékosan elzárják előttük a megélhetés minden egyéb forrását, s így nem marad más választásuk, csak a hadsereg.

– A Front nagy figyelmet szentel annak, hogy egyénileg vagy csoportosan ismét a nép oldalára állítsa ezeket az embereket – mondta. – Valahányszor egy ellenséges alakulat kész arra, hogy szembeforduljon a saigoni parancsnoksággal, mi szíves-örömest támogatjuk. Ha anyagi segítségre van szüksége, azt is megkapja tőlünk. Megőrizheti önálló szervezeti kereteit, tőlünk függetlenül tevékenykedhet – nem kell csatlakoznia a Fronthoz. Kitarthat korábbi politikai és ideológiai nézetei mellett; mi ebbe nem szólunk bele. Egyetlen feltételünk, hogy szembeforduljon az amerikai intervenciósokkal és saigoni bábjaikkal. Ami pedig a vezető közhivatalnokokat illeti, csak azokkal szállunk szembe, akiknek kezéhez honfitársaink vére tapad, de ilyen viszonylag kevés van. A többivel hajlandók vagyunk együttműködni. Ez a politika széles körű támogatásra talált saigoni katonai és közigazgatási körökben, a közkatonáktól egészen a magas rangú tisztekig és hivatalnokokig.

Nguyen Huu Tho elmondta, hogy amióta szaporodnak a Front

katonai győzelmei és nő a tekintélye, sok kormánytisztviselő megszimatolta az idők változását, és ennek megfelelő lépésekhez folyamodott. Némelyek „egészen magas szinten" tapogatózó kísérleteket tesznek, hogy felvegyék a kapcsolatot a Fronttal. Például a Front köztisztviselő-képző tanfolyamokat szervez, azzal a szándékkal, hogy a hallgatókkal tölti be majd a felszabadult területek közigazgatási posztjait. – S nem egy kormánytisztviselő megtalálja annak útját és módját, hogy titokban részt vegyen ezen a tanfolyamon. Ők már a jövőbe néznek.

Megkérdeztem, van-e példa rá, hogy valamely alakulat szembefordult Saigonnal, és a Front támogatásával önállóan működik.

Nguyen Huu Tho egy Cao Dai-egységre hivatkozott. – Ez számbelileg jelentős alakulat – mondotta –, és nem csatlakozott a Fronthoz. Saját parancsnoksága irányításával, saját zászlaja alatt harcol, de anyagi támogatást kap tőlünk, s katonai tevékenységét összehangolja a Front tevékenységével. Egy másik alakulat – ez szakasznyi erősségű – Tra Vinh tartomány Can Long falujában nemrég megölte tisztjeit, dezertált és segítségünket kérte. Mi támogatjuk a szakaszt, amely önálló tevékenységet folytat, s akkor is támogatjuk majd, ha nagyobb alakulattá fejlődik. Sok más példát is említhetnék, s mindez jelentős mozgalommá nő, mihelyt Saigon katonái jobban megismerik akcióegység-politikánkat. Az Akcióegység Szövetség egészen új kezdeményezés.

Vo Van Men alezredes, a Binh Xuyen szekta fegyveres erőinek főparancsnoka, akit Saigon jelentéseiben már többször elesettnek nyilvánított, ugyancsak jelen volt e beszélgetésnél. Megkérdeztem tőle, milyen a kapcsolat csapatai és a Front erői között.

– Miután a diemista egységek az általános árulás folytán alaposan megtépáztak bennünket – mondotta –, megmaradt erőinket átcsoportosítottuk, és önállóan küzdöttünk tovább mindaddig, amíg meg nem alakult a Front. Ekkor gyűlést tartottunk, és elhatároztuk, hogy csatlakozunk hozzá; több éves együttműködésünk meggyőzött róla, hogy ők – és Nguyen Huu Thóra, valamint az elnökség több más, jelenlevő tagjára mutatott – a helyes úton járnak. Az ellenséges propagandagépezet váltig hangoztatta, hogy nem maradhatunk önállóak, „elnyelnek bennünket a kommunisták". De valójában

mindmáig megtartottuk önálló szervezetünket, s minden szinten a mi embereink töltik be a vezető posztokat; a változás csupán annyi, hogy a Front egységes parancsnoksága alatt harcolunk. Önálló jellegünket továbbra is megőrizzük, s nagy hazugságnak bizonyult az az állítás, hogy „elnyelnek bennünket a kommunisták". Az igazság ezzel szemben az, hogy napról napra nő a Front ereje és az a támogatás, amelyben a nép részesíti.

Beszélgetés közben visszakanyarodtam arra a kérdésre, miként lehetne véget vetni a háborúnak úgy, hogy az amerikaiak túlzott nehézségek nélkül, presztízsüket megmentve elvonulhassanak. Nyilvánvaló, hogy a Front a lakosság túlnyomó részének támogatását élvezi, s befolyási szféráján túl is kipuhatolja a „széljárást". Vajon elképzelhető-e, hogy a puccsok és ellenpuccsok sorozata bármely órában felszínre vethet Saigonban egy mindeddig ismeretlen személyt, olyan programmal, amelyet a Front is támogathat? S vajon ez esetben működésbe hozná-e a Front saigoni gépezetét? A válasz igenlő volt: a Front vezetősége éjt nappallá téve fáradozik, hogy kedvező feltételeket teremtsen egy ilyen fordulathoz, s abban a helyzetben van, hogy hatékony és haladéktalan támogatásban részesíthet bármely „kedvező puccsot". De a jelenlevők azt is kifejtették, hogy a hosszú távú politikai és katonai tervezés nem épülhet ilyen eshetőségre, hanem „csak az erőviszonyokra". A vezetőknek a hosszú távú politikai–katonai harc fogalmaiban kell gondolkodniuk, és csak ezenfelül számíthatnak egy olyan katonai felkelésre, amely az eddigieknél jóval magasabb politikai szinten megy végbe. Ha azonban az amerikaiak presztízsveszteség nélkül óhajtanak távozni – miért ne szervezhetnének az eddigi két puccs után egy harmadikat, olyasvalakinek a vezetésével, aki hajlandó tárgyalásokat folytatni a béke, a demokrácia, a függetlenség és a semlegesség alapján? Ez utóbbi kérdést természetesen tréfának szánták, de Washington nem is tenné olyan rosszul, ha elgondolkodna rajta. Nguyen Huu Tho lényegében úgy vélekedett, hogy Washington alkalmasint kipróbál még néhány politikust, és elszenved néhány vereséget, mielőtt rááll, hogy reális alapon tárgyalásokat folytasson.

Megkérdeztem az elnököt, mi a véleménye de Gaulle-nak arról

az elképzeléséről, hogy semlegesíteni kellene Délkelet-Ázsiát, Dél-Vietnamot is beleértve.

Nguyen Huu Tho rámutatott, hogy a Front már korábban helyeselte Norodom Szihanuk kambodzsai államfőnek azt a javaslatát, hogy létesüljön egy Kambodzsát, Laoszt és Dél-Vietnamot felölelő semleges övezet. – S mi reálisnak tekintjük de Gaulle elnök nemrég kifejtett elképzeléseit is – fűzte hozzá. – A Felszabadítási Front örömmel üdvözli ezeket az elképzeléseket. – Majd a független Dél-Vietnam és Franciaország jövőbeni kapcsolataira utalva kijelentette: – Dél-Vietnam és Franciaország között már hosszú ideje jó kapcsolatok állnak fenn, elsősorban gazdasági és kulturális téren. A Front a jövőben fejleszteni szeretné ezeket a kapcsolatokat, az egyenlőség és a kölcsönös előnyök alapján. Reméljük, hogy Franciaország mindenkor kivételes helyet foglal majd el a Dél-Vietnammal baráti kapcsolatban álló országok közt. Mindez természetesen attól függ, milyen álláspontra helyezkedik most, miképpen fogja fel a küzdelmet, amelyet a vietnami nép a felszabadulásért és a nemzeti függetlenségért folytat az amerikai agresszió ellen. Ezzel összefüggésben nagy érdeklődéssel kísérjük a francia kormány jelenlegi lépéseit és erőfeszítéseit, amelyek a dél-vietnami kérdés békés rendezésének elősegítésére irányulnak.

Ho Si Minh elnök, akivel később találkoztam Hanoiban, szintén megemlítette, hogy de Gaulle elnök nézetei „komoly figyelmet érdemelnek". Véleménye szerint a legjobb megoldás az, amelyet a Felszabadítási Front javasol. – A dél-vietnami kérdést Dél-Vietnam népének kell megoldania a függetlenség, a demokrácia, a béke és a semlegesség alapján – mondta. – Ennek első feltétele az, hogy az amerikai imperialisták minden katonájukat és fegyverüket vonják ki Dél-Vietnamból, és tartsák tiszteletben az 1954-es genfi egyezményt.

Ha az amerikai politika irányítói számot vetnének a valósággal, ezen az úton eljuthatnának a lehető legjobb megoldáshoz, amelyet Dél-Vietnamban és egész Délkelet-Ázsiában elérhetnek. Bukásra ítélt, reménytelen dolog arról beszélni, hogy folytatni kell a háborút, „amíg az utolsó kommunistát is ki nem kergetjük Dél-Vietnamból", miként Washington fárasztó monotóniával hajtogatja. Nguyen Huu

Tho hangsúlyozta, hogy az amerikaiaknak a „dél-vietnami kommunizmusról" vallott nézetei alapján „ez a fenyegetés annyit jelent, hogy a háborút addig akarják folytatni, amíg az utolsó dél-vietnamit is el nem űzik szülőföldjéről. De a vietnami hazafiak megfelelő választ adnak majd erre a pökhendiségre" – fűzte hozzá.

Hacsak nem vetik be a hidrogénbombát, és nem irtják ki az utolsó szálig a vietnamiakat – számos szomszédjukkal együtt –, az amerikaiak sohasem érhetnek célt Dél-Vietnamban a katonai megoldás erőszakolásával.

1964 november végétől 1965 január közepéig ismét Dél-Vietnamban jártam, újra felkerestem a felszabadított területeket és a frontokat, s minden vonatkozásban nagy változásokat tapasztaltam. A felszabadító hadseregnek azok a századai, amelyeket annak idején meglátogattam, zászlóaljakká nőttek; a zászlóaljak ezredekké. Azt a Saigontól tizenegy kilométerre levő falut, amely ott-tartózkodásom idején még ellenséges fennhatóság alatt állt, azóta felszabadították, és megsemmisítették az őrzésére felállított két őrállomást.

Azokat az utakat, amelyeket előző látogatásom idején védelmi célzattal járhatatlanná tettek, azóta helyreállították, mert most már jó mélyen bent, a felszabadított területeken húzódnak végig; más utakat viszont járhatatlanná tettek. Így például hasznavehetetlenné vált a nagy stratégiai jelentőségű 13-as számú országút, amely Saigonból északra, a Nyugati Felvidéken fekvő, kulcsfontosságú Ban Mé Thuotba vezet. A partizánok több kilométeres szakaszon, szabályos távközökben vályog- és kőbarikádokat emeltek, s mesterlövészeik elrejtőztek a közelben, hogy megakadályozzák a torlaszok eltávolítását. Amikor ott jártam, amerikai pilóták alacsonyan szálló vadászgépekről, rakétákkal próbálták szétlőni a barikádokat. Amit azonban sikerült elpusztítaniuk, azt éjszaka percek alatt helyreállították.

A Saigonból kiinduló északi irányú utasforgalom a fővárostól mintegy harminc kilométerre, a barikádrendszer előtt megrekedt; az autóbuszok utasai kiszálltak, néhány kilométert gyalogoltak az utolsó barikádig, azután átszálltak egy másik, északra tartó autóbuszra. Az öregeket és a gyermekes anyákat segítették a partizánok. A katonai járműveket azonban rajtaütésszerűen megtámadták, még jóval azelőtt, hogy a barikádokhoz értek volna, s így azoknak hatalmas kerülőutat kellett tenniük.

Mivel a legfontosabb harci frontok Saigon és más városok közvetlen közelébe tevődtek át, s az amerikai irányítással működő légierő virradattól napszálltáig állandóan szemmel tartotta a városokba vezető utakat, az igazán érdekes helyek felkeresésekor nemegyszer adódtak „forró" pillanatok. Ez alkalommal csaknem kizárólag kerékpárral közlekedtem; így biztonságosabb, mert az ember meghallja a repülőgépeket, percekkel azelőtt, hogy felbukkannának. Egy késő délután azonban hiába figyeltünk fel a repülőgépzajra, már nem volt mit tenni. Kis kerékpáros csoportunk egy nyílt útszakaszon haladt, egyik oldalon sem voltak fák, nem volt semmilyen fedezék. Amikor meghallottuk a repülőgép zúgását, csak egyet tehettünk: a kormány fölé hajoltunk, és vadul tapostuk a pedált. Szerencsénkre csak felderítő gép volt, de mielőtt az olimpiai versenyeken is becsületünkre váló sebességgel eltűntünk volna egy erdei ösvényen, elég közel került ahhoz, hogy észrevegye vagy lefényképezze csoportunkat.*

Első látogatásom idején, mint már említettem, a biztonságomért felelős személyek attól tartottak, hogy amennyiben az amerikaiak észrevesznek, azt hiszik majd, hogy fogságba esett katonájuk vagyok, akit valamilyen táborba szállítanak, s esetleg megpróbálnak rajtaütésszerű támadással „kiszabadítani". Ez alkalommal az amerikaiak nyilvánvalóan nem is gondoltak ilyesmire. Azon az úton és arrafelé, amerre haladtunk – Saigon irányában – csak egyetlen hely kínálkozott az éjszakázásra: egy kis erdősáv, amelyet tisztások vettek körül, a tisztásokon túl pedig gyér bozót. Az erdősávban csak mi tartózkodtunk, s rögtön megérkezésünk után légvédelmi fedezékeket ástunk a fák közt kifeszített függőágyaink mellett. Hajnali négy órakor – éppen egy éjjeli madár hangját vettem fel magnetofonra – négy repülőgép jelent meg felettünk, és az előzetes körözés udvarias szertartása nélkül bombákkal árasztotta el kis facsoportunkat. Az

* Az amerikai távirati irodák néhány nappal később jelentették, hogy „egy fehér ember tartózkodik a Viet Kongnál". Ez csak részben felelt meg a valóságnak mert „egy fehér nő is tartózkodott a Viet Kongnál": Madeleine Riffaud francia írónő, aki elég kreol bőrű és karcsú ahhoz, hogy vietnami nőnek álcázhassák. Engem azonban termetem miatt nem lehetett álcázni, s még a magasból is rögtön észrevették, hogy nem vagyok vietnami.

első robbanások légnyomása valósággal besodort bennünket a függőágyból a fedezékbe; mikrofonom eltűnt a kidőlt fatörzsről, amelyre rátettem, de a magnószalag tovább forgott. Néhány percig bömböltek a zuhanórepülésbe átmenő gépek, a villanások megvilágították a fákat, és úgy tetszett, hogy a robbanások egyenesen nekünk szólnak. Másnap reggel láttuk, hogy a legközelebbi bombatölcsér is kétszáz méterre van tőlünk, de akkor úgy éreztük, hogy egyik-másik bomba alig tíz méternyire robbant. Csoportunkból senki sem sérült meg; a terebélyes őserdei fák és a bozótok felfogták a légnyomás és a szilánkok javát. Amikor azonban napkelte után jobban szemügyre vettük a bombatölcséreket, az egyiknek a közelében megpillantottuk egy kisfiú és egy bivaly földi maradványait; bizonyára épp a legelőre tartottak, amikor megkezdődött a bombázás. A kis erdősávban nem voltak házak, nem volt semmilyen célpontnak tekinthető tárgy, kivéve bennünket. Úgy látszott hát, hogy valaki ledobott egy félelmetes „névjegyet", tudatva velünk: észrevette jelenlétünket.

S ez csak a kezdete volt negyedszázados riporteri – javarészt haditudósítói – tevékenységem „legforróbb" hetének. Másnap elkerültünk egy kelepcét, amelyet négy amerikai vezetésével két partizánvadász szakasz állított. Miközben ugyanis azt hitték, hogy becserkésznek bennünket, a felszabadító hadsereg egyik járőre őket cserkészte be. A partizánok jót mulattak a gondos óvóintézkedéseken, amelyeket a rajtaütésre készülő partizánvadászok foganatosítottak, hogy észre ne vegyék őket. Csak azért nem ütöttek rajtuk, mert mi is ott voltunk, s a biztonságunkért felelős személyek el akarták kerülni az ellenfél helikopteres akcióját, amelyre a partizánvadász alakulat megsemmisítése után alighanem sor került volna.

Néhány nappal később így figyelmeztetett bennünket a felszabadító hadsereg egyik tisztje: – Mihelyt bármilyen messziről is meghallják a repülőgép zúgását, húzódjanak fedezékbe, mert ezt a területet délutántól kezdve erősen bombázni fogják. – Megszoktam már, hogy ne csodálkozzam az efféle, kivétel nélkül helyesnek bizonyuló értesülések pontosságán. S valóban, alig költöttük el rizsből és sózott halból álló vacsoránkat az egység parancsnokának társaságában, amikor meghallottuk az első repülőgépek hangját. Mire a bombák

záporozni kezdtek, már mélyen a föld alatt voltunk az óvóhelyeken, amelyekből alagutak vezettek több irányba, arra az esetre, ha napalmbombákat dobnak le, vagy elzáródik az egyik kijárat. Mire a támadás véget ért, az asztal, ahol nem sokkal azelőtt vacsoráztunk, szilánkokra forgácsolódott szét, s körülötte egymást érték a bombatölcsérek. De most sem sebesült meg senki, mint ahogy az elkövetkező hetekben a közvetlen környezetemben lezajlott többi bombatamadásnak sem voltak áldozatai.

A „forró" hétre az tette fel a koronát, hogy Saigontól mintegy negyven kilométerre északra, ahol csoportunk néhány napig táborozott, négy oldalról nagyarányú rajtaütésszerű támadást indítottak ellenünk M–113-as harckocsikkal, repülőgépekkel és ágyúnaszádokkal. Az első bombák nyitott futóárkokban értek bennünket. A felszabadító hadsereg egyik operatőre az én 16 milliméteres felvevőgépemmel filmezte a tőle alig 25 méterre robbanó bombákat, és a robbanások közepette hason csúszva közelített meg egy lezuhant, lángban álló helikoptert; a gép égő roncsai közt három amerikai teteme látszott. Mire a támadók körülzártak bennünket, már a föld alatti alagutak útvesztőjében kúsztunk: amikor a helikopterekről az utolsó katonák is földet értek, fejünk fölött bezárult a tökéletesen álcázott négyszögletes csapóajtó, elegyengették a földet és a leveleket, gondosan eltüntették a lábnyomokat.

Noha ezeket az incidenseket nem mind a mi kedvünkért rendezték, akadtak olyanok is, amelyek kétségkívül nekünk szóltak.

Amikor ránkzúdult az említett támadás, éppen visszatérőben voltunk a Binh Gia-i csatatértől északra fekvő területről. Ez a csata december 29-én és 31-én tombolt a leghevesebben, és csak január 3-án ért véget, amikor a felszabadító hadsereg rajtaütésszerűen megtámadta a saigoni hadsereg 35. partizánvadász zászlóaljának két századát. Másnap, a fő csatatértől északra levő gumiültetvényen tájékoztatott bennünket a Binh Gia-i csatáról a reguláris felszabadító hadsereg egyik tisztje, aki a hadműveleti terv elkészítésétől az előző napi rajtaütésszerű támadásig részt vett az egész akcióban. Le Thanh Long a gondosan megrajzolt térképen vörös és zöld nyilakkal érzékeltette a szemben álló erők hadmozdulatait, s részletesen beszámolt az egyhónapos csatáról, amelyet a reguláris felszabadító

hadsereg egyetlen, nagy egysége vívott december 5-től január 3-ig. Ez volt az első alkalom, hogy a Front ilyen nagy egységet vetett harcba, s az első alkalom, hogy a harcosok, a küzdelem színhelyén maradva, nappali ütközeteket vívtak.

A Binh Gia-i akcióról még a hivatalos amerikai jelentések is elismerték, hogy új szakaszt nyitott meg a háborúban. Az amerikai–saigoni parancsnokság, vagy legalábbis a Saigonban működő amerikai tudósítók nem titkolták, hogy mindeddig ez volt a háború legsúlyosabb veresége. Le Thanh Long alapos, tényekkel gazdagon alátámasztott beszámolójából azonban kiderült, hogy az amerikai–saigoni hivatalos közlemények, és hasonlóképpen az amerikai sajtójelentések nem említették a csata sok fontos mozzanatát. Többek között elhallgatták, hogy a felszabadító hadsereg december 9-én megsemmisített egy tizennégy egységből álló egész harckocsi-oszlopot, s vele együtt kilenc amerikai „tanácsadót".

Íme, Le Thanh Long beszámolója erről az akcióról rövidített formában:

„December 9-én két ellenséges zászlóaljat irányítottak Binh Gia* környékére, a Binh Giától néhány kilométerre északkeletre fekvő Xuan Sonba. Feladatuk az volt, hogy visszafoglalják Binh Giát. A katonák harci szelleme azonban gyenge lábon állt; kijelentették, hogy addig egy lépést sem tesznek, amíg nem küldenek harckocsikat a támogatásukra. Így hát a kétéltű harckocsik N 3/1-es számú csoportját Bariából délre irányították a 2-es számú országúton, hogy elkísérje Binh Giába a két zászlóaljat. Mi úgyszólván biztosra vettük, hogy a harckocsik ugyanazon az úton térnek majd vissza, s úgy döntöttünk, hogy rajtaütésszerűen megtámadjuk őket. Embereinknek tíz kilométert kellett megtenniük egy óra alatt, hogy a megfelelő időben a megfelelő helyen lehessenek. Futólépésben indultak útnak, és csak könnyű gyalogsági fegyvereket vittek magukkal. Mire

* Binh Gia a hasonnevű nagy „stratégiai faluról" nyerte a nevét. A falu 6000 lakosa javarészt azokból a katolikus menekültekből állt, akik a genfi egyezmény megkötése után hagyták el Észak-Vietnamot. A december 4-éről 5-ére virradó éjszakán partizánok szivárogtak be ebbe a „stratégiai faluba", hajnalban – elbeszélésük szerint a helyi lakosság segítségével – felszámolták a helyőrséget, s még december 9-én is ők voltak a helyzet urai.

a kijelölt helyre értek, már hallották a harckocsik dübörgését, s látták, hogy felderítő repülőgépek és helikopterek köröznek az oszlop fölött. Nem volt idejük arra, hogy lövészgödröket vagy futóárkokat ássanak – csak a terep kínálta mélyedésekben és egyéb fedezékekben húzódhattak meg.*

Amikor a harckocsi-oszlop elérte a rajtaütésre kiszemelt pontot, megharsantak kürtjeink, s katonáink támadásba lendültek. Mindegyikük pontosan tudta, mi a feladata. Azonnal tüzet nyitottunk mindegyik harckocsira, de ugyanakkor össztűz alá vettük az elsőt, majd kézigránátokkal közelítettük meg.** Lövészeink tűztámogatása arra kényszerítette a harckocsi-tüzéreket és -vezetőket, hogy lehajtsák a fejüket; így nem tudták elég mély szögbe irányítani a nehéz fegyvereket, hogy eltalálhassák körülöttük rajzó katonáinkat, és maguk elé vagy a levegőbe lőttek. Perceken belül harcképtelenné vált az első harckocsi, s részben eltorlaszolta az utat. Ezután össztüzet nyitottunk a másodikra, majd a harmadikra. Tizenöt perc alatt harcképtelenné tettünk három harckocsit, s az egység parancsnoka kitűzte hadseregünk zászlaját az elsőre. A repülőgépek és a helikopterek pilótái kezdetben nem ismerték fel, mi történik, de azután lejjebb ereszkedtek, és fedélzeti fegyvereikből tüzet nyitottak ránk. A mieink ekkor beugrottak az első három harckocsiba, a géppuskákkal megcélozták a támadó gépeket, s egy-kettőre eltaláltak három helikoptert és egy felderítő repülőgépet. Valamennyi lángolva zuhant le a csatatér közelében. A többiek sűrű füstfelhőbe burkolózva a magasságban kerestek menedéket, s ezután nem is zavartak már bennünket.

Az összecsapás hatalmas arányokat öltött, amikor néhány harckocsi személyzete elég bátorságot merített ahhoz, hogy felemelje a fejét és visszalőjön. Pusztulásuk azonban elkerülhetetlen volt: koncentrált támadásaink sorra lekaszálták őket, s lánggal égő, füstölgő géproncsokat hagytak maguk mögött. A még ép harckocsik halálosan sebesült vadállatok módjára »tántorogtak«, nem tudták, merre for-

* A felszabadító hadsereg katonái minden akciójuk során erősen álcázzák magukat zöld gallyakkal és levelekkel.

** Az M–113-as harckocsi nyitott „hasában" katonákat szállít, s ily módon könnyen sebezhető kézigránátokkal.

duljanak. Egy óra leforgása alatt tizenkét M–113-as vált harcképtelenné. A tizenharmadiknak a legénységét megadásra szólítottuk fel. Két vietnami katona a magasba emelte kezét, és kilépett a harckocsiból. Egy amerikai azonban kiugrott a másik oldalon, és az erdő felé rohant. Utána kiáltottunk angolul, hogy adja meg magát, de ő tovább futott. Így hát össztüzet nyitottunk rá, s a szó szoros értelmében szitává lőttük. A tizennegyedik harckocsi arra használta fel ezt az időt, hogy megpróbáljon átmenekülni a Song Cau folyón, amely mintegy ötszáz méterre van az úttól. Katonáink utána iramodtak, és szaladás közben lőtték. A harckocsinak sikerült behajtania a folyóba, de már át- meg átlyuggatták a lövések, és így elsüllyedt. Azt hittük, hogy végleg lemondhatunk róla, de néhány nappal később felkeresett bennünket néhány helyi partizán, egy nehézgéppuskával, amelyet a folyó fenekén fekvő harckocsiból szereltek ki. Arra kértek, hogy adjunk nekik cserébe puskákat, mert az ilyen fegyvernek semmi hasznát sem vehetik."

– Az akció során harcképtelenné tettünk százkilenc dél-vietnami katonát, és megöltünk kilenc amerikait. Az N 3/1-es számú kétéltű harckocsi csoport nem volt többé – jelentette ki Le Thanh Long, magyarázatul hozzáfűzve, hogy a csoport eredetileg huszonnégy harckocsiból állt, de több egysége elpusztult vagy megsérült egy néhány héttel előbbi akció folyamán. – Kapott ugyan pótlásul az alakulat néhány új harckocsit, s a megsérült gépeket kijavították – jegyezte meg. – A korábbi akció óta most került először bevetésre. És ezúttal teljesen megsemmisült. De végtére is mindegy volt – ha mi nem pusztítjuk el, másutt várt volna rá ugyanez a sors.

Mivel az akciót kezdetétől a végéig filmre vették, a saigoni parancsnokság nehezen tagadhatja le a történteket. Az ütközetről azonban egy sort sem írtak a nyugati tudósítók, illetve elhallgatták azt a nem kevéssé fontos tényt, hogy elpusztult 14 harckocsi és elesett kilenc amerikai.

A Binh Gia-i csata többi jelentős eseményére december 29-én és 31-én került sor. Fontosságuk kellő értékeléséhez tudnunk kell, hogy az amerikai–saigoni parancsnokságnak mindössze 11 zászlóaljnyi stratégiai tartaléka van, amelyet válságos helyzetben bevethet. Négy zászlóalj állandóan Saigonban állomásozik, hogy leverhesse az eset-

leges felkeléseket, politikai tüntetéseket stb. Ezek nem közönséges alakulatok, hanem ejtőernyős, tengerészgyalogos és partizánvadász elit- vagy rohamzászlóaljak. Az egyiket, a 33. partizánvadász zászlóaljat vetették be helikopteren december 29-én, miután két közönséges gyalogos zászlóalj nem volt hajlandó Binh Gia ellen vonulni; a volt „stratégiai falut" ugyanis december 28-án ismét elfoglalták a partizánok, akik december 9-én visszahúzódtak a harckocsikkal támogatott katonaság elől.

– A már ott-tartózkodó két zászlóaljjal – mondta Le Thanh Long, pálcájával a térkép egy másik pontjára mutatva – a partizánvadászok körül akarták zárni Binh Giát, hogy megsemmisítsék a mieinket. De túlnyomó számbeli fölényük ellenére sem tudták elszánni magukat a támadásra. Partizánjaink állandóan lőttek rájuk, ők pedig lőtávolon kívül maradtak. S miközben körbe-körbe manővereztek, reguláris katonaságunk egyik egysége, amely Binh Giától délre egy gumiültetvényen tartózkodott, zavartalanul előretört az előző éjszaka ásott lövészárkokban és alagutakon, s bekerítette a 33. partizánvadász zászlóaljat.

– Tizenhat órakor meglepetésszerű támadásba lendültünk, s rendkívül erős össztüzet nyitottunk az ellenségre. Első sorozataink elpusztították a harcálláspontot, s halálra sebezték a zászlóaljparancsnokot és helyettesét. Amikor megjelent fölöttünk mélyrepülésben egy csomó repülőgép és helikopter, őket vettük tűz alá. Néhány perc alatt lelőttünk tíz gépet, elsősorban helikoptereket. Körülöttünk lángolva égtek a roncsok, s ez csak fokozta a pánikot és zűrzavart. A légierő ezután biztos távolságba húzódott, még átrepülni sem mert a csatatér felett. A pilóták a gumiültetvényt bombázták, de ott már senki sem tartózkodott. Egy óra alatt teljesen megsemmisült a 33. partizánvadász zászlóalj, s lelőttünk további négy légi járművet. Tizennégy repülőgép és helikopter egy óra alatt – ez csúcsteljesítmény a háború eddigi történetében.

Mivel már késő délutánra járt az idő, az ellenség meg sem kísérelte a halottak és a sebesültek összeszedését – jegyezte meg Le Thanh Long, magyarázatul hozzáfűzve, hogy napszálltáig már csak egy óra volt hátra, s a helikopterek személyzete tartott tőle, hogy leszálló gépeiket zsákmányul ejthetik a sötétben. A sebesülteket a

felszabadító hadsereg egészségügyi szolgálata részesítette elsősegélyben. – S mert semmi sem zavart bennünket – folytatta mosolyogva elbeszélését –, embereinknek bőven volt idejük rá, hogy összegyűjtsék egy egész zászlóalj felszerelésének minden darabját. Elit alakulatról lévén szó, nem panaszkodhattunk a zsákmányra.

Másnap reggel egy újabb zászlóalj jelent meg vagy száz helikopterrel, hogy elszállítsa a sebesülteket és az elesetteket, és kimentse a lelőtt gépekből mindazt, ami még menthető. A katonák azonban nem voltak hajlandók megközelíteni a csatateret. – Binh Gia lakosait akarták rávenni, hogy szedjék össze a csatatéren heverőket, és vigyék a helikopterekhez – mondta Le Thanh Long. – A falubeliek azonban egy tapodtat sem mozdultak. Úgy tettek, mintha félnének a Viet Kongtól, amely alighanem még „a helyszínen tartózkodik". A katonáknak, ezt hallván, még inkább inukba szállt a bátorságuk. Így hát a parancsnok repülőgépeket hívott, hogy bombázzák a csatateret, saját halottaikkal és sebesültjeikkel együtt. Ezek az emberek kétszeres halált haltak – jegyezte meg sajnálkozva. – A légierő jó ideig verte bombákkal és rakétákkal a csatateret – azokat az állásokat támadta, amelyeket az előző nap tartottunk –, s a katonák csak ezután merészkedtek elő, hogy összegyűjtsék a régi és az új holttesteket. Egész nap folyt a szállítási művelet. Késő délután, amikor becslésünk szerint utoljára fordultak a gépek, a partizánok megrohanták az egyik helikoptert, és „elevenen" zsákmányul ejtették, noha a heves összecsapásban életét vesztette a gép négyfőnyi amerikai személyzete.

– Tudtuk, hogy másnap mire számíthatunk – folytatta Le Thanh Long. – Saigon szemében a halott amerikaiak sokkal többet érnek, mint megannyi élő vietnami. Ezért várható volt, hogy az ellenség másnap kísérletet tesz a helikopter és a holttestek elszállítására. A helikopterből eltávolítottuk a fegyvereket, de különben úgy hagytuk, ahogy volt, benne a holttestekkel. A helyi lakosság segítségével azonban egész éjszaka árkokat és alagutakat ástunk a gép körül. – Más szóval, csalétket tettek ki, akárcsak a vadász, aki egy malacot köt a fához, és úgy várja a tigrist.

– Be is vált a számítás: másnap – újév előestéjén – megjelent az értékes stratégiai tartalék egy újabb alakulata, a 4. tengerészgyalogos

lövészzászlóalj. Mivel még folytak az utolsó előkészületek, egy kis egységünk színlelt támadást intézett a helikopter felé tartó zászlóalj ellen. Leterítettek vagy húsz tengerészgyalogost, mire a zászlóalj visszavonult harcálláspontjára. A mi egységünk is visszavonult, a helikopterrel ellentétes irányba, s ebből a tengerészgyalogosok arra következtettek, hogy végleg visszahúzódtunk. Ismét elindultak a helikopter felé, ezúttal zárt alakzatban, s amikor egész közel jutottak állásainkhoz, katonáink valósággal kibújtak a föld alól, és megsemmisítő tűzzel fogadták őket. A csata sorsa – akárcsak korábban, a partizánvadászok esetében – már az első percekben eldőlt. A tengerészgyalogosokat meglepetésként érte a támadás. Lelőttünk két helikoptert, amely alacsonyra ereszkedett, hogy megnézze, mi történik. Egy óra leforgása alatt minden véget ért – a 4. tengerészgyalogos lövészzászlóalj sem volt többé. Foglyul ejtettünk egy amerikai századost, és megöltünk további hat amerikait – azokon kívül, akik a lelőtt helikopterekben voltak. Az ellenség nagy árat fizetett azért a próbálkozásáért, hogy elszállítsa a négy holttestet.

A halottak és a sebesültek – akárcsak az előző ütközetben – egész éjjel a csatatéren feküdtek, s a felszabadító hadsereg katonái, valamint a helyi partizánok összeszedték a megsemmisített zászlóalj egész felszerelését. Le Thanh Long elmondta, hogy a reguláris hadsereg manapság csak a nehézfegyvereket viszi magával, a többi fegyvert a falusi önvédelmi alakulatok partizánjainak hagyja.

Amerikai–saigoni szempontból e csata legriasztóbb vonatkozása az volt, hogy a „legmegbízhatóbbnak" vélt területen zajlott le, olyan területen, ahol a lakosság többsége Észak-Vietnamból áttelepült katolikus. Mindeddig őket tekintették a saigoni kormány legszilárdabb támogatóinak, s most kiderült, hogy a felszabadító erőket itt is szoros kapcsolatok fűzik a helyi lakossághoz. Le Thanh Long maga is katolikus áttelepült, s állítása szerint a Binh Gia-i csatában részt vevő helyi partizánok csaknem kivétel nélkül, a bevetett reguláris alakulat katonái pedig javarészt szintén Északról települtek át. Valamennyiüket elkeserítette az, hogy a földdel, állással, új halászbárkákkal kapcsolatos bőkezű ígéretek, amelyekkel 1954-ben Délre csalogatták őket, nem váltak valóra. Az a január 3-i rajtaütésszerű támadás, amelynek során megsemmisült a 35. partizán-

vadász zászlóalj két százada és mind a tizenöt motoros járműve – köztük páncélozott csapatszállító kocsik is – Binh Bo „stratégiai faluban" zajlott le, ahol szintén katolikus áttelepültek laknak; minden előkészület a helyi lakosság szeme láttára történt, de senki sem akadt, aki jelentette volna a „gyanús előjeleket" a falu egyik végében levő katonai őrállomáson, vagy a másik őrállomáson, amely egy kilométerrel odébb, az országút mellett volt. Az akcióra a nagy stratégiai fontosságú 15-ös számú országút mentén került sor (ez a Binh Bót átszelő út köti össze Saigont Cap St. Jacques-kal, a keleti tengerpart kikötőjével és üdülőhelyével). S e körülmény további gondot okoz Saigonnak.

Abban az esetben, ha a Dien Bien Phu-ihoz hasonló helyzet alakulna ki Saigon körül, súlyos problémát okozna az amerikai személyzet evakuálása, mivel azokat a Saigonból kivezető utakat, amelyek még járhatók – köztük a Saigon-folyót – könnyen el lehet zárni, vagy nagyarányú rajtaütésszerű támadásokat lehet indítani ellenük. Éppen ezért egyes létesítményeket és vezérkarokat csendben áthelyeznek Cap St. Jacques-ba, ahonnan jóval könnyebb lenne tengeri úton az evakuálás. Most pedig az egész Binh Gia-i akció a fővárost Cap St. Jacques-kal összekötő 15-ös számú országút környékén zajlott le; magán az országúton két nagyobb lestámadásra került sor, s a partizánok most már tetszés szerint átvághatják az utat. A Binh Gia-i csata valójában már a Saigonért folyó csaták egyikének tekinthető, hiszen a fő ütközet a fővárostól 50 kilométerre zajlott le.

Egészen rendkívüli, s az amerikai–saigoni parancsnokságnak nem kisebb gondot okozó fegyvertény a Bien Hoa-i repülőtér ellen intézett támadás. A repülőtér alighanem egész Dél-Vietnam leggondosabban őrzött létesítménye volt. Beszéltem Huynh Minhhel, a felszabadító hadsereg tisztjével, aki a támadást vezette. Alacsony termetű, izmos paraszt, zilált hajjal és ellenállhatatlan nevetéssel. Az ő nevéhez fűződik minden idők alighanem legnagyobb légi győzelme: embereivel tizenöt perc alatt elpusztított huszonegy B–57-es típusú nukleáris bombázót, valamint tucatnyi más repülőgépet és helikoptert, anélkül hogy alakulata bárminő veszteséget szenvedett volna. Egyike volt az első kérdéseimnek, hogy tudott-e a B–57-esekről, mert az amerikai sajtó szerint ez a repülőgéptípus féltve őrzött titok

volt, s a nyugati újságírók is csak a támadás után értesültek róla, hogy ilyen gépek is voltak a repülőtéren.

– Igen, tudtunk róla – válaszolta –, mert az egyik egységünk augusztus 4-én lelőtt egy B–57-est Phuoc Thanh tartomány fölött. Az amerikaiak nagy erőfeszítéseket tettek, hogy még előttünk eljussanak a gép roncsaihoz – nem akarták, hogy fény derüljön a titokra. A mi fiaink azonban megelőzték őket. Kiszerelték a gépből a fegyvereket, és összeszedtek egy zsákra való dokumentumot, amelyekből kiderült, hogy már négy B–57-es érkezett Bien Hoába, s továbbiak vannak úton. A repülőgép roncsait felgyújtottuk. Másnap került sor a támadásra a Tonkini-öbölben, s közvetlenül ezután további negyven B–57-es gép érkezett Bien Hoába. Az első szállítmány megmaradt három gépe közül kettő egymásnak ütközött a levegőben, de saigoni fennhatóság alatt álló területre zuhantak le... Az amerikai sajtó egy szóval sem említette e három óriásgép pusztulását.

Vajon csakugyan aknavetőkkel semmisítették meg a repülőgépeket, vagy a repülőtérre beszivárgott harcosok végezték el a munkát robbanóanyaggal, akárcsak több mint tíz esztendővel ezelőtt a Viet Minh egyik merész rohamcsapata, amely Haiphong közelében mintegy hatvan francia repülőgépet pusztított el Cat Bi repülőterén?

– Aknavetőket használtunk – volt a válasz –, s rendkívül pontosan tüzeltünk, hogy mindegyik lövedék célba találjon. Az aknavetőket viszont megfelelő lőállásokba kellett vinni, s ez igen bonyolult beszivárgási akciókat igényelt; nagyon óvatosan kellett eljárnunk, nehogy felriasszuk az ellenséget. Este 23 óra 26 perckor azonban már valamennyi csoportunk készen állt, hogy egyszerre tüzet nyisson.

– Másodpercek alatt hatalmas robbanások rázkódtatták meg a levegőt, lángnyelvek csaptak az ég felé. Elsődleges célpontjaink a B–57-es gépek voltak. Az aknavetők kezelő személyzete nem tudta visszafojtani izgalmát, amikor a lövések telibe találtak, s egyre magasabbra csaptak a lángok. Az egyik tüzér nagyot ugrott, amikor eltalálta a célpontot, és így kiáltott: „Ezt a feleségemért!" – mert az asszony életét vesztette az egyik légitámadáskor. Egymás után robbantak fel a repülőgépek és a bombák, tovább fokozva a tomboló, csattogó tűz- és hangorkánt. Néhány perc múlva aknavetőink egy

részét a barakkokra irányítottuk, s az első sortűzzel megsemmisítettük a helyőrség megfigyelőpontját. A csatlós katonák a fedezékek felé rohantak; az amerikaiak azt hitték, hogy a szörnyű dübörgés és a lángtenger csatlósaik lázadásának következménye, így hát tüzet nyitottak a rohanó katonákra. Az utóbbiak visszalőttek, s mint később megtudtuk, megöltek vagy megsebesítettek huszonegy amerikait. Fel akartak szállni a megmaradt gépekkel, de sikerült eltalálnunk az első Skyraidert, amint éppen felemelkedett a betonról. A gép felrobbant, és eltorlaszolta a kifutópályát.

A repülőtér védelmi rendszeréhez tartozott egy 155 mm-es üteg, amelyet a Bien Hoától északra fekvő Tan Uyen helyőrségi központban állítottak fel. Csaknem abban a pillanatban, amikor Huynh Minh emberei aknatűz alá vették a repülőteret, egy másik egység megtámadta az üteget, s percek alatt harcképtelenné tette mind az ágyúkat.

– A mi Bien Hoa-i akciónk mindössze tizenöt percig tartott – folytatta elbeszélését Huynh –, és azután megkezdődött a visszavonulás bonyolult feladatának végrehajtása. Támadásunk semmiféle ellenállásba nem ütközött, egyetlen lövést sem adtak le ránk, így hát sikerült biztonságban visszavonulnunk az ellenséges „jelzőtüzek" fényénél. Még egy karcolás sem érte embereinket, s a Tan Uyent támadó egység katonái is sértetlenül tértek vissza támaszpontjukra.

Megkérdeztem, hogy tekintettel a beszélgetésünk elején leírt félelmetes védelmi rendszerre, miként sikerült az akadályok labirintusán keresztül becsempészni több tucat embert, nehéz aknavetőkkel és aknákkal, vízhűtéses géppuskákkal, megfelelő mennyiségű hűtővízzel és egyéb felszereléssel együtt?

– Nem nagyon térhetek ki a részletekre – volt a válasz –, de sok segítséget kaptunk a helyi lakosságtól. Mindannyian a mi embereink. Saját földünkön, saját népünk közt voltunk.

Először arra gondoltam, hogy a parancsnok csak általánosságban beszél a dél-vietnami népről, de azután kiderült, hogy Huynh Minh, a helyettese és az egység csaknem valamennyi harcosa Bien Hoából származik, mégpedig nemcsak a hasonnevű tartományból, hanem pontosan arról a vidékről, ahol a repülőteret megtámadták.

– A franciáknak csak egy kis légi támaszpontjuk volt Bien Hoában – mondta Huynh –, de az amerikaiak bevonulásuk után elhatározták, hogy nagyobb támaszponttá fejlesztik, sugárhajtású bombázók számára. Kisajátítottak vagy 320 hektár földet, elkergettek 35 000 parasztot; előztek bennünket házainkból, talajgyaluikkal eltörölték a föld színéről falvainkat, kifutópályákká változtatták rizsföldjeinket. Mindannyiunkat be akartak terelni a légi támaszpont körül létesített „stratégiai falvakba", hogy „emberi sövényként" mi alkossuk a külső védelmi vonalat. Körülbelül száz ilyen falut létesítettek, és mintegy hetven őrállomást, hogy szemmel tarthassanak bennünket. A fiatalabb férfiak közül azonban nem sokan vállalták ezt az életet; az őserdőbe menekültünk, és partizánosztagokat szerveztünk. Ennek már jó néhány éve, de embereink hozzátartozói javarészt még most is ott élnek, s az ő segítségük nélkül szinte lehetetlen lett volna megoldani a beszivárgás feladatát. Az akciót követő könnyű visszavonulást is nekik köszönhetjük.

Egy kérdés azonban továbbra sem hagyott nyugodni. Hogyan tudtak a parasztok oly halálos biztonsággal célba találni az aknavetőkkel, hol sajátították el azt a tudást, amelyet később az amerikai szakértők is megcsodáltak?

– Amikor az első aknavetőket zsákmányoltuk – válaszolta Huynh –, fogalmunk sem volt, hogy miként működtessük őket. A távolságmérő valóságos rejtély volt számunkra. Azt még megértettük, hogy mire való a méterskála, de nem tudtuk, miként számítsuk ki a métereket. Így hát éjszakánként felderítőket küldtünk ki egy gomolyag nylon horgászzsinórral, hogy mérjék le, hány méterre vagyunk attól a célponttól, amelyet el akarunk találni az aknavetőinkkel. A felderítők olyan messzire merészkedtek, ameddig csak lehetett, felbecsülték az utolsó húsz-egynéhány métert, azután visszatértek. A zsinórral lemért távolságnak megfelelően igazítottuk be a méterskálát, iránytűvel rögzítettük az irányt, s már első lövéseink is célba találtak. Egységünket később beolvasztották a reguláris hadseregbe, és szorgosan tanultunk, hogy elsajátítsuk minden fegyverfajta, egyebek közt az aknavető kezelésének fortélyait. Ma már teljes biztonsággal tüzelünk, és csak ritkán vész kárba a lövésünk.

Az egyik ezred törzskarának főnöke beszélgetésünk során később

kifejtette, hogy ha egyszer az amerikaiak dél-vietnami „különleges hadviselésüket" helyi csapatokra alapozzák, nyilvánvalóan ki kell képezniük őket – sokkal inkább, mint ahogy a franciák tették – a nehézgéppuskák, a páncéltörő ágyúk, az aknavetők stb. kezelésére. Ennek érdekében viszont vietnami nyelvű kiképzési szakkönyveket kellett kiadniuk, amelyek természetesen, akárcsak maguk a fegyverek, a Felszabadítási Front birtokába jutnak. Ezeket a könyveket sok száz példányban sokszorosítják a Front föld alatti nyomdáiban. Sőt, a Front a háború kezdetén volt olyan előrelátó, hogy válogatott káderekét küldött a saigoni hadseregbe, azzal a megbízatással, hogy váljanak az ilyen fegyverek kezelésének szakértőivé. Ezek a káderek egy-két év múlva dezertáltak, jelentkeztek a Frontnál, és szaktudásuk birtokában kiképzők lettek. Ezenkívül nem egy amerikai kiképzésben részesült haditechnikus – olyan, akit nem „építettek be" – dezertál és csatlakozik a Front erőihez. A saigoni reguláris hadseregből 1964-ben 80 000 katona dezertált – kétszer annyi, mint 1963-ban –, s köztük szép számban képviseltetik magukat a nehézfegyverek szakértői. Őket nem vetik be a harcba, hanem kiképzőként működnek a támaszpont-területeken. Találkoztam néhányukkal, filmre is vettem őket, amint bonyolult elméleti előadásokat tartanak a ballisztikáról, a különféle röppályákról és a tüzérségi tűz más titkairól.

Amennyiben elképzelhető egy korszerű hadsereg gépesített szállítás, nehéztüzérség, harckocsik és repülőgépek nélkül, úgy a reguláris felszabadító hadsereg ma már jól fel van fegyverezve, kizárólag amerikai fegyverekkel. Jómagam legalábbis csak amerikai fegyvereket láttam. Mindegyik századnak van egy nehézfegyverzetű szakasza, amelynek szabványos fegyverzete 12,7 mm-es géppuskákból, 60 mm-es aknavetőkből és legalább egy 57 mm-es páncéltörőből áll; s mindegyik zászlóaljnak van egy nehézfegyverzetű százada, több 81 mm-es aknavetővel, jó néhány páncéltörő ágyúval és vízhűtéses Browning-géppuskákkal, amelyeket repülőgépek ellen is használnak. Mindegyik ezrednek vannak külön nehézfegyverzetű alakulatai, amelyeket hasonló felszereléssel láttak el, s ezenfelül még repülőgépekkel szemben kiválóan alkalmazható 37 mm-es géppuskákkal és néhány 106 mm-es aknavetővel is rendelkeznek. Nyilvánvalóan azért használják az amerikai fegyvereket – még ha hozzájuthatnának más

fegyverekhez is –, mert kéznél vannak, s ami még fontosabb, korlátlan mennyiségben biztosítható működésükhöz a szükséges lőszerutánpótlás.

Megkérdeztem az említett törzskari főnököt, előfordul-e néha, hogy a Front-haderő azért támad meg valamely őrállomást, mert az bizonyos fegyverrel vagy lőszermennyiséggel rendelkezik. Csodálkozva nézett rám.

– Természetesen – mondta. – Sokszor kizárólag ezért támadunk. Pontosan tudjuk, hogy az automata fegyverektől kezdve milyen fegyverei vannak az egyes helyőrségeknek. Pontosan tudjuk azt is, milyen lőszerkészletekkel rendelkeznek, sőt olykor még a töltények száma sem ismeretlen előttünk. Az ellenség be-betör a mi területeinkre, hogy emberanyagot próbáljon zsákmányolni; mi pedig sok esetben megtámadjuk az őrállomásokat, hogy lőszert zsákmányoljunk. Reguláris katonai alakulatainknál a szabályzat előírja, mikor számít egy század, zászlóalj stb. teljes létszámúnak. Ha nő a létszám, új századot vagy zászlóaljat szervezünk, s a megfelelő beosztású parancsnokra vár az a feladat, hogy megszerezze a szükséges fegyvereket. A főparancsnokságnak természetesen vannak nehézfegyver-készletei, s adott esetben kiutalhat például egy 81 mm-es aknavetőt, hogy az eljövendő nehézfegyverzetű alakulat magja legyen. Az új egység azonban tudja, hogy ezt a fegyvert további fegyverek szerzésére kell felhasználnia, s ha csak lehet, később vissza kell adnia.

– Ami a tűzerőt illeti – folytatta –, század szinten fölényben vagyunk az ellenséggel szemben, zászlóalj szinten körülbelül egyenlők az erőink, s az ellenség csak ezred szinten van fölényben, mert támogatásul nehéztüzérséget, harckocsikat és repülőgépeket hívhat. Katonáink sokkal magasabb rendű harci szelleme azonban nagyon is kiegyenlíti ezt a hátrányt.

Amikor nehézfegyverzetű egységeknél jártam, mindenekelőtt az tűnt fel, milyen rajongó szeretettel övezi a legénység fegyverét – amennyiben lélektelen tárgynál helyén való ez a kifejezés. A kezelő személyzet bármelyik tagja el tudta mondani a fegyver történetét: mikor és hogyan szerezték, hány csatában vett részt, milyen sérüléseket szenvedett, pontosan hányszor lőttek vele, és milyen ered-

ménnyel. Az egyik 57 mm-es páncéltörő legénységének parancsnoka például elmondta, hogy ezzel a fegyverrel többek közt megsemmisítettek öt kétéltű harckocsit a Vinh Thuan-i csatában – Rach Gia tartományban –, más alkalommal pedig Can Tho tartományban elsüllyesztettek négy inváziós bárkát.

– Hány lövedéket használtak fel ebben a két esetben? – kérdeztem.

– Ötöt a harckocsik és ötöt a bárkák ellen – válaszolta. – Az utóbbi alkalommal az egyik lövedék „bedöglött". Meg kellett ismételnünk a lövést.

– És a lőgyakorlatokon hány lövedéket használtak fel? – kérdeztem, mire ő csodálkozva nézett rám.

– Egyet sem – mondta.

Megkérdeztem, hogy nem volt-e kockázatos dolog csatába indulni egy ilyen jelentős fegyverrel, amelynek nem ismerik a működését.

– Volt egy szakkönyvünk, és alaposan tanulmányoztuk a tüzelés módszerét – mondta. – De a biztonság kedvéért odaszíjaztunk az ágyú csövéhez egy közönséges karabélyt, és annak az irányzékával céloztunk, mert nem voltunk biztosak benne, hogyan működik a páncéltörő irányzéka. Abban viszont biztosak voltunk, hogy ha a karabélygolyó eltalálja a célt, akkor a páncélgránát is eltalálja majd. S így is történt.

Amikor csodálkozó pillantást vetettem rá, hozzáfűzte: – Természetesen mindig jó közelről lövünk, mert nem pocsékolhatjuk a lőszert. – És ennek hallatára felötlött bennem valami, aminek csak lassan ébredtem tudatára.

Mindkét látogatásom idején húsellátásomat legalább 80 százalékban az egyes katonai egységek vadászkülönítményei biztosították. Sok mindent lőttek: őzet, majmot, sündisznót, vaddisznót, cibetmacskát, sőt dzsungelpatkányt is, amely bambuszhajtásokkal és erdei gyökerekkel táplálkozik, s húsa éppen olyan ízű, akár a nyúlé. Könnyű álmom van, s mindig felébredtem, ha a normális hallótávolságon belül eldördült egy fegyver, de csak fokozatosan jöttem rá, hogy ha egy lövést hallok, akkor másnap valamilyen állat húsát kapjuk ebédre; ha négy lövést hallok, akkor négy állatot ejtettek

el, és így tovább. Sohasem fordult elő, hogy a lövés nem talált celba. Nem arról van szó, mintha a felszabadító hadsereg katonái egytől egyig mesterlövészek lennének. A siker titka az, hogy csakis akkor lőnek, ha egészen biztosak a találatban. Olyan nehezen jutnak lőszerhez, hogy nem pocsékolhatják el – még a puskagolyókat sem.

Második látogatásom legnagyobb élménye alighanem az, hogy a felszabadító hadsereg felnőtté érett. A korábbi partizánosztagok ma már a reguláris hadsereg századai; a falvakban lányok vették át az önvédelmi szolgálatot, s így a fiatal férfiak csatlakozhattak a reguláris hadsereghez. Nagy hatást tett rám az az aprólékos gondosság is, amellyel az egyes alakulatoknál előkészítik a hadműveleteket. Először is hosszú vitákat folytatnak a tervezett támadás célpontjának homokmakettje fölött, eldöntik, hová irányuljon a fő csapás, azután felépítik az őserdőben a fő csapás irányába eső kiserőd vagy erődrendszer pontos mását, a sáncok megfelelő részével, a futóárkokkal és egyéb védelmi állásokkal együtt – úgy, ahogy a hírszerzők pontos jelentései alapján rekonstruálták. A katonák ezután hetekig gyakorlatoznak, megrohanják az állásokat, aknákat telepítenek, hogy rést robbantsanak a drótsövényen, megostromolják a kiserődöket és a sáncokat, míg végül szinte behunyt szemmel is másodpercnyi pontossággal végre tudják hajtani a feladatot, a parancsnoknak és stopperórájának teljes megelégedésére. Minden egyes akció minden egyes részletét előzetesen megvitatják, utólag pedig bírálják és elemzik. Az elkövetett hibákat vagy a levonható tanulságokat gondosan tanulmányozzák, mielőtt újabb akcióba kezdenének.

A háború jellegét és az anyagi korlátokat figyelembe véve a felszabadító hadsereg kétségkívül a világ legtökéletesebb hadigépezete. Bámulatos teljesítmény, hogy sikerült életre hívni ezt a gépezetet, amely kiválóan helytáll az atomkorszak követelményeinek megfelelően felszerelt, modern haderővel szemben.

Nguyen Huu Thóval, a Felszabadítási Front elnökével beszélgetve megkérdeztem, hogy vajon Maxwell Taylor tábornoknak, Amerika első számú katonai stratégájának saigoni küldetése és főfő nagyköveti megbízatása változtatott-e valamit a helyzeten. Vajon Taylor tábornok valóban hozott-e valami újat? Az interjúra egyéb-

ként december 20-án, a Front megalapításának negyedik évfordulóján került sor, kétszeri megszakítással. Első ízben akkor szakadt félbe, amikor egy bombázó olyan alacsonyan szállt el fölöttünk, hogy nem hallottuk egymás szavát, másodszor pedig akkor, amikor megérkezett egy futár azzal a hírrel, hogy Saigonban újabb puccs zajlott le: fellázadt a fiatal katonatisztek „ifjútörök" csoportja, letartóztatott néhány idősebb tábornokot, és feloszlatta a Nemzeti Főtanácsot, az ország egyetlen törvényhozó testületét. Nguyen Huu Tho a Maxwell Taylorral kapcsolatos kérdésre az alábbi választ adta:

– A franciák annak idején gyakran cserélgették tábornokaikat. S valahányszor jött egy új tábornok, új tervet is hozott magával... Még mindig nem derült ki, van-e valami új Maxwell Taylor tábornok tarsolyában. A tábornok valójában defenzívában van, ebből a háborúból nincs számára kivezető út. Semmilyen jelentős újdonsággal nem tud kirukkolni.

– Taylor egyetlen „új" ötlete abban áll, hogy egyre növeli a repülőgépek és a nehéztüzérségi fegyverek számát. Ez azonban csak a katonai kudarc újabb bizonyítéka, hiszen a háborúkat nem lehet repülőgépekkel és tüzérséggel megnyerni. Egy háborút csak az ellenséges terület elfoglalásával lehet megnyerni, ehhez viszont gyalogságra van szükség. A tüzérség csak arra jó, hogy a kormánycsapatok védeni próbálják azokat a pozíciókat, amelyekkel még rendelkeznek... Az amerikai–saigoni erők éppenséggel Taylor megérkezése óta szenvedték el a háború eddigi legsúlyosabb veresége it. De ez nem Taylor hibája. A dolog nem azon múlik, hogy milyen magas rangú stratégát, kiválóan képzett katonákat vagy modern fegyvereket küldenek ide. Az erőviszonyok alakulása kétségkívül döntő fontosságú, de nemcsak az anyagi erőktől, hanem az emberi erőktől is függ, s mindenekelőtt a harci szellemen fordul meg. Ha csak az anyagi erőkkel számolnánk, már régen eltiportak volna bennünket, hiszen kezdetben rendkívül aránytalanok voltak az egymással szemben álló erők. Mi azonban igaz ügyért harcolunk, s ők agresszív háborút folytatnak. Ezért nincs egy szikrányi lelkesedés a katonáikban, ezért oly gyatra a harci szellem – még az amerikaiaknál is. És nincsen annyi Maxwell Taylor, amennyi változtatni tudna ezen.

Vajon meddig húzódhat el a háború? Erre a kérdésemre Nguyen

Huu Tho óvatosan csak ennyit mondott: – Amíg el nem érjük minimális céljainkat, meg nem valósulnak egymástól elválaszthatatlan követeléseink: a béke, amely véget vet az amerikai intervenciónak, s a független, demokratikus és semleges Dél-Vietnam megteremtése.

A tárgyalásos megállapodást célzó kulisszák mögötti lépésekről Tho elnök elítélően nyilatkozott: – Készek vagyunk arra, hogy még hosszú évekig, ha kell, nemzedékeken át harcoljunk. Mi, Dél-Vietnam népe, a győzelem útján járunk... Az amerikaiak és lakájaik egymás után szenvedik el a vereségeket. Minden támadásuk, minden tervük kudarcba fulladt. A szó szoros értelmében erejük végére értek... Nincsenek abban a helyzetben, hogy ők diktálják a feltételeket... – De azért hozzáfűzte, hogy ha az amerikaiak valamennyire is ésszerűen viselkednének, a Felszabadítási Front „nem utasítaná el a tárgyalásokat", feltéve, hogy kivonják az összes amerikai katonát, fegyvert és felszerelést, s létrejön a vietnamiak közt az általános politikai rendezés.

Második dél-vietnami látogatásom óta az amerikaiak megdöbbentették a világot a Vietnami Demokratikus Köztársaság ellen intézett barbár „bosszúálló" légitámadásaikkal. Az én időmben az „Emlékezzetek Guernicára!"* jelszó harcba hívott bennünket a fasizmus szörnyűségei ellen. Ma az amerikaiak a jelek szerint új harci jelszót adtak az amerikai bestialitás ellen küzdő új nemzedéknek: „Emlékezzetek Dong Hoira!"

Washington jól tudja, hogy semmi olyat nem tehet Észak-Vietnamban, ami megváltoztatná Dél-Vietnamban reménytelen katonai és politikai helyzetét. Semmit sem tehet mind nagyobb arányú katonai vereségeinek elhárítása érdekében. Az amerikaiak egyre nehezebben találnak olyan bábokat, akik hajlandók képviselni érdekeiket Saigonban – és egyre nehezebben tudják hatalmon tartani őket. A Vietnami Demokratikus Köztársaság elleni légitámadásokkal az a céljuk, hogy eltereljék a figyelmet reménytelen helyzetükről, és a valószínűség látszatát kölcsönözzék a legendának, mely szerint

* Guernica – spanyol város, amely ellen a polgárháború idején szörnyű terrortámadást hajtott végre a német fasiszta légierő. – *A szerk.*

Északtól függ Dél háborúja. Ez a legenda valójában ostobaság, aminek nincs tárgyi alapja. Még ha a Vietnami Demokratikus Köztársaság segítené is déli honfitársait, vajon Washington valóban azt hiszi, hogy Ho Si Minh és a hozzá hasonló veterán forradalmi vezetők az északi terrortámadások miatt beszüntetnék ezt a segítséget, vagy rávennék déli honfitársaikat, hogy tegyék le a fegyvert? Azt hiszi, hogy a déli hazafiakat kapitulációra kényszeríthetik az ilyen légitámadások? Éppen ellenkezőleg – a saigoni rendszert és mindenekelőtt magukat az amerikaiakat egyre keményebb csapások fogják érni; egyre több csapás zúdul majd az amerikai klubokra, laktanyákra és katonai létesítményekre, az amerikai „tanácsadókra", „kiképzőkre" és pilótákra, az amerikaiak egész jelenlétére, amely a háborút életben tartja.

Tartalom

Előszó 5

I. fejezet
Karabély „mama" és gyermekei 11

II. fejezet
Idő és tér 26

III. fejezet
Szikrák a hegyoldalon 43

IV. fejezet
Az ellenség ereje megtörik 57

V. fejezet
Frontális támadás 72

VI. fejezet
Kötélhúzás 89

VII. fejezet
A Nyugati Felvidéken 106

VIII. fejezet
Törzsi szokások 123

IX. fejezet
Elindul a dzsungel 142

X. fejezet
Elefántok és havasi emberek 157

XI. fejezet
Leereszkedünk a felvidékről 177

XII. fejezet
Harc Saigonért 189
XIII. fejezet
Bújócska 208
XIV. fejezet
Együtt élni az ellenséggel 220
XV. fejezet
Fegyverek és emberek 235
XVI. fejezet
Hazafiak és zsoldosok 255
XVII. fejezet
A mélység legmélyén 269
XVIII. fejezet
Államcsínyek Saigonban 289
XIX. fejezet
Politikai–katonai hadviselés 304
XX. fejezet
Mi várható? 318

Utószó 337

Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette: Győri Pálné
A borító és a kötésterv Nagy Béla munkája
Műszaki vezető: Szécsi Andor
Képszerkesztő: Fábri Magda
Műszaki szerkesztő: Rudas László
Terjedelme 22,5 (A/5) ív + 2 ív képmelléklet
PL–90–D–6567

65 5312 Kossuth Nyomda, Budapest